

БОГОСЛОВІЯ BOHOSLOVIA

ТОМ XLVI VOL.

в и д а б

УКРАЇНСЬКЕ БОГОСЛОВСЬКЕ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

РИМ 1982 РОМАЕ

diasporiana.org.ua

ТОМ XLVI

1982

Книга 1-4

БОГОСЛОВІЯ
ВОХОСЛОВІА

ТОМ XLVI VOL.

в и д а с

УКРАЇНСЬКЕ БОГОСЛОВСЬКЕ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

РИМ 1982 ROMAE

Tipografia Istituto Salesiano Pio XI - S.G.S. - Roma
Piazza S. M. Ausiliatrice, 54 - Tel. 78.27.819

ДУМКИ-РЕФЛЕКСІЇ НА 90-ЛІТТЯ

Наши щоденні думки не висловлюємо однаково. Одні виходять спонтанно, стрічаючи нормальні чи й незвичайні події та явища, які приносить нам час. Інші постають поверховно, без підготовки чи глибшої рефлексії навіть про поважні життєві справи. Ще інші родяться з пригадумою, з розважанням ситуації, факту чи події, звичайно все з поглядом у минуле, сучасне і майбутнє. Такі думки-рефлексії творять якусь опінію, формують якусь ідею або дають більше чи менше, залежно саме від тієї підготовки і розважання, оцінку справи, особи, події, явища. В різний спосіб це відбувається у «звичайні» людини, інакше в науковця, політика, правника чи дослідника або журналіста. В цілості, всі думки-рефлексії мають своє значення: в науці дають теорію, теорему, твердження, в політиці, журналістиці і в висловах «звичайні» людини — публичну опінію, загальну оцінку, яка дуже часто має потім вплив на дальший хід подій, або лишає для історика матеріал про якусь подію часу чи особу.

Подібний процес через думку-мислення-рефлексії творить ідеї, які залишаються і діють, і приготовляють нові сторінки історії. Про ідеї, як вислід думки-рефлексії, президент Кеннеді казав: «Вмирає людина, народи можуть поставати або зникати, але ідея живе. Ідеї видержують без смерті». Важними є, отже, думки-рефлексії.

Що ж впливає на якість думки-рефлексії, іх глибину чи об'єктивність? Очевидно, не є нашою ціллю розглядати цілий складний процес формування нашої думки-рефлексії. Це не до нашої теми. Хочемо вказати тільки на одну зовнішню обставину, яка радше нас провадить до застанови, наче змушує таку думку-рефлексію створити. Це діється головно тоді, коли події ідуть своїм шляхом часу і в певному моменті наступає щось, що каже підсумувати, розважити, оцінити, зібрати в цілість, поставити критичний осуд, висловити вартість. Звичайно в бігу подій ми діємо, так би мовити, принагідні, тимчасові, поверховні оцінки, очікуючи саме того моменту, коли під колонкою цифер-фактів ставимо риску і робимо підсумок. Коли такий момент приходить? Різно буває.

Найчастіше по закінченні подій (напр., по війні), по смерті якоїсь особи, в момент кризи якоїсь справи (бо потрібна перевірка, діагноза і з нею дальша терапія), або й штучно такий момент твориться по якому-ось означеному часі для підсумків і оцінки та пляну дальнішої праці (збори, контролі у підприємствах і т.п.). Та звичайно такими моментами для творення думки-рефлексії є т.зв. ювілей — з минулого чи й сучасного. Якась більша кількість десяток літ, що відділює нас від подій в минулому, чи така ж кількість літ якоїсь «сучасності», що зібрала щось в якусь часову цілість, стають граничним стовпом, щоб поставити таку лінію для підсумків і думок-рефлексій-оцінки. Цікаве саме те, що такий момент дійсно творить такі думки з переглядом пройденого «вінця літ», як сказала б наша Літургія. Цікаво теж, що такий межовий стовп примушує станути, застановитися, поглянути в пройдене і пережите в бажанням дати об'єктивну оцінку.

З тими думками дивитись можна на недавній ювілей нашого Блаженнішого Патріярха Йосифа — його 90-ліття. В цих рядках не думавмо робити якусь власну думку-рефлексію, але на вид багатьох тисяч привітів, побажань, молитов, листів, телеграм, промов, статей і т.п. можна б зібрати такі думки-рефлексії, що їх принесло те щасливе 90-ліття того незвичайногоНашого церковного мужа, що своєю особою печатав події нашої церковної історії майже цілого ХХ-століття, що остане в історії великим століттям вовни, винаходів і велического технологічного розвитку людства. Все це вплинуло на загрозливу переміну оцінки вартостей, ситуацій і цілого життя людини на цій планеті, заторкнувши при тому до самого кореня могутній кедр Христової Церкви до тієї міри, що вона мусіла в розгарі подій і розвитку приготовлятись до зовсім нового часу, який може набрати навіть закраску якоїсь апокаліптичної доби.

І знову ж, не беремось аналізувати усі ці привіти і слова, висловлені широко, з бажанням зробити іх якнайбільш вичерпними. Іх же багато і це може бути широкою темою навіть окремої праці. Хочемо вибрати найзамітніші, від осіб з різних становищ, професій, переконань, принадлежностей, від осіб, що могли стояти і оподалік особи Блаженнішого, а саме в цьому моменті 90-ліття хотіли застановитись на вид цього поважного віку виповненого трудами, працею, терпіннями, трагедіями, боротьбою, успіхами, невдачами, перемогами і поразками, і хотіли сказати свою шире і об'єктивне слово, а не тільки принаїдні компліменти. Думки-рефлексії таких осіб, організацій чи інституцій важливі, бо висловлені в по-

важному моменті, що самим собою ставить те завдання і дас нагоду до призадуми й оцінки.

Між привітами найдемо велику різноманітність осіб чи інституцій. Є там особисті рефлексії і вислови побажань, є церковні особи, є чужинці, є поважні голови політичних організацій, є мужі мистецтва, літератури, є молодь, є представники держав, народів, папих поселень, є окремі робітники й інтелектуали. Кожкий з них робив перед писанням своїх рядків застанову і хотів щось особливого сказати, оцінити, висловити признання, подив, надію і побажання. Кожний під якимсь іншим кутом бачив цю велику постать: як особу-людину, як творця великих і вагомих починів, здобутків на майбутнє, як церковного мужа, як українську людину, що дивно ділила свою долю зі своїм народом, очі багатьох були вдивлені в майбутність того, що цей Ювілят створив, збудував, як клав основи під нові будівлі, які мають стати прибіжищем і захороненою для майбутніх його поколінь — його Церкви і Народу.

На першому місці поставимо думку-рефлексію Святішого Отця папи Івана-Павла II з тієї важкої нагоди 90-ліття Блаженнішого. Не була це думка висловлена бюрократичним способом, відповідно до нагоди за приписами дипломатичних чеснот. Пала був в той час в Нігерії, відбуваючи свою апостольську подорож. В листі папи побачимо дві виразні думки, як овоч його призадуми над ювілеєм Блаженнішого: мужнє свідоцтво віри і думка про Церкву, що такого мужа видала. Ось слова папи:

Al Nostro Venerabile Fratello
il Signor Cardinale GIUSEPPE SLIPYJ
Arcivescovo Maggiore di Lwów degli Ucraini

Per la prossima ricorrenza del Suo novantesimo genetlico, sono lieto di porgere a Vostra Eminenza Reverendissima i miei fraterni rallegramenti ed i miei più cordiali auguri.

Dalla lontana Nigeria, dove mi troverò quel giorno, in viaggio apostolico, mi unirò a Lei per ringraziare il Signore, Datore di ogni bene, per tutti i doni ed i benefici che Egli ha elargito a Vostra Eminenza durante il lungo arco della Sua vita, e che Ella ha fatto fruttificare, nella gioia e nel dolore, con esemplare pazienza e fortezza di animo. Ricorderò, in particolare, la coraggiosa testimonianza di fede che Ella ha dato, in diversi tempi e circostanze, per cui oggi Vostra Eminenza è considerata un segno venerato e

un punto di spontaneo riferimento, specialmente da parte dei fedeli della Chiesa Cattolica Ucraina, in patria o sparsi per il mondo intero.

A questa Chiesa, oltre che alla venerata persona di Vostra Eminenza, si rivolgeranno, con affetto e con riconoscenza, i miei pensieri, e pregherò il Signore di concedere ad essa la grazia di perseverare nella fede dei padri, nella carità operosa e nella speranza.

Nella lieta circostanza del Suo novantesimo compleanno, mi è gradito, cara Eminenza, confermarLe la mia benevolenza e formulare i migliori voti di bene, mentre invoco su di Lei l'abbondanza delle grazie e delle consolazioni divine, in peggio delle quali desidero farLe giungere la mia Benedizione Apostolica.

Dal Vaticano, 10 febbraio 1982

Joannes Paulus PP. II

Український переклад

Нашому Достойному
Кардиналові Йосифові Сліпому
Львівському Верховному Архиєпископові для Українців

З нагоди близьких роковин дев'ятдесятиліття Вашого народження з радістю складаю Вашій Еміненції мої братні поздоровлення і мої найсердечніші побажання.

З далекої Нігерії, де буду того дня в апостольській подорожі, з'єднаюся з Вами в подяці Господеві, Подателеві всякого добра, за всі дари і ласки, якими Бог щедро обдаровував Вашу Еміненцію впродовж довгого шляху Вашого життя і якими Ви приносили плоди в радості і в терпнні, а і вразковою терпеливістю і силою духа. Особливо буду пам'ятати про мужнє свідоцтво віри, яке Ви дали в різних часах і обставинах, за що нині Ваша Еміненція вважається шанованим символом і спонтанною точкою, куди дивляться усі, особливо вірні Української Католицької Церкви на батьківщині або розсіяні по цілому світі.

До цієї Церкви, крім достойної особи Вашої Еміненції, будуть линуті з любов'ю і вдячністю мої думки, і буду молити Господа, щоб дав їй ласки витривати у вірі батьків, в активній любові і надії.

З радісної нагоди дев'ятдесятої річниці Вашого народження приємно мені, дорога Еміненціє, потвердити Вам мою добровільливість і висловити найкращі побажання.

жання добра, благаючи для Вас багатства ласк і Божих потіх, а завдатком їх хай буде для Вас мое Апостольське Благословення.

З Ватикану, 10 лютого 1982.

Папа Іван Павло II

Окреме місце в такій збірці думок-рефлексій повинна б мати наша і світова преса, що в відгуком опінії народу і народів. Та тут обмежимось тільки до кількох висловів нашої преси, а окрему збірку таких пресових думок-рефлексій треба б віднати і видати окремо.

Гадаємо, найкраще висловив свою думку-рефлексію з нагоди 90-ліття Блаженнішого наш щедрення в Америці « Свобода » у своєму англійськім виданні з 21.2.1982 з багатомовним мотто Горація Ман'a (Horace Mann):

« Важче є і вимагає більш зусиль душі жити як мученик, чим померти смертю мученика ». І дальше редакційна стаття « Свободи » каже: « Патріярх Йосиф, що закінчив 90 літ життя 17 лютого, є мужем, якого життя, чини, жертува і дух є зразком величеських енергій душі, апотеозою наполегливости для справедливості в обличчі лукавства і страху. Він є також людиною, що пережила переслідування його віри ».

« Перед своїм звільненням 9-го лютого 1963 р. митрополит Йосиф пережив майже 18 літ тюрми, концтаборів і заслання за те, що разом з цілою Українською Католицькою Ієрархією відмовився зігнутися перед советською пресією і дати згоду на нечестиву злуку його Церкви з російською православною ».

На ісповідництво Блаженнішого звертають увагу всі, хто знає чим є советські в'язниці, допити, етапи і життя « века ». Це був його хрест і його відзначений враг з тисячами подібних йому, чим і прославилася наша Церква в ХХ столітті, хоч цього їй не зачісляється там, де вірять у хитрий і при тому нещирій екуменізм і діалог з дияволом.

« Свобода » закінчує свій коментар:

« С певний подих святости в того могутнього і побожного мужа. Його статура такими словами залишається масстатичною, незважаючи на його вік. З проникливими очима, що споглядають під питомим йому

клюбуком, держачи міцно владичний посох, Патріярх Йо-
сиф промінює свою віданістю Христові, своїй Церкві
і своему Народові. Він встиг пережити своїх катів —
Сталіна, Хрущова й інших, але ще пі — ту морально
гидку систему, яка виплюдила ще інших мучителів Його
улюбленої України і його Церкви. Хай Бог дарує йому
здоров'я, сили і волю продовжувати далі бути пастырем
як живий символ перемоги, чеснот, священної доброти
і справжнього мучеництва ».

Торонтоンський « Новий Шлях » у своїй передовиці з дня 13.2.
1982 (ч. 7) подає такі думки-рефлексії:

« У священнослужінні Достойний Ювілят став незбор-
ною твердинею Церкви і Народу. В науці промінює
світочем знання і допитливості. В усіх починаннях і
діях дух Його врівняється безстрашністю і рішеністю
на великі труди і жертви, завжди в оперті на Божу силу
і свого народу ».

Теж і цей тижневик повертається до літ мучеництва Блажен-
нішого:

« Ореол мужності, незборності, Голготного мучениц-
тва огортає нашого Достойного Ювілята вже як Львів-
ського Митрополита, як подвижника Архиєрейського
служіння, як незламного Ісповідника католицької віри
та національних переконань. Засуди, тортури духу і
тіла, вислання і тюрми, хоч і стають щоденною програ-
мою нашого Страдника впродовж 18-ти років, все ж таки
вони виявляються за безсилими супроти Його життє-
вого кredo: "Господь — мое світло й мое спасіння: кого
маю боятись?" ».

Далі цей тижневик сконлює влучно суть змагань і трудів
Блаженнішого на волі:

« А врешті наш Мученик на сповидній волі. З одного
боку, всю Його наснагу й духові сили висотув безп-
ервний труд поєлдовного змагання за вікове пряму-
вання нашої Церкви — Й структурально-ієрархічне за-
вершення у власному Патріархаті, а з другого — Його
огортас досі невідчутний страх за наш діяспорний роз-
брат, який сповнює Його гроюю, чи зможе Він відпо-
вісти історичним завданням та належно виправдати на-
дії майбутнього, покладені на Нього ».

« Народна Воля » з 18.2.1982, яку видає Український Брат-
ський Союз в Скрантоні ЗСА, так характеризує тло життя і дію
Блаженнішого:

« Звільнення Патріярха Йосифа прийшло саме в критичному часі, коли здавалося, що УКЦерква, з її гарним минулім і заслугами в національному збереженні західної віткі українського народу, не встоїться під ворожими ударами і загине в руйні, у зв'язку з її формальною ліквідацією в 1946 році і насильним включенням в Руську Православну Церкву.

Становище УКЦеркви в діаспорі було теж захитане, бо УКЦерква осталася без зв'язку з материком, авідки доходили тільки вістки про катакомбну, мовчазну Церков. А тут не було якогось одного об'єднуючого центру, не було визнаного авторитету, який керував би церковними справами на різних континентах, у різних обставинах. Тиск асиміляції, заник свідомості і відхід від обрядових і мовних традицій щораз більше віддаливав УКЦеркву від її передовжерел, на шляху до поступового занiku і загублення на чужині.

З прибутиям на Захід Патріярха Йосифа УКЦерква пережила небуваний підйом. Учасник і провідник Катакомбної УКЦеркви прийшов, щоб дати свідоцтво живучості і незвичимості цієї Церкви на рідних землях і скрізь, де живуть українські люди, своїм приходом і своїми словами і ділами Патріярх Йосиф підтримав пригаслу віру та відновив традиції і розбудив знову духа в УК Церкві в діаспорі.

Десятиліття пройшло у трудах і важких змаганнях з великими перешкодами, що їх ставили свої і чужі на шляху відбудови УКЦеркви і здобуття для неї цього місця, на яке вона собі заслужила, місця Помісної Церкви, яка може бути прикладом для інших християнських Церков у світі, з її десятками правдивих мучеників і страдників за віру Христову, Владик, священиків, монашества і тисячі вірних, що не відреклися предківської віри.

Для успіху у цій діяльності Блаженнішого Патріярха Йосифа вирішними були його духовна велич, глибина його інтелекту і сила його волі, як людини, що піднімалася на висоти до рівня великого державного мужа, визначного вченого з широкою богословською ерудицією і володінням багатьма мовами, мудрого політика з виникливим поглядом у минуле через сучасне у майбутнє.

У висліді його всебічної, непомної діяльності і поступового та впертого вдійснення накреслених плянів, УКЦерква міцніла з року в рік, з її оновленою, свідомою своїх завдань і обов'язків перед Богом і народом ієпархією, з синодальним устроєм та з підтвердженням Папою дальнішого існування Львівського Архиєпископства, у фактичному запереченні насильної ліквідації УКЦеркви Москвою, з створенням духовного центру в

Римі, будовою храму св. Софії, Музею, заснуванням УКУніверситету, публікацією капітальних наукових студій з історії цієї Церкви і підготовкою до відзначення 1000-річчя Хрищення України, та з відновленням, жертвенним мирянським рухом, що став на допомогу Патріярхові у Його великих починах і плинах».

В «Українському Слові» з 14.2.1982, органі українського Т-ва «Просвіта» в Аргентині, інж. Ростислав Ільницький зосереджує свою увагу на працю Блаженнішого після поверту з каторті:

«Сама вістка, що Блаженніший між нами, зворушила до основ не тільки мільйони спраглих справедливости українських сердець, але і цілий світ, що Його подивляє, і той, що придумує, які колоди кинути Блаженнішому під ноги».

«Довкола Його ідеї Патріархальної Помісної Української Католицької Церкви, яку видвигнув на П' Ватиканському Соборі, розгорівся вогонь. Проти цієї ідеї всіми методами виступає Москва, бо вона добре розуміє, що Патріархат Української Церкви це є збереження християнської української духовості, і важко зрозуміти, що ще й тепер є між нами такі, що виступають проти патріархату.

Хоч виснажений довгою катортгою, Блаженніший не відпочиває, Закепоконий долею української діаспори відвідує усі поселення у цілому світі. А Його відважні виступи проти переслідувань в Україні усього духовного життя — звертають увагу цілого світу на Україну.

У Святому місті Блаженніший поспішно заходиться розбудувати центр Українського Патріархату: Собор Св. Софії, Університет, Бібліотека, Видавництво, Патріарший Уряд у центрі міста, Культурний осередок, Церква, Монастир і т.д. Це не тільки будівлі, але у них горить праця. Видаються сотні публікацій, монументальні книги. Учаться студенти, працюють учени. У музею цінності українського мистецтва, де українські мистці зберігають свої твори. А приміщення для українських гостей, що відвідують Рим, дас можність почуватися як у себе дома. Ці усі установи є на висоті європейського рівня і української культури».

І закінчує автор проханням:

«У 90-річчя уродин Нашого Блаженнішого Патріарха припадім на коліна і просім Всевишнього кріпкого здоров'я, сили, витривалості і многих літ цьому Святому Посланникові Божої Волі Українському Народові».

Варто тут навести також польський голос, а саме з польської газети в Америці «Dziennik Związkowy» з дні 12-13 лютого 1982. Ця газета бачить в особі Блаженнішого релігійного і національного провідника:

Kardynał Józef Slipyj

Za kilka dni (17 lutego) Patriarcha i Kardynał Józef Slipyj, religijny i narodowy przywódca ukraińskich katolików w wolnym świecie, będzie obchodził w Watykanie 90-lecie urodzin. Ten Metropolita Halicki i Arcybiskup Lwowski od 1944 r., od śmierci Metropolity Andrzeja Szepietowskiego, przez swoje bohaterskie zmagania z rosyjskim bolszewizmem, przez wieloletnie cierpienia w sowieckich więzieniach i łagrach Syberii, stał się symbolem narodowej walki Ukraińców o wolność, ujarzmionych przez Sowietów od czasu, gdy bolszewicy zdusiли siłą zbrojną proklamowaną w 1918 r. niepodległość Ukrainy, włączając ją przemoką, jako «Ukrainę Radziecką», w ramy sowieckiego imperium kolonialnego.

Kardynał Slipyj przewodzi ukraińskim katolikom w wolnym świecie, gdzie istnieje ich organizacyjna struktura kościelna z biskupami, na czele których stoi, jako Wyższy Arcybiskup (Archiepiscopus Major), właśnie Dostojny Jubilat.

Notujemy te uwagi, gdyż jeden z przyjaźnie nastawionych do narodu polskiego Ukraińców w Chicago zapoznał nas z niezwykle znamiennymi wystąpieniami Kardynała Slipyja, dotyczącymi tragicznej sytuacji, jaka istnieje obecnie w Polsce. Mianowicie Kardynał Slipyj wysłał z okazji Bożego Narodzenia listy do Papieża Jana Pawła II i do Kardynała Władysława Rubina, Prefekta Kongregacji dla Spraw Kościołów Wschodnich, przekazując w tych listach nie tylko tradycyjne życzenia świąteczne, ale też zasadnicze opinie o wspólnocie losów i niedoli narodów polskiego i ukraińskiego, cierpiących pod rządami bezbożnego komunizmu w moskiewskim wydaniu.

List do Ojca Św. został napisany w języku polskim, zaś list do Kardynała Rubina w języku ukraińskim. Nasz ukraiński Przyjaciel, który dostarczył teksty obu listów w języku ukraińskim (tekst polski listu Kardynała Slipyja do Papieża dotarł do nas nie dotarł) zadał sobie trud przetłumaczenia obu listów z ukraińskiego na polski, za co jesteśmy mu bardzo wdzięczni.

Oba listy Kardynała są ważnymi dokumentami naszego czasu, dotyczącymi sytuacji w Polsce, losów obu narodów, polskiego i ukraińskiego, oraz postawy religijnego i duchowego Przywódcy Ukraińców w stosunku do identycznych wolnościowych aspiracji Polaków i Ukraińców, jak też w stosunku do idei współpracy obu narodów na rzecz wspól-

nych celów.

Polskie tłumaczenie obu listów Kardynała Słipyja ogłaszały na innym miejscu. Niechże przekazanie treści tych listów do wiadomości społeczeństwa polonijnego będzie gestem wzajemności za mądre wystąpienie Kardynała w obronie ujarzmionych przez Sowiety Polski i Ukrainy.

Jego Eminencji, Dostojnemu Kardynałowi Jubilatowi, przekazujemy tą drogą najlepsze życzenia z okazji 90-lecia Jego urodzin.

Ad multos Annos!

Отець митрат Петро Хомин, редактор « Нашої Мети » так писав 12 лютого 1982 з Торонто:

« Ваше Блаженство, Святіший Патріарше, Найдостойніший Ювіліяте і Дорогий Приятелю молодих літ!

З великим зворушенням, з сердечною любов'ю і з глибокою пошаною лину до Вас, в день радісного для всього нашого Народу Вашого Ювілею, з сердечними побажаннями: Всього найкращого і найконечнішого! У моїх молитвах — приватних і літургічних — дякую і дякуватиму Всемилостивому Богові за те, що завжди, зокрема у найскрутніших хвилинах Вашого життя, не дав заломитись ні духом, ні фізично, та вивів Вас на волю, де Ви, Блаженіший, мусіли знести ще гіганти амаг за рятунок рідної Церкви з її ворогами — чужими і своїми — і, як Лицар Божий, перемогли усі диявольські сили та на копулі Української Церкви застремили Христовий Пропор перемоги (так писав я в останньому числі « Нашої Мети »). Слава на висотах Богу! — за ті великі ласки, якими Він Вас, Найдостойніший Ювіліяте, обдарував, Йому співаю і прошу Його сердечно, щоб Він і надалі зберігав Вас у здоров'ї і силі та благословив Вашу працю успіхами, — щоб Ви дочекались ще більшої радості — Ювілею 1000-ліття нашого християнства та зв'язаних з ним тих усіх благ, на які всі ми чекаємо. З нами Бог! Пом'яни мене, Найдостойніший Владико! Повсякчас відданий о. Петро Хомин ».

Вірменин, полковник польського війська Корнель Кшечунович з Лондону пише:

« Еміненці, читаю саме в часописах, що Ваша Еміненція має 90 літ. То спонукнув мене зложити найгорячіші побажання ще довгих літ життя, бо Ваша Еміненція як Київський Патріарх є необхідний для усталення незалежності Української і Білоруської Церкви і народові від "протекції" Москви і її Патріарха, що є слугою атеїстичного режиму ».

Привіт від Святослава Гординського, який скомпонував мозаїки собору Св. Софії в Римі має думку з його пункту бачення мистця. Перед війною митець Гординський виконував різні мистецькі праці для Богословської Академії у Львові під проводом Блаженнішого Йосифа, а ікони Музею Богословської Академії стали пізніше базою для видання його монографії « Українська ікона ».

« З нагоди 90-ліття, — справжнього патріаршого створіння, — прохаю прийняти найширіші бажання всього добра і благаю Господа дати далі сили вести велике діло нашої Страдальної Церкви!

За нецілі два десятиріччя створено численні духові і культурні цінності, які напувають нас вірою в нашу духову незнищальльність. Я щасливий, що мав нагоду також брати участь у тих діяннях, які гідно продовжували працю Великого Попередника, Слуги Божого Кир Андрія.

В історії української еміграції, що є теж історією України, ім'я Святішого Патріарха Йосифа буде залисане як одна з найсвітліших постатей у цих важких і випробувальних роках нашої Батьківщини. Щастя далі, Боге! ».

Думки є пов'язані з почуваннями. Високе це пов'язання є у поетів і мистців. Це бачимо зі слів побажань поетки Зої Когут з Австралії:

Ваше Блаженство!

Дорогий, незабутній Патріарше!

Вітаю Вас з Днем Вашого Народження і бажаю Вам, Ваше Блаженство, всіх ласк Божих!

А тому, що мені легше висловити мої почування віршем, ніж прозою, дозвольте присвятити Вам, дорогий Патріарше, з цієї нагоди мій невмілий, але написаний серцем вірш.

ПАТРІЯРХОВІ

з нагоди 90-ліття

Нічого не було,
Ні рідного притулку,
Ні рідних сел, ні міст, ні перехресть.
На рідних головах — чужі ярмулки
Чужим братам пурпурілись на честь...

Нічого не було,
Лиш чужинка і втома,
І гасла, й збанкротовані думки,
Й роз'єднана майбутність невідома,
Й сучасність —
Ще не з'єднана ніким.

І так жилось...
 Грубішали мозолі
 На душах, на сумліннях, на руках,
 Щасливо продавалась мрія волі
 по — знижці,
 По належних партквитках...
 Здвигався мур між брамами до Бога,
 Вмирав вогонь знесилених ідей.
 І раптом — постать,
 Віруюча й строга,
 Рекла:
 — Брати мої! А гідність ваша де?!!
 — Великого бажайте! Не дрібніться!
 Ще боротьба не скінчена! Не спіть!
 Вогонь душі — не знищить і в'язниця,
 Чого ж у вас він в душах не горить?!! —
 І блиск надії вкрався в будні сірі,
 Скріпився крок, роагладилося чоло,
 І в душах,
 Де нічого не було,
 Збудилась гордість,
 І збудилась — віра!

Сеньор українських письменників Улас Самчук так привітав Блаженнішого з 90-літтям:

У рік Вашого достойного ю високого 90-ліття, як життя, так і служення Церкві й Народові Землі Української, висилаю Вам мій подив мою вдачність і мою любов.

Підпорядковані Найвищій Волі Творця вселеної, Вам судилося жити й діяти в час найбільшого випробування Церкви й Народу духовим представником яких Ви являєтесь. Історія нотуватиме це Ваше століття, як епоху страждань, у якій Ваша особа займатиме чільне, ведуче місце в боротьбі за право, гідність і свободу людини, нації, держави. Як тепер, так і в майбутньому, Ваше мужнє Бого-Служення цій справі, забезпечує Вам одно з перших місць в аналах літопису цих наших многостражданьих Временних Літ.

Напередодні 90-ліття Патріярха продістався на Захід шляхом українського Самвидаву вірш поета-патріота Богдана Лаври:

90 МОЛИТОВ

На роадоріжжі віку, на розпутті долі України,
 В часинці тій, коли задніпрюється благовісна днина
 І піснею пісень лунають материнські колискові,
 В святині української сім'ї народилася дитина.

І тій дитині було суджено таки Всешишнім Богом
Каратись-мучитися за велику українську справу,
Хрестом в руці вести народ свій до бессмертя і
спасіння,
Навіки Україні дати волю, повернути славу.

Молімся, українці всі, за Йосифа Первієрарха,
За Патріярха Києво-Галицького й всієї Руси,
І жиймо повсякчас, як іх Блаженство нам заповідає,
І віднайдім завжди помилування в Божім Слові й Дусі.

З Польщі прийшли побажання в імені всіх вірних і нашого духовенства. Іх зміст скромний, бо і їм треба було уважати на спосіб вислову своїх почувань. Тому й не подаємо їхніх прізвищ. Вони старалися висловити їх якомога найцикіше.

Перший лист:

« З нагоди 90-річчя з дня народження і 65 річчя священства Вашого Блаженства, духовенство і вірні нашої Укр. Кат. Церкви в Польщі складають глибоку пошану за так велике страждання для Христової Церкви і висловлюють радість, що Бог дав для нашої так стражданальної Церкві так Доброго Отця і Пастиря у Вашій Найдостойнішій Особі. На жаль, не можемо взяти участі і бути в Римі під час тих величавих торжеств, щоб уцілувати Ваші руки, але обіцюємо побувати там духом, а в краю молитимемо Бога, щоб благословив усі почини Вашого Блаженства для добра нашої Церкви і Народу, і щоб створив Многая і Благая літа! —

З найглибшою пошаною і синівецьким відданням » (...)

Другий лист:

Наближається великий Ваш Ювілей, який буде святом цілої Нашої Церкви. З радістю очікуємо цього Празника і бажали б бути тоді з Вами, щоб разом його відсвяткувати. На жаль, ніхто з нас не зможе особисто взяти участі у цих торжествах. Однак будемо з Вами нашими думками, серцями і молитвою, а тісно дорогою бажаємо заявити Вам нашу синівецьку відданість і любов та зложити наші сердечні побажання.

Бажаємо Вам, Ваше Блаженство, кріпкого здоров'я і обильних ласк Божих; нехай Господь дарить Вас силами до дальшої праці для Нашої Церкви і винагородить у своїй щедрості за дотеперішні труди і терпіння та благословить на многі і благі літа! (Імена й адреси відомі Редакції).

Заки перейдемо до висловів побажань ширшого і загального характеру, поглянемо на деякі особисті побажання осіб, що в Бла-

женнішим пов'язані якимись спільними переживаннями. Для них особа Блаженнішого Йосифа являє окріме світло, що мало в житті якийсь вплив і на їхне життя і переживання, це поклало замітну печать на їхній спомин. Один з таких — Авраам Ісаакович Шифрін — правник, колишній працівник в одному зі советських міністерств в 1953 році арештований (як « американсько-ізраїльський шпигун ») і засуджений на ростріл з заміною кари смерті на 25 літ каторги. В 1970 році виїхав в Ізраїль і там постійно клопочеться про долю ув'язнених в ССР. Створив окремий « Центр для дослідів » про советські тюрми, психушки і табори примусової праці в ССР. Написав свої спомини з тaborів своєї каторги « Четвертий вимір » (також в українському перекладі), в яких кілька разів згадув про Блаженнішого, з яким стрічався. Він пише в імені бувших в'язнів:

Dear Friend, Cardinal Josef,

We, your former mates in Soviet concentration camps, are grateful for the invitation to participate in the celebration of your 90-ieth jubilee, and are sorry we cannot be there to deliver to you in person our deep respect and heartfelt wishes.

We shall always remember your dignified behaviour in the dreadful Soviet camps from where you were miraculously saved by the Lord's hand. In the camps you always were personified calmness and human dignity — to such an extent that even the Soviet butchers could feel this. By your kindness and sympathy, by the feeling of hope that emanated from you, you helped your camp-mates to withstand the suffering and not to fall into dispair.

We appreciate the fact that upon your arrival in the Free World you have not forgotten your co-sufferers left behind in the Soviet camps and raised your voice in their defence.

From the very bottom of the heart we wish you, dear Cardinal Josef, many healthy years, the energy to fight against the evil and, above all, to live till the day of return to the liberated and independent Ukraine.

With deepest respect, on behalf of a group of former political prisoners of Soviet concentration camps.

Avraham Shifrin,
Executive Director.

Бувший співв'язень німець д-р Людвіг Мазуркевич з Людвігсгафен дня 3 січня 1982 так писав до Блаженнішого Патріарха Йосифа:

« Aus dem Anlass Ihres 90-sten Geburstages — erlauben Sie mir, Ihnen meine innigsten Glückwünsche zu übersenden.

Empfangen Eure Eminenz meine Versicherung, dass ich niemals Ihre an mir, als auch an vielen anderen Kameraden im Lager vollbrachte christliche Nächstenliebe und tätige Barmherzigkeit — vergessen werde.

Sie teilten mit uns nicht nur Ihr letzten Stück Brot, Sie gaben uns Kraft, Mut und — Hoffnung, damalige Hölle zu überstehen. Dafür danken wir Ihnen Eminenz...

So, und auch dafür — hat Sie Eminenz unser Herrgott auch mit vielen Lebensjahren, Weisheit und Charisma gesegnet, damit Sie Ihrem geliebten Volke, das auf Sie Eminenz zurecht stolz sein kann, weiterhin erfolgreich dienen dürfen.

Die dazugehörige Kraft und Gesundheit wünscht Ihnen Eminenz vom ganzen Herzen.

Ihr — З/К З/К Masurkewicz Ludwig
samt Frau und Kindern

Український переклад

Вельмишанований Ювіляте! Ваша Еміненці!

З нагоди Вашого 90-ліття від дня народження дозвольте мені переслати Вам мої найсердечніші побажання.

Прийтіть, Ваша Еміненці, мое запевнення, що я, як і мої співтовариши по таборі, ніколи не забудемо вчинену Вами християнську любов близького і чинне милосердя.

Ви ділились з нами не лише останнім куском хліба, Ви давали нам сил, бадьорости і надії, щоб пережити тодішнє пекло. За це ми Вам дякуємо, Еміненці...

Таким чином і теж за це Бог поблагословив Вашу Еміненцію довгим життям, мудрістю і харизмою, щоб Ви могли служити дальше успішно свому дорогому Народові, що може бути гордим за Вас, Еміненці.

Потрібних сил і здоров'я бажає Вам, Еміненці, з цілого серця повний пошани Ваш З/К З/К Мазуркевич Людвік враз з жінкою і дітьми.

До особистих побажань вчисляємо листа голови Сойму Карпатської України в Хусті — проф. Августина Штефана:

Просимо приняти глибокий наш поклон і побажання всього добра з нагоди 90-річчя з дня народження.

В горячій молитві благодаримо Господа Бога, що обдарував Ваше Блаженство високим віком та монументальною діяльністю в добро нашої Церкви, українського

народу та його незломногого змагання за незалежну Українську Державу.

З найширішим побажанням багатьох літ та висловом синів'якої любові,

колишній посол і голова Сойму Карпатської України в Хусті

Августин Штефан з дружиною Оленою

Даймо головне місце вибраним привітам з нашої України. Там про ювілей Блаженнішого знали, дякуючи нашим радієвим передачам з Європи й Америки, там молилися в'язні, молились колгоспники і робітництво з інтелігенцією і в різний спосіб — впрост короткими листами або переказуванням через інших — переслали свої слова побажань, радості і журби з надіями, які пов'язували з особою свого Патріярха. Очевидно, не можемо подати ні місця, ні прізвищ осіб з-поза «залиеної куртини». Звичайно такі листи писані в імені сотень інших осіб. Ось один з таких з датою 31.I. 1982 року. Його Святості Патріярху і Кардиналу Йосифу Сліпому — Чітта дель Ватікано:

« Ваша Святосте! В Соленіантний Вінок Ювілейного Дев'яностоліття отримали наші сердечні поздоровлення і ціло зичимо Вашій Святості ще багато років невтомно працювати для католицького тріумфу Рідної Церкви. Хай ще довго живе Верховний Архипастир - Головний Капелан нашого віроісповідування і щедро засіває на життєдавчій ниві місіонерську Правду Великого Тисячоліття! Пішли Боже невичерпну міць Вашій Святості! За це в засніженій тундрі похмурої Півночі повсякденно молять і невчинно благають Бога ті, що глибоко віддані Вашій Святості... ».

В листі з 1.III.1982 з Підкарпаття молоді особи писали:

« ...Читали вашого листа і в думці подумали, якби то можна було запросити нас рідних, то ми б на крилах летіли. І головне в лютому місяці там бути на всіх урочистостях. Но в цю саму неділю ми разом з вами усіма стояли і просили многая літа за Батька... ».

З католицької єпархії зачитуємо привіт — телеграму кардинала Йосифа Гефнера, голови Німецької Єпископської Конференції:

Dem Hochwuerdigsten Herrn Kardinal Josef Slipyj
Città del Vaticano

Eminenz Hochwuerdigster Herr Kardinal Slipyj zur
Vollendung Ihres 90 Lebens Jahren wuensche ich Ihnen

persoenlich und im Namen Der deutschen Bischofskonferenz von ganzem Herzen den Segen unseres Herrn. Der Kreuzweg Ihres Lebens mahnt uns alle an das Drama unseres Jahrhunderts, aber auch daran was Nachfolge Jesu Christi bedeutet. Ich bete fuer Sie und das ukrainische Volk in der Liebe Christi Ihr

Joseph Kardinal Hoeffner

Український переклад:

Еміненції, Найдостойнішому Владиці Кардиналові Сліпому. З нагоди завершення 90-ліття Вашого життя бажаю Вам особисто і в імені німецької єпископської Конференції з цілого серця благословення від нашого Господа. Хресна дорога Вашого життя нагадує нам усім про драму нашого століття, але теж і про те, що означає наслідування Христа. Я молюся за Вас і за український Нарід.

В Христовій любові

Ваш Йосиф Кардинал Геффнер

Не легко є зібрати разом досягнення життя і творчості Блаженнішого за його дев'ятдесят літ життя. Ще важче дати їм оцінку з пункту бачення більшої чи меншої вагомости. Це різно можна спостерігати в листах-побажаннях, хто і як оцінює такий чи інший здобуток змагань Блаженнішого. Довголітній особистий секретар папи Івана ХХІІІ — тепер архієпископ Лоріс Франческо Каловіллі — вислав таку коротку телеграму і в ній в сконденсованій думці бачить найбільше досягнення Блаженнішого:

« Приєднуюсь до українців в Україні і діяспорі, що окликають Ваше Блаженство і радіють патріаршою авреолею з осягненням вершика 90-того року життя. Складаю торжественні побажання продовжувати служіння Вселенській Церкві і клоню голову перед Вашим величодушнім свідченням ».

Італійський текст телеграми:

Uniscomi Ucraini Madrepatria et diaspora acclamanti Vostra Beatitudine esultanti aureola patriarcale raggiunta vetta novantesimo anno voti festosi prosecuzione servizio Chiesa Universale onorata Vostra Generosa testimonianza ossequi.

Loris Francesco Capovilla

Примас Канади архиєпископ Квебеку Людвік-Альберт Вашон теж свій погляд на особу Блаженнішого лучить з нашим народом і його Церквою, з якими Блаженніший чином, долею, терпіннями і боротьбою творить нерозривну цілість:

« Le 17 février marquera pour Votre Eminence le 90e anniversaire d'une vie extraordinairement bien remplie et, à l'édification de tous, entièrement dédiée au Seigneur.

Daignez agréer, je vous prie, en une occasion aussi privilégiée, mes hommages les plus respectueux avec l'humble appui de mes prières pour Votre Eminence ainsi que pour le peuple dont vous incarnez si hautement les valeurs spirituelles et la foi, peuple qui nous est si cher en ce pays qu'est le nôtre, le Canada.

Je garde toujours bien vivant le souvenir de l'honneur que vous avez fait naguère à notre milieu, en acceptant d'être l'hôte de l'Université Laval. Au Canada nous sommes fiers de nos évêques ukrainiens, des prêtres et religieux de cette nationalité et de ce rite. C'est une richesse religieuse et culturelle inappréciable pour notre pays. Dans le diocèse d'Amos, le Révérend Léo Chayka nous a rappelé votre bon souvenir.

Soyez assuré, Eminence Révérendissime, de mon reconnaissant souvenir et de mes sentiments de tendre et déférante affection dans le Seigneur.

Ad multos et faustissimos annos!

+ Louis Albert Vachen
Archevêque de Québec
Primat de l'Eglise canadienne

Український переклад:

Еміненці,

17 лютого сповниться Вашій Еміненції 90 літ незвичайно творчого життя, посвяченого для всіх і цілковито віданого Господеві. З цієї надзвичайної нагоди, прошу Вас аволити прийняти вислови моїй найглибшої пошани зі скромною піддержкою моїх молитов за Вашу Еміненцію, як також за народ, якого духовні вартості й віру Ви так високо уособлюєте, і за народ тут у нашій країні, в Канаді, нам такий дорогий.

Для мене завжди живий спомин почесті, яку Ви колись зробили нашому вогнищу, завітавши до Університету Лавал. В Канаді ми горді нашими українськими єпископами, священиками і монахами цієї національності і цього обряду. Вони є неоціненим релігійним і

культурним багатством нашої країни. В нашій Амоській єпархії о. Лев Чайка пригадав нам про Ваш достойний ювілей.

Будьте впевнені, Еміненців, про мої думки призначення для Вас і мої почуття теплої і сердечної прихильності в Господі.

Многих і благословенних літ!

*Людвік-Альберт Вашон
Архиєп. Квебеку, Примас Канадської Церкви*

Містимо репортаж французького архиєпископа Ж.Б. Рюппа, учасника вроčистих відзначень у Римі 90-ліття Блаженнішого Патріарха Йосифа. Монс. Ж.Б. Рюпп був єпископом-помічником паризького архиєпископа кард. Фельтена і генеральним вікарієм для католиків східних обрядів у Франції, а потім єпископом у князівстві Монако, апостольським нунцієм в Іраку і обсерватором Ватикану при відділі культури ОН в Женеві.

Les 90 ans du Cardinal Slipyj
Archevêque Majeur
de L'Église Ukrainienne Catholique
Confesseur de la Foi*

Loin vers le Nord, dans une jolie banlieue de Rome, mouvementée, verdoyante, se dresse une église toute blanche, quadrangulaire, aux coupoles dorées, qui reproduit l'illustre Sainte Sophie de Kiew (en ukrainien Kiiw). Rien que cela. Le régime en vigueur a transformé en «musée» le sanctuaire, qui remonte au XIe siècle (j'y ai passé toute une matinée en 1969). Il renaît à Rome.

Comme l'autre Sainte Sophie du Bosphore, construite par Justinien est devenue, elle aussi, un musée, reconnaissons que nos âges n'ont pas plus de goût pour la Sagesse divine que pour l'humaine. Les faits quotidiens le démontrent d'ailleurs amplement...

C'est une gloire de Rome que de ressusciter un culte indispensable à la santé de l'esprit. Ce bienfait est dû presque uniquement à un Slave. Signification profonde et christianissime d'une grande race qui pèse lourd sur la balance du présent! Ce Slave, on l'a bien deviné, est le grand, l'héroïque Slipyj.

Il vient d'avoir quatre-vingt-dix ans, le 17 février de notre année et, au grand dam des gérontologues, statisticiens, bureaucrates, se porte bien et continue d'exercer avec génialité ses très hautes fonctions.

La Providence m'a permis de fêter les 90 ans de ce grand homme. J'ai le malheur d'avoir encore une mémoire assez fidèle et me rappelle qu'Osius de Cordoue, qui atteignit 101 ans, présida, vers l'âge du jubilaire, le Concile de Sardique (actuelle Sophia... décidément) de 343-344, seul synode en majorité grec qui a reconnu clairement les droits du Saint-Siège!

Il faisait un temps affreux, rare aux rives du Tibre. Malgré cela une foule énorme s'écrasait dans l'église sophia-nique, éclairée a giorno, dont les dorures éclataient et où, derrière l'iconostase, resplendissait l'image, identifiée au Christ, de la sagesse divine.

Après un long cortège de prêtres en chapes étincelantes, de dignitaires mitrés, de dix évêques et trois métropolites dont les mitres grecques brillaient de pierres multicolores, apparut le nonagénaire au regard perçant et plein de feu. Bien peu d'icônes d'hier donnent aux Saints qu'elles représentent un aspect aussi secouant et inquisiteur. Le jubilaire n'assista pas sur un fauteuil, entre deux sommeils, à leur grandiose messe pontificale mais la célébra lui-même effectivement et prêcha d'une voix forte.

Le Cardinal Rubin, en vermillon, représentait le Saint-Père et lut son message au chef de l'Eglise ukrainienne, dans cette dernière languae. (Sa famille est de là-bas.) La troisième figure de proie était le Père Van Straaten, bienfaiteur incomparable des Chrétiens de l'Est.

Reconnaissons le progrès accompli par la cause orientale sous Jean-Paul II. « C'est un miracle », disent les connaisseurs.

Joseph Slipyj est un homme extraordinaire. Il naît à Zazdrist, archidiocèse de Lwiw (Lwów, Lemberg) le 17 février 1892, devient prêtre de son église locale, alors libre et prospère, sous la haute tutelle de Vienne, parfois méjugée... Il fait de grandes études, enseigne la philosophie, écrit un livre de premier plan sur « la valeur du thomisme pour l'église d'Orient ». Audace et clairvoyance. Devenu supérieur du Grand Séminaire de Lwiw, alors au zénith de sa valeur au sein de l'Eglise catholique, il est nommé vicaire général d'une des plus grands évêques de toute la Chrétienté, catholique ou non: André Szeptyckyj, disciple et admirateur de Solowiew (prononcer Chepititcki).

Slipyj suit son chef dans ses réformes délatinisantes. Il porte soutane noire et, quand il sera métropolite, la majestueuse coiffe blanche dite en grec kamilavkion, sans trace de violet, comme les Orthodoxes. Symbole profond. Le

grand Szeptyckyj et son vaillant disciple ne sont pas des Byzantins « passés à l'Occident », mais des Orthodoxes unis à Pierre. J'ai écrit et parlé souvent de Szeptyckyj en Occident. C'est un théme d'une grande importance pour l'avenir.

Szeptyckyj mort, il lui succède à la tête de l'Eglise ukrainienne. Moscou lui propose de devenir chef des Orthodoxes et Catholiques ukrainiens unis entre eux mais séparés de Rome. Perspective bien alléchante pour un patriote. Mais il rejette la diplomatie et la « théologie » de Moscou. Il se veut uni à Pierre comme ses ancêtres depuis quatre siècles (Union de Brest). On l'arrêtera pour dix-huit ans. Il sera libéré sous Jean XXIII. Des pétitions signées par nombre de personnalités scientifiques, littéraires, politiques de l'Ouest ont impressionné les Mages et provoqué son élargissement. Alors évêque-auxiliaire de Paris j'ai participé à la collecte des signatures à la demande de l'inoubliable Alexandre Koultchytkskyj et d'autres intellectuels ukrainiens.

Libéré, devenu cardinal, le héros ne s'est pas reposé sur ses lauriers.

Défendre l'Eglise catholique ukrainienne byzantino-slave n'est pas une sinécure. « Supprimée » sur terre ancestrale, elle est attaquée à l'Ouest de mille manières, par les adversaires les plus inattendus. Comme j'aimerais tout dire! Mais c'est impossible.

Slipyj ne se contente pas de sauvegarder son Eglise ou plutôt ce qu'il en reste après les destructions staliniennes. Il construit Sainte Sophie de Rome, développe la pastoralisation (le Séminaire ukrainien de Rome est plein), soutient l'Université libre de Munich, le centre Chevtchenko de Sarcelles (près Paris), oeuvre de toute manière pour le rayonnement de son peuple. Jean-Paul II, grand Slaviste, protège avec compréhension, amour, son travail.

Tandis que la cérémonie se déroulait dans la splendeur des rites et des chants auxquels participait toute la masse, j'évoquais les chers travailleurs ukrainiens de France (surtout dans le Nord) que j'ai maintes fois visités, bénis, harangués. L'originale mission pastorale qui fut mienne de 1943 à 1962 m'a comme inviscéré à divers peuples parmi lesquels le Ukrainiens sont en bonne place. Ils furent et restent dans mon cœur.

Aujourd'hui les Byzantino-slaves ukrainiens du monde entier (URSS exclue) sont plus d'un million selon l'Annuaire pontifical de 1982. Unis invisiblement à leurs frères du pays restés fidèles au fond d'eux-mêmes ils sont quatre ou cinq fois plus nombreux. Ils constituent une masse populaire, possédant une belle élite, qui est un fleuron de la Chrétienté. Dieu bénisse l'Ukraine et son invincible porte-drapeau! Que l'Esprit daigne garder toujours d'avantage l'éternelle

Rome dans l'amour de toutes les diversités et autonomies qui font la splendeur de l'Epouse.

†Jean RUPP.
Archev. tit. de Dionysiopolis.

Український переклад

**90-ЛІТТЯ КАРДИНАЛА СЛІПОГО
ВЕРХОВНОГО АРХІЄПІСКОПА
УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
ІСПОВІДНИКА ВІРИ**

На гористому, вкритому буйною зеленню північному передмісті Риму височіє біла, з золотими куполами свята — Свята Софія. Вона нагадує мені Св. Софію київську, в котрій 1969 р. я провів одне передпілудне. Київську святиню сучасний режим обернув у музей, — а вона відродилася в Римі. Інша, перша Св. Софія, та що над Босфором, також обернена в музей. Очевидно, наш вік цілком не схиляється ані до Божественної Премудрості, ані до людської мудrosti. Щоденна дійсність нам це стверджує.

Це слава для Вічного Міста Риму, що український храм відроджує культ премудрості, так потрібний нині для здоров'я духа. А це добродійство Рим завдячує одному слов'янинові. Цей глибоко християнський почин багато заважить на терезах сучасності... Той слов'янин — ви певне відгадали — це великий, героїчний Сліпий.

17 лютого ц.р. він закінчив дев'яності років життя і наперекір усім геронтологам, статистикам і бурократам, почував себе дуже добре та продовжув геніально сповняти свої великі функції. Провидіння Боже доаволило мені взяти участь у святкуваннях Ювілею тої великої людини. Моя досить точна пам'ять пригедала мені, що Озій із Кордови, котрий прожив 101 років, бувши у віці нашого Ювілята, головував на Соборі в Сардах. Це було в роках 343 й 344. Більшість отців Собору були греки і всі однозідно визнали примат Римської Апостольської Столиці.

У день ювілею виняткова над Тибром негода пропстерла свої темні крила, але це не перешкодило українським вірним, що прибули з різних і далеких країн світу, виповнити Св. Софію по береги. Храм ярів золотом чудових мозаїк, а над іконостасом піднімалася постать Христа — втілення Божої Премудрості. Величний похід священиків в іскристих ризах, та церковних до-

стойників в митрах, закінчували десять спископів та три митрополити, яких митри іскрилися многоцвітними каменями.

На кінці явився дев'ятдесятлітній Ювілят. Він огорнув уесь збір проникливим і повним вогню поглядом синіх очей. Мало є ікон, на яких святі мають такий потрясаючий душу, такий долитливий вид. Шкода! Ви може думасте, що похилий віком Ювілят тільки асистував Богослуженню, сидячи у глибокому фотелі? Помиляєтесь. Він сам служив Святу Божественну Літургію і могутнім голосом проповідав.

Кардинал Рубін, у пурпурі, репрезентував Святішого Отця та прочитав українською мовою папський привіт-послання. Третью чоловою постаттю того дня був о. Ван Страатен, незрівняний добродій східних християн... Треба визнати, що за pontифікату Папи Івана-Павла II справи Східних Церков зробили чималий поступ. Знавці Риму кажуть — « це чудо ».

Йосиф Сліпий — це людина надзвичайна. Народився 17 лютого 1892 р. в селі Заздрість Львівської Архідієцезії. Став священиком Помісної Церкви України, що тоді була в новому розквіті. Продовжував основні богословські студії. Написав великої ваги твір « Значення Томізму для Східної Церкви ». Яка відвага і який погляд у майбутнє! Потім став ректором Богословської Академії у Львові і підніс її до зеніту величині у цілій Вселенській Церкві. Потім його висвячено на єпископа-помічника одного з найбільших єпархів не тільки Католицької Церкви, а всього християнства — Митрополита Андрія Шептицького. Ювілят тісно співпрацював зі своїм великим учителем над відлатинщенням своєї Церкви. Він носив чорну рясу, а коли став Митрополитом накладав непорочно білу камілавку, без сліду римської пурпурі. Це великий символ: Великий Шептицький і його учень Сліпий не є « візантіїці, перетягнені до латини », а православні в єдності зі Святым Петром. Я часто писав і говорив про Шептицького. Ця тема в великої ваги для майбутнього.

По смерті Шептицького Сліпий очолив Церкву України. Москва пропонувала йому стати головою всіх українців, католиків і православних, об'єднаних між собою, але відлучених від Риму. Він відкинув рішуче московську дипломатію і « богословію », а залишився в єдності з Римом так, як його попередники від чотирьох сторіч, від Унії в Бересті. Москва запроторила його на 18 років на Сибір. Протести підписані свого часу багатьма інтелектуалами, письменниками, мужами політики на Заході потрясли московськими « матами », й вони його авільнили. Я був у той час єпископом-помічни-

ком в Парижі і на проосьбу незабутнього Олександра Кульчицького збирав підписи на ті протестні листи.

По звільненні, ставши кардиналом, герой не спочив на лаврах. Охороняти Церкву України — це не синекура. Зліквідована офіційно й переслідувана на предківській землі України, тут на Заході вона зазнає атак від несподіваних і неочікуваних противників. О, як хотів би я все сказати! На жаль, це ще є можливе.

Але Сліпий не вдоволяється самою обороною Церкви України. Він будує в Римі величаву святиню, Святу Софію, Український Католицький Університет св. Клиmenta. Він звертає увагу на пасторальну діяльність. Його Семінарія в Римі — повна. Він підтримує вогнища науки: Український Вільний Університет в Мюнхені та Наукове Товариство ім. Т. Шевченка в Сарселі коло Парижу. Він змагається за те, щоб його народ проміняв у світі. Іван-Павло II, ще один великий слов'янин у Римі, зі зrozумінням і любов'ю охороняє його. Серед близьку обрядів та всенародного співу кінчались ювілейні вроčистості, і я полинув думкою до дорогих українців у Франції, особливо до тих, що в Норді, котрих я так часто колись відвідував, з ними молився, іх благословив та ім проповідав Боже слово. Моя тодішня оригінальна місія вrostила мене в надра численних народностей, що перебувають у Франції, а серед них українці назавжди зайняли велике місце в моєму серці.

Нині українці, католики східного обряду, начислюють у вільному світі більш як один мільйон душ. Невидимо з'єднані зі своїми братами, переслідуваними за віру на Україні, вони становлять яких шість мільйонів. Ця народна маса має гарну еліту, що є квітом усього християнства. Хай Бог береже Україну і того, хто несе прапор її волі — Сліпого. Хай Святий Дух надхне Вічний Рим любов'ю до самобутніх Церков Сходу, які є вінцем Христової Невісти — Всеценської Церкви!

Жан Рюпп
архиєп. діонізіополітанський

Бувший прем'єр італійського уряду Джюльйо Андреотті 17 лютого 1982 року у своєму телеграфічному привіті вжив латинську цитату Псалма:

« До Господа, що веселить молодість », а далі: « бажаю Вам дальнього ревного десятиліття, щоб могти відзначити, — сподіємось у спокійнішому світі — 100-ліття життя ».

Теплого і довгого листа написав бувший німецький амбасадор при Апостольському Престолі Ганс Бергер:

Ew. Eminenz!

Wenn auch verspätet, so doch nicht weniger herzlich übermittelte ich Ew. Eminenz ganz herzliche Glückwünsche zum neunzigsten Geburtstag. Es ist ein Gnadengeschenk Gottes, daß Sie diesen Tag in solcher geistigen und körperlichen Frische erleben trotz all dessen, was Sie als Märtyrer des Glaubens erlitten haben. Und auch jetzt noch erfüllen Sie einen umfassenden Aufgabenbereich. Sie schauen auf ein vollendetes Leben zurück. Immer und unter schwerstem Terror haben Sie als katholischer Bischof und ukrainischer Patriot, der mit Recht an die Sendung und Freiheit seines Volks glaubt, ein der Welt sichtbares Zeugnis abgelegt.

Ihnen, Eminenz, bin ich zu großem Dank verpflichtet für die liebenswürdige Aufnahme, die Sie mir stets in Ihrem Palast gewährten, für den Rat, den Sie mir erteilten, und für die Offenheit, mit der Sie alle während meiner Tätigkeit beim Heiligen Stuhl anstehenden Fragen erörterten. Ihre Freundschaft für das deutsche Volk, dessen Zukunft mir in ein undurchdringliches Dunkel gehüllt zu sein scheint, hat mir besonders wohlgetan in einer Umgebung, die nicht allzu starkes Verständnis für die deutsche Problematik erkennen ließ. Als meine Regierung mich vorzeitig entgegen der getroffenen Vereinbarungen als Botschafter beim Heiligen Stuhl abberief, da haben Eminenz mich durch das mir gegebene Abschiedssessen in Anwesenheit mehrerer Kardinäle und Botschafter geehrt. Dalmas war ich ob Ihrer Abschiedsrede so bewegt, daß ich nicht zu antworten vermochte. Diese Abschiedsstunde ist mir unvergänglich geblieben. Aus meinem Leben möchte ich sie nicht streichen.

Mit einem Gebet um Gottes Segen für die Person Ew. Eminenz und für das Gelingen Ihrer Aufgabe verbleibe ich in tiefer Verehrung

Ew. Eminenz ganz ergebener
Hans Berger

Український переклад

Ваша Еміненціє

Хоч співнено, але ніяк менше сердечно пересилаю Вашій Еміненції мої ширі побажання з нагоди 90-ліття від дня Вашого народження. Це Божа благодать, що Ви цей день переживаєте в такій духовній і тілесній кріпості, незважаючи на те, що Ви пережили як іспо-

відник віри. Та й тепер ще сповняєте Ви велику в'язку обов'язків. За Вами сповнений життєвий шлях. Довго і під важким терором Ви, як католицький Владика і український патріот, який вірить слушно в посланництво і свободу свого Народу, були для світу виразним свідком.

Вам, Еміненці, я довжний у великій вдячності за гостинне прийняття від Вас у Вашій налаті, за поради, яких мені уділювали і щирість, якою мене обдаровували під час моєї діяльності при Апостольськім Престолі у різних біжучих справах і питаннях. Ваша приязнь до німецького народу, якого майбутність здається мені сповита непроникнутою темрявою, спомагала мене в моєму окруженню, яке не мало сильного зрозуміння для німецької проблематики. Коли мій уряд передчасно мене відкликав як амбасадора при Апостольськім Престолі, ідучи назустріч створеним умовам, тоді Ви, Еміненці, в часі приготованого для мене банкету в присутності численних кардиналів і амбасадорів висловили мені пошану. Я був тоді Вашою працьальною промовою так зворушений, що не міг нічого відповісти. Ця працьальна хвилина осталась в моїй пам'яті незабутньою. Я не ви-
кresliu її з моого життя.

З молитвою за Боже благословення для Особи Вашої Еміненції і за осiąгнення успіхів у Ваших завданнях остаюсь у глибокій пошані

Вашій Еміненції цілковито відданий

Ганс Бергер

Найчастіше в листах підкреслюється терпіння Блаженнішого в тaborах та тюрмах. Терпіння Блаженнішого і терпіння нашого Народу — це загальна рефлексія тих, що дивляться з подивом на «патріярший вік» Блаженнішого. Зразок такого листа — це письмо-побажання православного українського єпископа Кир Анатолія — єпископа лоїдонського і західноєвропейського:

Ваше Благенство, Блаженніший Владико!

З нагоди Вашого Ювілею благословленного дев'ятдесятиріччя з дня народження пересилаю Вам мої щирі привітання. Господь дозволив Вам дожити до цього патріяршого віку, пройшовши тяжкі терпіння в советських концтaborах Сибіру. Нехай же Милосердний Господь, що був з Вами у тяжких часах, посилає Вам і тепер у вільному світі дальші сили для служіння Йому в Його Святій Церкві на славу Божу і добро нашого многостражданального українського народу.

Святковому Комітетові дякую за запрошення мене

на ювілейні святкування. На жаль мої архипастирські обов'язки у нашій Церкві не дозволяють мені особисто прибути на ці святкування.

З любов'ю у Христі

Анатолій, Спископ

Дуже часто, і це самозрозуміло, побажання вказують на поле зацікавлення того, хто побажання складає. Він і в особі Блаженнішого находить те саме зацікавлення і працю на вибраному полю діяльності. Одною з дій Блаженнішого в його житті під впливом Слуги Божого Митрополита Андрея була праця на екуменічному полі, що тривала понад два десятки літ і здобула йому великий досвід. На це звертає лист побажань від Екуменічної Комісії німецького єпископату:

Eminenz,

zum bevorstehenden Geburtstag möchte ich Ihnen von Herzen Gottes Segen wünschen und weiterhin Gesundheit und Schaffenskraft, daß Sie Ihrer Kirche, die eine Ortskirche der großen einen, heiligen, katholischen und apostolischen Kirche ist, weiterhin durch Ihre Erfahrung Ihres Wissens und zugleich Ihres Leidens beistehen können.

Es bleibt mir unvergesslich und es ist prägend für mein ganzes Leben geworden, daß ich ein Jahr lang in Ihrem Dienst stehen konnte. Auch die jetzige Tätigkeit wäre nicht möglich ohne die Erfahrungen, die ich damals in Rom sammeln konnte. Leider habe ich keine Nachricht darüber, wie es mit dem Seligsprechungsprozeß des Dieners Gottes Leonid Feodorov steht. Falls Sie es für richtig halten, komme ich gerne deswegen nach Rom, um mit Ihenn oder Ihren Mitarbeitern eventuelle weitere Unternehmungen in dieser Sache zu besprechen.

Mit der Bitte um Ihr Gebetsgedenken und mit der Versicherung, daß ich auch beim hl. Meßopfer Ihrer gedenken werde, bin ich

Ihr im Herrn verbundener
Msrg. D. Albert Rauch.

Український переклад

Еміненці,

з нагоди недалеких роковин народження я хотів би Вам побажати від усього серця Божого благословення і дальнього здоров'я та творчої сили, щоб Ви Вашій

Церкві, яка є Помісною Церквою великої, святої, католицької і апостольської Церкви, далі могли допомагати досвідом Вашого знання і Вашого терпіння.

Для мене залишається незабутнім і нестерпним у всьому моєму житті те, що я міг бути упродовж одного року на Ваших послугах. Також моя теперішня діяльність не була б можлива без тієї практики, яку я тоді в Римі міг засвоїти. На жаль, не маю ніякої вістки про те як стоять справа визнанням блаженним Слуги Божого Леоніда Федорова. Якщо б Ви уважали це правильним, я прибув би задля цього до Риму, щоб із Вами або Вашими співробітниками почати обговорення дальших евентуальних заходів у цій справі.

З просьбою згадати мене в молитвах й із запевненням, що я під час Святої Літургії про Вас пам'ятати буду, залишаюсь Вам зобов'язаний.

Монс. д-р Альберт Раух

Серед побажань і думок-рефлексій від осіб католицького віровізнання окремим стилем і духом вирізняються побажання від українських баптистів. Вони бачать в особі Блаженнішого борця «за Царство Боже, волю духа, права Христової Церкви, права людини і народів служити Богові згідно їх сумління». Ось текст цілого листа:

Ваше Блаженство

Із нагоди благословленного Ювілею — 90-ліття Вашого життя — прошу прийняти мої палкі привітання та щирі побажання повноти Господніх ласк у Вашому творчому житті для слави Божої і добра Українського Народу.

Милосердний Господь зберіг Ваше життя і врятував Вас із руків ворога Божого, ворога Христової Церкви і Українського Народу для звеличення Його Імені. Наш Бог — це Бог Всемогутній!... І тепер, у День Вашого радісного Ювілею, ми — священнослужителі Української Баптистської Церкви — тішимися, що Він наділив Вас довгим віком, творчим життям і з радістю бажаємо, щоб Його благословення витали над Вами і супроводили Вас у святій боротьбі за Царство Боже, волю духа, права Христової Церкви, права людини і народів служити Богові згідно їх сумління.

« Нехай Господь поблагословить Вас, і нехай Він Вас стереже! Нехай Господь засяє на Вас лицем Своїм, і нехай буде милостивий до Вас! Нехай зверне на Вас лице Свое »... (Числа 6:24-26).

Із глибокою пошаною і найкращими побажаннями
Господніх благословень під час Вашого Ювілею та в
усі дні Вашого життя, остаюся.

Ваш у Христі

пастор Олекса Гарбузюк, Голова Всеукр.
Єв.-Баптистського Братства

День уродин Блаженнішого був нагодою для священиків при-
задуматися над своїм служінням рідній Церкві свому Народові.
Товариство Священиків св. Андрея Європейської Области вислови-
вило в імені своїх членів ряд думок в листі до Блаженнішого, якому
завдячує своє постання та напрямні. Іхній лист підкреслює деякі
думки, якими Блаженніший жив і творив по виході на волю. Ось
слова листа священиків:

Ваше Блаженство!

Ми — члени священичого Товариства св. Андрея, віб-
рані на VII-их Загальних Зборах (європейської обла-
сти) в днях 15-17 лютого 1982 в Римі, підкреслюємо над-
звичайну обставину цих Зборів, бо з нагоди святку-
вань 90-ліття Вашого такого повного жертв і трудів,
а при тому такого творчого життя, і не менш жертвен-
ного та повного терпіння і подвигів 65-ліття Вашого свя-
щенства.

З цієї щасливої нагоди складаємо Вам, Блаженніший
Патріярше, наші побажання і нашу заяву, що стоймо
разом з Вами, як і з усією нашою єпархією, зорганізо-
ваною Вашими стараннями у постійний Синод нашої
Помісної Церкви, у безперервному змаганні за збері-
гання ідентичності нашої Церкви-Страдниці. На ту іден-
тичність чи помісність звернені ворожі атаки з намі-
ром замсти нас з лиця землі, не визнаючи природного,
Богом даного усім народам права — жити власним жит-
тям і здійснювати ідеали Божого Царства на нашій
Рідній Землі згідно з духом рідних традицій, як це ми
були намітили в революціях попередніх шести Загаль-
них Зборів 1980 року.

Ці революції і ця наша постанова мають своє дже-
рело й точніші определення в Статуті Товариства, заапро-
бованім Вами, Блаженнішим Архіпастирю, 1970 р. Точки
(параграфи) Статуту *про характер, мету і завдання та*
про засоби в нашими напрямними і нашою базою діяння.

С це праця «над своїм морально-духовим та інте-
лектуальним ростом, несення собі взаємної моральної
помочі» і «відновідно до нових умов життя в окремих

країнах, згідно зі своїм покликанням *якнайбільш досконало* виконувати своє душпастирське служіння» (Статут Товариства: *ІІ. Мета й Завдання*, § 3). А, забезпечивши своє особисте вдосконалення («згідно зі своїм покликанням»), — «дбати про вірну алуку та *благородну* співпрацю священика зі своїм єпископом згідно з науково Вселенського Собору (Про Церкву, ч. 41)» і «допомагати церковній єпархії в її душпастирському служінні» та «співираювати з мирянами в дусі постанов II Ватиканського Собору, вислухуючи їх, розглядаючи їх бажання, признаючи їх досвід і компетенцію в різних ділянках людської діяльності, щоб разом з ними могти розпізнавати знаки часу (Про презвітерів, ч. 9), — дальші §§ 5-7 Статуту).

Як бачимо, — наше становище і наша праця мали б бути дуже подібними до становища й діяльності матері в родині, яка об'єднує всю родину і вирівнює та лагіднить різні погляди чи характери поодиноких членів родини. Це велике завдання і особливе становище. Священик мусить підніматися понад земські програми і плянування та, на подобу матері в родині, — стати об'єднуючим і лагодячим чинником (на євангельських засадах!) поміж різними угрупуваннями в загально-людській сім'ї.

З таким розумінням наших обов'язків і завдань та з такими почуваннями складаємо Вам, Блаженніший Патріарше, наші побажання і наш привіт з нагоди Вашого подвійного Ювілею: 90-ліття життя і 65-ліття священства. Не перестаємо випрошувати в Господа-Дателя всяких дібр, щоб кріпив Вас на силах, Найдостойніший Ювіляте, НА МНОГИ І БЛАГИ ЛІТА! А при тому просимо уклінно Вашого патріаршого благословення для наших намічених змагань.

За Управу Товариства св. Андрея (Європейської Области).

o. Степан Гарванко
(голова)

o. Іван Кіт
(секретар)

Рим («Домус Марія»), 17 лютого 1982 року.

Подібні письма прийшли і від Товариств Священиків св. Андрея з інших континентів і єпархій і Блаженніший Патріарх, дякуючи, пригадував:

«Потрібне нам високоідейне священство, що житиме чинно дарами Святого Духа і буде себе скріплювати постійно наукою. Сильне духом, умом і волею священ-

ство — сильна буде і наша Церква і її Нарід. Такі цілі поставило собі Товариство св. Андрея. Працюйте над собою постійно, щоб Ваше Товариство стало сіллю землі і світлом, що світиться на свічнику». (З листа до Управи Товариства Священиків св. Андрея, торонтонської епархії).

Окреме місце мають серед побажань думки мужів науки. Містоголова Папської Академії св. Томи — монс. Антоніо Піолянти 16 лютого 1982 писав:

Eminenza Reverendissima, mi associo a tutta la Chiesa Cattolica nell'esultanza per il felice raggiungimento di 90 anni di Vostra Eminenza Reverendissima. In particolare esulta l'Accademia di S. Tommaso, che considera Vostra Eminenza sua gloria e lustro, per le tante opere teologiche scritte nel lungo corso della Sua vita scientifica, che si abbiano mirabilmente alla sua fervida attività apostolica. Auguri sinceri e fervidi, con la promessa di umili e fervorose preghiere per la conservazione di Vostra Eminenza all'affetto dei Suoi figli e all'ammirazione dei Suoi innumerevoli estimatori. Ci benedica, Eminenza!

Con deferente ossequio mi confermo di Vostra Eminenza Reverendissima devotissimo in Christo Antonio Piolanti.

Український переклад

«Ваша Еміненціє, приєднююсь до радості цілої Католицької Церкви у зв'язку із щасливим осягненням 90 літ Вашою Еміненцією. Зокрема радіє Академія св. Томи, яка вважає Вашу Еміненцію своїм світочем і свою славою за стільки богословських творів написаних упродовж Вашого довгого наукового життя, подивутідно злучених з Вашою ревною апостольською працею. Щирі і гарячі побажання, з запевненням покірних і ревних молитов, щоб Господь зберіг Вашу Еміненцію для любові Ваших синів і подиву безчисленних Ваших почитувачів. Благословіть нас, Еміненці!»

Від американського університету Лойолі в Чікаго його директор Дж. Кілгаллен, С.І., у своєму листі пригадує, що ще в 1969 р. той університет «мав привілей надати Вам Почесний Докторат» і в нагоди Ювілею пересилає

«Вашому Блаженству наші молитовні найкращі побажання постійних Господніх ласк для Вас особисто і для Вашої страждущої Церкви в Україні, як теж для Вашої Церкви у вільному світі».

На окрему згадку заслуговують побажання і думки Патріархальних Товариств і Товариства «Св. Софії». Усі вони є явним доказом української зорганізованої діяльності й активності в країнах нашого нового поселення. Ця тека побажань цікава і важлива тим, що при кожному листі є й копія відповіді Блаженнішого Патріарха Йосифа, в яких він схоплює основну думку побажань наших мирян. У всіх тих відповідях «червоною ниткою» проходить основна життєва ідея і постава Ювілята:

«Коли в якісь мірі я сповнив майбутній обов'язок, то зробив це спільно з моими братами, з людьми доброї і свідомої волі. У тім сповненні моого обов'язку є і Ваша частка і за це Вам дякую з глибини душі в цей день Вашої і моїх радості. Хай Вам Бог заплатить усім добром!»

(З листа-відповіді Екзекутиві «Українського Народного Союзу» в Нью Джераї, ЗСА).

Збірка листів, телеграм і інших писань з приводу Ювілею 90-річчя Блаженнішого Патріарха Йосифа походить від різних осіб і організацій. Ювілей викликав широкий відгомін не лише в українському світі, — на його відгукнулись теж численні високопоставлені особи з чужинецьких церковних, політичних і культурних кіл. На адресу Блаженнішого прийшли тисячі і тисячі листів і сотки телеграм, які свідчать про справжню любов, подив і пошану до Первоєпарха Української Католицької Церкви всіх станів нашого громадянства, не тільки католицького. Але й та велика кількість листових побажань і запевнень своєї прив'язаності далеко ще не вичерпують того відгомону, який дали ті ювілейні торжества, бо ці листи належать переважно особам, які особисто в тих торжествах не брали участі і тому дали вислови своїх почувань на письмі. Тож коли тут немає листів від, наприклад, декого з наших владик або інших високопоставлених осіб у нашему суспільстві, то значить, що дані особи були на ювілейних торжествах і особисто склали свої побажання Ювілятові.

Ті листи, які тут поміщені, це тільки вибір, який показує азово-характеристичних листів і думок від видатних осіб нашої і чужинної суспільності.

Увесь зібраний листовий матеріал дає теж добрий, немов енциклопедичний образ осіб і інституцій українців у діаспорі сучасних, особливо тих, що зв'язані з Українською Католицькою Церквою. Для кращої проглядності й інформативного доступу (тисячі

адрес!) увесь листовий матеріал з Ювілею поділено на окремі групи, куди входять варті уваги листи від індивідуальних осіб української та інших національностей, від духовних осіб і інституцій, від політичних організацій, від культурних установ і від установ громадського загального характеру. Уся ж збірка листів, телеграм, витинок з преси тощо посортована в окремих теках і пачках і зберігається в архівному відділі бібліотеки Українського Католицького Університету, як свідок видатної події і як матеріал для майбутніх дослідників нашого життя-буття у Вільному Світі і про особу Блаженнішого Патріярха Йосифа.

Редакція

о. д-р ІВАН ХОМА

**О. ДЖОВАННІ ДЖЕНОККІ
АПОСТОЛЬСЬКИЙ ВІЗИТАТОР УКРАЇНИ**

(Sac. Dr. I. Choma, *Joannes Genocchi Visitator Apostolicus Ucrainae*)

У попередньому розділі була мова про іменування посла Української Народної Республіки при Апостольськім Престолі в особі графа Михайла Тишкевича в 1919 році, а нижче буде мова про іменування Апостольського Візитатора України в особі отця Джованні Дженоккі в 1920 році. Звичайно, встановлення дипломатичних відносин між поодинокими державами і Апостольським Престолом відбувається рівночасно, тобто Папа як Голова Ватиканської Держави приймає представника якоїсь держави з його вірчими грамотами від уряду, в тому самому часі представник Папи (апостольський нунцій) складає вірчі грамоти перед головою відповідної держави. У нашому випадку граф Михайло Тишкевич вже 25 травня 1919 року був прийнятий на авдієнції в папи Бенедикта XV, вручивши йому вірчі грамоти Директорії Української Народної Республіки, а отець Джованні Дженоккі був іменований 13 лютого 1920 року Апостольським Візитатором України, однак, як побачимо далі, він не мав змоги дістатись на Україну з огляду на воєнні події, й залишився з титулом Апостольського Візитатора. Якщо був би дістався на Україну, то з часом був би піднесений до гідності апостольського нунція.

У кожному разі, на іменування Апостольського Візитатора України мали вплив: прийняття посла Української Народної Республіки папою Бенедиктом XV, прохання посла графа Тишкевича і його наступника отця Бонна — іменувати такого візитатора, а також інтервенція інших осіб, як наприклад князя Івана Карашевича-Токаржевського й українських поселенців в Америці.

о. Джованні Дженоккі

Отець Дж. Дженоккі народився 30 липня 1860 року в Равенні, де є гарні східні мозаїки в церквах і де були постійні живі зв'язки із східними Церквами. При місцевій Семінарії закінчив гімна-

аїнні студії, після чого за конкурсом дістався до Папської Семінарії « Піо » в Римі, закінчив з відзначенням філософічні і богословські студії і 24 березня 1883 року став священником. Незабаром був іменований професором історії в Архієпископській Семінарії в Равенні, але його гарячим бажанням було — стати місіонером, і у зв'язку з цим він вступив до Згромадження Місіонерів Пресвятого Серця і 8 грудня 1886 року зложив вічні обіти.

У відповідь, за проханням апостольського делегата в Константинополі, Mons. Піяві, до Конгр. Поширення Віри папа Лев XIII вислав о. Дженоцкі найперше до Палестини, згодом до Константинополя, де був він майже 6 років, здобув собі пошану серед православних і мусулман. По короткому побуті в Римі головний заряд Згромадження вислав його в 1893 році до Нової Гвінеї і там він пробув як провідник місії 4 роки. В 1896 вернувся до Європи і мав завдання вчити в студентаті місіонарів Преосв. Серця в Шезаль-Бенуа у Франції. В наступному році, 1897, його вислано до Риму на першого італійського настоятеля їхнього монастиря при вулиці « Сапенца », а водночас став він професором біблійної екзегези в Папській Семінарії св. Аполінарія. В 1900 році став першим провінційним настоятелем (протоігуменом) італійської провінції Згромадження Місіонерів Пресв. Серця.

У 1911 році папа Пій X післав його до Бразилії, щоб він вивчив близьче відносини між білими господарями і чорними робітниками, яких трактовано як невільників, і про все здав звіт Папі. Повернувшись до Риму, о. Дженоцкі продовжував працю в своєму Згромадженні, як член Біблійної Комісії та екзамінатор духовенства. Знав він крім класичних мов — грецької і латинської також французьку, німецьку, і англійську та кілька східних мов, окрім тих країн, де був місіонером¹.

Іменування і мета

Незабаром після закінчення першої світової війни він став Апостольським Візитатором України. В « Записці про зв'язки між Апостольським Престолом і Україною в 1918-1920 » сказано, що

¹ Велику працю про життя і діяльність отця Джованні Дженоцкі написав о. Вінченцо Черезі: CERESI Vincenzo, *Padre Genocchi*. Tipografia Poliglotta Vaticana 1934, p. VII + 606. cfr. СНОМА Giovanni sac., *Padre Giovanni Genocchi Visitatore Apostolico dell'Ucraina* « Analecta OSBM » (1960), vol. III, fasc. 1-2, p. 204-224.

до Риму прийшли відомості про криваві битви між поляками і українцями в Галичині. 1 серпня 1919 року Українське Посольство у Відні прислало точний список і листи деяких українських священиків. Те саме зробив 14 вересня 1919 року апостольський нунцій в Польщі — монс. Ахіль Ратті. Поляки заперечували присувані ім факти, або давали протилежні інтерпретації. Щоб Апостольський Престол був безсторонньо поінформований, треба було послати на місце довірену особу з завданням перевірити факти і зреферувати. А щоб у якийсь спосіб прикрити завдання такого візантіатора, взяли до уваги прохання українців: вони вболівали, що Апостольський Престол, мав слова вітхи для всіх поневолених народів, але покищо не виявив доброзичливості супроти українців. Вони просили папу про ліки і поміч проти пошести тифу. Апостольський Візантіатор міг би поїхати до Галичини і на Україну, роздати потрібну поміч, а водночас приглянутись до відносин і зреферувати.

28 січня 1920 року монс. Пападопульєс, асессор Східної Конгрегації, повідомив про все папу Бенедикта XV і вибір впав на о. Джованні Дженоцкі, а його секретарем мав бути о. Йосиф Схрайверс, бельгійський редемпторист, що жив у Галичині і знав добре край та мову². Такий вибір зроблено завдяки посередництву монс. Енріко Бенедетті, що був урядовцем Східної Конгрегації та приятелем українців і о. Дженоцкі.

Про ті старання помогти українцям писав папа Бенедикт XV 21 лютого 1921 року в листі до митрополита Андрея з нагоди відкриття «Руської Колегії» після военної перерви: «Якщо маємо пригадати батьківські старання Апостольського Престолу і наше особисте зацікавлення дорогим Руським народом, то мило нам згадати наочний доказ, що його ми дали негайно після одержання вісток від деяких представників Руського народу про його терпіння. Тоді ми поспішили вислати не тільки поміч, але також встановили і вислали на місце нашого особливого Делегата, що від нашого імені потішив всіх і дав їм поміч. Хоч незалежні від нас обставини не дозволили Папському Візитаторові, дорогому синові

² Il 28 gennaio 1920 il Santo Padre Benedetto XV era messo al corrente di ogni cosa da Mons. Papadopulos, Assessore del S. Congr. Orientale e la scelta cadeva sulla persona del P. Giovanni Genocchi, dei Missionari del S. Cuore, cui veniva aggiunto un Segretario nella persona del P. Giuseppe Schrijvers, Redemptorista che, stando in Galizia, ne conosceva bene i luoghi e la lingua. Див. Хома Іван о., *Українське Посольство при Апостольськім Престолі*, «Богословія» (1981). Додаток, Документ ч. 1.

о. Джованні Дженоцкі з місіонарів Пресв. Серця, дістались між Українців, все таки з його звідомлень, що іх він нам посылав, крім болючого підтвердження мучеництва цього великомудшого народу, ми одержали бажану і приємну втіху і запевнення, що у війні проти його (народу) віри і приготуваних засідок на його духовенство, мало було тих, що жалюгідно відступили » ³.

Вістка про номінацію о. Дженоцкі Апостольським Візитатором України була несподіванкою для його співбратів і приятелів, бо його життя було зв'язане з Римом різними вуалами апостоляту. Сам о. Дженоцкі прийняв нове і несподіване призначення з гідністю і рівновагою духа, бо бачив у тім Божу волю, і почав готовуватись до нової місії. Перестудіював географію та історію України і почав вивчати українську мову, в цьому помагало йому Українське Посольство при Ватикані і при Квіриналі.

Повновласті, інструкції і підготовлення до поїздки

В міжчасі, з датою 13 лютого 1920 року Східна Конгрегація дала о. Джованні Дженоцкі номінаційний декрет на Апостольського Візитатора України з потрібними повновластями. Декрет підписали секретар Східної Конгрегації кард. Ніколя Маріні і асессор — Ісая Пападопульос.

У декреті сказано, що справи католиків латинського і східного обряду, які живуть в Україні, спонукали папу Бенедикта XV вислати туди досвідчену особу, щоб пізнала їхні потреби і бажання та зреферувала папі. Бенедикт XV доручив Східній Конгрегації видати декрет, яким іменував о. Івана Дженоцкі Апостольським Візитатором України, а Східна Конгрегація дала йому всі уповноваження, потрібні для виконання його місії і доручала всім пошану і співпрацю з Апостольським Візитатором ⁴.

³ Там само, нота 66 і Додаток, Документ ч. 3.

⁴ «Res catholicorum tum latini tum orientalis ritus qui degunt in illa Russiae regione, quam Ukrainam dicunt, per immane bellum illic adhuc flagrans perturbatae, sollicitudinem Apostolicae Sedis moverunt; quapropter cum SS.mo Dno Nro Benedicto div. prov. PP. XV suasum fuerit religionis causae quam maxime profuturum si vir probatus a Sede Apostolica in illa regione mitteretur qui utriusque ritus fidelium illuc degentium necessitates cognosceret ac vota colligeret, eaque omnia SS.mo referret, quique diligenti studio ea omnia quae ad bonum tum fidei catholicae tum etiam singulorum fidelium conduceret, nomine et auctoritate S. Sedis foveret institueret ac disponeret, Sanctitas Sua mandavit ut per Sacram hanc Congregationem pro Ecclesia Orientali, praesens Decretum ederetur quo Rmns P.I. Joannes Genocchi, e Societate Missionariorum SS. Cordis

В «Іструкціоні» Східної Конгрегації для Апостольського Візитатора України, без дати, в двох параграфах сказано таке:

1. Територія Української Республіки з вибухом світової війни належала до Російської і Австро-Угорської імперій. Після російської революції мешканці України проголосили незалежність і створили автономну Республіку, а після поразки центральних держав, австрійська Галичина також створила незалежну Республіку і з'єдналась з східною Українською Республікою.

Апостольський Престол, що перший проголосив пошану щодо принципу національності і до самовизначення народів, не має причин чинити спротив українським домаганням і бажає Українцям довести їхнє право на незалежність і щоб те право визнали ті, що в Паризі вирішують долю Східної Європи. Апостольський Престол з прихильністю дивиться на акцію Українців, сподіваючись на користь для католицизму.

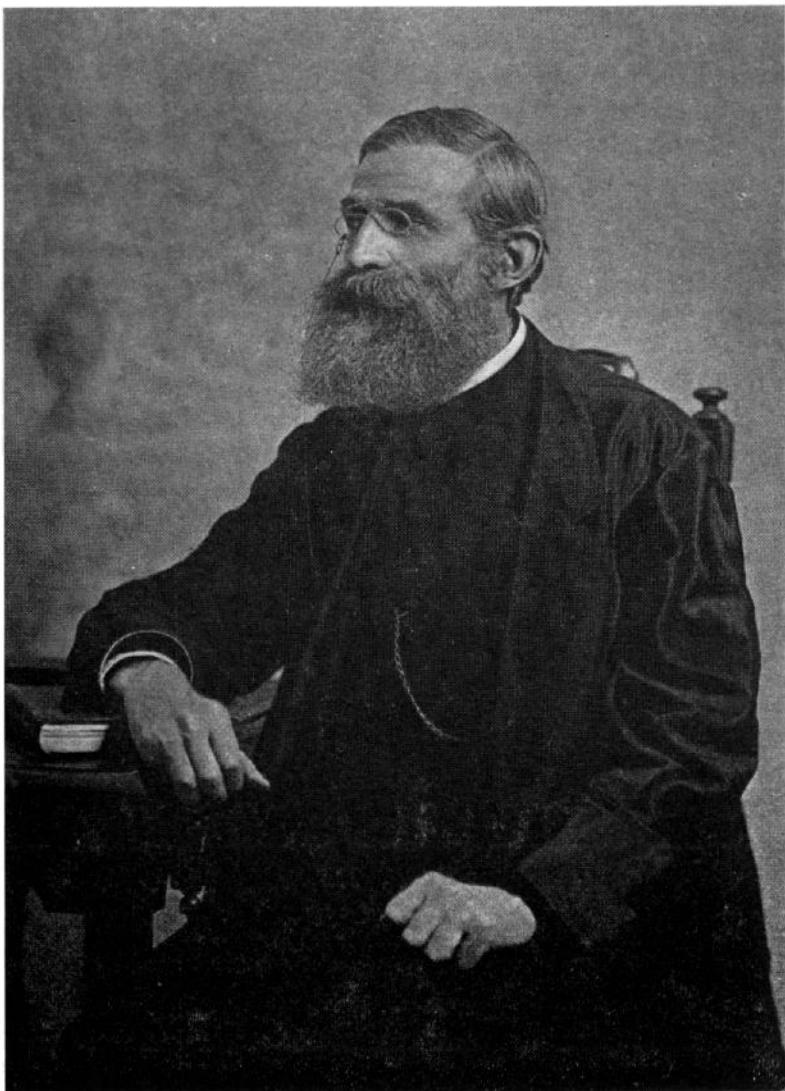
2. Під оглядом суто релігійним на території Української Республіки є латинники католики і православні⁵. Католиків Східного обряду або уніятів, що жили б стало, немає, а в тих, що є, багато походять з австрійської Галичини і вони там затрималися, бо бояться польських переслідувань, у разі повернення до Галичини.

Зазначимо що в Декреті і в Інструкціях є те, що поясняє праці Апостольського Візитатора обмежене до Східної України, хоч Західна Українська Республіка від 22 січня 1919 року була з'єднана з Українською Народною Республікою. Друге, первісний план був, щоб Апостольський Візитатор перевірив факти переслідування українців поляками в Галичині. Ні в декреті, ні в Інструкціях, які були подані Українським Посольством в Відня апостольським нунцієм в Польщі, немає про те згадки. Однаке в листі папи Бенедикта XV в 21 лютого 1921 до митрополита Андрея Шептицького є про те мова⁶.

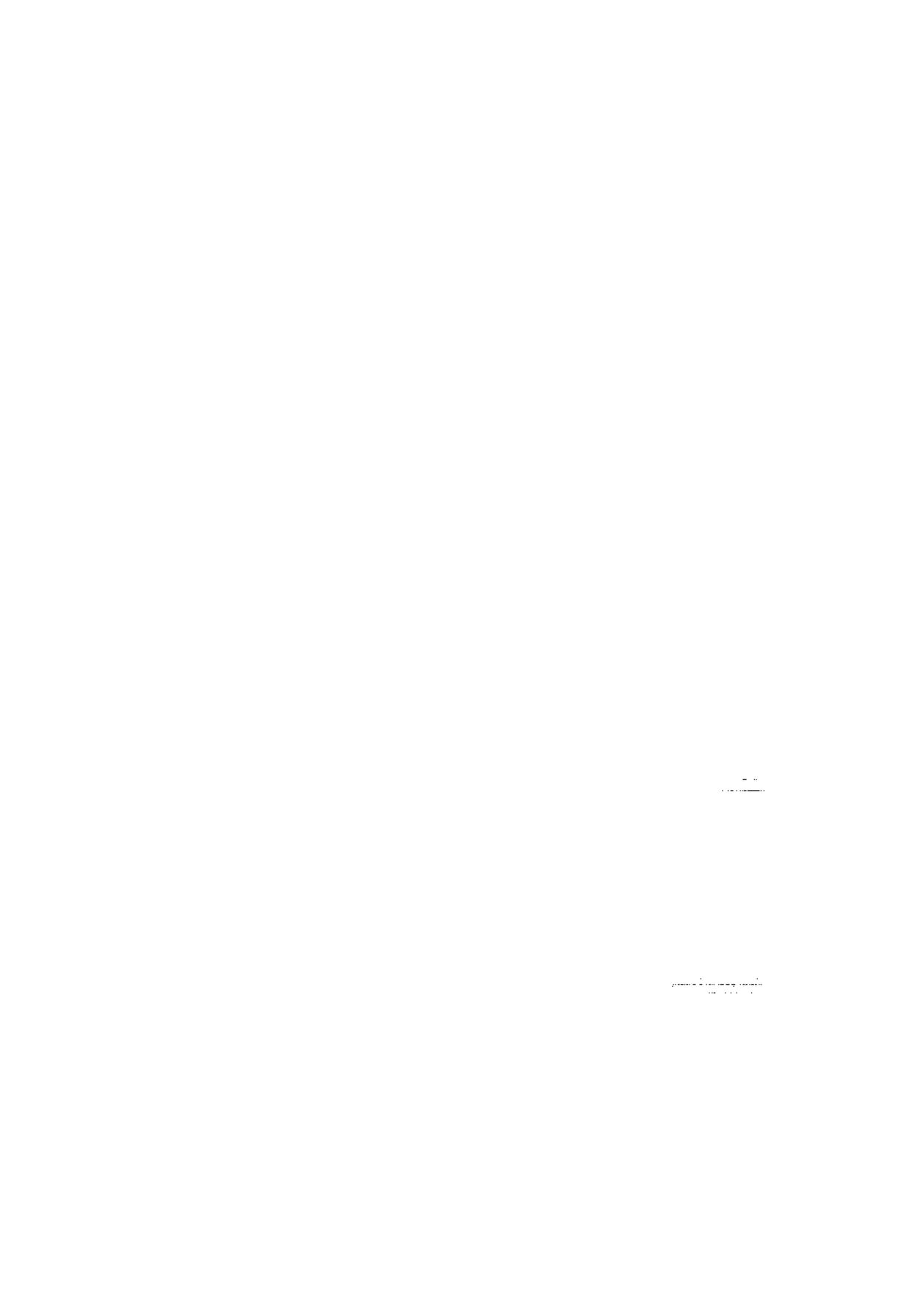
Visitator Apostolicus ad nutum S. Sedis nominatur ac instituitur regionis universae sic dictae Ukrainae». Див. Додаток, Документ ч. 2.

⁵ «La S. Sede che ha proclamato per la prima il rispetto al principio di nazionalità ed alla libera disposizione dei popoli, non ha alcun motivo per opporsi alle rivendicazioni ukraine e fa voti che gli Ukraini possano dimostrare il loro buon diritto alla indipendenza e che questo diritto venga riconosciuto da coloro che stanno decidendo a Parigi le sorti dell'Europa Orientale. Vede anzi con simpatia la loro azione della quale spera un vantaggio per il cattolicesimo. 2. Dal punto di vista religioso nel territorio della Repubblica Ukraina presentemente vi sono cattolici latini e ortodossi». Див. Додаток, Документ ч. 3.

⁶ «... non appena da alcuni rappresentanti del popolo Ruteno venimmo a conoscere lo strazio di quelle misere popolazioni ... dalle relazioni che egli (P.

Отець Джованні Дженоккі Апостольський Візитатор України
(30.7.1860 – 6.1.1926)

22 лютого 1920 року папа Бенедикт XV прийняв українську делегацію на чолі з о. Ксаверієм Бонном, який від імені українського уряду і українського народу подякував папі за іменування Апостольського Візитатора України в особі о. Дженоцкі та за призначення великої грошової і матеріальної допомоги для хворих на Україні, де тоді лютувала епідемія тифу. Крім о. Бонна був четар К. Парфанович, діловод в Українській Місії для Військовополонених, і пані Ніна Онацька, друкарка тієї ж місії. Папа розпитував багато про митрополита Андрея, і о. Бонн докладно оповідав йому про утиски, що українці терплять від поляків⁷.

Через кілька місяців, 4 червня 1920 року, в листі з Варшави до монс. Енріко Бенедетті, апостольський візитатор України, о. Дженоцкі дещо пояснив, чому йому не дозволено поїхати до Галичини. «Монс. Ратті тисне на уряд — писав о. Дженоцкі до монс. Бенедетті — щоб вживав приятельської тактики відносно трьох руських єпископів і шанував їх на рівні з латинськими. Пілсудський, голова держави і на длі диктатор, намагається так робити (це треба знати, але не треба казати) але команда Галичини не виконує його наказів. Русини є роздратовані, і не без причини. Історія цих років війни залишила довгі наслідки ненависті між русинами і поляками, що себе взаємно переслідували, накладаючи контрибуції і нерідко страшно лютуючи. Маю постійні зв'язки з митрополитом Шептицьким, о. Схрайверсом і іншими, бо є спосіб уникнути цензури. *Покищо не дозволять мені поїхати до Галичини.* Проти сили розум бессилій. Не можна робити наперекір польському урядові, що буде мене захищати в Україні, але не дозволить мені *вмішуватись в галицькі справи.* Зрештою так обіцяв Державний Секретаріят міністрові Ковалському. Монс. Ратті знайде спосіб, щоб поїхати до Галичини перед кінцем літа. Тепер їде на Горішній Шлеськ, якого є Високим Комісаром, на радість поляків і на злість німців, які сподіваються, що плебісцит вийде не на користь поляків. Якщо Польща не зробить собі приятелями сусідні малі народи, то скоро з'їдять її росіяни разом з німцями. Тому Пілсудський, що має голову, ставиться добре до Українців і хотів би ставитись добре і до Русинів. Варшава, є добрым

Genocchi) ci ha inviato, abbiamo avuta la conferma, non disgiunta purtroppo dalla dolorosa conferma del martirio di quel popolo generoso ...» Див. Цода-ток, Документ ч. 3.

⁷ Онацький Євген, *Українська дипломатична місія при Ватикані. «Українські Вісти»* (Едмонтон, листопад 1953), ч. 49. Див. Онацький Євген, *По похилий площи*. Частина II, ст. 60.

спостережливим пунктом для цілого слов'янського виднокругу»⁸. Подібно писав о. Дженоккі в листі до монс. Бенедетті з 7 липня 1920 року, і здавалось, що польський уряд дасть йому дозвіл поїхати до Галичини, завдяки старанням апостольського нунція А. Ратті⁹.

4 березня 1920 року українське посольство при Ватикані дало прийняття на честь новоіменованого Апостольського Візитатора України в готелі «Санта Катеріна», на яке запрошено всю українську колонію в Римі. Наступного дня (5.3) в римському щоденнику «Іль Мессаджеро» була стаття про це прийняття, коротка біографія о. Дженоккі, про його нове завдання — зробити уважний дослід релігійного стану Галичини й України. Тиждень раніше (27.2) інший римський щоденник «Іль Джорналє д'Італія» в статті «Ватиканські троянди і колючки» підкреслював, що нова місія о. Дженоккі має релігійно-політичний характер і що Україна одна з перших між новими незалежними націями, яка дістала визнання Апостольського Престолу¹⁰.

Через два тижні (18.3) о. Бонн влаштував вечерю в готелі «Мінерва» недалеко Пантеону на честь Апостольського Візитатора України для вибраного кола осіб. Перед кожним гостем на столі лежала картка з іменем, прізвищем і титулом гостя, і меню у французькій мові, у вигляді маленької книжечки з українським державним гербом та українським і папськими прапорами в напіональних фарбах посередині титульної сторінки. З правого боку внизу золотими буквами «Українська Республіка. Дипломатична місія при Св. Престолі». На останній сторінці теж золотими бук-

⁸ «Mons. Ratti ha insistito presso il Governo di qui perchè adoperi una tattica amichevole coi tre Vescovi Ruteni e li onori alla pari dei latini. Pilsudski, Capo dello Stato e in realtà dittatore, procura di far così; ma (e questo non bisogna dirlo, ma bisogna saperlo), il Comando di Galizia non eseguisce gli ordini e fà orecchie da mercante. Se la Polonia non si tiene amici i piccoli popoli vicini, sarà presto mangiata dai Russi e Tedeschi uniti insieme. Ecco perchè Pilsudski, che ha testa, tratta bene gli Ucraini e vorrebbe trattar bene i Ruteni. Il certo è che i Ruteni sono inaspriti, e non han tutti i torti... Sto in continui rapporti epistolari col Metropolita Szeptycki, col P. Schrijvers e altri, essendoci anche modo di evitare la censura. Per ora non mi si permetterà di andare in Galizia. Contro la forza la ragion non vale. E non si può agire a dispetto del Governo Polacco, che mi favorirà in Ucraina e non ammetterà che io m'impicci degli affari galiziani. E così del resto la Segreteria di Stato promise al ministro Kowalski». Див. Додаток, Документ ч. 5.

⁹ «Mons. Ratti ha parlato nuovamente della Galizia e di me al Capo dello Stato Pilsudski, e al Ministro degli Esteri Sapieha, per persuaderli a lasciarmi andare a far opera pacificatrice in Galizia. Essi si sono persuasi, e Mons. Ratti scriverà tra pochi giorni in questo senso a Roma». Див. Додаток, Документ ч. 8.

¹⁰ ОНАЦЬКИЙ Євген, *По похилий площі*. Частина II, ст. 80-81.

вами « Обід на честь Вп. о. Дженоцкі, Апостольського Візитатора України. Рим, 18 березня 1920 ».

На цій вечері, крім о. Дженоцкі і о. Бонна, були присутні: кардинал Н. Маріні, секретар Східної Конгрегації (1917-1922), архієпископ Бонавентура Черетті, апостольський нунцій у Франції, від 6 травня 1917 року секретар Конгрегації для Надзвичайних справ, потім делегат Апостольського Престолу на Мирну Конференцію у Парижі, монс. Федеріко Тедескіні, заступник державного секретаря кардинала П. Гаспаррі (з 1921 року апостольський нунцій в Єспанії), монсіньор Пуччі, співредактор « Іль Корієре д'Італія », монс. Енріко Бенедетті, референт від українських справ у Східній Конгрегації, абат Крішерсон, представник Фінляндії при Апостольському Престолі; отаман З. Косак – заступник голови місії для військовополонених, Бандрівський – секретар тієї ж місії, о. Лев Сембратович – духовник тієї ж місії, д-р Іван Грищенко – співробітник Українського Пресового Б'юра і Євген Онацький – шеф того ж Бюра.

Під кінець вечері о. Бонн виголосив промову з подякою папі, якого зворушили страждання України, призначаючи Апостольським Візитатором України о. Дженоцкі, щоб ті страждання полегшили. Відповідаючи, о. Дженоцкі запропонував тост за Україну і український народ, одночасно привітав кардинала Маріні, який, піклуючись про Східні Церкви, виявив особливе зацікавлення церковними справами в Україні¹¹.

Перед виїздом з Риму о. Дженоцкі дав інтерв'ю редакторові римської газети « Л'Ідеа Націоналє », яке було надруковане 7 квітня 1920 року. « Треба мати на увазі — сказав о. Дженоцкі, — що Україна, велика країна з сорока мільйонами населення, проголосила свою незалежність супроти претензій російських большевиків, які, щоб не допустити її до відділення від колишньої імперії, наслали до неї своїх емісарів. Жорстока різня виникла в Києві й Одесі. А тепер склалась така ситуація: у Києві російські большевики створили свій уряд, який, проте, здається у важкому становищі; другий місцевий уряд, генерала Петлюри, створений українськими антибольшевиками, в наслідок воєнних поразок мусів виїхати до Варшави і там чекати сприятливішого моменту, щоб себе закріпити; і врешті проти російських большевиків і проти

¹¹ Онацький Євген, Укрáїнська дипломатична місія при Ватикані. « Українські Вісти » (Едмонтон, листопад 1953), ч. 48. Див. Онацький Євген, Похідний плющ. Частина II, ст. 106-107.

національників консерваторів Петлюри, виник ще третій уряд українських большевиків-самостійників, які не хочуть єдності з Росією. Отже на Україні є два большевицькі уряди, один російський і один український».

На питання, які стосунки вони мають з Апостольським Престолом? — о. Дженоккі відповів:

« Ніяких. Апостольський Престол визнає незалежність України, але під урядом генерала Петлюри, який має при Апостольськім Престолі, як і при урядах Антанти, свого представника. Тепер я їду в Україну, щоб побачити, що там діється серед того хаосу в католицькими установами, яким, як здається, українська незалежність має привернути свободу.

« Католицтво ще два століття тому цвіло в Україні, тобто доки Катерина II не навернула населення на православ'я. Відтоді католиками в масі залишилися тільки українці в Галичині, яких тепер є 4 мільйони. Але і в Україні, що досі була підбита Росією, католицтво не зникло. І тепер там є дві або три дієцезії латинського обряду, що нараховують яких 100.000 вірних. Здається, що вони тепер зможуть наблизитися до Апостольського Престолу. Це не перший раз, що Церква щось здобувала з історичних судорогів, що ніби мають знищити ввесь суспільний лад, і що, натомість, витворюють новий. Завдання Церкви має бути все те саме — допомогти, як тільки може, припиненню анархії й створенню нового ладу, поступаючи так, щоб він сприяв відродженню і поширенню християнської і католицької ідеї, незнищеної і вічно молодої... ».

Чи Ви думаете, що Ваша місія буде корисна і для Італії?

« Напевно так — відповів він прощаючись, — кожний здобуток Церкви тепер, це також здобуток італійської духовості, і відновлення морального зв'язку з Україною може принести користь для нас усіх, також і матеріальну »¹².

У Варшаві, старання поїздки до Галичини

7 квітня 1920 року о. Дженоккі виїхав разом з о. Бонном до Відня. Вибралисъ через Париж, бо в Австрії тоді поїзди перестали ходити. По дорозі в Ліворно захопив їх страйк, і вони просиділи там ще два дні. Перед виїздом в Риму о. Бонн старався, щоб Вати-

¹² Там само, ст. 123-124.

кан іменував секретарем Апостольського Візитатора України о. Сембратовича, що перебував тоді у Римі, відвідуючи табори з українськими військовополоненими, але це не вдалось. В Парижі вони повинні були затриматись двадцять днів і після 30 квітня прибули до Відня.

Про приїзд о. Дженоцкі до Відня у віденському «Українському прапорі» була така замітка: «У п'ятницю, 30 квітня, о год. 11, прибуває з Парижу Апостольський Візитатор для України о. Дженоцкі. На північному двірці відбудеться офіційне привітання о. Дженоцкі, в якому візьмуть участь віденський посол УНР Сидоренко, посол ЗУНР Сінгалевич, від духовенства о. митрат д-р Жук, представники політичних організацій і широке коло громадськості. Дженоцкі виїздить того ж дня до Галичини. Він везе з собою між іншим дар Ватикану для України — ліки, санітарні матеріали та грошовий дар для допомоги жертвам війни »¹³.

Отець Дженоцкі перебував у Відні тільки 48 годин, зайнятий різними українськими комісіями. З Відня о. Дженоцкі намагався дістатися в Україну, однак мусів іхати з Відня до Варшави, бо польський уряд не давав йому поїхати до Галичини.

Отець Дженоцкі у своєму листі з Варшави до княгині Веноса, датований 28 травня 1920 року, писав: «У Відні я затримався на 48 годин і ввесь час був зайнятий різними українськими комісіями, які залишили мені мало часу... По 20-ох днях побуту в Парижі я вже більше як 20 днів тут. В Україні тепер страшна війна між поляками і більшевиками. Кілька днів тому прийшли добре вістки і польський уряд обіцяв мені дати дозвіл іхати (в Україну). Однак справи змінились і мушу чекати. Пильно студіюю слов'янські мови і щораз краще готуюсь до своєї місії. Не можна собі уявити більшевицьких звірств, знищень, нечуваних жорстокостей. Орди Тамерлана мали в собі менш диявольського. Поширяються різні заразливі хвороби. Наша культура гине і в небезпека для всіх народів вернутись 15 століть назад... Майбутність дуже непевна і я навіть, не знаю, чи побачу Україну »¹⁴.

Точніші відомості подав довірливо о. Дженоцкі в листі до монс. Е. Бенедетті з 4 червня 1920 року, про що була мова вище, і того самого дня подібно писав до о. Бонна в Римі: «Де ви і де

¹³ Там само, ст. 185.

¹⁴ «Non si ha idea da noi delle barbarie bolsceviche, delle devastazioni, delle crudeltà abominevoli in quelle regioni. Le orde di Tamerlano erano meno diaboliche ». Див., Додаток, документ ч. 6.

отже я? Ще не на Україні, ані в Галичині. Не можна ввійти в ці дві країни без згоди Польського Уряду, що згідний пустити мене на Україну, але не до Галичини. Кажуть, що Русини вважали б мою присутність серед них як схильність Апостольського Престолу до іхніх сепаратистських ідеїв.

«Щодо Російської України, то я міг би туди скоро поїхати, якщо би більшевики не розпочали війни по цей бік Дніпра. Думасмо, що впродовж цього місяця зможу бути в Житомирі. З різних сторін є підтвердження, що Українці хочуть добрих відносин з Поляками, що їх врятували від більшевизму. Також і Поляки хочуть приязні з незалежною Україною, і їх військо (польське) поводиться там добре, так мені кажуть всі Українці, що є в Варшаві. Скарги приходять в Галичину. Варшавський уряд має добри наміри, але здається, що не такими є ті, що командують в Галичині. Нунцій дає добрі ради Урядові і дещо осягає, але не все. Пише мені завжди монс. Шептицький і ми добре розуміємо один одного.

«Отець Жан, канадський василіянин, приходить кожного дня вчити мене по-українському. Я змушений вчитись дещо польської, мови, що, за винятком страшної вимови, дуже подібна. Вичікую хвилі Провидіння і сподіваюсь написати Вам скоро з України. Моя вимушене вичікування у Варшаві небезкорисне. Не аважаючи на те роблю все можливе, щоб його скоротити.

«Поздоровте Карманського, Бандрівського і інших приятелів у Римі. До побачення!

«В єдності молитов і намірів. Дж. Дженоцкі»¹⁵.

О. Жан наче доповнює цього листа о. Дженоцкі, пишучи: «Під час побуту о. Дженоцкі у Варшаві я більше як два місяці майже щодня годину або дві вчив його української мови. Найперше граматику, потім ми читали котрогось з українських авторів. Він дуже любив поеми Тараса Шевченка та оповідання Осипа Моковея і Марка Вовчка. Потім читали ми українську пресу. Коли Преосв. Ратті не було вдома, тоді секретар Нунціатури Монс. Пеллегрінетті, який пізніше став кардиналом, часто нас обох запрошуував на підвечірок. Монс. Пеллегрінетті був правдивим приятелем українців

¹⁵ «Où êtes-Vous? Et moi, où suis-je donc? Pas encore en Ukraine ni en Galicie. On n'entre pas dans ces deux pays sans le « beneplacitum » du Gouvernement Polonais, qui est bien disposé à me laisser aller en Ukraine, mais pas en Galicie. Les Ruthènes croiraient, dit-on, que ma présence au milieu d'eux signifierait la faveur du Sant Siège pour leurs idées séparatistes». Див., Додаток, Документ, ч. 7.

і цю свою приязнь довів зокрема тоді, коли був Апостольським Нунцієм в Югославії. На жаль, він скоро помер »¹⁶.

23 червня 1920 року отець Дженоцкі писав знову до монс. Бенедетті: « Большевики наступають і, зайнявши Київ, знищили Житомир (куди я саме вибирауся) і вбили багато людей, просуваються вперед та погрожують Польщі. За кілька днів повернеться нунцій з Горішнього Шлезька, тоді спільно вивчимо ситуацію, щоб вислати звіт до Риму. Завтра приїде сюди монс. Шептицький, з яким уряд хоче помиритись. Думаю, що це запізно. До побачення, Україно... »¹⁷.

28 червня 1920 він писав до княгині Веноса: « ...Монс. Де Роп, єпископ Могилева, привіз мені Вашого листа від 17 травня... Менше ніж місяць тому все змінилось в Україні. Великі польські перемоги проти большевиків розбились і тепер большевики вдираються до Польщі. В Житомирі вже було приготоване для мене помешкання, все знищено залізом і вогнем і вже неможливо туди іхати. Не збираюсь на довго залишатися у Варшаві, хоч ще не знаю чи перед зимию краще буде повернутись до Риму або перенестись деінде. Побачимо чи Польща змушенна просити мир у Росії, чи в силі спробувати відплатити, що виглядає можливим... Через Італійську Легацію я вислав листа до королеви (Madre) »¹⁸.

5 липня 1920 року отець Дженоцкі писав до монахині-Сестри Люізи: « ...Минає три місяці підготовки, протягом яких я багато навчився, але мало зробив. Я вибирауся до Житомира, недалеко Києва в Україні, але вчасно стримала мене телеграма, яка попредила мене про небезпеку попасті в руки більшовиків, знову переможців. Добрий єпископ, що приготував мені місце, мав час врятуватись разом з усіма своїми священиками. Більшовики провадять війну проти християнства і проти цивілізації. Крім пожеж і знищень, вбивають людей, які мають інші погляди, часто їх перед тим катують. Це виглядало б як вигадки хворих фантастів, якщо б не було неаліченних свідків. На жаль більшовики просуваються в середину Польщі, яка геройчно захищається. Ніхто не може пе-

¹⁶ о. ЖАН ЙОСАФАТ, ЧСВВ, *Моя служіння Україні*. Едмонтон 1953, ст. 19.

¹⁷ « I bolscevichi avanzano, e dopo aver ripreso Kiev, devastano Jitomir (dove io ero sul punto di andare) e ucciso molta gente, vengono avanti e minacciano la Polonia. Tra pochi giorni tornerà il Nunzio dall'Alta Slesia ed esamineremo insieme la situazione per far rapporto a Roma. Domani verrà qui Mons. Szeptycki, con cui il Governo vuol far la pace. Credo sia troppo tardi. Addio Ucraina... » Архів У.К.У.

¹⁸ Див. Додаток, Документ ч. 8.

редбачити який буде кінець. Можливо, що незабаром зможу поїхати до Українців у Скідній Галичині, де в тимчасова польська адміністрація, хіба що там переможуть більшевики. Якщо не можна буде зробити іншого, то перед зимою повернуся до Італії... »¹⁹.

Важливим є лист отця Дженоцкі від 7 липня 1920 року до монс. Енріко Бенедетті: « Є вже тут два вагони ліків. Не тільки Україна, але й частина польської території, стала жертвою більшовиків, що йдуть вперед і хочуть скінчти з Польщею... Монс. Ратті знову говорив з головою держави — Пілсудським і з міністром закордонних справ — Сапєгою, намагаючись іх переконати, щоб дозволили мені поїхати до Галичини з метою забезпечити примирення. Вони дали себе переконати і монс. Ратті за кілька днів напише про це до Риму. Тепер він знову на Горішному Шлезьку. Вернеться в суботу або в понеділок, але картина може змінитись, бо більшовицька кіннота швидко просувається вперед, незабаром займуть Галичину й відтак зміцнять свої позиції. Тут бачимо наочних свідків більшовицької дияволської жорстокості, що забавляються здиранням шкіри і каліченням навіть хворих у шпиталі. Куди переходят, там залишають спустошення і смерть ».

« Тепер крім української (легка мова) і польської (дуже важка мова) з одним василіянином студію церковнослов'янську мову, дещо подібну до української. Але церковнослов'янський словник є російський. І ось гарна салата слов'янських мов. Посвячую денно що найменше 6-7 годин. Вже читаю досить легко польські часописи і звичайні українські книжки, а також церковнослов'янські Євангелія, це справді труд. Я вже звик, вже багато років я не ступдіював нових мов. І тут мій дух очищується, бо я дуже любив читати наші найкращі західні твори. І перед смертю треба було б цього очищення моєї найбільшої і постійної пристрасті ».

« Дуже приязне товариство монс. Ратті і братів монс. Нелле-

¹⁹ « Ma fin qui son tre mesi di preparazione nei quali molto ho imparato e poco ho fatto. Fui sul punto di andare a Jitomir, vicino Kiev in Ucraina, quando un telegramma mi fermò a tempo e non mi mise in pericolo di cadere nelle mani dei bolscevichi, di nuovo vincitori. Il buon Vescovo che mi aveva preparato il posto, ebbe il tempo di scampare con quasi tutti i suoi preti. I bolscevichi fanno la guerra al Cristianesimo e alla civiltà. Oltre gli incendi e devastazioni, uccidono le persone di principii opposti e spesso le straziano prima con torture che sembrerebbero invenzioni di fantasie malate, se non ci fossero infiniti testimoni. Purtroppo i bolscevichi avanzano dentro la Polonia, la quale eroicamente resiste. Nessuno però può prevedere qual sarà la fine. È assai probabile che potrò presto andare tra gli Ucraini della Galizia orientale, dove c'è provvisoriamente l'amministrazione polacca, a meno che anche lì non prevalga il bolscevismo ». Archiv V.R.V.

грінетті (що вправно говорить по польськи) і монс. Фарольфі, дуже вправного юнака, роблять мій примусовий побут у Варшаві присмінним, де крім мов вивчаю багато інших справ, що хоч будуть не потрібні в моїм старшім віці, але ж ніколи не втратять своєї вартості. Зрештою вони корисні перед Богом. Незабаром Рим повинен вирішити, що я повинен робити. Хоч би не послали мене тепер студіювати китайську мову, бо не знаю, як я витримав коли почав вивчати страшну слов'янську мову. Боссує вивчив добре єврейську мову маючи 60 років, але для єврейського не потрібно й половини зусиль. Ось в коротких словах стан справ, що відноситься до мене і до моєї місії. Як я сказав, монс. Ратті напише скоро і тоді Апостольський Престол рішить. Тимчасом здобуваю цінні знання.

« З Галичини приходять невідрадні вістки. Правдою є, що Поляки дуже погано поводяться з Русинами. Я вже писав останнього разу, що центральний уряд скаржиться на цей напіввійськовий уряд в Галичині, що понад міру жорстоко поводиться і робить дуже злу послугу Польщі. Навіть не виконують доречних розпоряджень Пілсудського. Чи знається тепер засіб і чи допоможе свідомість вини? Монс. Ратті вже написав приватно до монс. Черетті. Було б добре подати йому приватно відомості з цього листа. Будучи амушений писати два чи три рази до монс. Тедескіні, я нічого ніколи не писав до монс. Черетті, знаючи, що він про все знає...

« П.С. 10 год. Ранковий Бюлетень поганий. Місто Рівно вже зайняли більшовики, а кіннота вже близько Луцька. По всьому фронту велиki наступи і криваві рукопашні бої. Часописи надруковували спільнє пастирське послання до народу, з описом великої небезпеки дальших більшовицьких навал і знищення, що погрожує християнству і цивілізації. Є гарячий заклик, щоб ставати в ряди добровольців. Встановлено молитви і прилюдні відправи.

« Очевидно ніхто з трьох руських єпископів не підписав, але є підпис вірменського єпископа — Теодоровича, що є найбільшим поляком і найбільшим антирусином » ²⁰.

Не зважаючи на тривожні вістки, що приходили із східнього фронту отець Дженоккі продовжував приготування до своєї місії в Україну. 26 липня він писав до отця Сольдателлі так: « Надішли мені дорученою поштою книжечку о. Де Местр, що оголошена на

²⁰ Див. Додаток, Документ, ч. 9.

обкладинці «Acta S. Sedis» «Літургія св. Івана Золотоустого, грецький текст і переклад італійський або французький». Гроші відоми від о. Миколи... Я потребую грецької Літургії, тому, що крім інших справ, студію слов'янську літургію, яка часто є складною в грецькому тексті, є тлумачена досить неточно в слов'янській мові, більш ніж в арабській. Зрозуміло що так мусить бути, бо йдеться про текст дуже реторичний і перідко занадто піднесений, яким є грецька літургія.

«Треба б сказати д-рові Канецца, що в скринях з ліками є також клінічні термометри, але ми їх не знайшли. Їх вложено чи пі? Чи їх вкрали так, як мило? В загальному однак ліки, що їх тут доставлено, це правдивий скарб. Наприклад пляшки йоду (по пів-літри) коштують тут тисячу марок, і немає де їх купити. Є також шприци інші цінні інструменти. Тимчасом ліки служать для українських скітальців, яких багато, а загалом все має йти в Україну, коли і як, Бог один знає. Також нині рано прийшла вістка, що 4 католицьких священиків жорстоко убито»²¹.

Події на фронті відбувались швидко і 28 липня 1920 року отець Дженокі писав до княгині Веноса: «Знаєте з часописів про нещастя Польщі, і коли одержите цього листа, то будете знати, чи більшовики ввійшли до Варшави, чи задовольнилися переговорами, не займаючи її. Це залежить від їхньої волі, якої ще не виявили. Якщо нунцій зостанеться, залишуся з ним, якщо він від'їде і схоче, щоб я сторожив архіви, радо залишуся, якщо ні, то поїду з ним. Немає причини, щоб большовики жорстоко поводились зі мною. Якщо ж знайдуть якусь причину, то матиму нагоду достойно прожити ту вже недовгу частку свого життя, яка мені може бути надана природою. Будемо знати про це скоро. Студенти та деяка кількість інших добровольців, що зголосились в останню хвилину, готують оборонну лінію недалеко від Варшави. Це справедлива і гарна річ, однак не дуже успішна проти козацької кінності. Антанта нічого не може зробити для Польщі, бо дипломатична допомога не має великого значення і уряди опанував західний більшовизм.

«А Україна? Передайте їй привіт, сказали б у Римі. А я мушу чекати тут, поки не відкличе мене той, хто мене послав. Поляки хотіли допомогти мені здійснити подорож в Україну, але не змогли. Хто знає, чи не зроблять цього більшовики, які в деяких справах намагаються переконати, що вони дбають про інтереси сусіль-

²¹ Див. Додаток, Документ, ч. 10.

ства більше ніж інші. Їхні жорстокості не треба пояснювати тільки авірічим інстинктом, але також політичними розрахунками. Небезпека впасти в їхні руки і бути вбитим з катуваннями часів Нерона чи Тамерлана, залишають небагатьом героям силу спротиву, інші втікають або піддаються. Майбутнє непевне і здогади нічого не варті... ». Наступного дня, 29 липня, отець Дженоцкі додав до цього листа останні вістки: « Нічого нового від вчора до сьогодні. Польські відділи відступають на лінію близько від Варшави. Нема більш нічого в бюлетені Генерального Штабу. Щораз більше правдоподібним є, що підібно більшовиків у Варшаві, де змовляються сильні революційні елементи... »²².

З огляду на близький большевицький наступ на Варшаву всі посольства переїхали до Познані. А отець Дженоцкі 7 серпня виїхав до Відня, про що він точно написав в листі від 18 серпня 1920 року до монс. Енріко Бенедетті: « Вночі в 8 на 9 серпня я приїхав до Відня останнім поїздом, що іхав з Варшави до Відня. Я негайно написав до кардинала Маріні. Я не міг телеграфувати, бо був страйк телеграфістів. До державного секретаріату телеграфував монс. Ратті, що я іду до Відня. Вже від'їхали до Познані скрині нунціятури та інших посольств. Монс. Фарольфі вже перед тим поїхав до Познані. Монс. Ратті просив у Римі, щоб він міг залишитись у Варшаві і вислати авдитора з дипломатичним корпулом до Познані. Не знаю відповіді, але кілька днів тому віденські часописи писали, що всі дипломати з Варшави переїхали до Познані. Так, чи ні, певним є те, що я заважав, тим більше, що в Познані немає кімнат. І так за домовленістю з монс. Ратті, я приїхав сюди, забравши всі речі з собою. Нинішні несподівані вістки про польський наступ, здається, міняє ситуацію і є надія, що Варшава буде помилувана. Ми звикли до тих змін на краще і на гірше, і покищо передбачення є облудні ».

« Завжди у розпорядженні Апостольського Престолу, я прохав кардинала Маріні повідомити монс. Огно, що маю робити, хоч залишаюся в готелі, поки не одержу наказів з Риму, тим більше, що монс. Огно тепер поза Віднем. В понеділок його побачу, але зараз немаю ніякої вістки.

« Якщо Апостольський Престол вважає, що буде краще, щоб я чекав тут на події, що міняються кожного тижня, то попрошу гостинності в Салезіян або в якоїсь іншої спільноти. В готелі не

²² Див. Додаток, Документ, ч. 11.

зможу вижити за 50 лір денно. Все страшно дороге. Горнятко кави з молоком і кусочек хліба 3 ліри!

« А Україна? Скільки ще треба буде часу, поки буде відкрита? В Галичині також будуть великі перевороти...»

« Тут є о. Боні і о. Сембраторович. Перший почував себе по-тако, і є побоювання якогось поганого внутрішнього захворювання...»

« Якщо після одержання цього моого листа з Риму ще не вийшов жодний наказ для мене, було б добре прискорити. Я почувався дуже добре тут, але так не може довго тривати. Готель коштує дорого. Я не маю вибору: іхати, залишитись чи вертатись: Я є в танці і треба танцювати, і я віддав себе в руки Провидіння. В моєму віці і після стількох несподіваних випадків, бажаю мало, дуже мало, як казав св. Франц Салезький. Може тут є трошки скіднього мусулманства, але я добре себе почиваю в тих звичайних обставинах. Хотів би я, щоб це була вся християнська чеснота. Досить. Залишаюсь в готелі Кайзерін Елізабет, Вайбург 1888, доки не прийде до монс. Отіно якась вістка для мене » ²³.

Праця у Відні

Чекаючи на рішення з Риму отець Дженоцкі через кілька днів побуту в готелі « Кайзерін Елізабет » переїхав до монастиря Отців Салезіян, що понад рік був осередком його діяльності, аж до його повернення в Рим. Хоч був далеко від місця свого призначення, то однак не переставав служити та працювати для тієї справи, яку доручив Йому Апостольський Престол. У Відні мав до цього великі можливості, бо там була численна українська еміграція, українські скитальці, і навіть міністри. Тому отець Дженоцкі мав постійний і безпосередній зв'язок з представниками українського народу, обмін думок та вивчення українських проблем. Цим справам він присвячував свої сили і про них писав довгі звіти до Риму.

28 серпня 1920 року отець Дженоцкі писав до княгині Веноса: « Певно, що ліпше було б повернутись до Риму, бо деякий час буде неможливо поїхати на Україну. Є тільки одна причина проти цього, що я не можу її тут пояснити, хоч не думаю, що вона повинна б

²³ Див. Додаток, Документ, ч. 12.

перемогти всі інші. Тепер пишу знову і ліпше пояснюю справи. Хіба, цими днями трапиться щось несподіване, побачите, що повернусь незабаром. Однак це не може статись без згоди Конгрегації для Східних. Хоч о. Міноцці не писав мені нічого, я зрозумів, що та розмова, про яку він загадково згадув, була між ним і монс. Черетті »²⁴.

2 вересня 1920 року в листі до Евгенії Пачі отець Дженоцкі писав: « Варшаву я залишив 7 (серпня). Приїхав до Відня, а на томісті інші ховались в Познані. Більшовики мали ввійти (до Варшави), і чудо, що полякам вдалося іх побити. Сподіємось, що дійде до заключення правдивого і тривалого миру. Тим часом я ще чекаю у Відні, почиваю себе добре і маю деякі зв'язки в знищеної Україною. Правдоподібно незабаром повернусь до Риму. Одначе нинішні віденські часописи кажуть, що папа вирішив, щоб отець Дженоцкі, Нунцій (?) України, жив у Відні аж до зміни ситуації. Звідки вони взяли цю звістку, для мене нову, не знаю. Побачимо... »²⁵.

В міжчасі прийшло повідомлення з Риму, щоб отець Дженоцкі залишився у Відні. Про це писав він в листі від 8 вересня 1920 до княгині Веноса: « Прийшла з Риму офіційна відповідь. Папа бажає щоб я залишився у Відні, де можна ще дещо зробити для України і Галичини, і можна буде скоро туди дістатись, як тільки умови дозволять. Є ще інші причини, але не для громадськості, і бачу, що рішення папи — мудре. Отже віддаляється термін, який з розмови отця Міноцці виглядав близьким. Якщо відповідь була б інша, то направду я знайшов би спосіб, щоб перед 28 (серпня)

²⁴ « Certo che meglio di tutto è ch'io torni a Roma, non essendo per un pezzo possibile entrare in Ucraina. Vi è una sola ragione in contrario, che non posso spiegare qui, ma non mi pare che debba vincere le altre. Ora scrivo di nuovo e spiego meglio le cose. A meno che proprio in questi giorni non accada qualche fatto inaspettato, vedrà che tornerò presto. Non posso però senza il consenso della Congregazione per gli Orientali. Benché Don Minozzi non mi abbia scritto nulla, capisco che la conversazione di cui Ella mi parla enigmaticamente, è avvenuta tra lui e Mons. Ceretti ». Архів У.К.У.

²⁵ « La tua del 6 agosto mi è giunta ora da Varsavia, che io lasciai il 7. Me ne venni a Vienna mentre gli altri rifugiatano a Posen. I bolscevichi stavano per entrare, ed è un miracolo che poi i Polacchi siano riusciti a batterli. E speriamo che si conclude davvero una pace duratura. Intanto io aspetto ancora a Vienna, dove sto molto bene ed ho qualche relazione con la devastata Ucraina, nella quale è per ora impossibile entrare. È dunque probabile che ritorni presto a Roma. Però stamane i giornali di Vienna dicevano che il Papa aveva stabilito che il P. Genocchi, Nunzio (?) in Ucraina, risiedesse a Vienna finchè si cambiasse la situazione. Dondre abbiano presa la notizia, per me nuova, non saprei. Staremo a vedere... ». Архів У.К.У.

бути в Римі. Достатньо добрий намір. Потіштеся, як і я вповні потішаю себе, радіючи тим життям, що Бог мені дає... »²⁶.

16 жовтня 1920 року отець Дженоцкі писав до монс. Бенедетті: « Лист з 5 прийшов в добрий час. 11-го я передав Сембраторичеві лист кардинала Гаспаррі. Він потрапив пальцем в небо. Нині від'їжджає, а вчора одержав телеграму від руського єпископа з Канади (еп. Никита Будка), що везе з собою двох (одного молодого священика і одного богослова), яких він пропонував. Вже запізно, щоб іхали з ним. Поїдуть завтра ».

« Отець Бони вдоволений індульгієм (благоізволенієм). Чекає на українського міністра закордонних справ, що завжди зголосує свій приїзд, але ніколи не приїжджає. Має привезти йому трохи грошей, бо вже декілька місяців він їх не одержує, і Карманський також їх не одержав. В четвер я обідав з ними двома і ми говорили про кандидата. Вони тепер кажуть, запізнені (постеріорі) думки не добре: має великі борги і дотеперішнє його життя було легке. Вони його вишлють і будемо старатися у всякий спосіб, щоб він став католиком, якщо справді доброочесно поставлений, але цього року не варто його слати до семінарії ».

« Від них і з інших джерел знаю, що в Галичині так як було, тобто погано. Поляки прискорюють полонізацію, бачачи небезпеку: головною їх перепоною є священики й інтелектуали, що не полонізуються... »

« Зачекаю ще кілька днів і тоді напишу до Східної Конгресії. З моєго віденського побуту маю і ту користь, що приділяю увагу вправам у вільній розмові німецькою мовою. Вже від багатьох років читаю різні німецькі книжки, але вухо і язик важко сприймають швидку розмовну мову, зокрема вухо. Вже зробив я великий поступ. В Галичині і в Україні багато говорять по-німецьки, отже і з цього боку німецька розмовна мова входить у плян моєї підготовки »²⁷.

Більш ніж місяць була перерва в листуванні отця Дженоцкі

²⁶ « La risposta da Roma è venuta ed è ufficiale. Il Papa mi fa dire che desidera che io rimanga a Vienna, dove ancora qualche cosa si può fare per l'Ucraina e la Galizia e si può presto entrarvi non appena le condizioni lo permettano. Esistono poi ragioni che non sono per il pubblico, e vedo che il Papa ha deciso salviamente. Ecco dunque allontanato il termine che il discorso di Don Minozzi faceva creder vicino. Se la risposta era diversa, avrei davvero fatto in modo di essere a Roma prima del 28. E basti la buona intenzione. Si consoli Lei come pienamente mi consolo io, godendo della vita come Dio me la dà... ». Архів У.К.У.

²⁷ Див. Додаток, Документ, ч. 13.

і пойно 27 листопада 1920 року отець Дженоккі писав до монс. Бенедетті: « 24-го я вислав дипломатичним курієром пакет до кардинала Маріні. Йдеться про прохання деяких руських священиків зі Львова, щоб отець Андрей Шептицький, студит (Климент!) став генеральним вікарієм і єпископом-помічником. Брат-митрополит боїться, що родинні зв'язки можуть позбавити його щирості думки або будуть засуджувати його про непотизм, тому не хоче втручатися. Отець Андрей (Климент) покірний монах, виступав проти цього. Я додав і інші інформації, хоч ця справа до мене не належить, бо йдеться про Галичину. Вчора монс. Отто (що незабаром приде до Риму після інсталляції монс. Маркетті) сказав мені, що справу, трактовано інакше і щоб отець Андрей (Климент) став єпископом.

« Монс. Шептицький повинен був виїхати сьогодні рано, я бачив його вчора шостий чи сьомий раз. Під час щирої розмови з ним мав я змогу ясно побачити, що то свята душа. Він не має іншого провідного мотиву, як любов до Христа. Рідні його осуди, в яких можна б спостерегти надмірний ентузіазм або недоречний оптимізм. У великих речах ясно бачить добро. Він покірний немов дитина, не прив'язаний до своєї думки, а терпеливий і сильний, як мученик. Треба прагнути мати з ним довгі розмови і питати його про все: тоді можна від нього багато навчитись ».

« Як видно з усіх відомостей, ситуація в Україні дуже погіршилась і більшовики є тепер майже єдиними царями. В цих днях, в Женеві, перебуває українська делегація, але в 30 за списком Україна є 28-ю. Хто знає, чи прийде її черга. І чи погодяться на це великі потуги, як буде можна це здійснити? Є старання з'єднати Галичину й Україну в одну державу, але поляки більше тримаються Львова ніж Варшави. Мається на увазі революція, і в крайньому випадку домовитись з більшовиками! »...

« Якщо Апостольський Престол хоче держати мене тут і далі не маю нічого проти і з огляду на здоров'я. Не хочу подавати думок про обережність чи про надії, бо Україна знаходиться в дуже гострій кризі тому не хочу бути суддею у власній справі... »

« 20 цього місяця поштою я вислав листа до кардинала Маріні і сподіваюсь, що вже дійшов. Тому, що він досить важливий, хотів би я мати певність про це. Монс. Шептицький буде говорити про справу отця Бонна, яка стала прикрою. Бельгійський провінціял його відкликає, кажучи, що на основі заяви державного секретаря він никого не репрезентує. Саме тепер треба б трошки зачекати. Ми є в критичній ситуації. Може о. Бонн повинен був

держкати більший контакт зі своїми редемптористами. Він вважає, що його відвідини не були б бажані, і так минали місяці за місяцями. Мабуть тут йдеться і про політичне відчуття, він бельгієць, а редемптористи у Відні — німці. Він цього не каже, але я перевонаний, що так воно є... »²⁸.

У двох листах з 19 і 28 грудня 1920 року до княгині Венося отець Дженоцкі згадує, що « Ситуація в Україні виглядає на довший час безнадійна, і в Римі, будучи завжди добре поінформовані, може змінити задум про мій побут у Відні, бо мало з нього користі... В Україні справи погіршуються і може Апостольський Престол не схоче на довгий час продовжувати мою побуту у Відні. Не думаю, що зостанує довше як до весни. Це тільки адогад і багато речей може змінитись... »²⁹.

Ситуація в Україні не поліпшувалась, отець Дженоцкі далі перебував у Відні, там він занедужав на початку січня 1921 року і мусів пролежати в ліжку два тижні. Про це згадував він у листі до монс. Бенедетті з 21 січня 1921 року і потім писав дослівно так: « Маєте в Римі монс. Шептицького, і були там монс. Огно і Пеллегрінетті. Скоро приде о. Климент Шептицький, що мешкає близько кордону і чус туркіт гармат в Україні. Відвідували його більшовики, заявляючи, що хочуть виконати місію, якої не довершив Христос з вини священиків, тому закликають народ убивати всіх священиків. На маю думку через довший час не зможу поїхати в Україну. Побачимо, що приготувати нам весна... »³⁰.

З лютого 1921 року отець Дженоцкі писав до монс. Бенедетті: « Вчора вирішив я занести два листи, як тільки скінчив, до нунціатури, щоб вислано їх кур'єром. Я пішов біля 12-ої, знаючи, що нунцій затримав мене на обід, там зустрів я аббата Мунієра, що приїхав о 11-ій. Відразу ж дав мені гроші і листа, ми говорили

²⁸ Див. Додаток, Документ, ч. 14.

²⁹ « La situazione in Ucraina sembra disperata per un pezzo, e a Roma che son sempre ben informati cambieranno forse proposito sulla mia dimora a Vienna, essendovene ben poco costrutto... » (19. XII). « Le cose peggiorano in Ucraina e forse la S. Sede non vorrà far troppo continuare la mia presenza a Vienna. Non mi pare che debba restare al di là della primavera. Questa non è che una congettura mia, e tante cose possono cambiare... » (28. XII.), » Архів У.К.У.

³⁰ « Avete Mgr. Szeptycki a Roma, e ci sono stati Mgr. Ognو e Pellegrinetti. Arriverà presto il P. Clemente Szeptycki, che abitando al confine, sente tuonar il cannone in Ucraina. Ricevè anche una visita dei bolscevichi, che dichiararono di voler compiere la missione in cui G. Cristo ha fallito, per colpa dei preti, e perciò esortano il popolo ad ammazzare tutti i preti. Secondo me in Ucraina non si potrà andare per un lungo tempo assai lungo. Vedremo cosa ci prepara la primavera... » Архів У.К.У.

довго і були разом аж по 2-їй. Напишу листа до монс. Пападопульоса і вищлю в понеділок, єдиний день коли іде кур'єр, перед тим був також у четвер».

« Тимчасом відповідаю на Твого дуже милого листа. На одну річ треба зважати в переслідуваннях кардинала Маріні, щоб Тобі не перешкодили робити добро в Конгрегації і щоб не дали Тобі поснованутьсь. З св. Павлом це можна назвати: колючка в живім тілі через посередника Сатани, щоб давав мені ляпаси. Ми далекі від того, щоб підоарювати злого духа в кардиналі Маріні, але диявол послуговується і добрими, що несвідомо засмучують близьнього, як і Бог часто послуговується злими, щоб потішити інших. Мати когось, хто немов призначений давати нам диявольські удали, тобто несправедливі і жорстокі, це часто добра річ для душі, і тому Бог дозволяє, відповідаючи на молитви, і дає ласку терпеливості, а не кінець терпіння. Щиро признаю, що дуже велике добро я одержав від моїх добрих або алих ворогів, також від тих, що мають невтомний і залишний кулак.

« Дуже тішуся добрими справами монс. Шептицького і прикро, що він знову занедужав. Тут русини кажуть, що це туберкульоза кости. Знову бачу, який пана знавець людей і справ: прийняття Шептицького і щедра дотація для руської колегії — це тисячний доказ.

« Хоч як Андрей і Климент Шептицький бажають, щоб я здалека споглядав на Галичину й Україну, куди не міг я дістатись, необхідно визнати, що близьких надій туди дістатись і особисто щось доброго зробити, на жаль, немає... »³¹.

12 лютого 1921 року в листі до княгині Веноса отець Дженоцкі писав: « В цьому тижні зробив я дві великі праці для Апостольського Престолу і їх в понеділок вищлю кур'єром нунціатури. Я описав також теперішні умови в Україні, а яких випливає що немає надій на близькі зміни. Отже і Апостольський Престол може зрозуміти, що мій побут у Відні мало корисний... »³².

Десять днів пізніше (28.2) до тієї самої княгині писав: « Нині рано один північний дипломат сказав мені, що кінчається більшовицький режим і невабором він може упасти. Так, що Україна

³¹ Див. Додаток, Документ, ч. 15.

³² « Ho fatto in questa settimana due lunghi lavori per la S. Sede e partiranno lunedì col corriere della Nunziatura. Ho descritto anche le attuali condizioni dell'Ucraina, che non danno speranze di prossimi cambiamenti. Sicché ormai la S. Sede potrà entrare nell'idea che la mia permanenza a Vienna sia poco meno che inutile... » Архів У.К.У.

була б відкрита. Кажучи правду, я не вірю, бо більше знаю, що більшовики приготовляють великий наступ. Якщо в Лондоні і Парижі будуть виявляти твердість у відносинах з німцями, то впаде Німеччина в комунізм. А тоді? Які погані привиди з'являться у світі! »³³.

Використовуючи побут отця Дженоцкі у Відні, державний секретаріят доручив йому також справу полонених і тих які зникли без вісті. Про це натякає він у листі до монс. Енріка Бенедетті з 20 березня 1921 року. « 16 цього місяця я вислав дорученого листа до кардинала Гаспаррі (державного секретаря), відповідаючи на деякі його доручення відносно полонених і тих, які зникли без вісті, та залишив я довгого листа до Східної Конгрегації. Я мав обов'язок остерегти його щодо дипломатичної небезпеки стосовно доручень, що іх одержую для добра Русинів і з огляду на слова Св. Отця про мене в листі до монс. Шептицького. Якщо цього листа опублікують, чи польський уряд буде мовчати? Але може про те все вже подумали у Ватикані і я не можу ясно бачити захованіх причин. Добре. В цьому випадку мої зауваги є зайвими, але не знажаючи на невідомі факти і сумніви я вважав своїм обов'язком повідомити про них.

« Монс. Шептицький казав мені, що в Римі є Маркіз (?) Франческіні, одружений з дуже багатою американкою і який є щедрим по відношенню до Українців, одержав номінацію представника при Апостольськім Престолі. Він є своєрідний маркіз Капелльо, що за будь яку ціну хоче бути дипломатом. Нехай.

« Отець Бонн був так довго відділений від своїх співченців, що вони багато разів безуспішно шукали його у Відні і звернулись до мене, щоб передати йому листа, тепер коли він мусить повернутись до них, не будуть зустрічати його в оксамитових рукавичках. Редемптористи є дуже суворі і підтримують зразкову дисципліну. Я не хотів би, щоб у випадку отця Бонна ужили тяжкої руки, що напевно станеться, з небезпекою негарних наслідків, якщо Апостольський Престол успішно не поручить отця Бонна, що всетаки мав численні заслуги.

« В мирній умові між Польщею і Росією (Польща хотіла за всяку ціну підписати цей мир перед 20-им, вибори в Горішнім Шлезь-

³³ « Stamattina un diplomatico del nord mi ha detto che il regime bolscevico sta per finire e potrebbe anche cadere prestissimo. Così sarebbe aperta l'Ucraina. A dir la verità non ci credo, e so anzi che i bolscevichi preparano una grande offensiva. Vedran bene a Londra e Parigi che se si tien troppo duro coi tedeschi, la Germania cadrà nel bolscevismo. E allora? Che brutti fantasmi riappariscono nel mondo... » Архів У.К.У.

ку), Україна визнана незалежною. Це не значить, що вона визнана як окрема держава, тільки з певною автономією, що може стати нагодою до нових конфліктів між Польщею і Росією. Так мені пояснив нині Вовченко, найбільш інтелігентний з Українців, яких я знаю...

« З Відня незабаром поїде ректор в новою групою семінаристів руських, і я постараюсь полегшити їм дальну дорогу » ³⁴.

21 березня 1921 року так писав до трьох студентів « делля Пікколя Опера »: « Після Вашого листа з 29 січня я багато працював, щоб задоволити Кардинала — Державного Секретаря і ходив до більшовицької комісії, що приїхала з Росії до Відня, розглянути одну справу. Незабаром піду знову, хоч я переконаний що з ними не трапиться нічого. Вони хочуть відректися від всієї давньої цивілізації, зматеріалізувати життя і знищити всяку релігію. Кажуть, що Христос схібив свою ціль, справді мав добре ідеї, але не знав як їх добре здійснити, отже треба вбити всіх священиків, і вони цьому навчають народ, і так більшовики творять земний рай. Тимчасом Росія стала пеклом. Для більшовиків це ніщо убити тисячі і мільйони людей, щоб тільки насадити їхнє комуністичне царство і знищити пам'ять минулого. Ви молоді побачите, яким бичем для цілої Європи стане російський більшовизм, як Атилля « бичем Божим », якщо Господь не змилосердиться над християнськими народами... » ³⁵.

11 квітня 1921 писав до отця Люкетті: « Більшовики пробують знищити християнство, починаючи від Росії. Цинічно поводились би з Римом, якщо це було б корисне для їхнього закріплення, але тепер не видно, яку мали б користь з цього. В п'ятницю я вислав довгий звіт для Апостольського Престолу. Вітер з Росії є противний, але може змінитись і то скоро проти всяких сподівань » ³⁶.

23 квітня 1921 писав до монс. Бенедетті: « Ти бачив Дон Міноцці, якщо ні, спробуй побачити його й довідайся в нього про все. Він великий приятель Черетті і з ним є щирий. Від вересня я не писав до папи. Я скористався з нагоди, щоб подякувати Йому за номінацію отця Бенедетті і написав Йому синовного листа, до-

³⁴ Див. Додаток, Документ, ч. 16.

³⁵ Див. Додаток, Документ, ч. 17.

³⁶ « I bolscevichi tentano la distruzione del Cristianesimo cominciando dalla Russia. Cinicamente trattrebbero con Roma, se ciò fosse utile al loro consolidamento, ma per ora non si vede che utilità ne avrebbero. Spedii venerdì un lungo rapporto alla S. Sede. Il vento in Russia è tutt'altro che favorevole ma può cambiare ed anche presto, contro l'aspettazione... » Архів У.К.У.

даючи окремо політично-соціальний звіт про Україну. Ленін не падає і старається збройно придушити постійні українські повстання. Єврейський більшовизм хоче знищити будь яку цивілізацію і релігію. Хто знає, коли можна буде поїхати в Україну (В листі до папи кажу, щоб не вважав моого звіту за тенденційний, щоб мене відкликати. Ні, я особисто тут у Відні почиваюся добре, зокрема тепер як минула зима. Децо роблю також тут).

« З огляду на те, що позавчора був у мене Сидоренко, посол в Австрії, щоб розповісти мені про Україну, і сказав важливі речі, про які я пишу в листі (Ч. 19,21/4 1921), що його нині рано висилаю до кардинала Маріні. Сидорено також передбачає, що деякий час не можна буде поїхати в Україну. В ній, коли вона стане незалежною, не дозволять на жодний релігійний зв'язок з Москвою і Петербургом. Уряд хотів би з політичних причин унії з Римом. Сидоренко дякує Апостольському Престолові за постійну доброзичливість, зокрема за те, що мене не відкликає, хоч не можу поїхати в Україну, і бачить в цьому велику моральну поміч для ідеї української незалежності.

« Отже додаю, якщо Апостольський Престол буде вважати, що немає користі безконечно тримати мене у Відні, і мене відкличе, треба зробити це в такий спосіб, щоб не дражнити української вразливості і не побити яєць у кошику. Не треба тут моеї поради, бо Апостольський Престол є в тім завжди учителем.

« Через два-три дні в листі до Мінощі, я зокрема дав пояснення стосовно справи яку потрібно робити разом з Черетті. Не буду їх тут повторювати. Можеш легко побачити Мінощі ».

П.С. « Що робить Бонн? Сподіюсь, що ти одержав моого листа, де я говорив про нього, щоб мати свою думку про нього, у випадку, коли б Франческіні зайняв його місце... » ³⁷.

26 квітня 1921 писав до отця Дженоцкі нунцій у Варшаві – Ратті: « Я почав ділити Ваш — як Ви добре кажете — скарб; я почав зі Северинів, тому, що є під боком, і тому, що я довідався, що дім у Житомирі повний дітей, і в нужді: я дав від імені Святішого Отця і Вашого 90.000 польських марок. Потім я приготував 5 конвертів і в кожній по 220.000 марок для латинських єпископів Житомира і Кам'янця і греко-руських — Львівського, Станиславського і Перемисльського, щостий конверт з 200.000 марок для Василіян: так, що вже розділено 1,390.000 марок, які Ви тут лишили і аві-

³⁷ Див. Додаток, Документ, ч. 18.

тували до Женеви де вони оголошені в Бюлетені... Перероблені заново рахунки показують, що залишається тут у Вашому розпорядженні 5.840 лір, нині рівновартні 233.600 польським маркам. Чи не було б ліпше не подавати до Женеви цеї суми, щоб Ви могли її вільніше використати? Є багато інших зліднів крім дітей...! ³⁸

27 квітня 1921 писав до монс. Бенедетті: « Я натрудився, щоб упорядкувати і відповісти на п'ять або шість листів кардинала Гаспаррі в справі полонених і тих, що зникли без вісті в Росії. Вчора я передав прохання більшовицькій комісії, але не сподіваюся на якийсь результат.

« Вчора прийшов до мене отець Бонн і ми про дечо говорили. Я запросив його сьогодні до ресторану, сподіваюсь, що закінчимо обговорювати наші справи. Хочу, щоб він мені пояснив, як він — український представник при Апостольськім Престолі, може одночасно бути секретарем Франческіні на Галичині... Не думаю, що тепер Апостольський Престол скоче призвати для Галичини доречність мати свого дипломата в Римі і кинути страшну рукавицю виклику польському урядові.

« Отже відповідаю тобі негайно, хоч і дечо з поспіхом, бо вже пізно. Я згідний з тим, про що йдеться в папському листі до монс. Шептицького. Я вважав своїм обов'язком написати до кардинала Маріні, відзначаючи небезпеку публікації. І досить. Здається, що в травні вирішиться доля Галичини. Я не вірю Франції, яка є тепер правдивим когутом у курнику і сидить на польській курці.

« Справа Франческіні — романтична. Щоб тільки не з'явилася якась скандална публікація або стаття, бо французи і « Таймс » шукають в'ідливих справ проти Апостольського Престолу. Ти виконаєш свій обов'язок, остерігаючи.

« Терпеливий муж є ліпший ніж сильний », Божі слова, про

³⁸ » Ho cominciato a fare la distribuzione del suo — come Lei ben dice — tesoretto; l'ho cominciata con Sewerynów, sia perchè è qui a portata di mano, sia perchè ho saputo che la casa di Zitomir è più che mai piena di bambini e ragazzi, ma anche più che mai in miseria: ho dato, a nome del S. Padre e suo, marchi polacchi 90 mila. Ho poi già preparate e pronte 5 buste con 220 mila marchi ciascuna per i Vescovi latini di Zitomir e Kamieniec e greco-ruteni di Leopoli, Stanislaopoli e Przemislia, una sesta busta con 200 mila marchi pei Basiliani: così restano distribuiti marchi 1.390.000 da Lei lasciati e già come tali (voglio dire; qui lasciati) da Lei segnalati a Ginevra e pubblicati nel Bollettino di là... Rifatti esattamente i conti, restano qui a Sua disposizione L. 5.840, oggi eguali a marchi polacchi 233.600... Non sarebbe meglio non segnalare a Ginevra questa rimanenza per poter disporre più liberamente? Ci sono tante altre miserie oltre le infantili... » Cfr. CEREST Vincenzo, *Padre Genocchi*. Tipografia Poliglotta Vaticana 1934, p. 515-516.

які я завжди пам'ятаю у моїх життєвих пригодах, і потім авик до них. Вони стали величним стимулом для вправи терпеливості у численних справах. Прагни втримати спокій серця і не марні фізично та морально. Ти є в тяжкій ситуації, але, якщо захворіш або зробиш щось, що тобі пошкодить, то не будеш мати потіхи скажати Богові, що крім всього «не втішив ти моїх ворогів наді мною». Правда, що ти маєш право поліпшити твій стан, але треба добре обміркувати багато речей, перше ніж перескачувати через широкий рів. Потішай себе покищо твоею важливою працею «для Церкви». Це Бог числить і вкінці люди також. Побачиш. Не журися твоїм запізненням у відповіді, бо його немає. Часто немає потреби відповідати, бо йдеТЬся про інформації, які я тобі даю. Іншим разом вистачить листівки, в якій говориться: прийшла така справа і отже відбувається щось добре або погане. Я знаю твою приязнь, вона добра і вистачить. За це будь дуже спокійний.

«Перед тобою нічого не приховую. Я писав, що вислав авіт до папи і знаю, що Міноцці, каочний свідок, говорить про мене і про мої стосунки з Черетті. Якщо одного дня (може він недалекий, хоч Міноцці не вірить), скажуть мені залишити Віденсь, буде мені жаль його покидати. Особисто почуваю себе дуже добре. Але то не може тривати вічно. Чи ти не бачив Міноцці? Я йому писав, щоб пішов до тебе.

«Я не стурбованій очікуванням. Бачу, що Папа не буде вважати за відповідне аломити спротив і поставу Ван Россум (кардинал, Пропаганда) і деяких інших проти можливого моєго епископства, що все ж таки є конечно у більшості випадків, до яких я вже маю деяку підготову і міг би бути корисним. Я нічим не журюся, щоб тільки була збережена честь Апостольського Престолу, і щоб прилюдно не заперечували мене, що пошидило б моєму служінню. І якби навіть було таке, то я скоро знайшов би спосіб, щоб себе потішити.

«Це все. Будьмо веселі, бодай тому, що «наближається наше відкуплення», принаймні мое вже недалеке. Прощай. Дякую за все...»³⁹.

22 травня 1921 до новиків «делля Пікколя Опера» писав: «...Тим часом так зросли справи, що між візитами росіян і листами та звітами до Риму, в останнім тижні не мав навіть трошки часу на читання... Скажете, що часи мучеників не вертаються;

³⁹ Див. Додаток, Документ, ч. 19.

хто знає? Вернулись у великий частині Росії і стільки людей зазнає тортур і з живих здирають шкіру... Навіть не прагну знати, коли зможу вернутись або чи мушу піти в місця менш вигідні ніж Віденсь. Це вже залежить від обставин, що один Бог може передбачити, а для нас є одна гарна добра і побажана річ: служити Богові, як і де він хоче.

« На Пасху приїхав тут Дон Міноцці і був зі мною майже два тижні і разом ми ішли на кілька днів до Будапешту, де я не був від 1893 року. З Дунаєм посередині, горбок Буди з одного боку, і велика долина Пешту з другого, стала найкращим містом у світі. І не так зважіла як Віденсь, маючи урожайні поля і нарід сильний та дуже завзятий... »⁴⁰.

19 червня 1921 до княгині Веноса: « ...Тепер польська преса мене атакує, надаючи мені значущість, якої не маю, і змальовуючи мене як впливову людину на Папу та небезпечного для Польщі на користь Русинів і Українців... Отже ще не час відклику до Італії з боку Апостольського Престолу. Принаймні мені так здається... »⁴¹.

20 червня до отця Черезі (*автора життєпису*) о. Дженоцкі: « ...Бачу часто монс. Маркетті і принаймні раз на тиждень з ним обідаю, і кожний раз, коли приходжу в якісь справі, хоче, щоб я залишився. Ми розуміємося дуже добре. Протягом декількох тижнів я займався деякими важливими справами і я прагну, щоб Римові не бракувало інформацій. Кардинал Ратті буде говорити ві Святішим Отцем про мою працю, яку вважає дуже корисною і, замість того щоб скоротити її, хотів би її розширити... ».

⁴⁰ « Intanto mi son cresciute talmente le faccende, che tra visite di Russi e lettere e relazioni a Roma, nell'ultima settimana non ebbi neppur tempo per un po' di lettura... Direte che i tempi dei martiri non tornano; ma chi lo sa? Son tornati in tanta parte di Russia e tanta gente è stata torturata e sconticata viva... Non cerco neppur di sapere quando potrò tornare o dovrò andare in siti meno comodi di Vienna. Già dipende da circostanze che Dio solo può prevedere, e poi c'è una sola cosa bella e buona e desiderabile: servir Dio come e dove vuol lui. Per Pasqua venne qua Don Minozzi e stette con me quasi due settimane e andammo insieme per qualche giorno a Budapest dove io non ero più stato dal 1893. Col Danubio in mezzo, la collina di Buda da un lato, e la gran pianura di Pest dall'altro, è diventata una delle più belle città del mondo. E non così impoverita come Vienna, avendo fertili campagne e una popolazione forte e tenacissima. » Arxiv У.К.У.

⁴¹ « Ora la stampa polacca fa una campagna contro di me, dandomi un'importanza che non ho, e dipingendomi come uomo influente sul Papa e pericoloso per la Polonia in favore dei Ruteni e degli Ucraini... Quindi non è ancora il momento di un richiamo in Italia da parte della S. Sede. Almeno così mi pare... » « Metropolita Szeptycki, przy pomocy jezuita (Sic!) Genocchi'ego obalarmucił politykę watykańską ideę zjednoczenia Kościoła Prawosławnego z Kościółem Katolickim za pomocą cerkwi grecko-katolickiej, wyswobodzonej z pod "polkiej opresji." Cfr. KURIER PORANNY, Warszawa 29.5.1921. Arxiv У.К.У.

З липня 1921 до монс. Бенедетті: « Вчора я написав до монс. Пападопульоса, щоб подякувати за побажання і додав до цього офіційного листа з рахунками до 1 липня, бо у мене залишилось не більше як 2500 лір ще на кілька місяців, якщо не трапиться щось надзвичайне. Він передасть іх, коли скоче, до Державного Секретаріату.

« В Секретаріаті не маєте деяких моїх листів? Ось про що йдеться: в листі Ч. 7/9 серпня, ледве приїхав я з Варшави до Відня, питав « що робити? ». В листі Ч. 14 (з 24 листопада) побажання для Кардинала з нагоди іменин. В письмі Ч. 17 (з 11 лютого) була мова про працю протестантів в Україні і взагалі між східними християнами, додаючи великий звіт, гадаю — дуже важливий. Його можна б навіть опублікувати в якомусь журналі, бо було б корисно, щоб про ті факти знали в Італії, так, як вони відомі в Німеччині (звіт, не лист). Може кардинал скоче його помістити як статтю в журналі « Бессаріоне ». Радий би я знати, чи вже помістили ».

« Щодо отця Бонна, завжди маю певні побоювання, про які я вже згадував кілька разів. Терпить голод. Тепер більше не займається Галичиною, тільки Україною. Дуже легко приєднується до якоїсь політичної партії і їй служить. Не має жодного контакту зі своїми редемптористами, дуже шанованими і сильними у Відні. Останньо я дав йому надзвичайну допомогу, несподівану малу суму грошей, яку привіз мені з Варшави монс. Ратті. Але одного дня українські дипломатичні партії розлетяться і що тоді зробить наш добрий о. Бонн? Ним послуговуються, бо він здібний, витискають як цитрину і держать в нунці. Даю йому всі сигари, які дає мені дехто з італійців, бо він, як не курить, то терпить. Роблю все можливе для нього, але його позиція є непевна.

« Монс. Маркетті дякує за поздоровлення. Каже мені, що на твоєму місці був би остерігся іхати до Румунії або Галичини або в подібні країни, без особливого завдання. Вороги знайшли б спосіб, щобі пімститись, а приятелі, мимоволі, щоб скомпромітувати. Наприклад Париж, це місце, куди всі ідуть, так само Швейцарія і т.п. І там не було б небезпеки.

« Знаю, що в Римі кард. Ратті (що мені нічого не каже) говорить багато і з великою похвалою про мою діяльність і хотів би її розвинути і здається встиг переконати. В жоден спосіб не хоче, щоб вона припинилася. Побачимо... » ⁴².

⁴² Див. Додаток, Документ, ч. 20.

13 липня 1921 писав до княгині Веноса: « Ви кажете, що пішли б до Папи, якщо можна б було, отримати дозвіл як ласку, на мое повернення. Справді не йдеться про ласку для вигнанця, але йдеться про те, чи моя праця приносить більше користі тут чи деінде, в оцінці Папи. Тепер в останнім півріччі трапились важливі справи. І що 4 або 5 днів пишу новий важливийзвіт... »⁴³.

25 серпня 1921 до о. Бартолі: « Був тут декілька днів монс. Джоббе зі Свящ. Конгрегації Східник. Бачив тут добре мою ситуацію і буде говорити з Папою. Вертатись негайно, при теперішніх кризах в Росії, виглядає мені неможливим... »⁴⁴.

10 жовтня 1921 до княгині Веноса: « Вчора провів я на станцію нового нунція в Польщі... ». Рознеслась вістка, що мене вишилють до Японії. Безпідставний здогад, хоч фактом є те, що Японія дуже важлива країна, і що Апост. Престіл не має там нікого... ».

28 жовтня 1921 до княгині Веноса: « То правда, що тепер мало можу зробити для Риму, хоч радо звертаються до мене русини з Галичини, що потребують втіхі і помочі. Російська Україна буде ще деякий час замкнена. Минулого тижня про це я написав до кардинала Гаспаррі і, полагодивши деякі справи, напишу довгийзвіт, який піде до рук Папи... »⁴⁵.

12 листопада 1921 до монс. Джоббе: « Секретар Нунція щойно вчора приїхав до Відня. Почував себе дуже добре. Ми обідали разом і він дав мені Вашого листа і 800 лір. Монс. Маркетті був дуже радий побачити монс. Тесту і перервати довгу самотність... Прийшов до мене о. Гален, бенедиктинець, якого монс. Маркетті знає зі Швейцарії. Дуже добра людина, каже він, але схильний до ін-

⁴³ « Lei dice che andrebbe dal Papa se ci fosse probabilità di ottenere il mio ritorno, come per grazia. Veramente non si tratta di grazia da fare a un esule: si tratta di vedere se la mia opera ottiene più vantaggi qui che altrove, negli apprezzamenti del Papa. Ora in quest'ultimo bimestre son capitata cose importanti. E non son più di 4 o 5 giorni che ho mandato un nuovo rapporto non indifferente... » Arxiv V.K.V.

⁴⁴ « È stato qui con me per diversi giorni Mgr Giobbe della Sacra Congregazione per gli Orientali. Ha visto bene la mia situazione qui, e ne parlerà al Papa. Tornar subito, con le attuali crisi di Russia, non mi par possibile... » Arxiv V.K.V.

⁴⁵ « ...il nuovo Nunzio di Polonia che ho accompagnato ieri alla stazione... Qualcuno ha sparso la voce che sarei mandato al Giappone. Congettura che non deve avere nessuna base, fuor del fatto che per adesso in Giappone, paese importantissimo, la S. Sede non ha nessuno... » (10. X). « È vero però che ormai ho poco da fare per Roma, benchè ricorrano volentieri a me i Ruteni di Galizia che han bisogno di consolazione e di aiuto. L'Ucraina russa starà ancora chiusa per un pezzo. Questo ho già scritto al Card. Gasparri e nella prossima settimana, sbrigate alcune cose, farò un più lungo rapporto che andrà nelle mani del Papa... » Arxiv V.K.V.

триг... Саме в моєму останньому листі (були разом два) я 5 листопада до кард. Маріні, я говорив про ту саму справу, тобто видання релігійних книжок в українській мові. Монс. Маркетті вважає це політичною справою, яка пізніше може несподобатись Росії. Але Росія не має претензій до Галичини, яка має ту ж саму мову, і Апост. Престіл може виявить бажання видати і поширити українські книжки для Русинів, без політичних підохрінь. Якщо згодом книжки в Галичині перейдуть кордон, то Апост. Престіл не буде відповідальний. Якщо треба, то прошу мати це на увазі, і сказати Монс. Е. Бенедетті.

« Свого листа до Кардинала я закінчив зауваженнями, про мій вже довготривалий побут у Відні... »⁴⁶.

Без дати до монс. Бенедетті (уривок): « Я зацікавлений, щоб мене не відкликували в спосіб, приналивий для мене і для Апост. Престолу. Це не означає, що треба мені шукати якогось іншого становища чи нового завдання (хоч завдання на дуже короткий термін виглядало б несподівано, що є завжди найкращою розв'язкою деяких ситуацій); доцільно було б вміло вибрати претекст і час для моого відклікання. Зрештою і св. Франциск з Салез каже, що треба прагнути доброї репутації, бо інакше не можна зробити добра, але в тому не треба бути дуже чулим.

« Поздоровлення для монс. Черетті. Пишу кур'єром до Сх. Конгр. Тепер поспішаю. Маю ще багато з суми 2000 лір, які я одержав, коли іхав. Також Служб Божих маю досить... »⁴⁷.

25 листопада 1921 до о. Череві: « 5 листопада я вислав авіт до кардинала Маріні. З огляду на його важливість, певно піде до рук Папи. При кінці кажу, що моя присутність тут зовсім не допомагає справі... Монс. Джоббе збагнув це відразу ж, він інтелігентна людина і в дуже добрих відносинах з Папою. Певно говорить також про мене. Однак він думав вислати мене на Північ. Я йому пояснив що це небезпечно для моого здоров'я... »⁴⁸.

25 листопада 1921 він писав до княгині Веноса: « Було б чудо, якби перед Різдвом прийняли якесь рішення стосовно мене. Трапилося, що я не передбачив, що дві головні особи Сх. Конгр. із-

⁴⁶ Див. Додаток, Документ, ч. 21.

⁴⁷ Див. Додаток, Документ, ч. 22.

⁴⁸ « Il 5 corrrente scrissi un rapporto al Card. Marini. Certamente, per la sua importanza, va nelle mani del Papa. Alla fine dico che orami la mia presenza qui non porta più nessun giovalento alla causa... Mgr Giobbe (non Mgr Rossignani) si è reso conto di tutto 'de visu', è intelligente e in ottimi rapporti col Papa. Certamente gli ha parlato anche di me. Egli però pensava di mandarmi anche più al Nord. A lui ho esposto i pericoli della mia salute... » Arxiv V.R.V.

дили на Балкані і щойно тепер повертаються, з більш терміновими справами ніж мої... »⁴⁹.

4 грудня 1921 до о. Черезі: « Справа українських книжок (цілком таємно) є в звіті з 5 листопада, якого кард. Маріні певно дав Папі. Тут замішане делікатне політичне питання, тому спізнилися з пересланням звіту до Архівів Сх. Конгр., і хто знає, чи тепер перешлють. Але ідея Комісії для українських книг переконує мене, що Папа читав звіт і бачить важливість книжок. Отже читав також і інше і те, що стосується моого побуту у Відні... »⁵⁰.

4 грудня 1921 до монс. Бенедетті: « Вітаю з довгої східньої подорожі. Може можна було б включити і Віденсь, що з минулого четверга багато втратив з свого блиску і краси. Більшовицька акція приготована в Москві (відомо, що це повинно б повторитись в інших західних державах) за кілька хвилин знищила 173 крамниці, ресторани, готелі і кав'ярні, розбиваючи, крадучи і нищачи. Це правда, що ціни харчів ідуть вгору, але робітники мають величезну заробітню плату і не мали б причин до заворушень. Але цей рух політичний.

« 5 листопада я вислав два повідомлення до кардинала Маріні; одне економічне і менш важливе (ч. 28), інше має своє значення і стосується пропозиції Українського Міністерства і про засіб зробити її нашою з огляду на престиж Апост. Престолу і справжнє добро душ, уникаючи політичних зіткнень (ч. 29). Йдеться про видання добрих українських книжок для Малої і Великої України. Хотів би якось відповісти і про це бажання я натякнув у повідомленні з 1-го грудня (ч. 30). В цьому останньому повідомленні я говорив про нові факти в Галичині і про цікаві повідомлення у французькій пресі. Залучив я також вирівки з газети, тобто з «Ля Круа», але тоді я не знат, що це «Ля Круа». «Ля Круа» надрукував тепер ще одну статтю, що її залучаю, мені її прислали. Можна б її прислити до попередньої і разом з моїм по-

⁴⁹ « Siccome S. Catarina è solamente oggi, e questo è il vero principio dell'annata curiale in Roma, sarebbe miracolo se prendessero riguardo a me una decisione prima di Natale. È accaduto poi, contro ogni mia previsione, che le due persone principali della Congregazione Orientale han fatto un viaggio nei Balcani e ritornano appena adesso, con affari più urgenti dei miei... » Архів У.К.У.

⁵⁰ « L'affare dei libri Ucraini (sia detto con riserbo) è in quel mio rapporto del 5 Novembre, che il Card. Marini deve aver dato al Papa. C'è anche implicata una questione politica delicata. Di qui il ritardo a mandare il rapporto della S.C.O. e chi sa se ci andrà per adesso... Ma l'idea della Comm. per i libri Ucraini mi fa capire che il Papa ha letto e ne ha visto l'importanza. Quindi ha letto anche il resto e quel che riguarda la mia presenza in Vienna... » Архів У.К.У.

відомленням (ч. 30), вказуючи, що обидві статті є з «Ля Круа».

« В звіті ч. 28 я також вказував, що у Відні нема вже великої роботи. Отець Черезі пише мені, що може одержу два місяці відпустки. Але не оплатиться така подорож серед зими... Якщо хочуть мене бачити з огляду на інформації чи що інше, тоді така подорож послужить не мені але Апост. Престолові і я не маю нічого проти.

« З моїх звітів видно ясно ситуацію. Але в Україну і в Галичину тепер не можна їхати. Хіба цього не видно з останньої статті «Ля Круа»? Галичина стає другим Горішним Шлеськом і заєнає ще більшої кризи. Галицька нафта не менш цінна від шлеського заліза. Франція є за Польщею, Італія ні. Англія тепер ні, але як побачить, що її торгівля могла б іти добре, не буде цікавитись Галичиною. І так перемогла б знову Франція.

« Дуже добрий василіанин о. Жан говорив у Парижі з Монс. Черетті і в Лондоні з Кардиналом Бурн. Оба це добре зрозуміли і добре говорили про це. Знаю, що справді вирішено розглядати галицьке питання на Мирній Конференції і в Лізі Націй. Якби це сталося швидше. Тим часом хворіють і вмирають тисячі Русинів...»⁶¹.

11 грудня 1921 до монс. Джоббе: « ...Як я писав до Дон Енріко Бенедетті, сподіюсь, що до Конгр. дійшли мої два листи з 5/11 і 1/12. Я не мав би приємності, поїхати на два місяці у відпустку в таку пору, коли подорож є надзвичайно втомлюючою.

« В п'ятницю як звичайно я був у Нунція. Нунцій а також його Секретар почивають себе добре »⁶².

Мабуть останній лист з Відня 15 грудня 1921 був до княгині Веноса.

Закінчення і висновки

Папа Benedikt XV іменуючи 30 квітня 1918 року монс. Ахіля Ратті апостольським візитатором у Польщі і, висилаючи його 19 травня 1919 року до Варшави, доручив йому не тільки польські, литовські і латиські справи, але також і українські. Такий ви-

⁶¹ Див. Додаток, Документ, ч. 23.

⁶² « Come scrissi il 3 a Don Enrico Benedetti, spero che siano arrivate in Congregazione le mie due lettere del 5/11 e una del 1/12. Per solo piacere mio non m'andrebbero affatto a genio di venire per un paio di mesi di licenza, durante questa stagione, in cui ordinariamente il viaggio è uno strapazzo. Venerdì fui come al solito col Nunzio, che sta magnificamente, e così il Segretario ... » Архів В.К.У.

сновок можна зробити на основі документу італійською мовою, що має титул: «Зв'язки між Апостольським Престолом і Україною в 1918-1922 роках». В ньому, між іншим сказано дослівно так: «В міжчасі деякі інформатори вислали до Риму звіти про болючу іноді криваву боротьбу між Поляками і Українцями в Галичині та дейнде. Треба пригадати звіт Українського Посольства у Відні з 1 серпня 1919 року з докладним описом фактів (листи деяких українських священиків, те саме зробив апостольський нунцій у Варшаві монс. Ахіль Ратті 14 вересня 1919 року). Поляки зі свого боку цілковито заперечували ці факти або тлумачили їх протилежно. На те, щоб Апостольський Престол був добре поінформований про правдивий стан речей, виникла ідея вислати на місце довірену особу, щоб перевірила факти і зреферувала їх. А щоб прикрити в якийсь спосіб подорож цього візитатора необхідно було взяти до уваги прохання Українців. Вони скаржились, що хоч Апостольський Престол мав добре слова для всіх поневолених народів, але не виявив доброочільності щодо них. Вони просили Святішого Отця ліків і допомоги проти тифної гарячки, яка лютувала в іхніх околицях. Візитатор, вибраний Апостольським Престолом, міг би дістатись до Галичини і на Україну, роздати необхідну допомогу і водночас вивчити ситуацію і зреферувати її»⁵³.

Крім того, один з українських єпископів в Галичині, перемиський владика Йосафат Коциловський, мав враження, що апостольський нунцій Ахіль Ратті є односторонньо інформований про українські справи. В листі з 10 червня 1919 до слуги Божого митрополита Андрея Шептицького, пишучи про арешт польською владою Василіян у монастирях в Жовкві і Крехові, він писав дослівно так: «У Варшаві я переконався, що передбачено, що монс. Ратті може бути Нунцієм для Польщі. Монс. Ратті є односторонньо інформований про справи, які відносяться до нашої Церкви, і я піресвідчений, що навіть і на випадок, якби він хотів у дечому допомогти нам не після загальної варшавської рецепти, кожний його крок був би або в самій його почині спаралізований, або випрошено б собі прямо якесь його втручання "в справи Польщі"»⁵⁴.

Коли місія апостольського нунція Ахіля Ратті в Польщі стала щораз важчою, то Апостольський Престол з обережності і конечності 1 лютого 1920 року авільнив його від завдання слід-

⁵³ Див. *Богословія* (1981) 7 і 36-37.

⁵⁴ Архів У.Н.У.

кувати за українськими справами, а 13 лютого 1920 року отця Джованні Дженоккі іменовано Апостольським Візитатором України. Він мав завезти ліки і перевірити факти переслідування українських священиків поляками і про те в мова у вищезгаданім документі, а також у листі папи Бенедикта XV до слуги Божого митрополита Андрея з 21 лютого 1921 року у зв'язку з повоєнною відновою Руської Колегії в Римі.

Отець Дженоккі, приїхавши до Варшави (подорожі на Україну) 4 червня 1920 року писав до монс. Енріко Бенедетті, референта українських церковних справ у Сх. Конгрегації, що польська влада не дозволяє йому поїхати до Галичини і не хоче, щоб він вмішувався в галицькі справи. Поляки відгукнулись на обіцянку Державного Секретаріяту міністрові Ковальському. Через місяць, 7 липня о. Дженоккі знову писав до монс. Бенедетті в Римі, що монс. Ратті зумів переконати голову польської держави — Пілсудського — і міністра закордонних справ Сапєгу, і вони погодились, щоб він поїхав до Галичини, але було запіено, бо у зв'язку з наступом більшовиків о. Дженоккі мусів залишити Варшаву і переїхати до Відня.

У Відні він мав нагоду вперше зустрінутись з митрополитом Андреєм і переконатись, «що то свята душа... у великих речах ясно бачить добро, не прив'язаний до своєї думки, терпеливий і сильний, як мученик». У Відні було багато наших політичних діячів, о. Дженоккі зустрічався з ними, слідкував за подіями в Галичині і в Україні, крім цього займався справою військовополонених, які зникли без вісти в Росії, бо це доручив йому державний секретар кардинал Петро Гаспаррі.

В листі з 21 квітня 1921 року до монс. Бенедетті згадув про відвідини посла УНР — Сидоренка, який заявив йому, що коли Україна стане самостійною, то не буде мати релігійних зв'язків з Москвою чи Петербургом, але швидше з Римом і що Уряд УНР вдячний Апостольському Престолові за постійну доброзичливість, зокрема за те, що не відклікав до Риму Апостольського Візитатора України, хоч він і не може поїхати в Україну.

Отець Дженоккі залишився до кінця року у Відні, а потім повернувся до Риму. В Україну не міг поїхати, але в 1923 році папа Пій XI (Ахіль Ратті) вислав його до Галичини.

Значення свідченъ о. Дженоккі дуже важливе, бо йдеться про людину високоосвіченну, знавця багатьох мов, досвідченого посла, якому Апостольський Престол доручав відповідальні й складні місії на різних континентах.

Він був людиною з високим інтелектом і, що важливо, особою безсторонньою стосовно українських проблем, які він спеціально і сумлінно вивчав два роки, щоб могти вбагнути їхню суть. Отже, мабуть всі підстави поставитися до свідчень о. Дженоцкі з повним довір'ям.

Отець Дженоцкі мав колосальну відповідальність, бо був призначений папою Бенедиктом XV зібрати інформації про українські питання дискретно, але на найвищому рівні. Як довірена особа, о. Дженоцкі перебрав частину обов'язків апостольського нунція в Польщі — архиєп. А. Ратті (від 1922 року папа Пій XI, що осудив комунізм), який перед тим вивчав українські проблеми, і був далі у тісному з ним співробітництві. Ці два визначні діячі з високими повноваженнями, наданими їм особисто Папою, вказували, що Апостольський Престол надавав українським проблемам дуже великого значення.

Відомо, що звіти о. Дженоцкі до Державного Секретаріату і до Папи, яких було щонайменше 30, широко, повно і багатогранно висвітлювали події на Сході Європи, зокрема в Україні. На жаль, для дослідників історії ті звіти у ватиканських архівах ще недоступні⁵⁸. Але о. Дженоцкі висвітлював ситуацію в Україні також і в приватних листах, якими ми й послуговуємося, вдоволяючись лише вибіркою тієї інформації, яка надсидалася ним до Ватикану. Тут друкуємо деякі листи о. Дженоцкі, які ми одержали від о. Ф. Турвазі Згromадження Місіонерів Пресвятого Серця.

Відомо, що, в окремих випадках, свідчення можуть бути спонтанні, але можуть бути й результатом глибокого, тривалого й сумлінного вивчення ситуації. Свідчення о. Дженоцкі належать саме до тих останніх. В них переконливо виявлено серйозність і систематичність довготривалих спостережень папського посла. Часто ці спостереження давали підстави для вагомих висновків, які сингають рівня пророкувань на майбутнє, як, скажімо, у випадку, коли о. Дженоцкі звертається до молоді: «А ви, молоді, побачите, який то бич Божий...». Його висновки не такі, як тих, що недобачали подій й запевняли, що «ця влада за два тижні впаде...».

По шістдесят роках більшовицької дійсності можемо підніматись під тим пророкуванням отця Дженоцкі.

⁵⁸ За правилами Тайного Ватиканського Архіву, документи доступні для дослідів покищо до 1903 року.

ДО ДАТОК

1

Лист нану Бенедикта XV до митрополита Андрея про повоєнне відкриття Руської Колегії в Римі

Acta Apostolicae Sedis, vol. XIII, (1921), p. 218-220.

AD R.P.D. ANDREAM DE SZEPTYCKI, ARCHIEPISCOPUM LEOPOLDIENSIS: DE RUTHENORUM COLLEGIO ITERUM IN URBE APERIENDO AC DE CONDITIONE ILLIUS POPULI RESCRIBENS.

Venerabile Fratello, salute et apostolica benedizione.

Il dolore che noi provammo nel maggio 1915 allorchè da questa alma città vedemmo partire i diletti figli del Collegio Ruteno che all'ombra della Santa Regina di Zyrovice (del Pascolo), così cara al popolo di Rutenia, si preparavano a divenire degni ministri dell'altare, è ora alfine lenito dalla preghiera che ella, nella sua qualità di Metropolita, Ci rivolge, di riaprire il Collegio stesso; e Noi che abbiamo avuto la soddisfazione di vedere nuovamente adunarsi intorno alla Cattedra Apostolica i giovani chierici dei vari paesi fino a ieri belligeranti, siamo felici di dare il Nostro consenso alla sua opportuna richiesta. Se non che, avendo il Collegio Ruteno più degli altri risentito i tristi effetti della mondiale conflagrazione, perchè in conseguenza della medesima rimase privo di gran parte delle sue rendite, le quali gli venivano somministrate dal cessato impero Austro-Ungarico, Noi abbiamo procurato di assicurarcene anche d'ora innanzi l'esistenza, assegnandoli una congrua somma, mercè la quale possa il Collegio mantenere tanti alunni, quanti essi erano prima di guerra. Ben vengano dunque i Nostri diletti figli del Collegio Rutheno, ora che la Provvidenza fa suonare anche per essi l'ora del salutare ritorno; e Noi stessi di buon grado rivederemo i rappresentanti di quel caro popolo, che forse più di ogni altro ha conosciuto gli orrori dell'immane conflitto.

Ed è veramente con anima affranta che Noi, pensando ai Ruteni, ricordiamo le belle città saccheggiate, i tranquilli villaggi incendiati, le ubertose campagne corse e ricorse da eserciti sterminati. E col pensiero del popolo, sono tuttora presenti al Nostro spirito le loro chiese devastate, le immagini sacre infrante, i sacri paramenti fatti strumenti di ludibrio, e più di ogni altra cosa, ciò che Ci riempie di raccapriccio, le Specie Eucaristiche calpestate da incoscienti fanatici, Gli orrori della fame, delle crude stagioni, delle ferali malattie, delle atroci sevizie, le prigioniie di cui ella stessa, Venerabile fratello, porta tuttora le stigmate, le uccisioni di venerandi sacerdoti, di vecchi imbelli, di deboli donne, di tanta fiorente gioventù, tutti rei di mostrare attaccamento

al proprio rito; tutto ciò è ben depinto al Nostro sguardo, ed insieme ad un senso profondo di paterna pietà Ci inspira di innalzare a Dio una speciale preghiera, onde ottenere che dopo tante prove degnisi la divina Clemenza di riguardare benigna un popolo valoroso, che tanto ha saputo soffrire per la conservazione del suo rito, palladio della sua nazionalità. Che se dobbiamo riandare con la memoria le paterne premure di questa Sede Apostolica ed il Nostro personale interessamento per il dilettissimo popolo Ruteno. Ci è caro ricordare che una tangibile prova fummo lieti di darne non appena da alcuni rappresentanti del popolo Ruteno venimmo a conoscere lo strazio di quelle misere popolazioni. Fu allora che Noi Ci affrettammo non solo a spedire soccorsi, ma anche ad instituire e ad inviare sul posto un Nostro speciale Delegato che portasse a tutti da parte Nostra ed in Nostro Nome, parole di conforto ed aiuti di carità; e quantumque circostanze indipendenti dal voler Nostro e dallo zelo del Pontificio Visitatore abbiano impedito al dilettissimo figlio, il P. Giovanni Genochi dei Missionari del Sacro Cuore, di portarsi fino fra gli Ukraini, pure dalle relazioni che egli ci ha inviato, abbiamoci avuta, non disgiunta purtroppo dalla dolorosa conferma del martirio di quel popolo generoso, la bramata dolce consolazione di essere assicurati come nella guerra mossa alla sua fede e specialmente nelle insidie tese al suo clero ben pochi siano stati quelli che miserevolmente defezionarono. Mentre piangiamo sulla caduta di questi sventurati figli Nostri, Ci è tuttavia di gran conforto il sentire che nessun seguente abbia trovato presso il popolo la loro apostasia, e che anzi, di tanto disprezzo siano stati fatti oggetto per il loro sacrilego passo, da dovere abbandonare i loro paesi e cercare altrove rifugio. Per questo appunto Noi, che abbiamoci sommamente a cuore il ritorno all'unità della fede dei popoli orientali, nei quali è così vivo il sentimento religioso, abbiamoci ferma fiducia che per mezzo dei Ruteni, sempre stretti alla Cattedra Romana, ma ora vieppiù fortificati nella fede dalle recenti calamità, possa presto tradursi in atto il pio voto del Nostro illustre predecessore Urbano VIII con quelle memorande parole: « Per vos, mei Rutheni, Orientem convertendum spero ».

Vengano dunque e vengano senza indugio i diletti chierici Ruteni; Noi li attendiamo con amorosa sollecitudine e preghiamo caldamente il Signore che ai Nostri amati figli della terra di Rutenia riservi la grazia di formarsi pienamente, all'ombra della Cattedra di Pietro, a quel santo apostolato che darà a Christo ed al suo Vicario la gioia di veder tornare all'unico ovile tanti milioni di cristiani che ora ne vivono separati. Noi impetriamo di grancuore a lei, Venerabile fratello, ai suoi colleghi nell'episcopato ed ai dilettissimi fedeli della Terra Ukraina, l'apostolica benedizione.

Dal Vaticano, li 24 febbraio 1921
Benedictus PP. XV

2

Декрет Східної Конгрегації для Апостольського Візитатора України

Decretum S. Congregationis pro Ecclesia Orientali de
Apostolico Visitatore in Ukrainam mittendo

Prot. N. 3275/20

Res Catholicorum tum latini tum orientalis ritus, qui degunt in illa Russiae regione, quam Ukrainam dicunt, per immane bellum illic adhuc flagrans perturbatae, sollicitudinem Apostolicae Sedis moverunt; qua-propter cum SS.mo Dno Nro Benedicto div. prov. PP. XV suasum fuerit religionis causae quam maxime profuturum si vir probatus a Sede Apostolica in illas regiones mitteretur qui utriusque ritus fidelium illuc degentium necessitates cognosceret ac vota colligeret, eaque omnia SS.mo referret, quique diligent studio ea omnia quae ad bonum tum fidei catholicae tum etiam singulorum fidelium conduceret, nomine et auctoritate S. Sedis favoret institueret ac disponeret, Sanctitas Sua mandavit ut per Sacram hanc Congregationem pro Ecclesia Orientali, praesens Decretum ederetur quo Rmus P.D. Joannes Genocchi, e Societe Missionariorum Ss. Cordis Visitator Apostolicus ad nutum S. Sedis nominatur ac instituitur regionis universae sic dictae Ukrainae.

Eidem itaque praeclaro viro haec Sacra Congregatio omnes tribuit facultates quae muneri suo eseundo necessariae ac opportuna sunt, ac simul praecipit omnibus ac singulis illius regionis Christi fidelibus cuiusque ritus, ac in qualibet etiam ecclesiastica dignitate et officio constitutis ut Rmum Dnun Visitatorem quo par est obsequio prosequantur, ac omnia eidem sincere ac fideliter patefaciant et exhibeant quae ad munus sibi commissum rite explendum conferre in Domino Ipse iudicaverit.

Hortatur proinde Eadem S. Congregatio omnes et singulos ut sedula cura adlaborent pro felici Visitationis Apostolicae exitu; si quis autem — quod Deus avertat — Visitatoris ministerium quovis modo impedire, retardare vel frustrari praesumat, in potestate eiusdem Rmi Dni Visitatoris erit ipsum ecclesiasticis poenis ac censuris, servatis servandis in casu, plectere.

Contraris quibuscumque non obstantibus.

Datum Romae, ex Aedibus Sacrae Congregationis pro Ecclesia Orientali, die 13 Februarii a. 1920.

Nic. Card. Marini, a Secretis
Isaias Papadopoulos, Adssessor

3

*Інструкції Східної Конгрегації для Апостольського
Візитатора України*

Istruzioni dell S.C. « Pro Ecclesia Orientali » per il Revmo
Visitatore Apostolico in Ucraina.

1. Il territorio di quella che dovrebbe essere la Repubblica Ucraina allo scoppio della guerra mondiale faceva parte degli Imperi di Russia e d'Austria Ungheria.

Dopo la rivoluzione Russa, gli abitanti della Piccola Russia o Ucraina, proclamarono la propria indipendenza costituendosi in Repubblica autonoma, e terminata la guerra con la sconfitta delle potenze centrali, la Galizia Austriaca si organizzò anch'essa in Repubblica indipendente e poi unita alla Repubblica Ucraina orientale. Ma il Congresso di Parigi ancora non ha riconosciuto l'Ucraina Russa come potenza a se, ed ha attribuito per 25 anni la Galizia austriaca alla Polonia.

La S. Sede che ha proclamato per la prima il rispetto al principio di nazionalità ed alla libera disposizione dei popoli, non ha alcun motivo per opporsi alle rivendicazioni ucraine e fa voti che gli Ukraini possano dimostrare il loro buon diritto alla indipendenza e che questo diritto venga riconosciuto da coloro che stanno decidendo a Parigi le sorti dell'Europa Orientale. Vede anzi, con simpatia la loro azione dalla quale spera un vantaggio per il cattolicesimo.

2. Dal punto di vista religioso nel territorio della Repubblica Ucraina presentemente vi sono cattolici latini e ortodossi. Cattolici di rito orientale o Uniti non ve ne sono stabili, perché i molti che ci sono provengono dalla Galizia ex Austriaca e intanto vi stanno in quanto temono le rappresaglie e le persecuzioni polacche se rientrano nella loro patria.

4

*Французька газета « France et Ukraine » (Paris, 5 mars 1920)
проnomінацію Апостольського Візитатора для України*

Nomination d'un Visiteur Apostolique pour l'Ukraine

(De notre correspondant de Rome)

Grâce aux démarches faites par notre Mission auprès du Saint-Siège, Sa Sainteté Benoît XV vient de désigner le R.P. Genocchi, visiteur apostolique pour l'Ukraine. Il part officiellement chargé par le pape de porter secours en argent et en médicaments aux malades et infirmes d'Ukraine. Le Saint Père s'intéresse très fort à tout ce qui se passe dans notre malheureux pays. Le départ d'un délégué spécial en est

une preuve nouvelle, et nous ne pouvons que nous réjouir de l'heureux choix qui a été fait. Le R.P. Genocchi jouit, en effet, de la réputation d'homme intègre, il a une profonde connaissance des hommes et des choses; l'estime générale lui est acquise tant à Rome qu'à l'étranger.

Le R.P. Genocchi est né à Ravenne, en 1860. Après d'excellentes études au séminaire pontifical « Pio », il fut ordonné prêtre en 1885, et entra dans la Congrégation des Missionnaires du Sacré-Cœur. Destiné aux missions étrangères, à l'invitation de Sa Sainteté Léon XIII, il fut envoyé en Syrie, où il résida deux ans, puis à Constantinople, en qualité de vicaire général, pendant six ans. Il passa ensuite quatre années en Nouvelle-Guinée, comme supérieur de la Mission. À son retour à Rome, il fut nommé examinateur du clergé romain jusqu'à son départ pour l'Amérique. Le succès de sa Mission au Pérou est connu de tous. Depuis son retour en Italie, le R.P. visiteur séjourna sans interruption à Rome.

Le R.P. Genocchi est docteur en théologie, fut professeur d'exégèse biblique à l'Apollinaire, est consultant de la Commission Pontificale Biblique et assistant général de la Congrégation des Missionnaires du Sacré-Cœur. Il se dévoue spécialement à l'éducation de la jeunesse, et le nom du R.P. est populaire parmi les étudiantes de L'Université et des lycées de Rome.

Le R.P. Genocchi — outre l'italien, le français, l'anglais et l'allemand — parle plusieurs langues orientales.

Voici, d'ailleurs en quels termes le Bulletin quotidien d'information internationale *La Correspondenza* (nº 29 du 11-2-1920), annonce la nomination de l'illustre visiteur apostolique:

« Le Saint-Père a nommé visiteur apostolique pour l'Ukraine, lui confiant la charge de distribuer aux pauvres Ukrainiens une somme assez importante recueillie par le Saint-Siège, le très connu Père Genocchi, homme d'une culture profonde et doué de la plus grande connaissance des hommes et des choses. Le Père Genocchi est très apprécié dans les milieux cultivés d'Italie et de l'étranger et a déjà conduit à termes de semblables missions. Tous se souviennent du succès qu'il obtint, il y a quelques années, lorsqu'il se rendit au Pérou pour y traiter avec le Gouvernement, au nom du Saint-Siège, en vue d'alléger les misérables conditions des « cultivateurs de caoutchouc », qui étaient soumis aux plus cruelles peines corporelles et affreusement exploités par leurs maîtres. Le Gouvernement anglais dut s'occuper de ces actes de barbarie et en donna communication à la Chambre des Communes par un rapport établi par le consul britannique d'alors, sir R. Casement, le très connu agitateur irlandais, qui fut ensuite condamné à mort, par suite de la révolte des Sinn-Feiners. Le Saint-Siège obtint par l'entremise, du Père Genocchi que le gouvernement du Pérou établisse à Putumayo, où se trouvent les cultures de caoutchouc, des lois pour protéger ces travailleurs.

Le Père Genocchi fut également, durant six ans le vicaire général de Constantinople et fut chargé de missions très délicates en Syrie. Le Saint-Siège ne doute pas de ses nouveaux succès dans la mission qui vient de lui être confiée ».

5

*Лист отця Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti

Varsavia, 4 Giugno 1920

Car.mo Don Enrico,

Unisco una lettera, che prego leggere, per il P. Bonne, di cui non ho più notizie. Ad ulteriori e *confidenziali* schiarimenti, dirò che Mgr Ratti mostra degnamente non solo la sua vecchia amicizia per me, ma anche buona volontà di facilitare la mia missione in Ucraina. Durante la grande guerra polacca il comando militare non avrebbe permesso a nessuno di andarvi. E si capisce ferveva la lotta. Ora Kiev è presa e di qua dal Dnieper dura la guerriglia bolscevica; ma ormai si può andare. Io faccio di tutto per andarvi entro Giugno, e credo che riuscirò. Il Vescovo latino di Jitomir mi riceve volentieri e di lì potrò fare una corsa a Kiev. Poi si vedrà.

Mons. Ratti ha insistito presso il Governo di qui perchè adoperi una tattica amichevole coi tre Vescovi Ruteni e li onori alla pari dei latini. Pilsudski, Capo dello Stato e in realtà dittatore, procura di far così; ma (e questo non bisogna dirlo, ma bisogna saperlo), il Comando di Galizia non eseguisce gli ordini e fà orecchia da mercante. Il certo è che i Ruteni sono inaspriti, e non han tutti i torti. La storia di questi anni di guerra lascerà un lungo strascico di odii fra ruteni e polacchi, che si sono perseguitati a turno taglieggiando e incrudelelendo orribilmente, « *hinc et inde* ». Sto in continui rapporti epistolari col Metropolita Szeptycki, col P. Schrijvers e altri, essendoci anche modo di evitare la censura. Per ora non mi si permetterà di andare in Galizia. Contro la forza la ragion non vale. E non si può agire a dispetto del Governo Polacco, che mi favorirà in Ucraina e non ammetterà che io m'impicci degli affari galiziani. E così del resto la Segreteria di Stato promise al ministro Kowalski. Mrg Ratti troverà modo di andare in Galizia prima che finisca questa breve estate. Per ora va in alta Slesia, di cui è Alto Commissario, con gioia dei polacchi e dispetto dei tedeschi, che sperano ancora un plebiscito sfavorevole alla Polonia.

Se la Polonia non si tiene amici i piccoli popoli vicini sarà presto mangiata dai Russi e Tedeschi uniti insieme. Ecco perchè Pilsudski che ha testa, tratta beni gli Ucraini e vorrebbe trattar bene i Ruteni. Varsavia è un buon osservatorio per tutto il cielo slavo.

Sta bene. Saluti a tutti. « *Memento mei* ».

Aff.mo G. Genocchi

Лист о. Дженоккі до княгині Веноса

Alla Principessa di Venosa.

Varsavia, 28 Maggio 1920.

Cara Principessa,

Due giorni fa ho ricevuto la Sua del 13, essendovi grandi ritardi nelle poste di tutti i paesi. Oggi è il 28 e mentre scrivo sarà ormai mezzogiorno a Roma. Sono a Campo Verano con lo spirito, assai più realmente di chi vi è solo col corpo e coll'anima distratta. Confortiamoci anche ora a vicenda nella comune fede e carità, come nei mesi precedenti.

A Vienna mi fermai 48 ore e fui in mano di Commissioni Ucraine che mi lasciarono poco tempo libero. E poi era il 1º Maggio. Essendo perciò impossibile di vedere il Suo protetto e mancando anche il Nunzio, ho confidato l'affare all'unico rappresentante di quella Nunziatura, Mgr Ogno mio buon amico. Son certo che farà quel che può. Quando ne saprò qualcosa, Le scriverò.

Dopo venti giorni a Parigi, eccone più di venti qui. In Ucraina c'è una terribile guerra tra Polacchi e Bolscevichi. Pochi giorni fa le notizie erano buone e il Governo polacco mi promise di lasciarmi andare. Ma già le cose sembrano cambiate e dovrò aspettare ancora. Studio molto le lingue slave, vedo le persone più informate e mi preparo sempre meglio al mio ufficio.

Non si ha idea da noi delle barbarie bolsceviche, delle devastazioni, delle crudeltà abominevoli in quelle regioni. Le orde di Tamerlano erano meno diaboliche. Si aggiunge il tifo petecchiale ed altre malattie contagiose, che trovano il terreno preparato. La nostra civiltà crolla e c'è pericolo per tutte le nazioni di tornare indietro di quindici secoli. Le notizie che vengono con gran ritardo dalla nostra Italia sono dolorose, ma non certo disperate. Speriamo bene.

Alla Contessa Lavinia, ai Martini, ai Benzoni mando vivi saluti. L'avvenire è così oscuro che non so neppure se vedrò l'Ucraina... Faccia la Provvidenza quel che ha destinato: « Nella sua volontate è nostra pace ». Mi raccomandi al Signore.

Suo aff.mo
G. Genocchi

*Лист о. Дженоккі до о. К. Бонн виконуючого обов'язки голови
українського посольства при Апостольськім Престолі*

Al Padre Bonne.

Varsavia, 5 Giugno 1920

Bien cher P. Bonne,

Où êtes-Vous? Et moi, où suis-je donc? Pas encore en Ukraine ni en Galicie. On n'entre pas dans ces deux pays sans le « beneplacitum » du Gouvernement Polonais, qui est bien disposé à me laisser aller en Ukraine, mais pas en Galicie. Les Ruthènes croiraient, dit-on, que ma présence au milieu d'eux signifierait la faveur du Saint Siège pour leurs idées séparatistes.

Quanto à l'Ukraine déjà Russe, je pourrais y entrer bientôt, si les bolchéviques ne recommencent pas la guerre en deça du Dnieper. Nous pensons que dans le courant du mois je pourrai me trouver à Jitomir. On me confirme de différents cotés que les Ucrainiens veulent faire bon ménage avec les Polonais, qui les ont sauvés du bolchévisme. Les Polonais aussi veulent l'amitié de l'Ukraine indépendante, et leurs armées se conduisent bien là bas: les Ucrainiens qui sont à Varsovie sont unanimes à le dire. Les plaintes continuent à venir de la Galicie. Le Gouvernement de Varsovie a de bonnes intentions et elles deviennent toujours meilleures, mais il semble que ce ne soit pas ainsi de ceux qui commandent en Galicie. Le Nonce donne de bons conseils au Gouvernement et arrive à obtenir quelque chose, mais pas tout. Mgr Szeptycki m'écrivit toujours et nous nous ententions bien.

Le P. Jean, basilien canadien, vient chaque jour m'enseigner l'ukrainien. Je suis obligé aussi d'apprendre un peu de Polonais, qui, à part la prononciation horrible, ressemble beaucoup. J'attends le moment de la Providence et espère vous écrire bientôt d'Ukraine. Mon attente forcée à Varsovie ne sera pas inutile. Cependant je fais de mon mieux pour l'abréger.

Saluez-moi Karmanski, Bandrivski et les autres amis de Rome.
Au revoir.

En union de prières et de propos.

G. Genocchi

Лист о. Дженоккі до княгині Веноса

Alla Principessa di Venosa.

Varsavia, 28 Giugno 1920.

Cara Principessa,

Vede che non mi dimentico del 28. Ho, no; nè ora nè mai! Mons. De Rop, Vescovo di Mohilew, mi ha portato la Sua del 17 Maggio. I lamentei sullo stato interno della nostra Italia sono giusti ed io da lontano mi sento trepidare. Ecco però che le notizie già sono meno cattive e le speranze crescono. Giolitti capita in un buon momento, perchè la stanchezza degli scioperi e dell'anarchia devono sentirla tutti, ed egli è molto astuto da sapersi giovare di tutte le circostanze per mostrare all'Italia che egli è l'uomo necessario. E purchè ci regali un po' d'ordine, ci contenteremo.

Da meno di un mese tutto è cambiato in Ucraina. Le grandi vittorie polacche contro i bolscevichi si sono infrante, ed ora sono i bolscevichi che irrompono in Polonia. A Gitomir, dov'era già apparsa la mia abitazione, il ferro ed il fuoco han tutto devastato e non è più possibile andarvi. Nè rimarrò molto tempo a Varsavia, benchè non sappia ancora se prima dell'inverno dovrò riprendere la via di Roma o trasferirmi altrove. Vedremo se la Polonia è costretta a chieder la pace ai Russi o se si sente in grado di tentar la rivincita, come sembra probabile.

Mi saluti l'on. F. Martini e i nipoti. È tornato Nando dalla Tripolitania?

Mi raccomandi al Signore che fino ad ora mi dà una gran pace di cuore e sufficienti soddisfazioni. — Per mezzo della Legazione Italiana ho mandato ultimamente una lettera alla Regina Madre. — Mi saluti la C.ssa Lavinia.

Sempre Suo aff.mo
G. Genocchi

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Контрратації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Varsavia, 7 Luglio 1920.

Caro D. Enrico,

Sono già qui i due vagoni di medicine. Non solo l'Ucraina, ma parte del vero territorio polacco, è preda dei bolscevichi che vengono avanti, e vogliono finirla con la Polonia. E così le medicine...

Mons. Ratti ha parlato nuovamente della Galizia e di me al Capo dello Stato Pilsudski, e al Ministro degli Esteri Sapieha, per persuaderli a lasciarmi andare a far opera pacificatrice in Galizia. Essi si sono persuasi, e Mons. Ratti scriverà tra pochi giorni in questo senso a Roma. Ora egli è un'altra volta in Alta Slesia. Tornerà sabato o lunedì, ma già vi potrebbe essere un cambiamento di scena, perchè i bolscevichi fan presto con la loro cavalleria cosacca, e la Galizia non tarderà ad essere invasa e vi troveranno un terreno adatto.

Vediamo qui testimoni oculari della crudeltà diabolica dei bolscevichi, che si divertono a scorticare e mutilare perfino i malati degli ospedali. E dove passano è la desolazione la morte.

Ora coll'ucraino (lingua facile) e il polacco (lingua difficilissima) studio con un basiliano il paleoslavo, alquanto simile all'ucraino. Ma il dizionario paleoslavo è in russo. Ed ecco già una bella insalata di lingue slave. È raro che non c'impieghi almeno sei sette ore al giorno. Leggo ormai con sufficiente facilità i giornali polacchi e i libri più semplici ucraini, nonchè i Vangeli paleoslavi; ma è davvero fatica. Mi ci sono riabituato, ed erano già parecchi anni che non studiavo lingue nuove. E qui il mio spirito si purga del gusto troppo grande che provavo nella lettura delle nostre più belle opere occidentali. E prima di morire mi ci voleva questa purificazione da una delle mie più grandi e continue passioni.

La compagnia amichevolissima di Mons. Ratti e quella fraterna di Mons. Pellegrinetti (che parla correntemente polacco) e di Mons. Farolfi, giovanotto abilissimo, mi rendono dolce il soggiorno forzato a Varsavia, dove oltre le lingue imparo molte altre cose, che saranno pure inutili nella mia tarda età, ma non mai disprezzabili. E poi sono utili al cospetto di Dio. Tra poco Roma dovrà decidersi su quel che dovrò fare. Ma che ora non mi mandino a studiare il cinese; che già non so come ho resistito alle prime fatiche del terribile slavo. Bossuet imparò bene l'ebraico a sessant'anni; ma l'ebraico non richiede metà della fatica.

Ecco in poche parole lo stato delle cose riguardanti me e la mia missione. Come ho detto, Mgr Ratti scriverà presto. E allora la S. Sede deciderà. Intanto acquisto cognizioni preziose.

Dalla Galizia seguitano a venire notizie scoraggianti. È proprio vero che i Polacchi si portano orribilmente male coi Ruteni. Già scrissi ultimamente che il Governo centrale si lamenta di quel Governo mezzo militare di laggiù, che tiranneggia oltre misura e rende un pessimo servizio alla Polonia. Ma neppure gli ordini savii di Pilsudski sono eseguiti. Ci sarà rimedio ora e gioverà la resipiscenza?

Mons. Ratti ha già scritto privatamente a Mons. Cerretti, al quale non sarebbe male dar *privatamente* le notizie di questa lettera. Avendo dovuto scrivere due o tre volte a Mons. Tedeschini, non ho scritto mai nulla a Mons. Cerretti, sapendolo già al corrente di tutto.

Addio. Memento mei. Saluti a P. Orlandi e al Prof. Giannelli.

Aff.mo G. Genocchi

P.S. — Ore 10. — Bollettino di stamane cattivo. Równo è occupata dai bolscevichi, la cui cavalleria è vicina a Ludsk. Grandi attacchi su tutto il fronte, mischie sanguinose. I giornali pubblicano una pastoreale collettiva dell'Episcopato alla Nazione, con la descrizione del grave pericolo di ulteriori invasioni bolsceviche e di rovine per il Cristianesimo e la Civiltà. Caldo appello ad iscriversi volontari. Si stabiliscono suppliche e funzioni pubbliche. Naturalmente nessuno dei tre Vescovi ruteni ha firmato, ma c'è il Vescovo armeno Teodorowich, più polacco e più antiruteno di tutti.

10

Лист о. Дженоккі до о. Сольдателлі

A Padre Soldatelli.

Varsavia, 26 Luglio 1920.

Caro Padre Soldatelli.

(...)

Mandami per posta raccomandata il libretto di P. De Meester (forse sbaglio l'ortografia) annunziato in copertina degli «Acta S. Sedis» «La liturgia di S. Giov. Crisostomo, testo greco, e versione italiana o francese» (non m'importa della versione) e fatti dare il denaro da P. Nicola. Non so se ti dissi, in una precedente che da quel po' di danaro che ti lasciai bisognava dare 5 lire a Gustavo per S. Giovanni. Se non fu dato, daglielo.

Della liturgia greca ho bisogno, perchè tra le altre cose studio la liturgia slava, che è tradotta dal greco in maniera barbara che mi fa scervellare. Eppure leggo con tanta facilità la bibbia in paleoslavo. Ma la liturgia che spesso è complicata nel testo greco, è stiracchissima in slavo, anche più che in arabo. E si capisce che debba esser così, trattandosi di un testo già molto retorico e spesso gonfio, com'è la liturgia greca.

Bisognerebbe dire al Dr Canezza che io credevo ci fossero nelle casse dei medicinali anche dei termometri clinici, ma non ne troviamo. Furono messi, sì o no? O li hanno rubati, come il sapone? In sostanza però le medicine arrivate qui sono un vero tesoro. Le bottiglie di tintura di jodio per es. (non quelle più piccole; ma mezzane da circa $\frac{1}{2}$ litro) si pagano qui un migliaio di marchi, e non si trova da comprarne. Vi sono pure siringhe e altri strumenti preziosi. Intanto le medicine servono per profughi ucraini, che son tanti; ma il grosso dovrebbe andare in Ucraina, quando e come, Dio solo lo sa. Anche stamane viene la notizia di 4 preti cattolici uccisi crudelmente.

(...)

Aff.mo G. Genocchi

Лист о. Джесеноккі до княгині Веноса

Alla Principessa di Venosa.

Varsavia, 28 Luglio 1920.

Cara Principessa,

(. . .)

Ho qui due Sue lettere, una del 15 Giugno per corriere diplomatico, e l'altra del 17 Luglio arrivata per posta tre giorni dopo la prima. Del corriere diplomatico serviamoci solamente quando gli scioperi o la politica impediscono le comunicazioni ordinarie.

Sa dai giornali i guai della Polonia, e quando Le giungerà questa mia, saprà se i bolscevichi sono entrati a Varsavia o se si contentano di venire a patti senza occuparla. Dipende dalla loro volontà e ancora non la manifestano. Se il Nunzio rimane, starò con lui, e se parte e vuol lasciare a me la custodia degli archivi, rimarrei volentieri; se no lo seguirò. Non c'è ragione che i bolscevichi infieriscano contro di me. E se ne trovassero qualcuna, potrei ben sacrificare al dovere il poco tempo di vita che secondo l'ordine naturale mi rimarrebbe. Lo sapremo ben presto. Gli studenti e non molti altri volontari dell'ultima ora, stanno preparando una linea di difesa non lontano da Varsavia. Cosa giusta e bella, ma non tanto efficace contro la cavalleria cosacca. L'intesa non può far nulla per la Polonia, poco valendo l'aiuto diplomatico, e imperando sui Governi il bolscevismo occidentale.

E l'Ucraina? Me la saluta Lei, direbbero a Roma. Ma io dovevo aspettar qui, finchè non mi richiama chi mi ha mandato. I Polacchi dovevano farmi entrare in Ucraina e non hanno potuto. Chi sa che non lo facciano i bolscevichi, che in certe cose tendono a mostrarsi più civili degli altri. Le atrocità loro non devono attribuirsi unicamente a istinti ferini, ma anche a calcolo politico. Il pericolo di cader nelle loro mani ed essere talvolta uccisi coi tormenti di Nerone o di Tamerlano, lasciano a pochi eroi la forza di resistere da vicino; gli altri fuggono o si sottomettono.

L'avvenire è incerto e le congetture a nulla valgono. Pernot è partito da dieci giorni per la Germania e la Francia. Alla fine di Settembre verrà a Roma per due o tre mesi.

(. . .)

Quando vede la Regina Madre, così degna di venerazione e simpatia, Le dia mie notizie.

L'unico rappresentante della Nunziatura restato a Vienna, non mi ha scritto neppure quando l'ho pregato di occuparsi di due vagoni di medicine fermi in quella stazione. Ha eseguita la commissione con diligenza, ma non ha scritto. Speriamo che lo stesso sia avvenuto riguardo al Suo raccomandato. L'importante è che agisca. Però non tarderò a scrivergli nuovamente.

(È sera e questa lettera partirà domani. La lascio aperta; avrò forse altre notizie).

29 Luglio.

Niente di nuovo da ieri ad oggi. Le truppe polacche si ritirano sopra una linea vicina a Varsavia. Non c'è quasi altro nel Bollettino dello Stato Maggiore. Par sempre più verosimile che faremo conoscenza coi bolscevichi in Varsavia, dove tramano pure forti elementi rivoluzionari.

(. . .)

Suo aff.mo
G. Genocchi

12

*Лист о. Джесеноккі до референта Східної Контрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 18 Agosto 1920.

Car.mo Don Enrico,

Nella notte tra l'8 e il 9 arrivai a Vienna. Fu l'ultimo treno da Varsavia diretto a Vienna. Scrissi subito al Card. Marini. Non potei telegrafare perchè c'era sciopero dei telegrafisti. Alla Segreteria di Stato aveva telegrafato Mons. Ratti ch'io venivo a Vienna. Già partivano per Posen le casse della Nunziatura e quelle di tutte le legazioni estere. Mgr Farolfi già aveva preceduto a Posen. Mgr Ratti aveva chiesto a Roma di poter rimanere a Varsavia e mandar l'Uditore col Corpo diplomatico a Posen. Non so la risposta; ma alcuni giorni fa i giornali di Vienna dicevano che tutti i diplomatici di Varsavia erano andati a Posen. Sarà, non sarà, ma quel che è certo è che io ero d'imbarazzo, tanto più che a Posen non vi sono stanze. Così d'accordo con Mons. Ratti son venuto qui, portando tutta la mia roba.

Oggi le notizie inaspettate della riscossa polacca sembrano cambiare la situazione e fanno sperare che Varsavia possa essere risparmiata. Siamo avvezzi però a questi alti e bassi e per ora i pronostici sono falaci.

Sempre agli ordini della S. Sede, pregai il Card. Marini di avvertire Mons. Ogno di quel che io dovevo fare, benchè io rimanga all'albergo finchè non ricevo disposizioni da Roma, tanto più che Mons. Ogno era fuori di Vienna. Finalmente Lunedì potei rivederlo, ma nessuna notizia.

Se la S. Sede preferisce che aspetti qui gli avvenimenti, che cambiano ogni settimana, chiederò ospitalità ai Salesiani o a qualche altra Comunità. All'albergo non mi riesce di cavarmela con meno di 50 lire italiane

al giorno. Tutto è orribilmente caro. Una tazzina di caffè e latte con una piccola fetta di pane, 3 lire!

È l'Ucraina? Quanto tempo ci vorrà ancora prima che sia aperta? Nella Galizia pure avverranno grandi rivolgimenti.

Già mi son riposato e ricomincio ad avere l'intestino in funzione regolare.

C'è qui P. Bonne e Sembratovich. Il primo è male in salute e fa temere di qualche brutto male interno. Leggo che è morto Mgr Sardi. Mi dispiace. Era uno dei più intelligenti.

Se arrivando questa mia a Roma non fosse ancor partita nessuna disposizione per me, sarà meglio sollecitare. Io sto benissimo qui, ma così non deve durare un pezzo. E poi l'albergo costa troppo. Non ho preferenze per andare, stare o tornare: sono in ballo e bisogna ballare, e mi sono proprio messo nelle mani della Provvidenza. Alla mia età e dopo tante vicende desidero poche cose e queste assai poco, come diceva San Francesco di Sales. C'entrerà forse anche po' di orientalismo mussulmano, ma così è, e mi trovo bene in questa abitudine di spirito. Vorrei che fosse virtù cristiana.

Basta. Rimango all'Albergo Kaiserin Elisabeth, Weihburg Gasse, finchè non viene a Mgr Ogno qualche notizia per me.

Saluti a P. Orlandi e agli amici tutti a S. Onofrio e giù in pianura.
« Memento Mei ».

Aff.mo G. Genocchi

13

*Лист о. Дженоцкі до референта Східної Контретації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 16 Ottobre 1920.

Car.mo Don Enrico,

La lettera del 5 è proprio venuta in buon punto. Il giorno 11 consegnai a Sembratowich la splendida commendatizia del Card. Gasparri. Tocca il cielo col dito. Oggi parte e ieri ricevè un telegramma del Vescovo Ruteno del Canadà che portasse pure con sè i due (un giovane prete e uno studente in teologia) ch'egli aveva proposto. Troppo tardi perchè partano oggi con lui: andranno dopo.

P. Bonne è contento col suo indulto. Aspetta il Ministro degli Esteri Ucraino che si annunzia sempre e non arriva mai. Deve portargli un po' di denaro, chè egli da mesi non ne riceve, e così Karmanski. Con loro due pranzai giovedì e parlammo del candidato. Essi stessi dicono ora che le posteriori informazioni non sono buone: ha grossi debiti e la sua vita fin qui fu molto leggera. Me lo manderanno e cercheremo in ogni modo che si faccia cattolico, se davvero è disposto; ma non è il caso di metterlo quest'anno in un seminario.

So da loro e da altre fonti che le cose in Galizia vanno come prima, cioè male. I Polacchi accelerano la polonizzazione vedendosi in pericolo: il loro ostacolo principale sono i preti e gl'intellettuali, e quelli non si polonizzano...

Aspetto ancora qualche giorno poi scriverò alla Sacra Congregazione Orientale.

Tra gli altri vantaggi della mia dimora a Vienna, non ultimo è quello d'isveltirmi nella conversazione tedesca. Sono anni annorum che leggo libri tedeschi d'ogni specie, ma formare orecchio e lingua per la conversazione è cosa difficile, massimamente per l'orecchio. Ho già fatto un gran progresso, ma non basta. Galizia e Ucraina son piene di gente che parla tedesco, e così anche da questo lato la conversazione tedesca entra nel quadro della mia preparazione.

Non viene ancora il freddo, essendo questo autunno eccezionalmente mite. Quando verrà, mi troverà ben armato. Sto molto bene per grazia di Dio. Saluti cordialissimi.

Aff.mo
G. Genocchi

P.S. — Denari ne ho ancora per parecchio tempo.

14

*Лист о. Джесеноккі до референта Східної Конгретації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 27 Novembre 1920.

Car.mo Don Enrico,

In data 24 spedii un plico al Card. Marini per corriere diplomatico. Si tratta della domanda di alcuni preti ruteni di Leopoli perchè il P. Andrea Szeptycki, Studita, diventi Vicario Generale ed anche Vescovo Ausiliare. Il fratello Metropolita ha paura che la parentela gli tolga la rettitudine del giudizio o lo faccia credere nepotista, e non vuol mischiarsene. Il P. Andrea, umile monaco, scrive le sue ragioni in contrario. Io ho aggiunto altre informazioni, benchè l'affare non mi spetti, trattandosi di Galizia. Ieri Mons. Ogno (che non tarderà a venire a Roma, dopo l'installazione di Mons. Marchetti) mi ha detto che altra volta si è trattato di far Vescovo il P. Andrea.

Mons. Szeptycki, che dev'essere partito stamane, lo vidi anche ieri per la sesta o settima volta. Nell'intimità della conversazione ho potuto chiaramente vedere che anima santa egli sia e come non abbia altro motivo dirigente, fuor della carità di G. Cristo. Sono molto rari i suoi giudizii, nei quali si possa credere che c'entri un eccessivo entusiasmo o un ottimismo fuor di luogo. Nelle cose importanti vede chiaro

e bene, è sottomesso come un bambino, non attaccato al proprio giudizio, è paziente e forte come un martire. Bisogna trattenerlo in lunghe conversazioni e interrogarlo in tutto: c'è molto da imparare con lui.

Come apparisce da tutte le notizie, la situazione dell'Ucraina peggiora molto e i bolscevichi ne sono ormai i soli padroni. C'è una deputazione ucraina a Ginevra in questi giorni; ma dei 30 punti prestabiliti, l'Ucraina è il 28º. Chi sa se ci si arriva. E poi, qualunque cosa concedano le Potenze, come si potrà attuare? Si cerca di unire in un solo Stato Galizia e Ucraina, ma i Polacchi tengono a Leopoli quasi più che a Varsavia. Si pensa a rivoluzioni e, in caso disperato, a mettersi d'accordo coi bolscevichi!

Credevo che il freddo mi avrebbe fatto molto soffrire. Finora niente. Il peggio verrà, ma ormai ho visto che quando si è riscaldati in camera e ben coperti fuori di casa, non c'è da temere. Quindi se la S. Sede vuol seguitare a tenermi qui, io non ho nulla da obiettare neppure dal lato della salute. Nè voglio dare giudizii sull'opportunità o sulle speranze, trovandoci proprio nella crisi acuta dell'Ucraina e rifuggendo fortemente dall'esser giudice in causa propria. È già una grande grazia del Signore che sto bene e contento e trovo corte le mie giornate.

Domani starò ancora con Vovkensko, di cui parlerà anche Mons. Szeptycki. È bravo e buono.

Il 20 corr. mandai per posta una lettera al Card. Marini e spero che sia già arrivata. Siccome però è abbastanza importante, vorrei saperlo con certezza.

Mons. Szeptycki parlerà della faccenda, ormai seccante, di P. Bonne. Il suo provinciale belga lo richiama, dicendo che, secondo una dichiarazione del Segretario di Stato, egli non rappresenta nulla. Proprio adesso mi pare il momento di aspettare un poco. Siamo nel punto critico delle questioni. Forse il P. Bonne avrebbe dovuto tenersi un po' più in contatto coi suoi Redentoristi. Egli crede che le sue visite non sarebbero gradite, e così ha lasciato passare mesi e mesi. C'entrava probabilmente un po' di sentimento politico: lui belga e i Redentoristi di Vienna tedeschi. Lui non lo dice, ma io credo di sì.

Basta per oggi. Saluti cordialissimi. A proposito, io penso, se nulla vi sarà di nuovo, di andar a passare le feste di Natale coi miei Missionari a Salzburg. Sono poche ore di treno da Vienna. Aspetto ancora un poco e poi avvertirò la Sacra Congregazione.

« Memento Mei ».

Aff.mo
G. Genocchi

15

*Лист від Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 3 Febbraio 1921.

Don Enrico car.mo,

Ieri mi decisi a portare due lettere, appena finite, alla Nunziatura per farle spedire col corriere. Andai verso le 12, sapendo che Mgr Nunzio mi avrebbe fatto rimanere a pranzo, e trovai là l'Abate Meunier, arrivato alle 11. Mi diede subito il denaro e la lettera e parlammo a lungo e si stette insieme fin dopo le 2. Farò una lettera a Mgr Papadopoulos e partirà lunedì, unico giorno di corriere, mentre prima c'era anche il giovedì.

Intanto rispondo alla tua graditissima. L'unica cosa a cui badare nelle persecuzioni del Card. Marini è che non ti impediscano di far il bene della Congregazione e non ti facciano scivolare. È uno di quelli che si possono chiamare con S. Paolo: spina nel vivo della carne, commissario di Satana coll'incarico di darmi dei pugni. Lungi da noi il supporre spirto cattivo nel buon Card. Marini, ma il diavolo si serve anche dei buoni che incoscientemente affliggono il prossimo, come Dio si serve spesso dei cattivi per consolare gli altri. Ora l'aver qualcuno che sembri destinato a darci dei pugni diabolici, cioè ingiusti e crudeli, è spesso una buona cosa per l'anima, e perciò Dio la permette, rispondendo alle preghiere col dar la grazia della pazienza e non della cessazione del tormento. E sinceramente io riconosco un grandissimo bene venutomi dai miei buoni o cattivi nemici, anche da quelli che hanno il pugno instancabile e ferreo.

Mi rallegro molto delle buone cose di Mgr Szeptycki e mi dispiace della ricaduta del suo male. Dicono i ruteni di qui che sia tubercolosi all'osso. Di nuovo vedo quanto il Papa sia conoscitore d'uomini e di cose: l'accoglienza a Szeptycki e la dotazione così generosa del Collegio ruteno ne son la millesima prova.

Per quanto Szeptycki Andrea e Clemente desiderino ch'io rimanga a vigilar da lontano sulla Galizia e l'Ucraina dove non son mai potuto andare, ammetteranno certamente che speranze vicine d'andarvi e di farvi del bene personalmente, purtroppo non ve ne sono. È inutile che ripeta che quà o là, dovunque la S. Sede creda bene di tenermi, per me è lo stesso, essendo certo di non poter meglio prepararmi alla morte che facendo la volontà di chi deve giudicarmi. Non dirò mai niente contro, il che è poco; e non avrò sentimenti contrari né angustie per questo, il che è una grande grazia di Dio.

(Lettera interrotta).

16

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монас. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 20 Marzo 1921.

Caro D. Enrico,

Prima di tutto, buona Pasqua! Sarei andato a farla a Salzburg, ma viene Don Minozzi e con gran piacere starò qui con lui. Mi scrivono da Roma se non vado per la consacrazione di P. Benedetti, ma con le difficoltà attuali dei viaggi e la stagione non ancor buona e l'irritazione dei bronchi (che mi è tornata e diminuisce al sole di primavera, ma dura ancora) non posso desiderare un viaggio affrettato d'andata e ritorno. Benchè mi aspettassi che P. Benedetti non finirebbe la vita come parroco, la sua nomina fu anche per me un'improvvisata. Son certo che farà molto bene, avendo per questo le migliori qualità. Dovrà badare alla salute, ma si è sempre notata in lui la straordinaria influenza dello spirito sul corpo. Finchè sta allegro e di buon animo, o non si ammala o supera subito il male. La S. Sede ha fatto una buona scelta. Al vuoto che lascia la partenza di P. Benedetti rimedierà la Provvidenza, e poi, qualunque cosa avvenga, noi religiosi viviamo soprattutto per servire la Chiesa.

Il 16 corr. raccomandai una lettera per il Card. Gasparri, rispondendo a certe sue raccomandazioni per prigionieri o sperduti, ed conclusi una lunga lettera per la Sacra Congregazione Orientale. Era mio dovere avvertire del pericolo diplomatico per i frequenti incarichi che mi si danno a favore dei Ruteni e per le parole che il S. Padre scrive di me nella sua lettera a Mons. Szeptycki. Se quella lettera si stampasse, tacerebbe il Governo Polacco? Ma forse a tutto questo si è già pensato in Vaticano e io non posso intravvedere le ragioni recondite. Sta bene. In questo caso le mie osservazioni sono superflue; ma nell'ignoranza e nel dubbio ho creduto mio dovere di farle.

Mgr Szeptycki mi ha detto esservi a Roma un Marchese (?) Franceschini sposato a una ricchissima Americana, che con grandi liberalità agli Ucraini arriverà a farsi nominare Rappresentante presso la S. Sede. D'essere una specie di M.se Cappello che vuol essere diplomatico a tutti i costi. E sia. Ma il P. Bonne, essendo stato tanto (a mio giudizio, come già scrissi, esageratamente) separato dai suoi cor- religiosi, che più volte anche a Vienna l'han cercato invano e son ricorsi a me per consegnargli una lettera; ora che dovrà tornare tra loro, non sarà certo trattato coi guanti di velluto. E i Redentoristi sono di tipo molto rigido e mantengono una disciplina esemplare. Non vorrei che nel caso di P. Bonne, premessero troppo la mano; il che quasi certamente avverrà, con pericolo pure di conseguenze non belle, se la S. Sede non raccomanda efficacemente il P. Bonne, che ha pur tanti meriti.

Nel trattato di pace tra Polonia e Russia (trattato che la Polonia

voleva a tutti i costi firmare prima del 20: elezioni in Alta Slesia) è riconosciuta l'Ucraina come indipendente. Ciò non vuol dire che sia riconosciuta come Stato a parte, ma solo con una certa autonomia, che possa dar luogo a nuovi conflitti tra Polonia e Russia, quando ne abbiano voglia un'altra volta. Così me l'ha spiegato oggi Vovk Vovchenko che è il più intelligente degli Ucraini che io conosca. A proposito del quale, aggiungerò che, ottenuta l'aspettativa del suo impiego che non gli dà più di 250 corone al giorno (a Vienna non ci si vive), si è dato un po' al commercio in compagnia di un Ebreo e ha già cominciato a guadagnare. È però sempre malaticcio e non gli si darebbe lunga vita.

Passerà presto da Vienna il Rettore con la nuova brigata di seminaristi ruteni e cercherò io di facilitar loro il resto del viaggio.

E di nuovo, ripetendo gli auguri anche per la vecchia Mamma e gli amici di S. Onofrio, mi confermo

Aff.mo G. Genocchi

17

Лист о. Джепенокі до трьох студентів з « Піккола Опера »

A tre studenti della Piccola Opera,

Vienna, 21 Marzo, 1921.

(. . .)

Dopo la vostra lettera del 29 Gennaio ho avuto molto da fare e per contentare il Card. Segretario di Stato, sono anche andato a trattare una faccenda con la commissione bolscevica che dalla Russia è venuta a Vienna. E presto ci tornerò, benché sia persuaso che con loro non si conclude niente. Vogliono rinnegare tutta la vecchia civiltà, materializzare la vita e distruggere ogni religione. Dicono che G. Cristo ha fallito il suo scopo; aveva sì delle buone idee, ma non seppe fondarle bene; dunque bisogna ammazzare tutti i preti, e questo insegnano apertamente al popolo; così i bolscevichi creeranno il paradiso terrestre. Intanto la Russia è diventata un inferno. Non è nulla per i bolscevichi uccidere migliaia e milioni di persone, pur d'impiantare il loro regno comunista e disperdere la memoria del passato. Voi che siete giovani, vederete che flagello sarà per tutta l'Europa il bolscevismo russo, come Attila «flagellum Dei», se il Signore non ha pietà dei paesi cristiani e non converte l'empietà che domina. Gesù Cristo vuole per sé dei buoni soldati. Potrà contare anche su voi tre?

Proprio bene non sto, ma la primavera mi fa star meglio. Curate la Vostra salute e datemene notizie.

« In osculتو sancto »,

Aff.mo G. Genocchi

18

*Лист о. Дженоцкі до референта Східної Конгресації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti,

Vienna, 23 Aprile 1921.

Caro D. Enrico,

Avrai visto Don Minozzi, se no cerca di vederlo e fatti mettere al corrente di tutto. Egli è grande amico di Cerretti e si apre con lui Dal Settembre non avevo più scritto al Papa. Ho preso occasione dai ringraziamenti che anch'io dovevo fargli per la promozione di P. Benedetti e gli ho scritto filialmente, aggiungendo a parte un rapporto politico e sociale sulla Ucraina. Per ora Lenin non cade e cerca di reprimere con le armi le continue rivolte ucraine. Il bolscevismo ebraico vuol distruggere ogni civiltà e religione. Chi sa poi quando si potrà entrare in Ucraina. (Nella lettera dico al S. Padre di non credere che il mio rapporto sia tendenzioso, per farmi richiamare. No, io personalmente sto bene anche a Vienna, ora specialmente che l'inverno è passato. E qualche cosa faccio anche qui, ecc.).

Siccome avantieri venne da me Sidorenco, accreditato presso l'Austria, a parlarmi dell'Ucraina e disse cose importanti, le scrivo in lettera (Nº 19, 21/4/'21) che imposto stamane, al Card. Marini. Anche Sidorenco prevede che per un pezzo non si potrà entrare in Ucraina. In essa, quando (?) sarà indipendente, non si permetterà nessun rapporto religioso con Mosca e Pietroburgo. Il Governo vorrebbe per ragioni politiche l'unione con Roma. Sidorenco ringrazia la S. Sede della sua perseverante benevolenza, specialmente di non aver richiamato me, benchè non possa entrare in Ucraina, e vede in ciò un grande aiuto morale all'idea dell'indipendenza ucraina.

Dunque, aggiungo io, se la S. Sede riconoscerà essere inutile tenermi indefinitamente a Vienna e mi richiamerà, dovrà farlo in modo da non urtare la suscettibilità ucraina e non rompere le uova nel paniere. Ma non c'è bisogno del mio consiglio essendo sempre in ciò maestra la S. Sede.

In una lettera di due o tre giorni fa a Minozzi, gli spiego particolarmente le cose per uso suo con Cerretti. Non le sto quindi a ripetere qui. Puoi vedere facilemente Minozzi.

Addio. « Memento mei ».

Aff.mo G. Genocchi

P.S. — Che fà P. Bonne? Spero che avrai ricevuta la mia lettera dove parlavo di lui e dei riguardi da usargli, nel caso che quel Francheschi gli pigliasse il posto. Salutalo.

19

*Лист о. Джесеноккі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti

Vienna, 27, Aprile 1921

Car.mo,

Ho faticato a mettere in ordine e a riscontrare cinque o sei lettere del Card. Gaspari per prigionieri o sperduto in Russia. Ho passato ieri le domande alla Commissione bolscevica, benchè non aspetti nessun risultato.

Iersera venne da me P. Bonne e parlammo alquanto. L'ho invitato oggi con me al ristorante e finiremo di parlare delle cose nostre. Voglio anche farmi spiegare come egli, rappresentante *ucraino* presso la S. Sede, possa nello stesso tempo esser segretario di Franceschini per la Galizia... Non credo poi che per ora la S. Sede voglia riconoscere alla Galizia l'opportunità di avere un suo diplomatico a Roma e gettare un terribile guanto di sfida al Governo Polacco.

Dunque ti rispondo subito, benchè un po' in fretta, che è già tardi. D'accordo quanto alla lettera pontificia a Mgr Szeptycki. Io mi credei in dovere di scriverne al Card. Marini segnalando i pericoli della pubblicazione. E basta.

Si dice che in Maggio si decideranno le sorti della Galizia: non ci credo. La Francia che ora è il vero gallo del pollaio ha troppo a cuore la gallina polacca.

L'affare del Franceschini è romanzesco. Basta che davvero non ne venga fuori qualche opuscolo o articolo scandaloso, chè i Francesi e il Temps sono in cerca di cose piccanti contro la S. Sede. Tu hai fatto il tuo dovere avvertendo.

« Melior est patiens viro fortis », divine parole che ho sempre tenuto a mente nelle vicende della mia vita, e ho poi fatto il callo, anzi l'osso a innumerevoli cause di esercitar la pazienza. Vedi di mantenere la pace del cuore e non sciuparti né fisicamente né moralmente. Sei in condizione difficile e dura, ma se ti ci ammali o fai qualche cosa che ti torni a danno, non avrai più la consolazione di dire a Dio che, non ostante tutto, « non delectasti inimicos meos super me ». Certo hai diritto di migliorare il tuo stato, ma ci son tante cose da calcolare, prima di saltare un fosso largo. Consolati per ora del tuo importante lavoro « propter Ecclesiam ». Dio ne tien conto e alla fine gli uomini ancora. Vedrai.

Non ti dar nessuna pena della tua negligenza, che poi non è tale, nel rispondermi. Spesso non c'è bisogno alcuno di risposta, trattandosi d'informazioni che ti dò io. Altre volte mi basta una cartolina che dica che è arrivata la tal cosa e va bene o male. Conosco la tua amicizia che è di quella buona, e basta. Su ciò sta tranquillissimo.

A te non nascondo nulla e ho scritto d'aver mandato al Papa un

rapporto e di saper che Minozzi testimonio « de visu », parla di me e del mio stato con Cerretti. Se un giorno (che forse non tarda, per quanto Minozzi non creda) mi si dirà di lasciar Vienna, avrò la pena del distacco. Personalmente ci sto benissimo, Ma così non può durare eternamente. Non hai visto Minozzi? Gli ho anche scritto di venir da te.

Non sono affatto nelle smanie dell'attesa. Vedo poi che il Papa non troverà conveniente di rompere la resistenza e il partito preso di Van Rossum e alcuni altri contro l'eventuale mio episcopato, che è pur necessario per la maggior parte dei posti, dove avrei già una preparazione e potrei forse esser utile. Non mi ho a male di nulla, purchè si salvi l'onore della S. Sede, e non mi si dia una sconfessione che nuocia poi al mio ministero. E anche venisse questa, troverei poi modo di consolarmi presto.

Ecco tutto. E stiamo allegri, se non altro perchè « appropinquat redemptio nostra », almeno la mia non può esser molto lontana. Addio. Grazie di tutto. Un abbraccio di cuore.

Aff.mo G. Gen.

20

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Конгресації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 3 Luglio 1921.

Caro Don Enrico,

In data di ieri scrissi a Mgr Papadopoulos per ringraziarlo degli augurii e aggiunsi una lettera ufficiale con i conti fino al 1º Luglio, non restandomi più di 2500 lire, buone ancora per qualche mese, se nulla di straordinario sopraggiunge. Egli li darà quando vuole alla Segreteria di Stato.

Ora ringrazio te dei graditissimi augurii ed avendo qui due tue lettere, una del 3 Giugno (alla quale per somma eccezione non ho ancor risposto) e una del 23, ripiglio i punti di tutte e due.

In segreteria non avete alcune mie missive. Ecco di che si tratta: nel № 7 (9 Ag.), appena arrivato a Vienna da Varsavia domandavo « quid agendum ». Nel № 14 (24 Nov.) facevo al Cardinale gli augurii onomastici. Nel № 17 (11 Febr.) parlavo dell'opera dei Protestanti in Ucraina e tra gli orientali in genere, unendo quel grosso rapporto, secondo me molto importante. Questo avrebbe anche potuto essere pubblicato in qualche Rivista, essendo utile che quei fatti si conoscano in Italia, come son divulgati in Germania (il rapporto, non la lettera). E forse il Cardinale lo vorrà mettere come articolo nel Bessarione. Anzi avrei piacere di sapere se già non c'è.

Quanto al P. Bonne, ho sempre certi timori, già accennati altra volta. Soffre la fame. Ora non si occupa più della Galizia, ma della

grande Ucraina. Si attacca con molta facilità a questo e quel partito politico e se ne fà il servitore. Mai nessuna relazione con i suoi Redentoristi, stimatissimi e forti in Vienna. Ultimamente gli ho dato io un sussidio straordinario, da una piccola somma inaspettata che Mgr Ratti mi ha portato da Varsavia. Ma un giorno o l'altro vanno per aria i partiti diplomatici (sic) ucraini, e come si troverà il nostro buon P. Bonne? Se ne servono perchè è capace, lo spremono come un limone e lo tengono nella miseria. Gli do tutti i sigari che qualche italiano mi regala, perchè egli se non fuma ne soffre. Faccio quanto posso per lui, naturalmente. Ma la sua posizione è incerta.

Mgr Marchetti ha gradito i tuoi saluti. Mi dice che al posto tuo si guarderebbe bene d'andare in Rumenia o Galizia o simili regioni, senza un incarico speciale. I nemici troverebbero modo di vendicarsi e gli amici potrebbero, senza volerlo, compromettere. Parigi per esempio è luogo dove tutti vanno, così la Svizzera ecc., e là non vi sarebbe pericolo.

So che a Roma il Card. Ratti (che a me non dice nulla) parla molto e con molta lode della mia missione e vorrebbe estenderla e pare che riesca a persuadere. Non vuole in nessun modo che finisca per estinzione. Stiamo a vedere. Per me guardo come se si trattasse di altri, chè niente più m'impressiona. È un vago, ma non fantastico rumore che mi è giunto. Non parlarne, che sarà meglio.

. . . Saluta gli amici. E stiamo sempre allegri.

Aff.mo G. Genocchi

21

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монс. Джоббе*

A Monsignor Giobbe.

Vienna, 12 Novembre 1921.

Rev.mo e car.mo Monsignore.

Il Segretario del Nunzio è giunto a Vienna solamente ieri. Sta molto bene. Pranzammo insieme e mi diede subito la Sua con le 800 lire. Mgr Marchetti era lietissimo di rivedere Mgr Testa e di rompere la lunga solitudine.

Oggi è la festa della Repubblica, sigillo del disastro austriaco, che si festeggia ufficialmente, senza il cuore del popolo. Tutti i negozi son chiusi e solamente lunedì andrà da Meyer per i libri che Suo fratello desidera. Lei sa che è difficile per me uscir di casa senza passare in quei pressi. Quindi, davvero, nessun incomodo. Martedì prossimo, S. Leopoldo di Vienna, è pur festa di precesto. Quindi è probabile che i libri non possano partire prima di mercoledì. Avvertirò.

È venuto da me il P. Galen O.S.B., che Mgr Marchetti conosce

fin dalla Svizzera. Brav'uomo, dice lui, ma confusionario e compromettente.

Avviene che proprio nella mia ultima lettera (erano due insieme) del 5 corr. al Card. Marini, parlavo della stessa materia, cioè di libri di pietà da stamparsi in Ucraino. Mgr Marchetti la considera come cosa politica, che poi possa dispiacere alla Russia. Ma la Russia non ha pretese sui Ruteni di Galizia, che han la stessa lingua, e la S. Sede può volere la stampa e la diffusione di libri ucraini per i Ruteni, senza sospetti politici. Se poi i libri dalla Galizia passano il confine, non ne sarà responsabile la S. Sede. Se ve ne fosse bisogno, tenga a mente questo punto di vista, e lo dica a Mgr E. Benedetti.

Terminavo la mia lettera al Cardinale con un'osservazione sulla mia ormai troppo prolungata dimora a Vienna. Lei sa che considero una buona preparazione alla morte l'accettare di buon grado e senza sotterfugi qualunque luogo o incarico che S. Pietro mi assegna. La mia fedina criminale davanti a Cristo giudice deve essere bianca almeno sotto questa rubrica. Quindi, creda pure, che non penso alla mia persona ma solo al decoro della S. Sede. Io per me sto assai bene anche qui e sto contento, senza noia e senza malinconia. Le differenze di cibo di clima e d'usi non mi pesano.

Don Guadagnini e gli altri Salesiani si ricordano con piacere di Lei e mandano tanti saluti.

Basta per ora. Tanto, devo scriverle di nuovo. Mi riverisca Suo fratello. Mi creda sempre

Suo aff.mo G. Genocchi
che si raccomanda alle Sue preghiere

22

*Лист о. Дженоцкі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti. (Frammento di lettera).

Che poi non mi si richiami in modo da averne io disonore e che non ne abbia per riflesso la S. Sede, a questo sì che ci tengo. Ma non ci dev'esser bisogno per questo di trovarmi un posto o un nuovo incarico (benchè un incarico anche brevissimo, che avesse apparenza di urgenza, sia sempre la soluzione più ovvia di certe situazioni) e potrebbe bastare il modo e il tempo abilmente scelti. Del resto S. Francesco di Sales dice che bisogna aver cura del buon nome, perchè altrimenti non si può fare il bene, ma che anche in questo non bisogna poi essere troppo sensibili.

Tanti saluti a Mgr Cerretti. Scrivo per corriere alla S.C.O.R. — Ora devo uscire e ho fretta. Delle 20000 lire che mi diedero quando partii, ne ho ancora parecchie. Anche Messe ne ho per ora abbastanza.

E sto, sinceramente, bene, meglio di prima, senza più tracce di quella indisposizione. Addio. « Memento ». Saluti al Prof. Giannelli, a Orlandi ecc.

Aff.mo G. Genocchi

23

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Контретації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 4 Dicembre 1921.

Car.mo Mgr Enrico,

Ben tornato dal lungo viaggio orientale! Forse ci si poteva comprendere anche Vienna, che giovedì scorso perdi tanto splendore delle sue bellezze. Un'ondata bolscevica, preparata a Mosca (si sa bene, e dovrebbe ripetersi in altri Stati d'occidente) ha devastato in poche ore 173 tra negozi, ristoranti, alberghi e caffè, rompendo, rubando e distruggendo. È vero che il prezzo dei viveri cresce, ma gli operai han paghe enormi e non avrebbero ragione di tumultuare. Ma il movimento è politico.

Il 5 Novembre mandai due rapporti al Card. Marini; uno economico e poco importante (Nº 28); l'altro ha la sua importanza e riguarda una proposta del Ministero Ucraino e il modo di farla nostra propria con prestigio della S. Sede e vero bene delle anime, evitando urti politici (Nº 29). Si tratta della stampa di buoni libri in Ucraino, buoni per la Piccola e per la Grande Ucraina. Avrei voluto qualche risposta e ho di nuovo accennato a questo desiderio in un altro rapporto del 1º Dicembre (Nº 30). In questo parlavo di fatti nuovi in Galizia e di un movimento interessante nella stampa francese. Accludevo anche un articolo di giornale, cioè della « Croix », ma allora non sapevo che fosse la « Croix ». Essa ha stampato ora un altro articolo, che accludo, essendomi stato mandato. Potrebbe unirsi al precedente e esser messo insieme al mio rapporto Nº 30. indicando che i due ritagli sono della « Croix ».

Nel rapporto Nº 28 indicavo anche non esservi ormai gran che da fare a Vienna. P. Ceresi mi scrive che forse mi si darà un congedo di due mesi. Ma questo non val la pena del viaggio nel cuor dell'inverno. Quest'anno ha cominciato crudamente con freddo a dieci sotto zero e neve e neve. Ancora non mi è venuto un minimo raffreddore. Son meglio nutriti e più corazzato dello scorso anno. Non so se durerà; io cercherò d'avermi riguardo, ma per ora non posso portar la salute per ragione di richiamo. E io non sento nessuna smania e non farò mai pressioni per motivi personali.

Dunque intendiamoci bene. Parlo in amicizia. Un congedo di due mesi in questa stagione, non vale lo strapazzo del viaggio, e m'imbarazzerebbe, più che farmi piacere.

Se poi mi voglion vedere per informazioni o altro, allora è un viaggio che rende servizio non a me ma alla S. Sede, e non ho nulla in contrario.

Dai miei rapporti la situazione risulta chiara. Ma in Ucraina per adesso non si va, e neppure in Galizia. Non si vede chiaro anche dall'ultimo articolo della « Croix »? La Galizia va divenendo un'altra Alta Slesia e passerà crisi anche peggiori. Il petrolio galiziano non è meno prezioso del ferro slesiano. La Francia, è per la Polonia, l'Italia naturalmente no. L'Inghilterra per ora no; ma se vede che il suo commercio potrebbe andar bene lo stesso, si disinteresserà della Galizia. E così vincerebbe di nuovo la Francia.

L'ottimo Basiliano P. Jean ha parlato a Parigi con Mgr Cerretti e a Londra col Card. Bourne. Han capito bene tutti e due e han dato buone parole. So poi che realmente si è decisi di trattare nella Conferenza della Pace e nella Società delle Nazioni la questione galiziana. Venisse presto! Intanto languiscono e muoiono migliaia di Ruteni.

E basta per oggi. Saluti a Mgr Giobbe (i suoi messali non sono ancor venuti) e a Mgr Rossignani. E « memento mei ».

Aff.mo G. Genocchi

Михайло Демкович Доврянський
ПОТОЦЬКИЙ І БОБЖИНСЬКИЙ
ЦІСАРСЬКІ НАМІСНИКИ ГАЛИЧИНИ 1903-1913 (*)

Боротьба галицьких українців за демократичний Сойм у Львові
й миротворча роль митрополита Андрея Шептицького

(Michael Demkowycz-Dobrianskyj
Potocki et Bobrzynski - Vicegerentes imperatoris in Galizia 1903-1913)

III.

Визначний польський історик стає намісником

На місце А. Потоцького став Михал Бобжинський, лідер краківських Станьчиків, цісарським намісником Галичини, перший не-шляхтич на цьому уряді. Був маркантою, сильною індивідуальністю як людина, як учений і як політик, «високо освічений, мудрий, зрівноважений»¹. Бобжинський це «титан нашої історіографії» (А. Бохенський). Коли прийшов на посаду намісника, Бобжинський мав уже три видання «Нарису історії Польщі». Книжка, яка вивела його в перші ряди польських істориків, зараз після появи (1877) стала об'єктом найзважатішої критики². Ця книга «становила послідовну, невблаганну в своїй логіці перевоцінку польської національної традиції. Учений мав відвагу формуювати непопулярні погляди, протиставитись усьому, що було серцю наймиліше... Синтеза Бобжинського була визовом, що його кинув у лице тисячам читачів історик, глибоко переконаний у слушності своїх переконань, історик, який не вагався підняти бо-

---

(*) Продовження з числа за 1981 р. Бібліографічні відсилки теж з тієї першої частини.

¹ A. Wysocki, *Sprzed rokami*, Kraków 1956. М. Бобжинський (1849-1935) син відомого в Кракові лікаря, в 1876 професор Краківського університету, один із провідних діячів краківської школи консерватистів (Станьчиків), найвизначніший представник «краківської історичної школи», 1891-1901 віцепрезидент Крайової Ради Шкільної, посол до Галицького Сойму й Віденського Парламенту, 1908-1913 цісарський намісник Галичини. Помер у Познані.

² «Може жодна з наших наукових книжок не мала такої популярності... негативної, хоч також позитивної. Посипались на неї науково-публицистичні громи за її тенденції: політичні, суспільні, за зневажання народу в його історії». Піднято її важкі закиди стисло наукові, поставлено під сумнів ряд поодиноких поглядів, концепцій і висновків — Марцелі Гандельсьман. (Цитовано за: Bobrzynski, *цит. тв.* 1977, ст. 24).

лячий розрахунок» в романтичною історіографією, в мітами про польське минуле, якими захоплювалося суспільство³.

Про діяльність Бобжинського, як намісника, маємо важливе свідчення — його спомини, про які він зробив застереження: видати їх щойно 25 років після його смерті. Спомини вийшли у Вроцлаві (1957) три роки перед закінченням цього ембарго. Велика книга — незвичайно цінне джерело для пізнання Галичини того часу, бо, каже автор: «У цих п'яти роках мого урядування всі нитки політичного й суспільного життя Галичини сходились у мене як намісника».

М. Бобжинський внес новий стиль у правління Намісництва. Щиро намагався впровадити принципи легальності в галицьку адміністрацію. В обіжнику до старостів писав 1908 р.: «Головний закид проти адміністрації, який безупинно повторяється і не вмовляє, це закид, що вся діяльність адміністраційної влади в нашому краю скерована тільки на вибори парламентські або соймові. Пропоную передовсім, щоби пп. старости забули, хто за яким кандидатом голосував, щоб ніколи цим не руководилися, коли полагоджують адміністраційні справи»⁴. «Мое змагання до легальності й безсторонності адміністрації проходило в супроводі безупинних терп'їть. Але це не звело мене з визначеного шляху... Я мусів постійно займатись перевіркою скарг проти урядовців, я робив це систематично, не минаючи жодної скарги»⁵.

Голова українського соймового клубу, д-р Кость Левицький, посвідчує два факти: 1. за урядування Бобжинського зменшилась адміністраційна савоя в Галичині; 2. він «виразно виступив проти російської пропаганди в краю»⁶.

Бобжинський сам широко говорить про поборювання цієї пропаганди, що викликало крик у російських газетах, нібито він переслідує православних росіян у Галичині, «і цей крик посилювався мірою того, як здавалося, що зближається вибух війни»⁷.

Високий урядовець у президії Намісництва, Альфред Висоцький, пише про зміни, які Бобжинський впровадив до уряду: «Ці зміни і мене заторкнули. Мені кавали вивчити руську мову, щоб я міг читати її українські газети, бо приділили мене до персональ-

³ Марія Г. Серейський у вступі до варшавського видання його «Нарису». M. BOBRZYSKI, *Dzieje Polski w zarysie*, Warszawa 1977, p. 67.

⁴ M. BOBRZYSKI, *Z Moich pamiętników*, p. 20-21.

⁵ Там же, ст. 27.

⁶ К. Левицький, цит. тв., ст. 506-507, 533.

⁷ M. BOBRZYSKI, цит. тв., ст. 298-301.

ного секретаріату намісника, де належало до моїх занять читати галицьку пресу, не минаючи жодного провінційного листка, і за-кresлювати кожний важливіший розділ. Я мав доповідати намісникові про кожну скаргу й незадоволення з діяльності адміністраційних властей; і пересилати їх до даного уряду, щоб вияснили. Панове старости, що почувалися самовладними володарями у своїх повітах, страшно обурювалися, читаючи мої лаконічні запи-тання. Кожен з них виливав свою жовч на мою голову, бо запі-доэрювали мене в особливій злосливості проти них. Але я тільки виконував доручення намісника »⁸.

Митрополит А. Шептицький — віцемаршалок Сойму

Міхал Бобжинський успадкував атмосферу страшного напру-ження в українсько-польських стосунках. Прагнув злагіднити на-строї. Тому хотів, 1. щоб українці осудили вчинок Січинського, 2. щоб поляки погодилися зробити українця віцемаршалком (за-ступником голови) Сойму. Сам він уважав, що чин Січинського був « моральною і політичною поразкою українців, як супроти Відня, так і супроти громадської думки Європи ». Намовляв ук-раїнців, щоб зі соймової трибуни осудили вбивство намісника. З уваги на свій уряд (голова посольського Клубу) мав би це зро-бити д-р Є. Олесницький. Але він « не хотів, а може не мав відваги », каже Бобжинський. А русофіли осудили вбивство, « показуючи себе як чинник ладу й порядку, який бажає співжити з по-ляками ». Наслідком відмови Олесницького, Бобжинський не міг провести його на пост віцемаршалка, що Олесницькому обіцяв Потоцький. Віцемаршалком став митр. Андрей Шептицький. Вра-жений Олесницький зрезигнував з посту голови соймового Клубу, на його місце прийшов д-р К. Левицький⁹.

Кампанія ендеків проти Бобжинського

Соймове « Коло Польське » стало трибуною для боротьби проти намісника. Там почався на його головний наступ. Пише Бобжин-ський у своїх споминах:

« Ролю обвинувача ваяв на себе великий симпатик Народової

⁸ ALFRED WYSOCKI, *op. cit.*, p. 164.

⁹ M. BOBRZYNSKI, *цит. та.*, ст. 110-116, 126.

Демократії, довголітній секретар центрального виборчого комітету, Тадеуш Скалковський, який все розцінював в погляді виборчої боротьби з українцями. Заради більшого ефекту казали йому промовляти не з посольських лавок, як це робиться звичайно на Колі, а з трибуни. Його акт обвинувачення зводився до наступного: після вбивства Потоцького я повинен був придушити ввесь український рух, розв'язати Січі та завести винятковий стан. Цього очікували від мене, а я не тільки цього не зробив, а навпаки, залишив повну свободу Січам та українському рухові. Такий акт обвинувачення я міг замовити собі... Бо в краю панував таємний спокій, що я міг випозичити певну кількість жандармів на якийсь час іншим коронним краям, де їх було дуже потрібно. За мою політикою промовляв успіх і мені не треба було висилюватись, щоб відкинути акт обвинувачення. Я тільки звернув увагу, що винятковий стан ударив би не лише русинів але й поляків... а у віденському парламенті стягнув би на поляків бурю »¹⁰.

У кампанії проти намісника верховодило «Слово Польське», орган ендеків. Використовували між іншим ту обставину, що «українці, ввійшовши на шлях замирення, почали висловлюватися прихильно до мене... Народова Демократія підбурювала проти мене громадську думку, брехливо розголосуючи, що я зробив або обіцяв конcesії русинам за рахунок поляків. «Слово Польське» підбурювало проти мене урядовців вигаданими доносами нібито з Намісництва, що від русина, кандидата на урядову посаду, я був ладен приняти присягу руською мовою, а відступив від цього на міру тільки наслідком рішучого протесту віцепрезидента (Намісництва) Клеберга... Багато говорили про мої поступки русинам саме тоді, коли я писав до президента міністрів... про зближення русинів до поляків і додав: «Як передумову успіху цієї акції вважаю зменшування площі тертя між поляками і русинами, а особливо те, що не будеться давати юдійських таких національних конcesій, які могли б розбуджувати національну вразливість і підживлювати шовінізм. Народовій Демократії здавалося, що дістала сприятливу нагоду, щоб мене брутально заатакувати »¹¹.

На основі угоди між центральним урядом та українським парламентарним представництвом (19.XI.1907), українці мали дістати дві нові катедри у Львівському університеті. Намісник Потоцький розпочав розмови зі Сенатом університету. Бобжинський успадку-

¹⁰ Там же, ст. 134-135.

¹¹ Там же, ст. 136, 137.

вав цю справу й уявся її провести в життя. З цього приводу « Слово Польське » счинило паніку. Трапилося, що в такій атмосфері намісник мав, від імені цісаря, надати нагороду відмінному докторантові. Коли виходив з університету, напала на нього група студентів і з криком « русін » зневажила його гнилими яйцями (12. XII.1908). Потім студенти влаштували віче проти українських кафедр. Після віча відбулись ендецькі демонстрації перед Намісництвом ¹². Під час демонстрації вибили кілька вікон у будинку Намісництва і в мешканні маршалка Станіслава Бадені, який « мав опінію прихильника русинів... А "Слово Польське" замість осудити як найгірше цю некультурну вихватку, заповнювало свої сторінки описом, яким робило з неї геройський чин, солідаризуючи з ним ціле місто. Проте громадська думка не піддалася, обурення було загальне » ¹³.

Бадені і я, як намісник, сильно впливали на вибір українця

На осінній сесії Сойму (розпочалась 15.IX.1908) виринула справа українського представника у Крайовому Виділі, що був начальним органом самоврядування громад і міст. Намісник інформує у своїх споминах:

« Коли зібрався Сойм, з'явилася тенденція між поляками, щоб обрати членом Крайового Виділу русофіла... Інші польські посли бачили в такому виборі зasadничу зміну напрямку польської політики супроти русинів... Ці два відмінні погляди довго і гаряче змагались один з одним поза офіційними засіданнями Сойму ». У Польському Колі після довгої дискусії вибір українця дістав більшість. Заявилися за ним демократи за винятком всеполяків, людовців та група краківських консерватистів. Проти виступили всеполяки й подільська група. Так перший раз сформувалася більшість і меншість сойму, основані на відмінних поглядах щодо руського питання, які в дальшому ході виступали при вирішуванні кожної зasadничої справи. Маршалок Бадені та я, як намісник, сильно впливали на вибір українця, голова консервативної краківської групи Станіслав граф Тарновський у близкучій промові в Польському Колі обоснував, що політичний розум і польський

¹² К. Левицький, цит. тв., ст. 503.

¹³ М. Bobrzynski, *Z moich pamiętników*, ст. 139.

політичний інтерес мусять переважити навіть найбільш ображені почування».

Вибрали посла Івана Кивелюка (пізніше голова Просвіти).

«Олесницький був готовий приняти вибір, але на довірочних нарадах застерігся проти цього Пінінський, доводячи, що Олесницький своїми здібностями й повагою здобуде собі завеликий вплив у Видлі... Президент міністрів барон Бек слідкував з найбільшою нетерплячкою за ходом цієї справи, бо величезну більшість руських послів з Галичини до Парламенту становили українці, а йому дуже залежало на тому, щоби притягнути їх до позитивної праці. З погляду інтересів монархії він не міг дивитись байдуже на зростання русофільського напрямку в Галичині»¹⁴.

Головні вимоги українців і питання тактики

Передумовою миру в Галичині було приняття поляками двох головних вимог української сторони: реформа виборчої ординації до Сойму й польська згода на український університет у Львові. (Університетська тема не належить до цього огляду, хоча за Бобжинського справа українського університету сильно загострилась і не сходила з політичної сцени. Вона — проблема така багата, що треба розгляднути її окремо).

Правління Бобжинського виповнене заваятою боротьбою за виборчу реформу. «Впродовж кількох років шаліла велика публіцистична боротьба навколо справи реформи, говорили про неї в сотках промов, у тисячах статей і брошур». Зокрема воювали за куріяльний принцип тому, що «куріяльність тягнула за собою практично відсунення мільйонових мас від виборів, бо кілька тисяч голосів рівноважили голоси кількох мільйонів. Куріяльність виправдувала штучне знижування українських мандатів»¹⁵.

Але головним тереном боротьби за реформу були віденський Парламент і львівський Сойм. 1909 рік промінув на безплідній тяганині в Парламенті й у Соймі. Тут і тут українці стосували тактику повної опозиції включно з обструкцією, що її навчились у віденському Парламенті. Обструкція, як засіб політичної боротьби, грава важливу — хоч сумної слави — ролю у парламен-

¹⁴ Там же, ст. 127-128.

¹⁵ Адам Гальос у передмові до споминів Бобжинського, *Z moich pamiętników*, стор. XXVIII-XXIX.

тарній системі Габсбурзької монархії¹⁶. Та часто це був останній засіб, до якого вдавались парламентарні представництва таких народів, як напр., чехи або українці, коли мали проти себе величезну, непоступливу, ворожу більшість — там німецьку, тут польську^{16а}. У парламентарному Клубі «розпочалась боротьба між двома тактиками: послідовна і безоглядна аж до успіху, за тим була українська суспільність у Галичині, та принагідний, опортунізм, щоб добувати хоч незначні користі для народу. За цією тактикою був п. Василько і його буковинські товариши та до них наближувався наш голова п. Романчук, — але більшість нашого Клубу була за послідовну опозицію». Тоді буковинці створили свій окремий Клуб¹⁷.

«Настрій Парламенту проти нас»

Внесок Крайового Виділу про заснування трьох українських гімназій, поданий на осінню сесію 1909 р., Ендецько-Подоляцька фракція визнала за «casus belli» і почала обструкцію проти за кладання українських гімназій. «Наслідком крайнє шовіністичної постави антибельську (Ендеки й Подоляки) не можна було здійснити

¹⁶ I. DASZYNSKI, *Pamiętniki*, т. II, р. 55-57.

^{16а} Що таке обструкція, — досадно говорить про це Ігнаци Дашинський: Центральний уряд не мав відваги торкнутись національних проблем. Боявся, що вони розіб'ють і знищать дотеперішній уклад старої Австрії. Парламент був у стані постійного напруження через безчисленні спори національностей, яких не можна було уникнути, бо вони ніколи не були впорядковані якимось законом. Чеські і німецькі шовіністи творили чуда з обструкцією. Обструкція — особлива хвороба Австрії — полягала на тому факті, що Парламент не був національним Парламентом для жодної партії. Був для кожного напів чужим, отож жажда було його руйнувати. У випадку, коли президія Парламенту спробувала боротьбу з обструкцією, поставав у Палаті пе кельний галас, починали свистати, гудіти й трубіти, а голова Палати не мав права видалити таких «музикантів» і мусів закривати засідання. Саме про це йшлося музикантам. Дика музична» оргія або однаково безглузді промови, часто виголошувані шепотом по-чеському, зробили врешті з Парламенту — в очах людності — щось осоружне й непотрібне. Уряд не тільки толерував але й провокував ці оргії, підготовлюючи якийсь «державний переворот», але й автори обструкції гадали, що цим способом розіб'ють «централізм» і весь тягар справ перенесуть до соймів. Та оба напрямки були заславі, щоби перемогти. Обструкцію ліквідовано щойно в грудні 1909, на засіданні, що тривало без перерви 83 години. Ухвалено новий регулямін Парламенту. Його голова дістал відповідні права, щоб звільнити Палату від паралічу. I. DASZYNSKI, а. с. II, р. 55-57. Передано в скороченні. Український Клуб «мусів запротестувати проти такого поставлення справи, що відбирало нам свободу діяння в Парламенті, бо ми не надуживали постанов давнього регуляміну», заявляє Кость Левицький. К. Левицький, цит. та., ст. 531.

¹⁷ К. Левицький, цит. та., ст. 515-516.

й постанови з угоди про дві нові українські катедри »¹⁸. Українці відповіли своєю обструкцією, щоб запротестувати проти нехтування українських вимог¹⁹. На сесії віденського Парламенту постановив український Клуб не міняти опозиційної тактики. Він висунув вимогу автономії національностей — на місце давнішої програми, яка вимагала утворити зі Східної Галичини (історичне королівство Галичина) й української частини Буковини окремий коронний край з власною автономією, бо ця програма виявилась нереальною за даних умов.

У Львові зібрався Ширший Народний Комітет Національно-Демократичної Партії, який схвалив опозиційну тактику включно з обструкцією. Але не похвалив виступу В. Будзиновського, який в Парламенті погрожував паленням камеральних (державних) лісів у Галичині, бо «це суперечить етичним почуттям нашого народу»²⁰. На сесії Парламенту під час дебат про контингент резервів виступив проти урядового проекту К. Трильовський. «Це був вияв нашої опозиційної тактики супроти уряду, але поданий у такій формі, що викликав настрій проти нас майже в цілому парламенті»²¹.

На початку 1910 р. віденський Парламент обрав Юліана Романчука віцепрезидентом. «Особа п. Романчука здобула собі в Парламенті загальне поважання серйозними виступами й характерністю у кожній справі»²².

Убивство Адама Коцка

Університетська справа не належить до цього огляду, проте треба зареєструвати подію, яка сколихнула настрої цілого краю. Львівський університет (1.VII.1910) став тереном кривавої сутички між українськими й польськими студентами. Українська молодь зібралась в одній з університетських заль на віче — нелегальне (без дозволу ректора). Студенти однодушно ухвалили приступити до боротьби за український університет — якнайгострішими засобами. В часі віча польські студенти почали класти барикади з лавок, а наші студенти, побачивши, що їх забарикадову-

¹⁸ I. BUSZKO, цит. тв., ст. 192.

¹⁹ К. Левицький, цит. тв., ст. 522-523.

²⁰ Там же, ст. 526.

²¹ Там же, ст. 510.

²² Там же, ст. 543.

ють, вибігли зі залі нарад і почалася стрілянина з обох сторін. На побоївиці стверджено: український студент, Адам Коцко, убитий, ранені чотири українці, чотири возні і два поляки. На голос стрілів увійшла поліція до університету, опісля прибули туди слідчий суддя і державний прокурор та розпочали на місці карне слідство. З наших студентів заарештовано 127-ох, а відтак 22-ох задержано у слідчому арешті. Польських студентів залишено на волі, хоча вони також стріляли, — та опісля слухали їх як свідків ²³. — Це українська версія трагічної події.

Польську версію подає намісник Бобжинський:

«Руські студенти постановили влаштувати 1.VII.1910 в будинку університету демонстраційне віче навіть усупереч забороні ректора, а на випадок перешкоди з боку польських студентів принесли з собою палиці й револьвери. На щастя в ранню годину було небагато польських студентів але руські револьвери, навіть за найменшої причини, зачали стріляти на коридорі, і в загальній суматоці впав від кулі власних товаришів один із провідників авантюри, Коцко. На щастя, поліція з'явилася негайно й загрозою вжити зброю запобігла дальшим ексцесам, притримала всіх ексцентів. Суд і прокуратура негайно розпочали з ними слідство » ²⁴.

Президія Українського Парламентарного Клубу інтервенювала у президента міністрів бар. Бінкера. «З нашого боку ми піднесли закид, що університетські власті і поліція знали про приготування польської бойки до нападу, — але нічого не зробили, щоб до цього не допустити. А з польського боку піднесли крик, що гайдамаки напали на університет. При тому посуджували українських послів, що нібито вони брали участь у тайних нарадах студентів й підмовляли їх до нападу на університет » ²⁵.

« Як виглядає наша пекельна обструкція »

Намісник Бобжинський усильно старався зискати польську більшість для виборчої реформи, щоб замирити поляків з українцями. Але своїм ставленням до університетської справи збудив неприхильні настрої серед українських діячів. «Утворення окремого руського університету я вважав за річ неактуальну », — від-

²³ Там же, ст. 545.

²⁴ М. BOBRZYNSKI, *Z moich pamiętników*, р. 309.

²⁵ К. Левицький, цит. тв., ст. 546.

нас Бобжинський²⁶. У своїх споминах він пише про це ширше^{26а}, « Народний З'їзд » Національно-Демократичної Партії (кінець 1910 р.) постановив домагатися, щоб його усунули з Намісництва²⁷.

Осінню сесію Сойму відкрив (22.IX.1910) краївий маршалок, Станіслав Бадені; ствердив, що взаємини між обома народами, на жаль, загострилися, що серед польської більшості є різниці поглядів щодо способу заспокоєння культурних потреб руського народу, але проти насильства і терору поляки однозгідні. Цей вислів « викликав перепалку з нашими послами, що підняли крик і засипали маршалка окликами: ви є терористи!... »²⁸.

Голова українського Клубу ствердив, що справа виборчої реформи не рушила вперед; і українська група « від самого початку розпочала обструкцію » під гаслом « Нема виборчої реформи, не буде засідання Сойму » (19.X.1910). « Одночасно з цим піднялися стуки пультів і проймаючий висх трубок, свиставок та інших приладів так, що в залі настав пекельний гамір, — значить розпочалася голосна обструкція наших послів на знак протесту... Краївий маршалок граф С. Бадені станув непорушно і не відзаивався ні словом, а як почув, що пекельний і заглушливий гамір іде безнастінно далі і далі, сів на своїй трибуні... Українські посли ви-

²⁶ М. Вовчанський, цит. тв., ст. 308-309.

^{26а} « Руська наука ще не добріла до того... » (до окремого руського університету). Покликати когось із-поміж українських доцентів з Києва, з Харкова, пройнятих більше або менше російським радикалізмом, після досвіду зробленого з Грушевським, було би прямо небезпечно. Вибрati професорів із галицьких гімназій, або з-поміж адміністраційних чи судових урядовців означало б зниження наукового рівня і значення університету. Осідок для руського університету — зокрема важка проблема. « Я передбачував, що Львів буде протестувати, боячися зміщення руськості, а приміщення університету в будь-якому більшому місті східної частини краю потягнуло б за собою не тільки зрушеннє цього міста але й значної полоси краю ». Окремий руський університет, приміщений десь на провінції, замкнений сам у собі, відділений від польського життя, нагадував би давній Печерську Лавру. « Зі становища польського історика мені здавалось річчю горюю, що руська наука розвивається під крилом польської, що руська молодь навчається в університеті, в якому крім руських викладів матиме виклади польські ».

« Із цією думкою і переконанням поляка я не скривався перед ніким, ні перед послами, ні професорами, знаючи, що цим роблю собі ворогів, а Народової Демократії, яка здобувала щораз більший вплив на професорів і студентів Львівського університету, даю зброю проти себе. Атакували мене як найсильніше українці, гадаючи, що залякають мене... Мої аргументи не переконали ані Народової Демократії ані українців. Народова Демократія хвалилася, що забльокувала дорогу до творення (руських) катедр у Львівському університеті. Причинено навіть габілітацію руських доцентів зі страху, що польська молодь не допустить до цього ».

²⁷ К. Левицький, цит. тв., ст. 563.

²⁸ Там же, ст. 549.

держали незражені, аж польські посли почали роходитись зі соймової залі »²⁹.

Маршалкові докоряли на польській стороні, чому не вжив парламентарних засобів, щоби припинити обструкцію усуненням українських послів зі залі. Але граф Бадені не піддався польській більшості, «бо був від неї розумніший». Він знов, що — якби розпочав виключати українських послів зі засідань, намісник розв'яже сойм. І маршалок «волів нарахувати своє здоров'я... під нашою обструкцією в соймі, як піти слідами свого брата Казимира Баденього і спровадити трагедію галицького Сойму». На черговім засіданні (3.XI.1910) «знова шалів буря української обструкції»³⁰. На засідання 15.XI.1910 українські посли подали проект виборчої реформи. «Ми пішли далі супроти політики наших батьків, що клали будучину нації тільки на селянстві», — зауважує Кость Левицький. Проект передбачав українські мандати в усіх куріях, вимагав 33 відсотки мандатів для українців і передбачав українську репрезентацію з правом визначування українських кандидатів на керівні посади в краївому самоврядуванні.

Польські партії не реагували. Вони зовсім не розуміли тогочасної доби, завважує К. Левицький — і поталали «у свою шовінізмі». Заглушлива українська обструкція, що фізично виключала всякі наради й ухвали, ішла послідовно і безпереривно. Шостого дня української обструкції «прибув ще могутній звук дзвона». До сойму приїхав французький публіцист Андре Шередам і чеський політик Антонін Задворка, віцепрезидент віденського Парламенту, «щоб наочно перееконатися, як виглядає наша пекельна обструкція». Обструкція тривала десять засідань³¹. «Народний З'їзд (кінець 1910) схвалив «із признанням» діяльність українських послів і доручив їм загострити тактику, як довго уряд не змігти постави супроти нашого народу»³².

Українська державно-правна декларація

Упродовж 1911 року не скликували Сойму. І комісія для виборчої реформи майже не працювала. Увага політичних кіл була склерована в інший бік: у Відні роз'язали Парламент і розписали

²⁹ Там же, ст. 550, 553.

³⁰ Там же, ст. 554, 556.

³¹ Там же, ст. 557.

³² Там же, ст. 563.

нові вибори. Польські партії в Галичині пішли до виборів, згуртовані у двох « бльоках »: бльок намісника й антиблок. До першого бльоку належали: краківські консерватисти, « безприкметникові » демократи (для відрізнення від « народових » демократів) і селянська партія Стояловського. Другий табір (« антиблок ») « об'єднав усі польські елементи у Східній Галичині, які почувалися загрожені поступками для українців... тому вони підтримували старорусинів » ³³.

Голова Українського Парламентарного Клубу, Кость Левицький, інтервенював у президента міністрів, Бінерта, за легальність виборів. Треба признати, пише Левицький, що « президент міністрів і намісник старались додержати слова » ³⁴. Українці здобули 24 мандати в Галичині і 5 в Буковині, галицькі русофіли — два. Бльок намісника осiąгнув значну перемогу над антиблоком. Наслідок цього: Народова Демократія зі здвоєною силою повела кампанію проти Бобжинського, обвинувачуючи його, що продав польські інтереси « жидам, українцям і німцям ».

З виборами пов'язана « Дрогобицька трагедія », що потряслала цілою країною. В день виборів у Дрогобичі (19.VI.1911), « військова асистенція », що мала дбати « про порядок » у виборах, під час дрібної сутички з юрбою місцевих людей відкрила проти них вогонь: було 28 убитих і більше ста поранених. Страшна подія не мала політичного підложження. Нікого не потягнули до відповідальності, бо « військо захистило свого офіцера від якоєві поважнішої кари » ³⁵.

У Парламенті (19.VII.1911) українське представництво зложило державно-правну заяву, в якій між іншим говорилося:

« Українські послі з Галичини і Буковини, в приводу отворення нової сесії Державної Ради, стверджують, що ревіндиковане 1772 р. на основі принадлежності до угорської корони кололівство Галичини і Володимириї мало бути на основі найвищого декрету з 2 серпня 1830 р. з'єднане з Буковиною в окрему руську провінцію і мало на основі Конституції з 4 березня 1849 р. одержати окремий Сойм. Той природний розвиток, який мав вести до автономії українського народу, перепинило поєднання Галичини і Володимириї з принадежними до чеської корони князівствами Освенцим і Затор і з великим князівством Краківським. Цим створено

³³ S. KIENIEWICZ, *Historja Polski 1795-1918*, p. 474.

³⁴ К. ЛЕВИЦЬКИЙ, цит. тв., ст. 573.

³⁵ I. DASZYNSKI, цит. тв., II, 86.

стан неприродний, бо території зовсім різні з погляду історичного і національного з діаметрально протиємними правно-політичними напрямками з'єднано в одну провінцію монструальних розмірів, а отісля сам український народ, усуперед усім постановам основних державних законів, віддано на поталу майоризації в Галицькому Соймі. Так само по введенні нового виборчого закону створено в Галичині спеціальні постанови для українців і вкорочено їх права, бо число належних ім мандатів зменшено до половини...

« Ті факти заставляють нас, представників українців з Галичини і Буковини, частини українського народу, який стоїть при своїй самостійності, — заявiti, що обстоюємо при наших змаганнях, які мають на цілі національно-територіальну автономію і безпосередню приналежність до австрійської держави і застерігаємося проти штучного, на ніякому історичному праві неопертого, отримання, згайдно поділу нашого народу при помочі принципу краєвої автономії, — отже протестуємо проти розширення краєвої автономії, проти галицьких виняткових законів і проти зменшення нашого представництва при помочі нелегального проведення виборів... Змагатимемо всіми способами до усунення кривди, заподіяної нашему народові і до відаискання наших політичних і національних прав » ³⁶.

На осінній сесії Парламенту приняв український Клуб постанову « виразної опозиції » проти такої австрійської політики, яка « замість рівноправності й рівнорядного заспокоювання домагань нашого народу відсилає нас до угоди з поляками... Ми бажаємо угоди українського народу з Австрією і аж цим шляхом буде створений терен для польсько-українського порозуміння. А коли поляки супроти наших домагань виставлять вимогу розширення країової автономії, нам не залишається нічого іншого, як виставити наше давнє жадання поділу краю на часть українську і польську » ³⁷.

Митрополит Шептицький про о. Шашкевича

Хоча 1911 року Сойму не скликали, боротьба за виборчу реформу продовжувалась, але на іншій площині: українські політичні партії активізували широкий загал народу. Скликали полі-

³⁶ К. Левицький, цит. та., ст. 578-579.

³⁷ Там же, ст. 586.

тичні з'їди до Львова, по містах і селах улаштовували віча. « У краю пішла на перегони масова вічева акція за соймову виборчу реформу », яка продовжувалась і наступного року.

У Відні влітку 1911 р. відбулися наради президій польського та українського парламентарних Клубів, щоб шукати виходу з тупику виборчої реформи. Також пізніше (осінні) наради «не дозвели до ніякого висліду »³⁸. На горі св. Юра у Львові (9.VII.1911) мала місце маніфестація на честь митрополита А. Шептицького з нагоди його повороту до здоров'я після важкої недуги « Це була прилюдна заявка пошани від народу, який відчув, що на митрополичому престолі засів не тільки церковний достойник але й щирий син народу »³⁹.

Завершенням святкувань, що відзначали сторіччя народження о. Маркіяна Шашкевича в Підлісся та у Львові (5-7.IX.1911), була проповідь митрополита біля могили поета на Личаківському цвинтарі у Львові. Митр. Шептицький говорив між іншим: « У руському патріотизмі в Галичині — мало історичних традицій, мало державної політичної гадки, але зате на цілій лінії визначне і характеристичне: елементарне стремлення в народ! Усі маємо се поняття, що люд се наша сила; що праця для нього — наше завдання; що його добро — наша будучність... Нам днесь легко вроуміти, що віддалятися від народу, се значить засуджувати себе на смерть... Шо сей, котрий у Галичині перший до люду звернувся, був священиком... се наша слава і тою ми днесь священики, гордимося... »⁴⁰.

Демонстрацією української сили був крайовий здвиг (зльот) « Соколів » і « Січей » (10.IX.1911) у Львові з нагоди посвячення прапору « Сокола-Батька ». З Києва прислали стрічку до прапора: « Соколові-Батькові київські українці: нехай прапор сокільський з'єднає українців над Дністром і Дніпром... ». Душою здвигу був Іван Боберський. « Се був день нашої національної гордості у Львові »⁴¹.

Три партійні з'їди мали місце у Львові під кінець 1911 р. Усі приняли постанови продовжувати політичну боротьбу за демократичну виборчу реформу.

³⁸ Там же, ст. 581. М. BOBRZYNSKI, *Z moich pamiętników*, ст. 262.

³⁹ К. ЛЕВИЦЬКИЙ, цит. та., ст. 575.

⁴⁰ Там же, ст. 587.

⁴¹ Там же, ст. 581.

Намісник: політичний сенс реформи — національний мир

Прийшов 1912 рік. Цісар скликав на січень Сойм. Президент міністрів віденського уряду запевнив голову української репрезентації, К. Левицького, що намісник і маршалок доловжать зусиль, щоб довести до українсько-польського порозуміння, і що Сойм в місця приступить до справи реформи. Бобжинський просив Левицького, щоб українці подали три основні вимоги щодо реформи. Ці вимоги були: 33 відсотки мандатів, три українські представники, на всіх дев'ять у Крайовому Виділі та українська курія в Галицькому Соймі. (Перший проект виборчої реформи подав Олесницький до Сойму 1907 року).

Намісник відкрив сойм 11. I. 1912 і представив нового віцепремаршалка в особі перемиського гр. кат. епископа, Костянтина Чеховича. Маршалок Бадені висловив жаль, що справа реформи ще не залагоджена. Бобжинський заявив, що на доручення президента міністрів піднявся важкого завдання посередничити в справі реформи й до цього доловжити усіх сил. Сойм не зареагував на вимогу українського Клубу — поставити справу реформи як першу точку на порядок сесії. Повторилася історія з минулого: українська група розпочала обструкцію. «Не сильний числом 12-ти був наш Клуб, але солідарністю і почуванням, що за ним стоїть весь народ!»⁴².

Бобжинський широко розповідає про свої труднощі в заходах узгодити з польськими групами такий проект реформи, який був би сприйнятливий для українців. «Між поляками не бракувало й таких, були це народові демократи, які заявляли, що виборчу реформу треба провести саме проти русинів, ламаючи їх обструкцію хоча б і найбільш дику. Безглузді в такому залагодженні справи було очевидне. Адже одною з головних цілей виборчої реформи було полагодження суперечок між поляками й русинами і заради цього поляки мали робити поступки русинам у реформі. А робити поступки хоч би й найменші в тію свідомість, що русини заявляться проти реформи, не мало ніякої цілі, це означало навпаки посилювати національну боротьбу. Тому більшість польських послів приняла позицію, що голосуватимуть тільки за такою реформою, за якою голосуватимуть і русини, і яка буде актом національного миру, також я від імені уряду заявився тільки за такою реформою»⁴³.

⁴² Там же, ст. 600-601.

⁴³ M. BOBRZYSKI, *Z moich pamiętników*, ст. 263.

Непоступливість супроти найскромніших домагань

Того року намісник утратив двох найцінніших на польському боці помічників у боротьбі за реформу. Відійшов з Кола Польського його голова Леон Білінський, став спільним австро-угорським міністром фінансів. Він належав до тих, — каже Бобжинський, — які « угоду з русинами вважали за одне з найважливіших завдань польської політики »... Справі угоди й виборчої реформи він віддався з великом запалом. Після його відходу « забракло його поваги і впливу на подільських консерватистів »⁴⁴.

Другим ударом проти реформи було уступлення маршала Станіслава Бадені. Неадужав на важку хронічну недугу, « майже чудом піднявся з неї, перебув ще руську музику на січневому Соймі й виснажливі переговори за виборчу реформу, але коли хвороба нищила його далі, в червні уступив і не можна було йому цього відмовити ». Помер 12.X.1912 р. « Для мене його смерть була найважчим ударом »⁴⁵. Це був « один із найвизначніших людей, яких мали тоді галицькі поляки » (К. Левицький).

Крайовим маршалком на місце С. Бадені став граф Адам Голуховський. « Мав великий вплив на Подоляків, мав свою думку й відвагу її висловити; щоб дати один приклад: заявлявся за оснуванням руського університету у Львові ». Але ставши маршалком, був цілком нейтральний у питанні виборчої реформи. « Збоку маршала я не мав опозиції, але й не мав жодної підтримки ». Після відходу Л. Білінського Юліуш Лбо став головою Кола Польського, посадник Кракова, провідник « безприкметникових » демократів. Зараз почали кампанію проти нього ендеки. Був це голова Кола, каже Бобжинський, — невідповідний для такої справи, як виборча реформа, що вимагала від голови Кола особистої поваги і довір'я⁴⁶.

Про труднощі намісника писав провідник польських соціал-демократів, Ігнаци Дашинський:

« Намісник Бобжинський вертівся як в'юн серед шалючих у країні суперечностей, придумуючи різні компроміси, щоб тільки (партії) ухвалили реформу виборчого права.

« Але галицька шляхта виявила, як упродовж сторіч, станову сліпоту... Вистачас навести факт, що угода між поляками й руси-

⁴⁴ Там же, ст. 264, 267.

⁴⁵ Там же, ст. 268.

⁴⁶ Там же, ст. 272-3, 268.

нами роабилася через те, що русини вимагали 30 відсотків мандатів (за кількістю населення мали право до більшого числа), а поляки признавали 27 відсотків. Не могли погодитись на трьох-чотирьох послів більше. Нагадувалися часи, коли конала Річпостолита, нездібна в більшості своїх станів зрозуміти потребу реформи, а що вже казати про їх здійснення, щоб рятувати державу »⁴⁷.

Гальмуючи зазіхання крайніх націоналістів з Народової Демократії, намісник намагався всіма засобами зблизити позиції української і польської сторін. З тією метою 23.I.1912 відбулась уже шоста конференція представників Клубів обох національностей за присутності намісника. Ще раз виявилась непоступливість польських сеймових фракцій супроти найскромніших українських домагань. У березні в комісії для справи реформи ендеки зі союзниками (антибльок) гостро осудили компромісовий проект, спертий на пропозиціях намісника⁴⁸.

«На цьому питанні виграю або впаду»

Засідання комісії з 17.VI.1912 викликало «якнайгірше враження» в партіях, що вмагали до реформи, — пише Бобжинський. І веде далі:

«Роздумуючи над ситуацією та оцінюючи, що виборча реформа — через суперечливі прагнення польських партій, нехіть подільських консерватистів і вщерте обстоювання русинів при своїх вимогах — може взагалі не здійснитись або не досягнути в Соймі потрібної присутності 3/4 загалу всіх послів, поїхав я з початком вересня до Відня і з'ясував це президентові міністрів, гр. Штуркові. Урядові залежало на проведенні цієї реформи, щоб не допустити до обстрижки русинів у Парламенті проти найважливіших внесків уряду, а головно проти фінансового пляну. Я відчув, що, незважаючи на мої найліпші бажання, я не зможу здійснити реформи, і через це наражуся піаніше на закиди. Отже, я віддав мій уряд до диспозиції (президентові) і просив, щоб він покликав когось іншого, хто легше виконав це завдання. Президент міністрів не хотів чути про це... врешті вдарив на струну, для мене найвразливішу: Не трактуйте реформи лише з уваги на фінансовий плян або

⁴⁷ I. DASZYNSKI, *цит. тв.*, II, 136, 98.

⁴⁸ G. BUSZKO, *цит. тв.*, ст. 204, 206.

на будь-який інший проект уряду. Польсько-руська угода є сама для себе справою першорядної ваги для держави й для краю, і треба все жертвувати, щоб її залагодити. На таку репліку я не мав аргументу, я відповів, що все пожертвую, і на цьому питанні виграю або впаду »⁴⁹.

Під зиму 1912 справа реформи Галицького Сойму зискала політичне тло, якого — для багатьох політиків — до того часу не мала. Зазначилась на тлі закордонних стосунків австро-угорської монархії, — пише Бобжинський.

« У половині того року вибухнув дрімучий балканський вулькан і своїм вибухом загрозив політичному та економічному становищу нашої монархії. Війна, що її розпочали балканські держави проти Туреччини, в переможному для них розвитку загрозила південно-слов'янським краям монархії та замкненню Егейського моря. Австро-Угорщина виступила на оборону своїх інтересів, і, щоби підтримати свої дипломатичні вимоги, змобілізувала значні військові сили на півдні. Змобілізувала вкороткі і на кордоні північної Галичини, коли стали побоюватись, що Росія може втрутитись у цю справу, а стосунки з нею сильно загострилися. Кілька разів узимку 1912/13 у дипломатичних пересправах доходило до моментів, де війна виринала перед очима людей, наче мала вибухнути з дня на день. Марево війни також із політичного погляду потрясло населенням нашого краю ».

У польському суспільстві зазначились два напрямки: Народова Демократія пішла за русофільською орієнтацією, краківські консерватисти витривало притримувались австрофільської лінії. Ендецьке « Слово Польське » почало писати про війну Австрії з Росією в тоні « прямо неприхильному для Австрії ».

« Народова Демократія представляла інтенції Австрії в найгіршому світлі. Прусія забере Королівство, Австрія Поділля і Волинь і через те руський елемент в австрійській дільниці зміцниться і адобуде перевагу на шкоду польського. Так-то лякаючи поляків, загострювала їх ставлення до русинів напередодні можливої війни... А Подоляни перевершували ендеків у патріотичному шовінізмі, щоб зискати їх для спільноти політики в справі виборчої реформи ⁵⁰.

⁴⁹ М. BOBRZYSKI, цит. там., ст. 274-275.

⁵⁰ Там же, ст. 284-286, 289.

Марево війни та українська проблема

Мірою того, як загострювалась міжнародна ситуація, українська проблема в Галичині ставала предметом ширшого зацікавлення. В австрійському уряді — перший, хто пізнав міжнародне значення цієї проблеми, був міністер закордонних справ Еренталь. Коли голова центрального уряду передав галицькому намісникові думку, що польсько-українська угода — справа першорядної важливості, то це був не тільки його погляд. У політичних колах Відня відчували загрозу війни з Росією, яка могла прийти як наслідок суперечності в інтересах двох імперій на Балканах. Ще минулого (1911) року міністер Еренталь звернув увагу цісаря на важливість української справи. Він, як свідчить Кость Левицький, визнавав потребу заспокоїти всі виправдані домагання русинів, щоб вони не тяготіли до Росії, щоб Росія не мала приводу втрутатись у внутрішні справи Австрії⁵¹.

Українці вели в Парламенті послідовну опозицію включно до обструкції (навіть новий регулямін не міг заборонити деяких форм обструкції; напр., українці змогли паралізувати кілька комісій). Метою цієї тактики було приневолити центральний уряд, щоб натиснув на польську більшість у Галицькому Соймі в спріві виборчої реформи. І коли український Клуб погодився, незважаючи на опозицію, голосувати за фінансовий план, цісар передав (18. VI.1912) через президента міністрів признання українцям за лояльність і патріотизм. Цісарське звернення не давало українцям нічого, а проте зробило сильне враження. У політичних колах заговорили про українську справу. В кореспонденції з Відня лондонський «Таймс» передав текст послання (19.VI.1912):

« Його величність Імператор, який зі живим негодуванням спостерігав поставу русинів супроти військового бюджету, зі спеціальним задоволенням приняв до відома, що українська (руська) група у відповідну пору достосувалась до загальних почувань і приняла постанови на користь такої важливої справи. Його Величність крішко очікує, що руський народ, який довів свій патріотизм і лояльність для Цісаря, збереже на завжди поставу, що її заняли супроти військового бюджету його репрезентанти ».

« Таймс » інформував: Це послання приняли русини з вдоволенням а поляки зі збентеженням. І польський міністер в австрій-

⁵¹ К. Левицький, цит. тв., ст. 607. — Еренталь помер 17.II.1912, його наступником став мадяр Леопольд Берхтолльд.

ському кабінеті, Владислав Длугош, негайно аголосив резигнацію тому, що він завчасу не зінав про цісарське послання і не мав змоги запротестувати проти нього або й перешкодити його появі. Щоб злагіднити польські ресантименти, голова уряду передав полякам цісарське признання, що « поляки завжди готові підтримати заходи для наладнання мирних стосунків у Галичині ». Це натик цісаря на те, що підготовляється порозуміння між русинами й поляками в Галичині.

« Таймс » робив висновок: « Отож руське питання висунулося на перший план в австрійській політиці, це — принаймні потенціяльно — одне з найсерйозніших питань в Європі, гостро політичне своїм характером ».

А виборча комісія Галицького Сойму дамі тупицювала на місці. І обманювала громадську думку, нібито вона серйозно займається розв'язанням суперечної проблематики. Ця тактика соймових партій, продовжувана вже роками, « викликала щораз більше обурення ширших мас українських та польських »⁵².

У найвищих сферах Відня про українську справу

Щойно загроза війни зрушила справу виборчої реформи з мертвого пункту.

Пише Бобжинський: « Небезпека війни відбилась також на руському суспільстві в Галичині і теж у ньому викликала два протилежні напрямки. Українці пішли за прикладом поляків, також почали творити стрілецькі товариства й домагатись від війська зброї. Українська партія також ухвалила декларацію в справі небезпеки війни (11 грудня). Була дуже простора, не бракувало в ній жалів за руський університет і виборчу реформу та вихваток проти поляків, але її зasadничя позиція була згідна з польською ». (Бобжинський подає її зміст).

Декларація стверджує: Існуючі в російській державі правнодержавні стосунки і спрті на цих стосунках прагнення денационалізувати український народ зasadничо суперечать самостійному національному розвиткові українського народу. Народний Комітет рішуче протестує проти нечуваного переслідування української національності в Росії, одночасно осуджує русофільську пропа-

⁵² J. Buszko *цит. та.*, ст. 207.

ганду, поширювану в Галичині російськими агентами й підтримувану деякими польськими колами; далі стверджувє, що у правнодержавному устрої австрійської держави є передумови й можливості для самостійного національного розвитку українського народу. Тому Народний Комітет заявляє, що у випадку збройного конфлікту між Росією та Австрією інтереси українського народу цілковито покриваються з інтересами Австро-Угорщини й тому все українське суспільство виступить на оборону цієї монархії без уваги на великі жертви, які довелось би йому принести, і на які воно було б найбільше наражене, живучи в прикордонному краю».

Ця позиція була принята «на довірочних зборах найвизначніших діячів усіх українських партій Галичини». У цій нараді взяли участь двісті учасників з усіх сторін краю. Після доповіді Володимира Охримовича відбулась «дуже основна дискусія», що виявила одностайну згідність поглядів усіх учасників з усіх українських партій⁵⁹.

Бобжинський у своїх споминах виявляє, які закулісні розмови в найвищих сферах Відня викликала українська декларація.

Коли польська декларація зробила корисне враження у Відні, то українська зробила таке враження ще більшою мірою. Постава польська у випадку війни з Росією не викликала в Австрії сумніву. Постава, яку приняли українці, була недавньої дати. Кожен німець в уряді або на вищій військовій посаді був радий, що наприд на північно-східному кордоні, який має мільйони земляків на другому боці кордону, стає по стороні Австрії. Приписували це «мудрій і справедливій політиці Австрії» і раділи так дуже, що не прикладали до цього критичних мір.

«Відколи я приняв урядування (намісника), я вважав своїм обов'язком, щоб у писаних звітах і в усіх розмовах з міністрами закордонних справ і з іншими австрійськими міністрами та різними військовими чинами звести цей прояв до властивих меж. Я звертав увагу, що за тим, що заявляють українські політики, не стойть цілий руський нарід у Галичині, бо одна його частина перебував в русофільському таборі, а в другої ще не збудилася й не закріпилася свідомість національної та релігійної окремішності супроти Росії до такої міри, щоб можна в певністю на неї рахувати. Я рішуче перестерігав перед оманою, що Австрія у випадку війни може рахувати на підтримку русинів-українців під пану-

⁵⁹ М. Вовчинський, цит. та., ст. 296. К. Левицький, цит. та., ст. 634-635.

ваниям Росії. Усією силою аргументів я доводив, що жменька політиків у Києві, а ще менше у Львові, не має жодного впливу на люд, що руський селянин, якого тримають у темноті, цілковито віддає цареві і православію, що він ворожий супроти Австрії і таким буде. Моїх з'ясувань, як намісника Галичини і поляка, котрий — навіть проти власних земляків — послідовно проводив угодову політику супроти русинів, слухали. Але я чув, що мої слова падають на невдачний ґрунт, що викликають неприємне розчарування... Цілу справу я представив також монархові, на спеціальніх авдіенціях, але тут я не зустрівся зі сумнівами. Цісар на основі довголітнього досвіду оцінював справу тверезо й реально... Гаряче брав цю справу престолонаслідник, архікнязь Франц Фердинанд і на кожній авдіенції мені заперечував. З останньої роамови а ним, (1913 р.) я виніс враження, що українці чимось його вразили, бо відвивався про них дуже нерадо... Інакше від українців поводились галицькі русофіли супроти воєнної загрози. Вони систематично приготовлялись до такої хвилини, саме від часу, коли їх провідник Дудикевич здобув мандат до Сойму у виборах 1908 р. Вони явно виступали, як репрезентанти російського народу, що живе в Галичині, але декламували про велику свою лояльність для держави й домагались мовної рівноправності у школі та уряді для гаданого російського народу і тероризували поміркованих, т.зв. старорусинів »⁶⁴.

Російська дімітерсія в Галичині

Бобжинський широко розповідає про русофільську пропаганду в Галичині. У зв'язку з тим варто навести, що говорив барон М. Василько в Австрійському парламенті (11.XII.1909):

Нагадавши заяву царя Миколи I з 1846 (« Радо візьму Галичину, бо це наша давня країна »), Василько говорив: « Але тодішня міжнародна ситуація не дозволила здійснити це бажання. Тому постановили дістати Галичину шляхом підстуку. Приняли тактику — зогидити австрійській державі Галичину, особливо русинів, розбуджувати серед східногалицького населення симпатії до Росії, щоб австрійський уряд погодився позбутись непатріотичних і непевних елементів шляхом якогось обміну або договору

⁶⁴ М. BOBRZYNSKI, цит. тв., ст. 296-298.

в Росію. А якщо б це не вдалося, принаймні підготувати ґрунт для російської армії на випадок війни. Панівна верства в Галичині сприяла російській пропаганді на тому терені, щоб династія шукала оперти у цій прикордонній країні виключно в польському елементі а русинівуважала за елемент небезпечний, який тільки польськими руками можна втримати під контролем. Коли 1905 р. прийшла революція в Росії, українці взяли дуже активну участь у революційному русі. Російський уряд налякався українського руху. Російська пропаганда дуже пожвавилася у Галичині після реформи Австрійського Парламенту. Зокрема в часі виборів надсилали до Галичини з Росії грубі тисячі рублів. Агентура навіть не завдавала собі труду, щоб виміняти рублі на корони. І селяни, як тільки почалася виборча кампанія, ішли в містечка до банків міняти рублі⁶⁵.

Далі Бобжинський: За субсидії в Росії галицькі русофіли вдавали газети російською мовою, «Прикарпатская Русь» для інтелігенції, «Свобода» для простолюддя. Завсято поборювали українство, як суспільний радикалізм, представляючи себе як приятелів консервативних, як і вони, поляків. Так багато людей обманювали. В гімназійних містах Галичини почали засновувати бурси, де незаможний руський молоді давали повне удержання за малу оплату або й безкоштовно. Посилали їх до польських гімназій на вітві у тих містах, де були руські гімназії, щоб не заразилась українством. У бурсах давали молоді випробуваних русофільських виховників, навчали їх російської мови, історії Росії, впоювали їх національні російські почуття і культ російської держави та православ'я. Давали читати не тільки російську літературу, але й памфлети проти католицизму і проти національної окремішності русинів. Висилали молодь на студії до Росії і на екскурсії і таким чином підготували майбутніх російських апостолів. Опрацювали в російському дусі дякую кількість гімназійних учнів у бурсах, не чекаючи аж закінчати гімнавію, висилали їх до православного духовного семінара в Житомирі. Там, вони, підучившись дещо з теології і вивчивши церковну літургію, були висвячені. Як священики повертались до Галичини, щоб католицьку руську людність приводити до православ'я. І були певні, що іх, австрійських громадян, уряд не може вислати закордон. Розіхались по селах і в селянських хатах відправляли православні

⁶⁵ Stenograph. Protokole XX, 953-955.

богослужіння. У Горлицькому повіті три села зголосили у ста-ростві перехід до православної церкви. (Скорочено)

На основі діючих в австрійській державі законів про релігійні віровизнання така акція виявилась нелегальною. Приватні каплиці в селянських домах були закриті, духовники покликані до адміністративної відповідальності. Протестували проти цього в Парламенті русофільські посли, але без успіху. Тільки російська преса підняла крик, що в Галичині Бобжинський переслідує православних росіян⁵⁶. (Передано в скороченні)

Війна вибухнула на Балканах 8.Х.1912. Росія підтримувала балканські держави, щоб розбити Туреччину, Австрія була проти збільшення балканських держав коштом Туреччини, отже — за збереження великої Туреччини, тим часом галицькі українці сприяли визволенню слов'янських народів з-під турецького панування. І центральний уряд «знова з апелем до нас, — пише К. Левицький, — але Романчук у 'Делегації' — витримав на опозиційному становищі».

«Робіть угоду з русинами якнайшвидше»

Під враженням хвилі прибув тоді до Відня намісник Бобжинський — і почались наради між поляками та українцями. До порозуміння не дійшло й українська репрезентація в Парламенті постановила голосувати проти уряду. Таку саму позицію заняли південні слов'яни і соціалдемократи. Засідання Палати Послів тривало 56 годин без перерви (17-19 грудня). Через обструктивію бюджетова провізорія не могла бути полагоджена перед Різдвом (латинським) 1912. Президент міністрів, граф Штурк, після наради з головами обох Клубів подав п'ятий просвіт у справі українського університету: університет має бути заснований найпізніше до 1916 р. Українці визнали проект за можливий, але порозуміння розбилось⁵⁷. Тоді знов перейшли до справи реформи соймових виборів.

Пише Бобжинський:

«Пора, коли всі голови були заняті небезпекою війни..., коли

⁵⁶ М. BOBRZYNSKI, цит. тв., ст. 298-300.

⁵⁷ К. Левицький, цит. тв., ст. 637, 642. — Коли не можна було домовитись у справі виборчої реформи, пробували знайти спільну мову в університетській справі, і навпаки.

як намісник з усім адміністраційним апаратом, мені підвладним, я був занятий справами мобілізації, така пора не була відповідна для переговорів з партіями. Цього разу було інакше, предметом переговорів був польсько-русський спір, і успішне залагодження цього спору мало велике значення у випадку, якби на Австрію впала війна з Росією... Тому загроза війни замість відсунути польсько-русські переговори веліла їх прискорити, принаглювала, щоб їх якнайшвидше закінчити. Тим більшу вагу прив'язував до них віденський уряд, і я керувався тими мотивами, не тільки як намісник але також як поляк, що гаряче прагнув, щоб у випадку війни — поляки супроти неї і супроти можливих її наслідків — стояли зі свідоцтвом, що залагодили домашню суперечку. Поважні громадяни, яких вір не був засліплений боротьбою галицьких партій, приходили до мене й казали: кінчіть угоду з русинами якнайшвидше, навіть коштом великих поступок. Переговори в справі виборчої реформи і в справі руського університету йшли паралельно, і в кінці 1912 року здавалося, що добігають кінця »⁵⁸.

Але так легко ще не пішло. Східногалицькі дідичі, подоляки, й ендекі пов'ядали з виборчою реформою справи громадського самоврядування, щоб зберегти існуючий стан, який давав дідичам перевагу в повітових і громадських радах. Голова української парламентарної презентації на нараді сенаторів у Відні запротестував проти цієї тактики, а намісник загрозив своєю димісією. Під натиском трьох міністрів-поляків у віденському уряді подоляки погодились на компроміс, коли українці ще раз поступились: із 30 відсотків зйшли до 27.2 відсотків українських мандатів у Галицькому Соймі.

Польські міністри, присутні на засіданні польського Клубу у Відні (6.IX.1912), «дуже гаряче промовляли за полагодженням (виборчої) справи з уваги на віденську ситуацію. Ухвалено просити мене, — пише Бобжинський, — як намісника, щоб я ново розпочав переговори з русинами з метою досягти порozуміння». Намісник провів ряд розмов з польською стороною та окремо з українською. Застосовано й тактику індивідуальних розмов: хто з ким може найлегше говорити. Під кінець 1912 р. значно зблизились позиції обох сторін. За ініціативою з польського боку почались конкретні переговори про справу українського університету. Але до порozуміння не дійшло й українці заявили: наперед

---

⁵⁸ М. BOBRZYNSKI, цит. тв., ст. 301.

реформа соймових виборів а потім можливо легше піде університетська справа. На початку лютого 1913 намісник поїхав до Відня, де тоді радив Парламент, і там досяг порозуміння з українцями. Польські фракції теж погодилися. Та коли проект пішов у комісію, там знов постала тяганина й довгі торгування. Українці й людовці вийшли з комісії, переговори ще раз розбились. Намісник зголосив у Відні свою димісію, президент міністрів її не приняв і став наполягати на українців і поляків, щоби погодились. На польській нараді (у Відні) узгіднили проект, про який гадали, що українці його приймуть. Бобжинського покликали до цісаря. Після авдієнції, на бажання цісаря, видали комунікат для преси: цісар висловлює признання для Бобжинського і висловлює надію на швидке положодження соймової реформи⁵⁹.

Після трьох років — спокійна сесія

Цісар скликав сойм на 18.III.1913. Намісник знов почав розмови з обома сторонами, бо реформа ще раз загрожена, а Галичина від 1.X.1912, через українську обструкцію в Соймі, не має ухваленого бюджету. Після трьох років «дуже голосної обструкції» прийшла спокійна сесія, — свідчить Кость Левицький: «По привітальних промовах нового маршалка краєвого графа Адама Голуховського і намісника Бобжинського виголосив я заяву іменем Українського Соймового Клубу, в котрій я сказав: "Коли вкінці по довгих переговорах, протягом котрих дали ми доказ величного поміркування і широго бажання здобуття красіві справедливої реформи виборчої, на підставі компромісу дійшли ми до згідного устійнення принципів, — то хоча принципи ці ще далекі від ідеальної демократичної реформи виборчої та в багатьох точках не вдоволяють наших суспільно-політичних домагань — ми приймаємо це як етап до успішного розвою нашого народу на шляху мирної праці обох народів та з цеї причини — займаючи становище виждаюче в наших справедливих домаганнях — залишаємо нашу попередню тактику і хочемо приступити до правильних праць цього Сойму під виразним застереженням, що першою точкою мериторичних нарад цього Сойму буде вирішення виборчої реформи на підставі доконаного компромісу та під сею конечною умовою, що польська сторона буде руководитися принципом національної об'єктиви-

⁵⁹ М. BOBRZYNSKI, цит. та., ст. 275, 282-4, 318, 322, 323.

ності до оправданих домагань заступників українсько-руського народу...”».

Та зараз виступили в одному фронті проти проекту Бобжинського подоляни, єндеки й русофіли⁶⁰. І виборча реформа застягла в комісії. Її супротивники заатакували Бобжинського в Колі Польському, мовляв, він сприяє українському радикалізму. Небезпека не в українському радикалізмі, — відповів намісник, — а в російській агітації⁶¹.

Не тільки єндеки загрожували реформі

Про нові загрози для виборчої реформи пише Бобжинський: Одна партія приняла іншу позицію в польсько-руських переговорах. Це була Народова Демократія. «Її нефортунна постава сутичала небезпеки війни наразила її на закид русофільства й підтримала її впливи, вирвала з її рядів усю молодь, що підготовлялась до війни з Росією. Треба було швидко направити втрачену популярність і відискати молодь. І Народова Демократія, з 1912 роком, ще пристрасніше підняла гасло боротьби з українцями та постановила знівечити польсько-руську угоду, не допустити до руського університету й зірвати виборчу реформу, обі справи вже приготовані». — Залежало від того, хто в цій партії переможе: Гломбінський чи Грабеський; чи переможе демократична свідомість, чи прагнення штовхнути країн у боротьбу з русинами. Але не тільки єндеки загрожували виборчій реформі. «Небезпека грозила від подільської групи; долі реформи залежала від того, чи вона залишиться, а чи вийде зі залі під час голосування»⁶².

У якій атмосфері проходили наради над проектом виборчої реформи, це ілюструє наступна розповідь у споминах Бобжинського:

«Супротивники хапались за кожну дрібничку вже не самого проекту, а слів противної сторони, щоб ними обосновувати опо-

⁶⁰ Газета-півофіціоз російського уряду в серії статей виступила проти українсько-польського компромісу, проти виборчої реформи й проти українського університету.

⁶¹ К. Левицький, цит. та., ст. 644-647. — Щоб виправдувати боротьбу проти українського політичного відродження, таврували його як прояв політичного й соціального радикалізму. Ця тактика дісталася всі останки хворобливої людоненависницької манії. Послуговувались нею щедро єндеки й подоляни, користувались нею й польські спискови проти виборчої реформи.

⁶² М. Вовржинський, цит. та., ст. 301-302; 331.

зицію проти проекту. Давали такі аргументи і русини і Стапінський. Голова українського Клубу, Левицький, у декларації на першому засіданні Сойму, вже після ухвалення принципових справ на комісії, не міг відмовити собі фрази, що все таки руська обструкція досягла своєї мети. З місця близькуче відповів йому Абрагамович, що не від страху перед обструкцією, а для національного миру в краю ухвалюється реформу. А проте, ця фраза, помилкова і дразлива, у виступі Левицького, була пізніше постійно використовувана проти реформи. Зродилася навіть потворна байка, що руські єпископи, присутні тоді в Соймі, оплескували цю фразу. Я мусів заперечити, бо, стоячи випадково біля руських єпископів, не тільки не чув цих оплесків, а навпаки переконався зараз у розмові, як неприємно вразив їх цей вислів у бесіді Левицького »⁶³.

« Убивчий удар »

Щоб усунути сумніви ѹ небезпеки для реформи, скликано (1.IV.1913) Коло Польське, що складалося з парламентарної та сеймової репрезентації всіх польських партій, за винятком соціалістів; зобов'язувала довірочність і солідарність. « (Коло) вирішувало всі справи, що стосувались національного інтересу поляків у Соймі і в Парламенті ». Три дні тривала ґрунтовна дискусія, а « зачалася від дуже прикрих сутичок ». Та врешті перемогла свідомість, що виборча реформа, як « акт згоди з русинами » — в тіні воєнної загрози, що знов виринула, — має велике політичне значення. Впливув на це виступ намісника, який ще раз наголошував на тому, що реформа, як акт згоди, має бути ухвалена та-кож добровільними голосами українців, без інтервенції центрального уряду. « А між опонентами були все таки мужі, які знали стосунки в державі й розуміли, що, якщо поляки добровільно не погодяться з русинами, то іх почне мирити й натискати віденський уряд. І таким чином здійсниться те бажання, яке... завжди виявляли русини ». Намісник переконував, що реформа, яку проведуть шляхом добровільної угоди з русинами, буде завдатком погодження всіх інших спірних справ таким же шляхом. А реформа, проведена під тиском центрального уряду, стане прецедентом для всіх інших справ⁶⁴.

⁶³ Там же, ст. 331.

⁶⁴ Там же, ст. 332-336.

Уночі 3/4квітня Коло приняло резолюцію:

«Соймове Коло Польське, визнаючи потребу поширення виборчого права до крайового Сойму та змагаючи до порозуміння й дружньої праці з послами руської національності як у краю, так і в державній репрезентації, заявляється за довершення виборчої реформи до Сойму в цій соймовій сесії на підставі засад, ухвалених більшістю голосів у соймовій комісії. Соймове Коло Польське висловлює переконання, що виборча реформа стане актом згоди й легального поступовання послів руської національності у справах культурного, економічного й політичного розвитку»⁶⁵.

Усе було на добрій дорозі до формального ухвалення реформи. Але... «убивчий удар, який завдано виборчій реформі, вийшов зі сторони, з якої ніхто його не додавувався, зі сторони польського єпископату» — зі жалем заявляє Бобжинський.

Ендеція розпалює настрої

Соймова комісія виборчої реформи, про яку згадував резолюція Кола Польського, розпочала 27.III.1913 останню сесію нарад, щоб ухвалити проект. Цього ж дня «Слово Польське» (орган галицьких єндеків) виrushило до нової кампанії, щоб витворити настрій проти реформи. «Слово» било на тривогу, мовляв, окуп, якого вимагають для жидів та українців Бобжинський і його помічник у боротьбі за реформу, Лео, «спотворює справу реформи». У той самий тон вдарила «Газета Народова» (орган подолянів) і закликала до «гострої опозиції» проти реформи. Мірою того, як переговори з українцями наблизились до позитивного висліду, «зростала хвиля крайнє націоналістичної агітації народових демократів». Іхнє «Слово» закликало до «нешадної боротьби проти українців і жидів».

Під гаслом «оборони національних інтересів» єндеки зорганизували 19 березня віче у Львові. На вічу ендецькі провідники «дали вираз своїй ненависті до реформаторських замислів, ухвалених на соймовій комісії. Станіслав Гломбінський твердив, що теперішня сесія сойму ні трохи не означає згоди двох народів, а становить поразку поляків». Новий проект реформи це ознака «тріумфу руської обструкції та зміщення впливу русинів». Вона

⁶⁵ Там же, ст. 334.

означає, що деякі польські партії відкинули програму «краєвої автономії» і перейшли до «автономії національної», чого прагнуть русини. Інший лідер ендеків Ян Заморський говорив, що «через останню реформу ми втратили не тільки польський Сойм, але взагалі Галицький Сойм», бо прихильники проекту реформи «запродали вітчизну», хочуть «ліквідувати польськість у східній Галичині». Він кликав «ти всію силу» проти реформи. Станіслав Сtronський заявляв: «У Відні зламали національну солідарність» (коли 1909 р. погодились на реформу виборів до Парламенту), переважала там рация стану, але це властиво була «рация стану руська»; теперішній проект «треба розворощти»; зміна статусу Галичини цим проектом це «капітуляція перед українським терором».

Віче мало завдання змобілізувати сили проти реформи. «Як агітаційний засіб прокламовано боротьбу з українцями й жидами, намагаючись розпалити її до білого (заліза). Заплянивано розбурхати край, розпалити пожежу націоналістичної боротьби, якої довго не можна б угасити; прагнули роздути національну ненависть і шляхом моральних та матеріальних спустошень загальмувати всілякий прогрес і розвиток у ділянці суспільно-політичних стосунків». Ендецію на форумі Сойму підтримала група «москово-фільських» послів з Дудикевичем на чолі, які признавались до російської національності. — Так з'ясовує ситуацію сучасний варшавський історик ⁶⁶.

Що зроблять єпископи

Бобжинський пише:

«В осені 1912 переговори про виборчу реформу увійшли у вирішальний етап. Партиї почали відходити від своїх зasadничих позицій і робити взаємні поступки... Всі газети інформували про прогрес у справі реформи, укладався компромісовий проект, з погляду демократизації чи радикалізму далекий від закону про вибори до Парламенту... В 1913 р. справа виборчої реформи, після великих пересправ і переговорів, добігала до кінця. Єпископи не висловлювались у цій справі. Пояснюючи це тим, що не хочуть втручатися у справу виключно політичну, яка становить предмет

⁶⁶ J. Buszko, цит. та., ст. 239-242.

боротьби й суперечок, але, коли дійде до голосування, прийдуть до сойму і віддадуть свої голоси за проектом... Газета 'Голос Народу', яка висловлювала погляди церковних кіл, ...в березні 1913, коли проект визрівав, висловлювала застереження з уваги на поступки, зроблені в ньому для русинів, але не тільки не робила проектові закидів, що він склоняється в бік радикалізму, а заявлялася за проектом »⁶⁷.

У своїх споминах Бобжинський присвятив багато уваги (стор. 336-372) питанню, як поставились польські єпископи до виборчої реформи. І в хронологічному порядку та в подробицях розповідає про свої заходи, щоб забезпечити проектові іхню підтримку. Він пише:

« Було загальне переконання, що єпископи, як голосували за виборчою реформою до Державної Ради, так само голосуватимуть за виборчою реформою до Сойму, значно легше радикальною, і не схочуть іти проти струй, які захопили не тільки люд, але й духовництво. І я поділяв цю думку, бо не дійшла до мене й найменша тінь сумніву з боку єпископів. Одна заввага, склерована до мене або до комісії, що працювала над проектом, один іх відзвів на соймовому Колі Польському були би вплинули на хід нарад і безмірно мене підтримали у проведенні консервативних постулатів. Я не посмів просити іх про підтримку, бо не хотів наразитись на відмову. Коли справа наблизялась до кінця, я хотів вийхати зі Львова на Великдень, щоб відіткнути. Пішов до архієпископа Більчевського зі святочними побажаннями й мав з ним довгу розмову... Коли я відходив, архієпископ сказав мені, що пращаємося на довший час, бо 'я іду до Риму'. На це я: 'а що ж буде з голосуванням над справою виборчої реформи...', владика архієпископ з уваги на своїх вірних напевно не захоче наразитись на підоаріння, що противиться реформі. Владика архієпископ звернув увагу на те, що також три інші єпископи мають іхати до Риму. Може, — відповів я, — Ексцепленція був би ласкавий порозумітися з ними й попросити іх, щоб відложили виїзд'... Архієпископ приняв мої слова дуже доброзичливо, а проти проекту реформи не підняв жодних закидів. Вернувшись до дому, я вважав, що як намісник маю обов'язок попередити з моого боку цих трьох єпископів про можливий речинець голосування і в порядку чесності я післав їм офіційні листи і просив, щоби... прибули на засідання... До владики

⁶⁷ М. BOBRZYNSKI, цит. тв., ст. 351.

єпископа краківського я не писав, бо згідно з інформацією архієпископа Більчевського він уже відбув цього року прошу до Риму »⁶⁸.

Повернувшись до Львова 28 березня, намісник застав листи від єпископів: кожен з них, подаючи іншу причину, повідомляв, що не зможе бути на засіданні сейму. А референт виборчої реформи, граф С. Генрик Бадені, прийшов до намісника сказати, що 26 березня єпископи мали нараду у Львові, де постановили колективно усунутись від голосування над виборчою реформою.

« Це викликало в мене велике здивування, бо після останньої розмови з архієпископом я очікував чогось іншого. Причину того я пояснював собі тим, що єпископи, на від поділу послів на два воюючі табори не хочуть наражати собі жодного з них і відсуватися від голосування, як це нераз робили в подібних ситуаціях. Напевно не знали, що йдеться головно про досягнення комплекту трьох четвертих усіх послів, і що відсуваючись від голосування разом з опозицією, можуть своїми п'ятьма голосами знівечити приняття постанови, і тим самим станути на сторону її найбільших противників. Я побіг до архієпископа Більчевського, щоб йому з'ясувати це. Але тут зустрів ситуацію цілковито змінену. Я почув, що єпископи станули проти запланованої реформи, бо побоюються від неї зрадикалізування суспільства, і тому відсуваються. Цей закид був для мене болючим. Почекав я його від владик-єпископів щойно тепер, коли проект був виготовлений, коли я з великим трудом виборов у ньому ряд консервативних постанов проти всіх демократів польських і руських... Закид звертався проти мене, я відчував, що несправедливо. Але ж, — відповів я, — ця постанова владик-єпископів означає мою димісію, бо я з моїми пerekонаннями не можу правити без підтримки єпископів »⁶⁹.

Енуціяція єпископату

Намісник негайно повідомив президента міністрів. Граф Штурк пропонував через намісника архієпископові, щоб він, ідучи до Риму, зупинився у Відні, бо хоче говорити з ним про виборчу реформу. Архієпископ Більчевський затримався у Відні й поінформував голову уряду, що єпископи постановили відсунутись від

⁶⁸ Там же, ст. 352.

⁶⁹ Там же, ст. 353-354.

голосування в Соймі — в незамітний спосіб. Тим часом на засіданні Кола Польського, 1 квітня, Бобжинський довідався, що єпископи рішили не тільки відмінити голосування, але й опублікувати заяву проти реформи.

« Архієпископ Більчевський уже виїхав зі Львова, тому я пішов до архієпископа Теодоровича і промовив до нього: 'Приходжу, Екзеленці, не в справі виборчої реформи, хай вона пройде або впаде, приходжу в справі Церкви. Довідаюся, що польський єпископат має оголосити заяву проти проекту реформи, за яким дуже рішуче заявився єпископат руський. Але єпископи польські і руські становлять у Галичині один католицький єпископат, і такий розлам у ньому буде страшною річчю для суспільства. Приходжу благати Екзеленцію запобігти цьому' ».

Вірменський архієпископ, « видимо зворушений », сказав намісникові, що буде посередничити між єпископами латинського і грецького обрядів. Також порозуміється з єпископом князем Салігою (бо інші вже виїхали), щоб затримати публікацію заяви. Намісник дуже врадів, але 2 квітня отримав лист архієпископа Теодоровича:

« Я порозумівся через телефон з єпископом кн. Салігою і спільно ми узгодили, що слідує. Взявши до уваги бажання Вашої Екзеленції, ми відступили від видання офіційного комунікату з підписами, замість того ми вважали за конечне оголосити газетну нотатку про приняте нами становище. Бо інакше наглий виїзд усіх єпископів виглядав би як якесь негідна їх утеча, що слушно коментували б на їх некористь... Гадаємо, що відзначаючи в нотатці наше становище, прихильне для згоди обох народів, а не погоджуючись тільки на методу, тим самим не стаємо в зasadничу суперечністю у цьому питанні з руським єпископатом ».

Згадана в листі нотатка з'явилася 2 квітня в « Газеті Народовій » під заголовком « Екунціяція єпископату »:

« Польський єпископат, зібраний на спільній конференції у Львові 26 березня постановив усунутись колективно від голосування над проектом виборчої реформи, а це як зі зasadничих мотивів так і з уваги на далеко посунені сумніви, що закон на цій основі через свій сепаратизм завдав би шкоди мирному співжиттю обох народів ».

У наступному номері газети була ця сама нотатка в поширеній редакції з додатком: « Польський єпископат цілковито визнає потребу розширення виборчого закону в напрямі демократизму і справедливого узгляднення прав руського народу... ».

Вражений незвичайністю енунції

Бобжинський завважує:

« Повідомлення вражало свою незвичайністю. Єпископи були членами сойму. Будь-хто з них міг зустрітися з польськими членами Комісії для виборчої реформи або з президією партій, подати закиди єпископату, домагатись вияснень і зміни проекту на віть найдальше йдучої. Замість того єпископат вдався до оголошення 'нотатки' а газеті, яка пристрасно поборює реформу, і солідаризувався з головним закидом, що його робила опозиція, тобто зі закидом, що твориться окремі виборчі округи руські й окремі польські. Посли в центрі поборювали цю систему, бо хотіли обмежити до мінімуму мандати русинів хоч би за ціну запеклої боротьби. Єпископи, не вислухавши противної думки, що поділ округ подуманий саме для замирення національної боротьби, оголосили, що сепаратизм пшідливий для мирного співжиття обох народів (!). Головного закиду, який у разомі зі мною підняв архієпископ Більчевський, що проект грішить радикалізмом, заява не згадала... Залишились 'мотиви зasadничі', закриті таємницею, яких ніхто не міг догадатись... »⁷⁰.

Дальший хід подій такий:

Референт реформи соймової комісії, гр. С. Генрик Бадені, зголосив застереження: якщо 'зasadничі мотиви' мають релігійний характер, він не зможе далі підтримувати реформу. Бобжинський на зустрічі групи краківських консерватистів запропонував, щоб її провідник, граф Станіслав Тарновський, у найбільш лояльному тоні склав заяву на Колі Польському, що вони очікують від єпископату докладнішого вияснення його сумнівів, бо можна б евентуально змінити проект. Тарновський так і зробив. (Бобжинський подав текст його виступу.)

Праці над проектом реформи поступали вперед. Засадничий текст ухвалено на комісії 12 квітня і передано підкомісії для редагування поодиноких статей.

Справа добігала до кінця. - Напруження росло

« Справа добігала до кінця. Напруження в людських головах росло й передавалось населенню, головно у Львові. З одної сто-

⁷⁰ Там же, ст. 355-357.

рони Народова Демократія, а другої демократія польська, людовці і соціалісти, влаштовували віча, притягаючи на них також селян. Виринуло побоювання, що після віч прийдуть сутички на вулицях. Щоб до цього не допустити, поліція поробила відповідні заходи, стягнула (до міста) військо».

На вічу Народової Демократії у львівському ратуші промовив проф. Гломбінський. « Його характер виявився тут у цілій своїй яскравості », — пише Бобжинський, — « свою бесіду в ратуші, яка мала виправдати цілковиту зміну фронту і мала на меті підбурити широкий загал проти русинів, він спер на засадничому твердженні, що виборча реформа здійснилася під диктатом русинів. Це зовсім не відповідало дійсності »⁷¹.

Бобжинський доводить неправдивість цього твердження і пише:

« Супроти компромісового залагодження справи, основаного на взаємних поступках, говорити про диктат русинів без викликання протесту можна було лише на зібраних, яке не розуміло справи або не хотіло розуміти. Гломбінський пішов ще далі у своєму виступі, бо закинув проектові, що спирається на національному кадастрі, отже на принципі, який перші висунули Гломбінський та його однодумці, народові демократи... Гломбінський виступив проти нього тому, що за ним заявилися русини! »⁷²

Подоляки адубули певні поступки в напрямі консервативному. Тим легше і більше можна було досягнути, якщо б у цьому напрямку пішли єпископи, — заявляє Бобжинський. « Русини й людовці були б напевно підняли крик, але, не маючи іншого способу провести реформу, мусіли б остаточно погодитися на такі поправки в консервативному напрямку. Отже, з боку краківських консерватистів зроблено заходи, щоб довести до ширшої та довірочної розмови з присутніми в краю владиками, Теодоровичем і Сапігою, але без успіху ».

Впливали на архієпископа Більчевського ціsar і президент міністрів, граф Штурк. Ціsar висловив « прикре здивування з приводу поведінки єпископату » й звернув увагу на « велику відповідальність », яку він бере на себе. « Свою особливу турботу висловив ціsar у трьох напрямках. Передовсім ідеться про майбутній стосунок єпископату до широких верств суспільства, яке мірою свого культурного розвитку домагається більшої участі у виборах до Сойму. Далі, будуть прикрі наслідки серед вірних із

⁷¹ Там же, ст. 357-359.

⁷² Там же, ст. 360-361.

різниці поглядів у колі єпископату різних обрядів у такій основній справі, врешті йдеться про справи державні й мотиви закордонної політики: провал реформи... у прикордонному краю так нараженому як Галичина, матиме дуже небажані наслідки. Ці-сар уповноважив президента міністрів познайомити з його думкою архієпископа Більчевського »⁷³.

Віденське інтерв'ю з митрополитом Шептицьким

Граф Штурк написав до Риму лист архієпископові « в дуже поважному тоні ». Додав ще від себе ряд аргументів і висловив надію, що єпископат перевірить свою постанову. Але цей лист дійшов до архієпископа у Відні тоді, коли у Львові « справа вже була перерішена ».

« Сталось це безпосередньо, а можливо наслідком суперечки польського єпископату з руським. Прихильники проекту відіхнули, коли 12 квітня з'явилася в газетах розмова греко-католицького митрополита Шептицького з кореспондентом 'Ное фрас Прессе' »⁷⁴.

Бобжинський уже раніше відзначив факт, що митрополит Шептицький жував цікавився справою виборчої реформи і « прив'язував якнайбільше значення до польсько-руської угоди »⁷⁵.

Про це говорив тепер митрополит Шептицький кореспондентові віденської газети:

« Я щиро радів би, якби завершено виборчу реформу, основану на компромісі, реформу, якту за даних умов і суперечностей та різних інтересів, що тут грають ролю, треба вважати доцільною і виправданою. Проект виборчої реформи, якби його приняти, безсумнівно сприяв би тому, щоб запровадити в краю національний мир і згоду між русинами та поляками. З католицького погляду не можна зробити ніякого закиду проти засад, що містяться в проекті виборчої реформи. Якщо з іншого боку виринають якісь сумніви в цьому напрямку, тоді вони мусять мати хіба політичний або соціальний характер. — І далі митрополит:

« Що стосується конференції польських єпископів у справі виборчої реформи, я не знат про неї, бо тоді мене у Львові не було.

⁷³ Там же, ст. 362-363.

⁷⁴ Там же, ст. 364.

⁷⁵ Там же, ст. 385.

Звичайно, як правило, єпископат кожного обряду відбував окремо конференції. Зрештою, між членами галицького єпископату панувє якнайліпша згідність і гармонія та їй у майбутньому вона напевно не попсується. В цю пору єпископи руські живаво порозуміваються з польськими і мають надію, що не буде важко усунути політичні сумніви, які, здається мали князі Церкви в питанні виборчої реформи. Треба очікувати, що єпископи всіх трьох обрядів у найближчому часі досягнуть повного порозуміння »⁷⁶.

Заява польських єпископів

« Після появи цього повідомлення думалося, що питання, чи проект реформи противиться засадам католицької віри, полагоджене, бо католицькі єпископи, дивлячись на проект різно з політичного або соціального погляду, не будуть різнистись у питанні віри. Таке міркування виявилось фальшивим, — пише Бобжинський. Конференція руських єпископів з польськими, з владиками Теодоровичем і Сапігою, справді відбулась у Львові, але дала результат зовсім негативний. Єпископи не могли порозумітися, та загал очевидно не знав про це ». — І далі Бобжинський пише:

« Яке ж було здивування, коли 16 квітня появився в газетах просторий акт, підписаний п'ятьма польськими єпископами, з архієпископом Більчевським на чолі, як відповідь на декларацію графа Тарновського в Колі Польському ».

У цьому акті єпископи заявляли, між іншим:

« ...Наш осуд проекту виборчої реформи зводиться до одного речення: цей проект виборчої реформи викликає найповажніші побоювання і загрожує валивом радикалізму, однаково небезпечного як для справ релігії та етики так і для національної культури, нероздільно в ними пов'язаної... І нехай ніхто не говорить нам, що це не супротивиться католицькій зasadі ».

Цей акт підписали: Юзеф Більчевський, архієпископ львівський, Юзеф Пельчар єпископ перемиський, Адам Сапега князь єпископ краківський, Юзеф Теодорович архієпископ львівський вірменського обряду, Леон Валентін єпископ тарновський⁷⁷.

Бобжинський завважує: « Аж надто очевидне, що це стосува-

⁷⁶ Там же, ст. 364-365.

⁷⁷ Там же, ст. 365-366. S. Kieniewicz, Galicja w dobie autonomicznej, ст. 360-366.

лося заяви митрополита Шептицького. Так, ня тлі суперечок польських єпископів з руськими, польські ввійшли на політичну арену. Уже від 1906 року вони явно змагали до політичного впливу, до керування політикою. Коли ж утворення великої католицької партії під їх керівництвом не повелось, коли священики, що організували партії, тільки скомпромітувались, єпископи на нараді 26 березня постановили взяти справи в свої руки і створили партію солідарно зв'язану, що виступила як польський єпископат. Мали повне право до цього передовсім як вірилісти-члени Сойму, небезпека для них і для суспільства була в тому, що відразу висунули єпископський жеал, звертаючись до сумління вірних і ставлячи себе в яскраву суперечність до католицького єпископату руського».

День після появи «Акту» єпископів, 17 квітня, комісія виборчої реформи припинила працю, а 18 квітня орган краківських консерватистів, газета «Час» писала:

«Ми підтримували (проект виборчої реформи)... Та сьогодні ситуація змінилась. У відповідь на прохання Станіслава графа Тарновського цілий польський єпископат заявив, що вважає цей проект шкідливим для Церкви. У справах Церкви і релігійних потреб населення архиєпарти і виключним суддею. Отже, а хвилиною, коли з цього боку пролунало вирішальне слово, католицька партія не могла мати жодних сумнівів, що стосується її постави. Треба було негайно зробити висновки з цього стану. І це зроблено. Праці комісії припинено а намісник виїхав до Відня... Без полеміки підкоряємося волі єпископату. Доказ пошани, який дабмо нашим архиєпартиям, в тим більший, що цілковито усвідомлюємо собі теперішню ситуацію нашого краю»⁷⁸.

Уступлення Бобжинського

Бобжинський зробив свої висновки:

Виборчою реформою буде займатись новий сойм, який вийде з нових виборів і не буде зв'язаний зі старим проектом.

«Я очевидно засильно пов'язаний з долею давнього проекту, з переговорами, на яких він оснований, щоб я міг вести нові переговори й обмірювати новий проект, арештою вістря енунціїї єпископів явно скероване проти мене й моєї політики, щоб яко

⁷⁸ S. KIENIEWICZ, цит. та., ст. 366.

католик я не мав зробити з цього висновків. Єпископи висудили не лише проект виборчої реформи, в яку я вкладав так багато праці, керуючись ідеєю суспільної і національної угоди в краю, але одночасно засудили посередньо мою систему правління. Коли я напмагався, не без певного успіху, гальмувати радикалізм людовців та українців і провадити їх до позитивної праці, єпископи вимагали від мене прямої боротьби з цим радикалізмом. Своєму висудженню надали найгострішу форму, бо зробили його зі становища віри.

« Мені було ясно, що, бувши католиком і консерватистом, я не можу вести далі політику, проти якої висловились польські єпископи. Як історик, я усвідомив собі мою помилку в тому, що я хотів довести до згоди між поляками й русинами, заки на цьому полі настала згода між єпископатом польським і руським.

« Я міг легко передбачити, що наслідком провалу проекту виборчої реформи буде розв'язання Сойму та перехід реформи в руки центрального уряду. Нових виборів я не хотів проводити, бо не хотів обтяжувати себе закидом, що з моєї причини русини дістануть більше мандатів... Я постановив негайно уступити з посту намісника »⁷⁹.

Міхал Бобжинський, ціарський намісник Галичини від 1908 року, 18 квітня 1913 року поїхав до Відня й у президента міністрів зголосив свою димісію. Граф Штурк уживав усіх заходів, щоб намісник залишився на свою пості. І Бобжинський ішо майже місяць чекав на звільнення. Дістав його 14 травня 1913 « з надзвичайним признанням від цісаря ». Цісар у « вдячному признанні його визначних заслуг надав йому велику ленту ордеру Леопольда » (Кость Левицький). Коли Бобжинський зголосився на авдієнцію, щоби подякувати, « цісар вийшов зі звичайної стриманості і висловив щирій жаль, що я уступив, а поінформований про все, хоча не мною, не скривав свого обурення на цілу акцію єпископів »⁸⁰.

Люди взагалі не хотіли вірити, що мотиви, з якими єпископи публічно виступили, були справжніми мотивами. І Бобжинський « не вмів навіть своїм найближчим пояснити, чим наразив собі єпископів ». Не вірив, що причина в радикалізмі проекту, адже пізніше єпископи віддали свої голоси за більше зрадикалізований

⁷⁹ М. BOBRZYNKI, *Z moich pamiętników*, ст. 366-367.

⁸⁰ Там же, ст. 368.

проект. « Я мусів шукати більше людських та особистих причин »⁸¹.

Хто відповідальній за провал реформи

Бобжинський робить двох архієпископів відповідальними за цілу справу: владик Теодоровича і Більчевського.

Архієпископ вірменський (владика Теодорович) має в цілій Галичині тільки дві тисячі вірних свого обряду⁸², у своєму душпастирстві має дуже мало заняття, щоб цим виповнити час. Уже попередник владики Теодоровича, владика Іссакович тому брав жваву участь у різних урочистостях і святкуваннях польських, виручаючи свого колегу латинського обряду та виголошуючи проповіді й промови в релігійному і патріотичному дусі, але держав себе здалека від усікої політики. Однаке така роль не вистачала його молодому наступникові, владиці Теодоровичові, який прагнув дії, також розволосу. Не задовольняло його й заняття, яке мав у частих поїздках до Риму як висланець польських єпископів до папської Курії. Рвався до політики й вкоротці віддався їй цілком. Пов'язаний з цілим рядом вірменських родин, власник маєтків у східній частині краю, піддався їх напрямкові, а коли створився центр, (організація Подолянів – МДД) і з'єднався з Народовою Демократією, владика Теодорович пішов за цим гаслом. Коалівський⁸³ вмовив у нього, що має виконати велику місію – рятувати край від української небезпеки..., владика Теодорович майже став провідником опозиції проти моого проекту виборчої реформи, редактував енунціації і довів до того, що на його плечі покладено всю ту політичну кампанію єпископів».

Але це неслушно, — заявляє Бобжинський.

« Можливо, що ці енунціації вийшли з-під його пера, а на вітві були оголошені так, що архієпископ Більчевський не читав їх перед опублікуванням, бувши в Римі, але це не зменшує його відповідальності, бо, виїжджаючи до Риму, дав уповноваження тим, що залишились, — владиці Теодоровичові і кн. Сапізі вести акцію далі та підписувати його на енунціаціях. Без його згоди, а може навіть ініціативи, єпископи не взялися б за цю акцію. В

⁸¹ Там же, ст. 368.

⁸² Редактор споминів Бобжинського дає точну цифру: 2096 осіб.

⁸³ Владаїмеж Коалівський — крайній консерватист, один з провідників Подолянів, близько співпрацював з єндеками (МДД).

усякому разі, в його руках було зробити спробу, чи конфлікт, що виникнув між мною і єпископами, не можна б залагодити шляхом порозуміння. Годилося Йому це зробити ще й тому, що від більше двадцяти років демонстрував свою сердечну приянні для мене й моєї родини... Коли ж він порвав зв'язки цієї приянні, причина була в тому, що він у своїй душі плеќав глибоку ненависть до руської церковної ієрархії, хоч уніяцької, і з цього погляду був неодмінним спадковицем упередження-нехіті (niechęci) давніх польських єпископів, які за Річпостолитої не хотіли допустити руських владик до сенату. Тепер на митрополичому престолі сидів нашадок старого русько-польського роду, граф Шептицький, а уніяцька митрополія у Львові піднялась так далеко, що два попедники Шептицького були кардиналами, коли жоден із львівських архієпископів латинського обряду не досяг цієї гідності. Владика Більчевський засуджував кожен крок Шептицького, про кожне його слово, навіть про тост за обідом, говорив до мене ущипливо. Брав Йому передовсім за те, що спирається на радикальних українцях замість на консервативних старорусинах. З тією нехіттою до українців і до руських єпископів не скривався навіть перед чужими людьми. Ідучи одного разу залізницею, познайомився з князем Тадеушом Любомірським⁸⁴ і так перед ним виливав душу на русинів, що князь Любомірський зараз написав мені розpacливого листа: польський єпископ такою ненавистю палає до русинів і виявляє таке мале зрозуміння історичної ролі Польщі супроти Русі.

«Проект виборчої реформи змагав до того, щоб ліквідувати цей спір, з великими поступками для русинів. Гаряче підтримали його єпископи руські. Отже, архієпископ був проти нього»⁸⁵.

Що діялося за кулісами

Сучасний польський історик Юзеф Бушко, який живе в краю і має доступ до архівів, додає важливі інформації та коментарі до питання: чому провалили намісника Бобжинського з його виборчою реформою.

Виборча реформа знов була утроблена. Виринав питання: чому центральний уряд обмежився лише засобами досить лагід-

⁸⁴ Польський економіст, історик і консервативний публіцист (МДД).

⁸⁵ М. Вовржевський, цит. тв., ст. 369-370.

ного тиску на єпископів і погодився з фактам, що відійшов передовий муж довір'я корони, який мав вдіслити в Галичині засадничі цілі центрального уряду. Адже стан настроїв широких прошарків населення краю та міжнародна ситуація однаковою мірою змушували уряд підтримувати реформу.

У квітні 1913 року настала небезпека, що після вічевої кампанії на вулицях Львова дійде до заворушень. Міжнародна ситуація, напруженна до крайнього..., принаглювала керівні кола досягти нарешті реформи. Чому ж приняли димісію Бобжинського як довершений факт? А центральний урядуважав за потрібне «взяти до уваги» деякі аргументи всепольсько-подоляцької опозиції.

Юзеф Бушко дав пояснення:

Ролю головного інформатора керівних кіл у Відні, що стосується галицьких справ, відігравав тоді міністр фінансів Філіп Залеський, що мав у цих справах значний вплив на Штурка.

Це стверджує і Бобжинський: Залеський «здобув собі довір'я президента міністрів, графа Штурка»⁶⁶.

Отже, Залеський, далі Бушко, тісно пов'язаний з дідичівськими колами Східної Галичини, інформував уряд, зокрема його голову, що за вимогами подоляків та єндеків стояв, нібито, весь край. А зовнішні прояви були інші, виборчу реформу повалено за допомогою з Відня, а остаточно довершено це руками Штурка, якого інспірював Залеський. Цей факт підтверджує інтерв'ю «Газети Варшавської» з Вітолдом Чарторийським⁶⁷, головою клубу «Центр», інтерв'ю, що його передрукувало львівське «Слово Польське» (7.VI.1913).

Чарторийський говорив: У графа Штурка я зустрів зрозуміння для наших заперечень (проти проекту реформи) і навіть для польської справи в Галичині — на жаль більше зрозуміння ніж у панів Леа і Бобжинського. Можу зробити висновок, що президент міністрів Штурк не мав об'єктивних інформацій про політичні пляни намісника Бобжинського, зокрема про пляни польсько-руської угоди.

Оточ можна ствердити, — пише Юзеф Бушко, — що подоляцько-єндецькі впливи на керівні кола у Відні були настільки сильні, що уряд не міг накинути своїх плянів в Галичині проти волі

⁶⁶ Там же, ст. 373.

⁶⁷ В. Чарторийський належав до подоляків, серед них був лідером групи «Центр», яка різко поборувала намісника Бобжинського.

цих елементів. Замість виступити проти клерикальних кіл — до того закликала уряд ліберальна преса — він рішив пожертвувати Бобжинського. І так сталося, незважаючи на численні нарікання і глибоке негодування корони тією позицією, яку приняв польський єпископат у Галичині. Під час авдіенції Людоміла Германа (польського посла до віденського Парламенту) цісар сказав: « Я ніколи не прощу цього єпископам... це була іерфідія з іхнього боку... Виборча реформа мусить пройти ». Цісар говорив це досить ріжко, поінформував Герман Штурка.

« Засліплення » князів Церкви

Також найближчі співробітники Бобжинського, що не мали ніяких застережень до його пляну виборчої реформи, усильно додріжували йому в ніякому сенсі не виступати проти єпископату. Вони боялися, що будь-який виступ проти церковної ієрархії можуть використати « радикальні » елементи. Владислав Л. Яворський рішуче відраджував Бобжинському оголошувати « відкритий лист », бо цей лист « сильно обвинувачує єпископат ». На його думку будь-який виступ проти єпископату означав би політичне банкрутство краківських консерватистів.⁸⁸

Тому краківські консерватисти лиш посередньо критикували єпископат. Газета « Час » дала цикл голосів віденської преси, яка осуджувала позицію польського єпископату. Наприклад, « Тагблят » писав: « Політичні елементи, що викликали теперішні труднощі, несвідомі делекосяжних наслідків. Важливу роль грає в тому єпископат. З міродаючого боку звернули єпископам увагу на те, що ім треба перевірити їхню політичну енунціацію. До цього відвороту закликають єпископів усі приятелі Галичини ». — « Нойе фрас Прессе »: « Консервативна шляхта, яка заангажувалася за реформою, користає із заяві єпископату, щоб звільнитися з цього обов'язку. Те, що зробили князі Церкви, мусимо називати засліпленням ».

Польські єпископи застосували бойкот проти газети « Час ». А вірменський архієпископ Теодорович на зібранні провідниць польської релігійної організації « Содаліція », сказав: « Ніяка чесна людина не може брати « Час » до своїх рук ».

⁸⁸ Владислав Леопольд Яворський — редактор газети « Час », головного органу краківських консерваторів, один з найближчих співробітників Бобжинського.

Юзеф Бушко гадає, що найістотнішим мотивом у виступі єпископів було:

1. повалити Бобжинського як головного носія проавстрійської орієнтації в польській справі,
2. єпископи виступили « як речники політичної орієнтації, що була ворожа монархії, (орієнтації), яка в'язала свої надії з перемогою царата в найближчій війні » ⁸⁹.

IV.

Намісник Вітольд Коритовський

Уступаючи з уряду, Бобжинський радив президентові міністрів розв'язати Сейм, а намісництво передати тимчасово Станіславові Устияловському. Але цісар не погодився на тимчасовість. Бо Галичина — край великий і обставини небезпечні, тому для держави потрібний компроміс між обома народами ¹. Цісар не гаючись, призначив намісником Галичини Вітольда Коритовського ², який зробив добру кар'єру у Відні, як високий урядовець і міністер фінансів. Далеко не дорівнював політичному форматові свого попередника, не мав політичної концепції для Галичини, тому швидко підпав під вплив ендесії. « Народова Демократія цілковито опанувала його ». Пізніше, в разомі з Коритовським у Відні, Бобжинський докоряяв йому, що « Ендеки правлять тепер країною, а Грабський, знаю, заряджує бюрами намісництва... а я не вирікаюсь моого переконання, що партія Народової Демократії є найшкідливіша не тільки з австрійського погляду але й з польського » ³.

Цісар, обурений за провал реформи, зробив вибір кандидата без консультації з Колом Польським. З цього приводу зголосив димісію міністер для Галичини Владислав Длугош, але швидко відкликав її. Цісареві дуже відповідала ця кандидатура. Кори-

⁸⁹ J. BUSZKO, цит. тв., ст. 252-257.

¹ К. Левицький, цит. тв., ст. 651.

² В. Коритовський (1850-1923) галицький дідич, експерт державних фінансів, консерватист.

³ M. BOBRZYNSKI, *Z moich pamiętników*, ст. 382-83.

товський « був передовсім австрійським урядовцем ». Уже його потягнення в Дирекції Фінансів не завжди відповідали вимогам Кола Польського. До міністерства дістався як урядовець і щойно пізніше приняв вибір до Парламенту.

Цікар намав опір шовіністичних противників виборчої реформи — тим, що розв'язав Сойм і проведення виборів доручив людині, яка більшість свого життя перебула на урядничій службі. Призначення Коритовського означало одночасно й попередження на адресу « Антиблюку » (противників реформ), щоб не перетягнули струни, бо тоді уряд мусів би застосувати драстичні адміністративні заходи.

Розпочалась передвиборча кампанія. Польський єпископат відав Пастирський Лист, який іще сильніше ніж попередній, виступив проти проекту реформи з мигулого Сойму (проекту Бобжинського). Єпископи заявляли, що правильно вчинили, коли провалили тамтой проект, бо він « серйозно загрожував зрадикалізуванням країни ». Звертаючись до своїх вірних, єпископат на'язав до біблійної історії про змія, який спокусив перших родичів у раю: « Так у вас вмовляють, що будете самі вирішувати, що добре а що зло, що має бути законом, а що не може бути... Бо, чи ж вони не говорять і не пишуть про права народу і робітничих прошарків — таким способом, неначе не Бог є найвищим законодавцем, а народ?... Бо для них тільки одна влада існує, влада народу » ⁴.

У передвиборчій кампанії розгорілась крайня пристрасна боротьба, яку повели народові демократи, « тепер уже в явному союзі з духівництвом », стверджує Бобжинський, боротьба не так проти радикальних елементів як проти краківських консерватистів. У напастях на цих останніх перевищував усіх архієпископ Теодорович. А намісник залишив вибори іх власній долі ⁵.

Не менше пристрасною була ця боротьба проти українців.

Новий намісник, не бажаючи наразити собі єпископів, приняв позицію « прихильного невтралізму » супроти обох політичних орієнтацій. З великою фурією вирушили на бій різні прибудівки ендеків, що діяли по селах. У Східній Галичині підтримували їх подоляки. Обі ці партії підлещувались національній пустоті й розпалювали польсько-український національний конфлікт, вакликали до боротьби « проти української небезпеки », що « загрожу-

⁴ J. BUSZKO, цит. тв., ст. 257-9.

⁵ M. BOBRZYNSKI, цит. тв., ст. 375.

вала цілому польському народові ». Не залишалась у довгу і національна демократія українська, — заявляє сучасний варшавський історик ⁶.

« Народний Комітет » проголосив, 17 травня 1913, маніфест « До руського народу Галицької Землі » — заклик до виборчої праці. Русофіли уклали виборчий союз з єндеками й подоляками. Також греко-католицький єпископат видав Пастирський Лист у справі виборів і соймової реформи, « в лагідному патріотичному дусі, наголошуючи потребу єдності з народом ». Голова Українського Соймового Клубу передав намісникові вимогу справедливої адміністрації та збереження законності при виборах. Коритовський відповів, що саме до цього зобов'язався перед цісарем. Його першим актом був обігнік до старостів — зберігати повну законність ⁷.

На першому етапі виборів (у правиборах) українці вийшли переможцями, бо намісник уневажлив надужиття й наказував старостам « безоглядну безсторонність », — стверджув K. Левицький. Другий етап також пройшов в успіхом. У сільській курії провалилися проводирі протиукраїнської кампанії — Т. Ценський і А. Скарбек. « Це була наша велика лобіда... Ми відібрали полякам десять соймових мандатів; змели русофільську партію, з котрої на показ лишився одинокий Димитрій Марків, та ввійшли до Галицького Сому в силі 31 посла », — пише K. Левицький і стверджує, що перший раз не було виборчих розбоїв, хоч не обійшлося без надужитт. Український Соймовий Клуб обрав K. Левицького головою, Евгена Петрушевича та Івана Макуха заступниками голови, старорусин Михайло Король приступив до Клубу як госпітант. Вибори відбулися 30 червня 1913 ⁸.

Реформа — головне завдання. Хроніка подій

Реформа соймових виборів став перед головним завданням галицької політики. Тут подаємо хронологію подій.

Український Соймовий Клуб постановляє: заради мирного співжиття обох народів краю виборча реформа — конечна; на першій соймовій сесії вона має бути поставлена як перша.

⁶ J. BUSZKO, цит. тв., ст. 259-260.

⁷ K. Левицький, цит. тв., ст. 651-2.

⁸ K. Левицький, цит. тв., ст. 956-9.

Намісник: треба пождати зі скликанням сесії, бо між польськими партіями є різниці в поглядів у питанні реформи.

Віденський уряд і намісник намагаються вплинути на польські партії, щоб узгідили погляди. Але без успіху.

Українці постановлюють загострити тактику в Парламенті.

Український Парламентарний Клуб формулює свою позицію: центральний уряд пасивний у питанні реформи, не притримується цісарської заяви про рівне трактування обох народів. Галицький уряд поступається польській коаліції, що є проти реформи. У краю продовжується плянова польонізація у школах, у судах, у державній адміністрації.

Польські партії натискають на скликання соймової сесії, але це неможливе без української згоди.

Намісник запитує про українські передумови для скликання сесії. К. Левицький з'ясовує: 1. нехай уряд виготовить проект реформи, 2. справа реформи буде першим пунктом нарад сесії.

У віденському Парламенті розпочалась українська обструкція. Українці два тижні паралізували сесію.

Результат цього: справа виборчої реформи до Галицького Сойму стала актуальним питанням австрійської політики. «Кожний при всякій нагоді говорив про це. Уся преса писала про це». Цісар замкдав авіту про цю справу.

Заряджено перерву в нарадах Парламенту, щоб українці розглянули проект центрального уряду.

На українську нараду кличуть митрополита Шептицького та єпископа Чеховича. Нарада всіма голосами відкидає проект, але вважає, що він може бути передумовою скликання соймової сесії, якщо Сойм візьме до уваги узгіднений проект з березня 1913.

Намісник намагається узгіднити погляди польських партій після того, як вони відкинули його проект.

Голова уряду вдруге йде до цісаря із звітом. Цісар каже: далі переговорювати.

Уряд почав погрожувати польським партіям позаконституційними заходами.

Погрожувала й віденська преса. Українське «Діло» закликало уряд проектувати нову конституцію для Галичини, яка визнала б оба народи господарями краю.

Виявляється, що польські партії не могли погодитися навіть на інтервенцію намісника. Президент міністрів, граф Штурк уявив справу в свої руки. Принаглювала його ситуація в Парламенті,

де треба було залагодити важливі державні справи, а русини грозили обструкцією.

« Погроза не була пуста, бо русини знайшли б у парляменті досить елементів, готових підтримати їх в обstrukції » (Бобжинський).

Президент міністрів відклав наради Парляменту. Запросив до Відня провідників польських партій, намісника й маршала Сойму. Натиснув, щоби погодилися на принципи попереднього проекту, бо інакше поляки візьмуть на себе відповідальність за розбиття Парляменту.

« Під тією загрозою провідники польських партій погодились на засади попереднього проекту й у кабінеті міністрів підписали відповідну заяву » (Бобжинський).

З цього приводу Бобжинський заявляє у своїх споминах: « Давніше я мав амбіцію, як поляк, щоби поляки самі, без інтервенції віденського уряду, хіба що з участю міністрів поляків, довели до порозуміння з русинами в найважливішій справі... Тепер же Чарториський, Пінінський і Гломбіцький у Відні підписали цирограф, чого не хотіли зробити супроти намісника поляка » ⁹.

Але після того подоляки ще довго не могли здобутись на свою згоду, висували застереження. Граф Штирк запрошує до Відня за чергою: провідників ендецько-подоляцьких, провідників Українського Клубу та посередників — митрополита Шептицького і єпископа Чеховича. « Українські націоналісти, інспіровані своїми єпископами, пішли знов крок далі в своєму опортунізмі », — так оцінює сучасний варшавський історик ¹⁰. « Цим актом довершилось тимчасове порозуміння на віденському терені. Українська сторона ще раз дала доказ доброї волі », — так заявив голова Українського Посольського Клубу. Цісар скликав сесію Галицького Сойму на 5 грудня 1913 ¹¹.

Митрополит Шептицький приводить до порозуміння

Маршалок, граф Адам Толуховський, відкриває сесію, намісник закликає до порозуміння. Юліуш Лео, колишній співробітник Бобжинського в його проекті, знов став головою комісії для

⁹ M. BOBRZYNSKI, цит. тв., ст. 376.

¹⁰ J. BUSZKO, цит. тв., ст. 262.

¹¹ K. Левицький, цит. тв., ст. 672.

реформи. Після двох днів нарад комісії справа реформи виходить на пленум Сойму. Противники реформи влаштовують обструкцію і два дні паралізують сесію.

Українські посли йдуть до Відня на сесію Парламенту і 10 грудня розпочинають обструкцію з інструментами. Хочуть приневолити уряд, щоб вlamав польський опір. Українська демонстрація без успіху. «Що ви хочете від нас, ми ж тут ні при чому», — така була реакція. «Треба було світити очима на конвенції сенаторів», — пише К. Левицький.

На принятті «Делегації» у цісаря, Франц-Йосиф зробив до кіра голові Українського Клубу: «Чому ви робите для мене таку прикру демонстрацію? Ви же знаєте, що я за те, щоб ваш народ одержав належні Іому права».

Польська сторона не рушилася з місця. Загрожувало розбиття цілої акції. Більшість української репрезентації обстоювала припинення переговорів. «Але мое сумління не дозволяло», — визнає К. Левицький. Він за згодою Клубу просив митрополита, щоб старався посередничити.

Крайовий маршалок (голова Сойму) запросив на 26 січня 1914 президії соймових Клубів на нараду. «Тут заново станули проти себе дві сторони, українська і польська, а безрадний намісник ставув без ніякого предложення угодового, та відізвався з просьбою до митрополита Шептицького, щоб він сказав якесь слово поєднання. Тоді митр. Шептицький виголосив промову — в першій частині по-українському, а в другій частині по-польському, і від себе предложив умови компромісу».

Після двох днів нарад підписано угоду. «Пам'ятного дня», 28 січня 1914, підписано «формальний компроміс» на таких умовах:

1. приняте відношення членів Крайового Віділу — (два українці на вісім членів, крайовий маршалок матиме один голос, а не два, як вимагали поляки) — не буде пересуджувати ні складу соймових комісій, ні соймових інституцій;

2. буде 14 двомандатних виборчих округів у районах, де є 35% неукраїнського населення;

3. польські соймові партії заявилися за негайним створенням українського університету.

«Після підписання угоди митрополит заявив, що це лише одна справа, але дуже важлива, та вона дає надію, що за нею послідує полагода інших спірних справ в інтересі мирного співжиття обох народів».

« Навіть пп. Абрамович, Гломбінський і граф Скарбек заявили, що тепер настануть інші відносини між поляками й українцями, та що поляки будуть підтримувати стремління українців у справі заснування самостійного університету. Віденська преса була перевидана призначеннями для галицьких українців »⁸.

Угода була загрожена ще нерав. Але на засіданні Сойму 14 лютого 1914 завершено реформу крайового статуту й виборчої ординації до Галицького Сойму.

«Перша історична угода»

« Оце була перша історична угода, яка мала вигляди бути епохою у визвольних змаганнях нашого народу. Забезпечення наших виборчих округів у значній частині національним кадастром та застережений вибір українських членів Виділу Крайового, сеймових комісій і крайових інституцій нашою сеймовою репрезентацією мали стати зародком політичної автономії українського народу », — так, з перспективи оцінює угоду тодішній лідер української політики в Галичині, др Кость Левицький.

У соймі говорив голова Українського Клубу, К. Левицький: По довголітніх змаганнях, аби дійти в нашім краю до реформи виборчого права, стали остаточно обі сторони, українська і польська, на становищі компромісу... Заради компромісу мусіли ми зробити другій стороні незвичайно відчутні поступки, нарушуячи правильне відношення наших членів Виділу Крайового та самостійність українського мандату в столиці краю; посувуючись у нашій терпеливості до границь самовідреченні і залишаючи в душі нераз важке почування порушення національного достоїнства, пішли ми на те, щоби принести рідному народові пільгу в його політичнім життю. Хоча виборча реформа в багатьох пунктах не задовільняє наших домагань, проте приймасмо її як заповідь лішої долі українського народу, як народу самостійного і рівноправного. Хочемо спільно працювати зі заступниками польського народу, але для цього жадамо конечної передумови, щоби польська сторона руководилася супроти нас засадою повної національної рівноправності. Виборча реформа не є ціллю а знаряддям, щоби покласти основи під мирне співжиття обох народів. (Подано в скороченні).

⁸ К. Левицький, цит. та., ст. 685-6.

Зокрема віданачив український речник «благородне посередництво нашого митрополита графа Шептицького».

Голова Української Радикальної Партії, Микола Лагодинський, застерігся проти упослідження українського народу в компромісовій виборчій реформі, але визнав, що вона великий крок вперед ⁹.

«Мала група українців лівого напрямку запротестувала в Соймі проти закону, який, як говорила їхня декларація, «забезпечує польській меншості у Східній Галичині на українській території 87 мандатів супроти 61 мандату руського, через це в штучний спосіб спихає руський народ на його власні землі до ролі меншості. А короною тих постанов, які кривдають нас і наші почуття, є позбавлення руської людності міста Львова, осідку стародавніх князів, окремого мандату в цій нашій столиці краю, яка завжди була та є для Галицької Руси осередком національного життя» ¹⁰.

«А польські єпископи, пише Юзеф Бушко, хоч останній проект мало різнився від попереднього, всі в'явилися в Соймі, заявивши в раніше оголошенні енунціації, що погоджуються на новий закон..., 'бо доцінюють трудну ситуацію' польської більшості й усвідомлюють, що не все зло з попереднього проекту можна було направити. Ця постава ще раз підтверджувала тотожність політичної позиції єпископів з єндецько-подоляцьким табором ¹¹.

Цю ідентичність стверджував також попередній намісник:

«Проект, на який остаточно погодилися..., цілком згоджувався з моїм попереднім проектом щодо змісту й майже цілком щодо стилізації. Важко було виправдати, чому в попередньому Соймі анівешили його й нарааили країну на вибори 1913 р. і на вибух цих великих пристрастей... За всяку ціну старались затерти участь попереднього намісника» ¹².

Погляд польського демократа на виборчу реформу висловив Ігнаци Дашинський:

«Польська шляхта виявила, як упродовж віків, обурливу сліпоту свого середовища. Боялася русинів як вогню, робила враження впертих ослів, що не хочуть перейти через місток конечної реформи. Пригадувалися часи кохаючої Річносполитої, нездібної

⁹ Там же, ст. 687-691.

¹⁰ J. BUSZKO, цит. тв., ст. 265.

¹¹ J. BUSZKO, там же, ст. 265.

¹² M. BOBRZYNSKI, цит. тв., ст. 379.

в більшості своїх станів зрозуміти, а ще менше провести спасені реформи, щоб урятувати державу. В дикий спосіб спотворено принципи виборчого закону й доведено до того, що чотири спискови майже викляли намісника Бобжинського за те, що підтримав реформу. Ці слуги Церкви не виділи страшного факту, що чужа держава дала кожному дорослому чоловікові в Галичині політичне право голосувати до Парламенту, а 'польський' Сойм у Львові не хоче дати цього права власним громадянам...

« Я спостерігав 'панський' клас більше 40 років і бачив тільки політичну та суспільну гниливизну. Я до глибин пізнав загони цих людей, у приватному житті міліх та елегантних людей, що мають нераз жінок, яким вони не гідні цілувати їх стопи; і завжди бачив я стимул їхнього життя: прагнення грошей без праці. І, можливо, щойно їх сини, позбавлені лятифундій та привілеїв, стануть корисними людьми в суспільстві.

« Виборчий закон, ухвалений Соймом після трирічних страждаль, не ввійшов у дію — на щастя. Отже буде цей юридичний документ шляхетської ганьби і глупоти поневірятись тільки на смітниках історії як об'єкт дослідів для трудолюбивих університетських доцентів »¹³.

Незвичайне поширення русофільства

Характеристичною рисою правління Коритовського було незвичайне поширення русофільської діяльності й російської агентурної роботи у Східній Галичині.

Пише Константин Сроковський:

Закордонна політика Австро-Угорщини супроти Росії була особливо неясна. Ця політика відрізнялась наївною вірою, що Росія робить тільки блефи, а насправді ніколи не рішиться на війну. А проте у Відні боялися такого її рішення, тому оминали все, що могло би, всупереч передбачуванням ц.к. психологів, викликати таке рішення. Об'єктивний стан був такий, що війна Австрії з Росією була неминучою копечністю. Кожен акт закордонної політики Австрії, незважаючи на найліпші бажання її виконавців, діставав виразно антиросійський характер. Та уряд не важився робити найпростіші висновки з цього факту. А у внутрішній політиці ті чин-

¹³ I. DASZYNSKI, *цит. та.*, ст. II, 98-100.

ники, які явно виступали за Росію, сиділи далі на своїх виїмкових постах.

« У Галичині русофільська агітація серед русинів досягла небувалих розмірів. По східно-галицьких містах за гроші, яких походження ніхто не досліджував, з'являлися бурси, де роаговірною мовою була мова російська; її навчали спеціально для цього спроваджені з Росії вчителі та вчительки... По селах почали пропагувати православія. Серед гімназистів вибирали молодих людей до православних семінарій; після спеціального короткого курсу вони верталися уже як священики-місіонари.

« Намісник Бобжинський, свідомий значення такої роботи, протидіяв енергійно. Але його зарядження часто нівечив центральний уряд, також польські крайові чинники, які в боротьбі проти українців воліли підтримувати 'аполітичних, спокійних і поміркованих' галицьких росіян. Наступник Бобжинського д-р Коритовський пристосувався цілковито до хиткої і двозначної політики центрального уряду. За правління Коритовського русофільська агітація дійшла до цілковито небувалих розмірів. Крайовий уряд, щоправда, вдавався до репресій, але не мавши ані директив ані пляну дій, застосовував іх непослідовно, що радше дратувало ніж протидіяло.

Свідомі та явні російські агенти, під проводом д-ра Дудикевича, працювали без ніяких перешкод... Діяли радше як амбасадори дружньої держави ніж як громадяни своєї держави. Одночасно уряд організував нагінку проти російських шпигунів серед селян, залізничних робітників і шкільної молоді. А тим часом офіцери російського генерального штабу, під видом французьких інженерів, зайняті в нафтовій промисловості, робили мапи галицьких теренів, докладніші від тих, що їх мав австрійський штаб. Щоб цим 'інженерам' полегшувати роботу, приділяли їм асисту крайових жандармів, які мали завдання усувати від гостей всілякі перешкоди...

« Галичину навістила 1911 р. велика катастрофа — наслідок довготривалих дощів і поводі. Під виглядом допомоги потерпілому населенню російський уряд організував інтенсивну пропаганду. По галицьких селах роз'їздили вози зі зерном і борошном. Під наглядом австрійських жандармів роздавали це селянам як дарунки від царя Миколи... В Коломиї, в адвокатському бюро д-ра Дудикевича, аж до війни працював спокійно, як скромний кан-

целярист, полковник російського генерального штабу »¹⁴.

На початку травня 1914 р. Народний Комітет Національно-Демократичної Партії приняв постанову проти русофільського руху і провів у краю протестну кампанію¹⁵.

Війна 1914

На початку серпня 1914 р. розпочалась війна, що дістала пізніше назву «Перша світова війна».

Від «Балканської війни» (1912) воєнні хмари щораз більше агущувалися над Європою. Марево війни стало реальною небезпекою з початком 1914 р. Хоча ніхто з державних мужів не хотів війни, вона прийшла з неминучою послідовністю в розвитку стосунків між європейськими потугами.

У напрямку до війни діяли різні сили.

Сербія свідомо прагнула розвалу Австро-Угорщини. В цьому сприяла Сербії Росія, щоб здобути перевагу над Австрією в балканському просторі. Крім того Росія прагнула захопити українську Галичину, здобути Дарданелі й застромити православний хрест на царгородській Софії, перетвореній на мечеть. Франція мріяла про відплату німцям за упокорення національної гідності Бісмарком, який 1871 р. проклямував у Версії (!) Німецьке Цінарство. Суперництво між Берліном і Лондоном загострювалося драматично, бо Німеччина хотіла стати колоніальною імперією.

На початку 1914 р. керівники Генеральних Штабів німецького та австрійського дійшли до висновку, що війна неминуча. Ще до 1914 р. між Лондоном і Паризем прийшло до мілітарного порозуміння на випадок війни.

Хоча війни не хотіли, кожна з європейських потуг якоюсь мірою відповідає за неї. У Відні гадали, що шляхом лъокальній війни приборкають Сербію і таким чином збережуть двійну імперію. Лондон виявляв разочарування нерішучість, що робити у випадку війни. Теж Франція була політично неактивна в останніх днях перед вибухом. Росія свою мобілізацію стимулювала вибух. Німеччина підтримала Австрію в її конфлікті зі Сербією і цим фактом заохочувала віденський уряд до війни. І він був перший,

¹⁴ K. Srokowski, цит. тв., ст. 38-41.

¹⁵ К. Левицький, цит. тв., ст. 704.

що виступив з війною. Але Сербія була тісно державою, що кинула ту грудку снігу, в якої розвилилась велика лявіна світової війни.

Таємна організація сербських націоналістів, «Чорна Рука», у співпраці з вищими офіцерами сербської армії, підготувала атентат на австрійського престолонаслідника. 28 червня 1914, у столиці Боснії, Сараєві, Гавріло Прінчіп (18 років) убив архікнязя Франца Фердинанда і його дружину графиню Софію. Досі погляди істориків поділені в питанні — чи уряд Сербії знав про підготову атентату. Переважає думка, що знав. Але інше питання — чи сприяв йому¹⁶.

Про архікнязя було відомо, що він обстоює пляни ґрунтовної перебудови імперії, які включали широку демократизацію. Наростав воєнний зудар^{16а}. Австрію, в її конфлікті зі Сербією підтримала Німеччина. Сербію-Росія. Австрійський уряд передав (23 липня) сербському десять ультимативних вимог, частину яких серби відкинули. Треба припускати, що деякі пункти ультиматуму були свідомо сформульовані так, щоб для сербів були несприйнятливі. 28 липня Австро-Угорщина проголосила Сербії війну. Всілід за тим війну проголосили: Німеччина-Росії — 1 серпня, Франція-Німеччині та Австрії — 3 серпня, Велика Британія — Німеччині 4 серпня, Австрії — 12 серпня, Австрії — Росії — 6 серпня.

Галицька трагедія 1914-17

Російська армія 3 вересня ввійшла до Львова, 11 листопада 1914 розпочала облогу фортеці в Перемишлі. Для Галичини настали чорні дні. Австрійські команди з перших днів почали шукати винних за свої невдачі на фронті. Але, не орієнтуючись у на-

¹⁶ Голова сербського уряду Нікола Пашіч переконаний, що Сербія, після двох балканських воєн, не є готова до війни з Австрією, старається остерегти Відень, але безуспішно.

На початку 1950-тих років у Югославії, та згодою Тіта, опублікували звіт сербського полковника, Димитрієвича, який організував атентат. Він пояснює, між іншим, що гроши на цю акцію дістали заговорники від «військового агента» російського уряду в Белграді, полковника Артаманова. Димитрієвич був розстріляний 1917 р., на підставі фальшивого обвинувачення, «бо забагато знає про Сараєвське вбивство». Н.П. Полетика, *Виденное и пережитое*, Тель-Авів, 1982, ст. 355.

^{16а} Після вбивства наслідника престолу «шовіністична польська преса піднесла була тверезі про українські інтриги покійного архікнязя та заявляла вдоволення, що не буде політики Бельведеру а буде тільки одна політика Бургу». (У Бельведері жив архікнязь, у Бургу — цісар).

ціональних відносинах Галичини, легко повірили антиукраїнським підшептам, що «руси - зрадники». І легенда про «руську зраду» поширилась як пошестъ, досягнула до Відня і до високих військових інстанцій. Почалась погоня за «шпигунами». Польові суди приймали кожний злобний і фальшивий донос і посилали на шибеницю зовсім невинних людей. Не можна заперечити, що спантеличені русофільською пропагандою селяни й дехто з греко-католицьких священиків сприяли російській армії. Але не іх «зрада» була причиною невдач на фронті. Дійсна зрада була деінде (про це нижче). Польові суди судили без ніякого закону, не давуючи позваним ніякої змоги оборонитись.

Кость Левицький наводить, як ілюстрацію, деякі випадки.

Польовий воєнний суд під проводом авдитора Станіслава Загурського 30 вересня 1914 у Мукачеві засудив «за шпигунство» на шибеницю троє українців зі Стрийського повіту, священика, громадського писаря і селянина, які втекли на Закарпаття, боячись переслідувань російської влади. (Суд у Стрию, 17 січня 1918 визнав їх посмертно невинними.) Цей самий авдитор у Синевідську 18 жовтня 1914 післав на шибеницю одинадцять невинних селян. Угорські вояки, на вулиці в Перемишлі 15 вересня 1914 розстріляли більше сорока українців, яких мали доставити до табору інтернованих¹⁷.

Терор проти галицького населення посилював той факт, що на галицькому фронті були й угорські військові частини. А мадяри не робили різниці між русинами й росіянами. І, зустрівшись у Галичині з руським (українським) населенням, шукали нагоди, щоби мститися за те, що 1848 р. російський цар допоміг австрійському цісареві придушити повстання Кошута.

Фальшива легенда про «зраду» русинів довела до створення на території властивої Австрії кількох тaborів, куди запроторено тисячі галичан, запідозрених у русофільстві. До тaborів інтернованих висилала галицька адміністрація, визначувала людей без суду, що дало змогу антиукраїнським, шовіністичним, елементам винищувати громадський актив галицького населення як русофільського так і українського напрямку. Ті самі шовіністичні елементи, що впродовж десятиріч підтримували русофільство серед галицьких русинів, тепер били їх за цих самих русофілів.

Найбільший табір інтернованих, Талергоф, мав під кінець

¹⁷ К. Левицький, *Історія визвольних змагань галицьких українців в часу світової війни 1914-1918*, ст. 76-78.

1914 року кругло 8.000 в'язнів. За роки 1914-16 зареєстровано там 14.000 людей. Погані санітарні умови, холод і голод, недбало збудовані бараки — все це сприяло хворобам: поширився пневмістичний тиф. У Талергофі офіційно записали 1.767 жертв тифу, в дійсності було більше.

« Талергоф став символом страшного воєнного лихоліття в рр. 1914-17... це синонім Голготи нашого народу з початку світової війни » — так К. Левицький висловлює оцінку громади. Щойно в кінці 1917 року ліквідовано табори інтернованих.

Начальна Команда Армії проти намісника

Невдачі австрійської армії в Галичині, що їх у Відні приписали « зраді » русинів, захитали становище намісника Коритовського й довели до його падіння.

Цісарська канцелярія отримала меморандум начального командира австро-угорської армії — в справі галицького намісника й 22 жовтня 1914 переслала його відповідним міністрам. Архікнязь Фрідріх з'ясував русофільську проблему на тлі національних стосунків Галичини. Він стверджував поширення русофільської пропаганди в Галичині, яка здобувала ґрунт тому, що частина руського населення, наслідком безвиглядності в боротьбі проти польського гнету, шукала допомоги від Росії. Цьому русофільському рухові українські політичні чинники не в силі протиставитись успішно, бо польські партії потасмно, також явно, підтримують цей рух у божевільному переконанні, що русофільський напрямок менше небезпечний їх пануванню, ніж свідомий своєї сили, хоч лояльний для австрійської монархії, руський народ. Так дійшло до того, що з вибухом війни руський народ поділився на два ворожі тabori, в яких один не завагається всебічно підтримувати (нашого) ворога. Команда армії вже давніше вимагала боротьби проти цього стану. Але не зроблено ніяких рішучих заходів проти антидержавного руху. Наслідком того, після вибуху війни, наше військо на власній території зазнало важких утрат від зради русофільського населення. А тим часом ворог, виступаючи як « визволитель », міг бути певний усікою підтримки.

Територія, розтерзана такими партійними роздорами, вимагає енергійних і доцільних заходів, зокрема вимагає твердої керівної руки. Треба рішуче придушити ворожу державі роботу, але передовсім потрібне безпартійне трактування і матеріальна підмога,

щоб зискати масу населення. За даних умов — щоб заповнити найвищі посади, — входять до уваги політики польської національності. Але для русинів, однаково русофільського й українського напрямку, польський керівник крайової адміністрації буде вважатися завжди представником польського панування. Конечним є здобути довір'я всіх, а це може тільки представник армії, бо вона від десятиріч трактує рівно всі національності. Отож, Начальна Команда Армії просить цісаря призначити намісником Галичини генерала вищого рангу — такий (переданий у скороченні) зміст меморандуму архікнязя Фрідріха¹⁸.

Боротьба за Намісництво

Меморандум Начальної Команди «робить зухвалі закиди польському народові який має відповісти за руську зраду», — так висловився у своїх споминах тодішній голова Кола Польського, Леон Білінський¹⁹.

Але не польський нарід відповідає «за руську зраду» а галицькі ендеки, подоляни й краївська адміністрація таких намісників, як Потоцький та Коритовський, бо всі вони штучними засобами втримували при житті неприродний у Галичині русофільський рух, однаково шкідливий й ворожий українському та польському народам. Цей же Білінський згадує російську публікацію для військових команд, яка називає галицьких ендеків під проводом Гломбінського і Станіслава Грабського партією прихильною для росіян.

Не «русська зрада» була причиною воєнних невдач, а зрада на верхах. І Начальна Команда не могла не знати цього. Керівник австрійської розвідки, полковник Альфред Редль, ставши жертвою російського шантажу, майже до війни працював для росіян і видав їм усі таємниці австрійського Генерального Штабу²⁰. Не треба

¹⁸ Повний текст меморандуму друкований у К. Сроковського, *цит. тв.*, ст. 361-3, у Л. Білінського, *цит. тв.*, т. II, ст. 395-7, в українському перекладі у К. Левицького, *цит. тв.*, ст. 81-4.

¹⁹ L. BILINSKI, *цит. тв.*, т. II, ст. 16.

²⁰ Альфред Редль, шеф «Hundschafts Stelle», організації, що охоплювала розвідку і контррозвідку, дуже адібний у своїй ділянці і заслужений для австрійського та німецького Ген. Штабів, став одним з найцінніших агентів, які мала в Європі російська розвідка. Він видав росіянам: австрійську розвідчу сітку на території Росії з повним списком австрійських шпигунів, не ощаджуючи її своїх приятелів; австрійські мобілізаційні плани; стратегічні плани на випадок війни з Росією, також війни зі Сербією; таємний військо-

пояснювати, які наслідки були в цього для австрійської армії в Галичині.

Меморандум Начальної Команди передав цісар голові уряду, гр. Штуркові. На засіданні уряду Леон Білінський, тоді австро-угорський міністер фінансів, зумів повалити вимогу Начальної Команди: загрозив уступленням на випадок передання Намісництва не-полькові. Під впливом Білінського гр. Штурк переконала цісаря, що усунення поляка з Намісництва зробить дуже шкідливе для Габсбургів враження в Конгресівці (російська займанщина Польщі), в зв'язку з габсбурзькою концепцією польської проблеми. Цісар відступив. Коритовський залишився намісником.

У червні 1915 австрійське військо зайняло Львів і Начальна Команда поновила свої вимоги. Цього разу цісар мусів поступитись. Якщо має бути генерал Галицьким намісником, Леон Білінський (тоді голова Кола Польського) запропонував генерала Розведовського. Але цей кандидат відпав. Цісар призначив своїм намісником генерала польського походження Колярда (його батько був офіцером у Тернополі). Цісар запевнив Білінського, що автономія Галичини не буде обмежена, і польська мова залишиться мовою урядовою.

Голова Кола Польського був дуже незадоволений ген. Колярдом. Він «на кожному кроці підтримує безпідставні вимоги русинів з одної і війська з другої сторони... І наша автономія, що її наш цісар обіцяв зберегти, опинилася у руках найбільш чудернацьких руських номінатів (як наприклад у Дрогобичі)²¹ і різних офіцерів. Генерал Колярд помер на початку 1916 року «не залишаючи в польському народі ні крихітки жалю». Зате його наслідник, ген. Діллер, «був справжнім улюбленицем польського

вий код, що дало змогу росіянам упродовж перших місяців війни читати всі радіотелеграмами австрійських команд. Більше того, Редль допоміг росіянам розбудувати свою розвідчу сітку у Відні, в Празі та в інших осередках. Зденескованій 1913 р. – «Його зрада викликала панику у вищих сферах австрійської армії». З уваги на честь офіцерського стану постановлено його зраду закрити таємницею. Офіцерам, які з'явилися у нього в готелі, Альфред Редль сказав: «Я знаю за чим ви прийшли, я арунував своє життя і я приготований відійти». Офіцери дали йому револьвер і відійшли. Кінець у такому випадку відомий. RICHARD DEACON, *A History of the Russian Secret Service*, London 1972, p. 151-2, 169.

²¹ Білінський натякає на Казимира Гужковського. Полковник австрійських уланів, барон Гужковський (1864-1919), ставши старостою у Дрогобичі, виявив багато політичного танту серед складних відносин найбагатшого в Галичині повіту, де зустрічалося стільки супереччівих інтересів. «Повіт віджив під його справедливою управою» (К. Левицький). За намісника Діллера перевезено його до Сокала, потім вагалі усунено. 1918 року Гужковський вступив до УГА. Про К. Гужковського, «Наш Львів», Нью Йорк 1953, ст. 139-140.

народу. Полюбили Його загально, бачили в ньому головного оборонця перед Віднем і Начальною Командою » ^{21а}.

Цісар Франц Йосиф помер 21 листопада 1916 р. Його наслідник, Карло, в січні 1917 зажадав уступлення Діллера і призначив своїм намісником генерала графа Карла Гуйна. Намісник Гуйн уступив 1 листопада 1918, коли Українська Національна Рада перебрала владу у Східній Галичині.

Перший листопад 1918

Прийшов фатальний для Габсбургів 1918 рік. Президент Сполучених Штатів Америки Вудров Вільсон, реагуючи на мирові переговори в Бересті Литовському (мир Центральних Держав з Українською Народною Республікою, 9.II.1918, і з комуністичною Росією 3.III.1918) проголошує (8.I.1918) 14 пунктів як основу для миру в світі. Тринадцятий пункт вимагає утворення незалежної польської держави на теренах, «заселених безсумнівно польським населенням». У серпні 1918 австро-угорський уряд наполягає на закінчення війни. 29.IX.1918 приходить розгром болгарської армії в Македонії. Тиждень пізніше Болгарія проголошує припинення боїв. Капітуляція Болгарії став передвісником упадку Австро-Угорської імперії.

Цісар Карло, 17.X.1918, видає маніфест «До моїх вірних австрійських народів» (Угорщина відділюється і проголошує незалежність). Цісар заявляє:

«Австрія, волею своїх народів має стати союзною державою, в якій кожне плем'я в країні, яку заселює, творить свій власний державний організм». Така перебудова, ніяк не порушуючи цілості св. угорської корони, «має забезпечити кожній національній державі її незалежність, — однаке вона буде успішно берегти спільні інтереси...». До народів, що «на іх самовизначенні буде основана нова держава, звертаю мій заклик, щоб вони співпрацювали в цьому великому ділі через Національні Ради, створені в послів кожної нації до Державної Ради...» ²².

18 жовтня 1918 у Львові зирається українська конституан-

^{21а} L. BILINSKI, *цит. там.*, т. II, ст. 17-22.

²² Повний текст, у перекладі: К. Левицький, *Великий зраз*, Львів 1931, ст. 108-110.

та ²³. До її складу входять: Львівський митрополит і два галицькі єпископи, українські посли з Галичини й Буковини до австрійського Парламенту, українські посли до Сойму Галичини й Сойму Буковини та відпоручники політичних організацій. Зібранням керує голова Української Парламентарної Репрезентації, д-р Євген Петрушевич. Нарада оформлює Українську Національну Раду як політичне представництво українського народу Австро-Угорщини. Посилаючись на право народів на самовизначення, проголошує створення української держави на етнографічних землях Австро-угорської монархії (Східна Галичина включно з Лемківщиною, українсько-руські області угорського королівства й північно-західна Буковина). Закликає національні меншості цих територій вислати своїх представників до Української Національної Ради. Заповідає конституцію і вибори до сойму на основі демократичних принципів і представництво для національних меншостей.

На 19 жовтня 1918 скликано до Львова всенародні збори «Українських Нотаблів» — утворена попереднього дня У.Н. Рада і делегати з усіх українських повітів. Збори підтверджують постанову У.Н. Ради про утворення української держави на західно-українських землях, окремої від Української Гетьманської Держави — з уваги на непевне становище в Києві ²⁴.

Галицькі соціалісти вимагали беззастережного приєднання до Києва. Коли їхня вимога не пройшла, покинули народні збори.

Від початку жовтня — після наради у Львові з представниками краю — ішла в повітах потасмно підготовка до перебрання влади в українські руки. Почуття національної солідарності було на-

²³ 20.Х.1918 президент Вільсон вимагав незалежності для народів Австро-Угорської монархії, як передумову замирення.

21.Х.1918 розпочинаються заворушення у Відні.

27.Х.1918 віденський уряд приймає вимогу Вільсона.

28.Х.1918 у Празі проголошують державну незалежність Чехо-Словаччини.

28.Х.1918 у Кракові твориться «Ліквідаційна Комісія», що має перевести всю Галичину для польської держави; з тією метою її делегати мають приїхати 3 листопада до Львова, щоб узяти владу в польські руки.

29.Х.1918 Югославія скасовує всі державно-правні зв'язки з австрійською монархією.

1.XI.1918 твориться угорський уряд незалежний від Австроїї.

3.XI.1918 Австро-Угорщина припиняє воєнні дії проти держав Антанти.

11.XI.1918 Цісар Карло зрікається корони і виїжджає до Швейцарії, кінець Австро-Угорської імперії і монархії Габсбургів.

²⁴ Ще раніше, з доручення Українського Парламентарного Клубу, виїхали до Києва д-р Степан Баран і д-р Осип Назарук, щоб вияснити тамошню ситуацію. О. Назарук залишився, а С. Баран, повернувшись до Львова, звітував, що влада гетьмана загрожена повстанням, яке підготовляє Український Національний Союз.

стільки розвинене, що акцію збережено в повній таємниці, хоч вона охоплювала широке коло людей.

У Відні 30.X.1918 представники Української Парляментарної Репрезентації вимагають від президента Ради міністрів Ляманша, щоб дав доручення галицькому намісникові передати владу У.Н. Раді. Ляманш погодився і вислав відповідну телеграму до Львова. Але її затримали на телеграфному уряді в Кракові й вона до Львова не дійшла.

31.X.1918 з'явилася у намісника Гуйна делегація У.Н. Ради, щоб він передав українцям владу. Семичисельна делегація під проводом Костя Левицького з'ясувала намісникові аргументи своєї вимоги:

« На узасаднення наших вимог... подали ми такі причини: право самовизначення українського народу, що вважає Східну Галичину свою національною територією та покликав до життя Українську Національну Раду, як свою конституанту для виконання його іменем державного права на цій території; — далі манифест австрійського цісаря з 16 жовтня 1918, що узанав це право Національних Рад — як також небезпеку, яка грозить українському народові від поляків, що взяли вже в свої руки Західну Галичину і незабаром схочуть забрати Східну Галичину під свою державну владу ».

Намісник граф Гуйн відразу відмовив, заявивши, що в цій справі не має ніякого наказу ані від цісаря, ані від центрального уряду. І тому вважає своїм обов'язком залишитись на позиції австрійського намісника. Додав, що свого уряду не віддасть і полякам, бо, на його думку, Галичина має бути під австрійською владою аж до вирішення її справи мировим конгресом. В іншому випадку прийде до страшної боротьби між обома народами в краю.

« Ми відійшли від нього, не натякаючи про якісь інші наміри з нашого боку », — записав голова делегації ²⁴.

На досвітку 1 листопада 1918 українці перебрали під свою владу всі державні установи у Львові. До всіх повітів пішли посланці — зробити там це саме. Доручення були всюди виконані. Український Військовий Комітет, що проводив перебрання влади у Львові, мав для цього завдання 60 офіцерів і 1.200 вояків (зapasний курінь тернопільського полку, курінь буковинців і військової поліції).

²⁴ К. Левицький, *Великий зраз*, Львів 1931, ст. 130-131.

Пополудні 1 листопада прийшла вдруге українська делегація до галицького намісника.

« Намісник, незвичайно зворушенний подією а ранку цього дня, заявив нам, що він є тепер в'язнем українського війська і як та-
кий не може виконати ніякого акту в хосен української держави і тому, по докладній розавазі, він рішив передати свій уряд у руки віцепрезидента Намісництва п. Володимира Децикевича, а цей поступить по своїй волі. Відносна грамота була вже приладжена і підписана намісником і він вручив її п. Децикевичеві в нашій приявності. В дальшій розмові з нами сказав намісник, граф Гуйн, вже свободніше, що він як цісарський намісник не міг інакше по-
ступити супроти українців, хоча признає нам повне право до Схід-
ної Галичини, що по останній конференції з нами він догадувався чогось недобого, але мусить нам призвати дуже зручне і гладке переведення акту перевороту, а уступаючи зі свого становища, бажає нам успіху та просить нас про особисту свободу, щоб міг в найближчих днях без перепон вийти зі Львова.

« Відпоручники Української Національної Ради відповіли на-
місникові, що залишають йому повну свободу, дякують за все добре,
що він міг зробити українському народові, та бажають всього най-
кращого і з тим словом попрощалися з останнім австрійським на-
місником у Львові.

« Відтак пішли відпоручники Української Національної Ради до бюро віцепрезидента Володимира Децикевича, як заступника намісника, і йому поновили своє домагання передачі управи краю. На це відповів п. Децикевич, що по думці цісарського патенту з 16 жовтня 1918 р. є однодушного жадання українського населен-
ня передати свій уряд Українській Національній Раді. Про перевіз
влади списано чеганіо урядовий протокол та рівночасно віддано п. Володимирові Децикевичу тимчасову управу Намісництва у Льво-
ві. Цей протокол підписали іменем Української Національної Ради пп. д-р Кость Левицький і д-р Льонгин Цегельський та п. Володи-
мир Децикевич як передаючий заступник австрійського намісни-
ка » ²⁵.

Леон Білінський не міг простити намісникові Гуйнові. Обурений, заявляє: « ...Намісник — генерал а не простий залякан-
ний цивіліст, дався, як кажуть, стероризувати українцям і 1-го
чи 2-го листопада 1918 віддав у їхні руки владу... по-зрадниць-
кому видав місто Львів у руки українців » ²⁶.

²⁵ Там же, ст. 138-9.

²⁶ L. BILINSKI, цит. тв., т. II, ст. 26, 184.

Українська Національна Рада 9.XI.1918 визначила назву держави: « Західно-Українська Республіка »; а 3.I.1919 у Станиславові приняла постанову про з'єднання з Українською Народною Республікою в Києві. Ця постанова була вдійснена 22.I.1919 в Кисві на Софійській Площі.

У польській історіографії та громадській думці досі панує фальшива легенда про Перший Листопад. Походить вона від такого поважного історика, як Михал Бобжинський. У своєму творі « Постання польської держави », який вийшов анонімно, Бобжинський пише:

« Найбільшою раною на тілі Польщі була Східна Галичина. Австрійська Начальна Команда, віддаючи владу над військом полякам у Krakovі, віддала одночасно 30 жовтня руських вояків Національній Раді Українській у Львові... і підготувала віddання Східної Галичини українцям... і тому Українська Національна Рада дуже легко військом їй віddаним оpanула Львів. Удар за ударам падав на ту країну, в якій польська культура впродовж шести сторіч витиснула таке п'ятно, в якій правління до вибуху війни перебувало в польських руках. Управлюючи країною з мандату Австрії і підтримуючи руський національний рух проти грізної російської пропаганди (тільки частина польського суспільства це робила – МДД), поляки всетаки не зуміли замиритися з українцями і зискати їх для себе. Перешкодила в цьому перед війною Народова Демократія... »²⁷.

Кость Левицький, активний учасник Першого Листопада, заважає до цього:

« Польський історик, котрого можна назвати об'єктивним та можливо найбільш об'єктивним щодо українців... (навіть у нього) все ще покутує фальшива легенда, немов би то Австрія в кінцем світової війни зорганізувала Західну Україну і її військові сили під командою австрійських старшин. Спираючись на історії відносних подій, мусимо обстоювати, щоби й ці останні легенди не повторювалися в історії української державності »²⁸.

На жаль, і досі, 65 років після Листопадових подій у Львові, польські історики, не виключаючи і найповажніших, повторюють цю фальшиву легенду, хоча для неї немає джерельних підтвердженів а с, ватомість, ряд українських свідчень, що її заперечують. Польська преса залюблена популяризує цю легенду серед своїх читачів.

²⁷ M. BOBRZYNSKI, *Wskrzeszenie Państwa Polskiego*, Kraków 1919, p. 39-30.

²⁸ К. Левицький, цит. та., ст. 146, 149.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- LEON BILINSKI: Wspomnienia i dokumenty, 1846-1914, 2 tomy, Warszawa 1924.
- MICHAIŁ BOBRZYNISKI: Wskrzeszenie Państwa Polskiego, 2 tomy, Kraków 1920, 1923, anonimowe.
- MICHAIŁ BOBRZYNISKI: Dzieje Polski w zarysie, T. III. Dzieje porozbiorowe, Warszawa 1931.
- MICHAIŁ BOBRZYNISKI: Z moich pamiętników, Wrocław-Kraków 1957.
- MICHAIŁ BOBRZYNISKI: Dzieje Polski w zarysie, T. 1-2. Opracowali M. H. Serejski A.F. Grabski, Warszawa 1977.
- JÓZEF BUSZKO: Sejmowa reforma wyborcza w Galicji 1905-1914. Warszawa 1956.
- IGNACY DASZYNSKI: Pamiętniki, Kraków 1925-1926.
- ROMAN DMOWSKI: Niemcy, Rosja i kwestja polska, Lwów 1908.
- ROMAN DMOWSKI: Polityca polska i odbudowanie państwa, Warszawa 1925.
- GEOFFREY DRAGE: Austria Hungary, London 1909.
- WILHELM FELDMAN: Geschichte der politischen Ideen in Polen, 1795-1914, München 1917.
- HEINRICH FRIEDJUNG: Das Zeitalter des Imperialismus, 1884-1914, 2 Bände, Berlin 1919-1922.
- ALEKSANDER JANTA: Lustra i reflektory, Warszawa 1982.
- STEFAN KIENIEWICZ: Galicja w dobie autonomicznej 1850-1914, Wrocław 1952.
- STEFAN KIENIEWICZ: Historja Polski 1795-1918, Warszawa 1969.
- W. KUTSCHABSKY: Die Westukraine im Kampfe mit Polen und Bolschewismus in den Jahren 1918-1923, Berlin 1934.
- MICHAEL LOZYNSKYI: Documente des polnischen Russophilismus, Berlin 1915.
- WALTER RECKE: Die polnische Frage als Problem der europäischen Politik, Berlin 1927.
- KONSTANTY SROKOWSKI: N.K.N. Zarys historji Naczelnego Komitetu Narodowego, Kraków 1923.
- Stenographische Protokole über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrates, Wien 1908-1099.
- WŁADISŁAW STUDNICKI: Sprawa polska, Poznań 1910.
- Ukraine's Claim to Freedom, New York 1915.
- LEON WASILEWSKI: Ukraina i sprawa ukraińska, Kraków 1911.
- Leon WASILEWSKI: Ukraińska sprawa narodowa w jej rozwoju historycznym, Warszawa-Kraków 1925.
- LEON WASILEWSKI: Sprawy narodowościowe w teorji i w życiu, Warszawa-Kraków 1929.
- HENRYK WERESZYCKI: Historja polityczna Polski popowstaniowej, 1864-1918. Warszawa 1948.
- ALFRED WYSOCKI: Sprzed półwieku, Kraków 1956.
- В.А. Бовринської: Пражський съезд, Петербург 1909.
- Михайло Демкович-Добрянський: Українсько-польські стосунки в XIX столітті, Мюнхен 1969.
- Кость Левицький: Історія політичної думки галицьких українців, 1848-1914. 2 томи, Львів 1926-1927.
- Кость Левицький: Історія визвольних змагань галицьких українців в часу світової війни 1914-1918, 2 часті, Львів 1928-1929.
- Кость Левицький: Великий зрыв (До історії української державності від березня до листопада 1918), Львів 1931.
- Олександер Лотоцький: Сторінки минулого, 3-ий том, Варшава 1934.
- Михайло Лозинський: Акт 12 квітня 1908, Збірка статей, Львів 1909.
- Кирило Трильовський: Потоцький, Січинський, Шептицький. Коломия 1908.

ВИБРАНІ ПИТАННЯ ANALECTA

УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ІНСТИТУЦІЇ В ПІДГОТОВЦІ ДО ЮВІЛЕЮ 1000-ЛІТТЯ

Проминула вже перша стадія нашої підготовки до Ювілею Володимирового Хрещення. В малій сумі — це п'ять років (1978-1982), але, коли це є вступна стадія, тоді це поважна кількість часу, що непомітно вже перемінюється в історію і стає нею. На полицях включених у події осіб і установ нагромадилася поважна кількість листів, записок, протоколів, статей та інших документів, які в майбутньому будуть матеріалом для якогось пильного дослідника нашої бувальщини. Та варто б вже сьогодні на порозі другої стадії тієї підготовки до нашого Ювілею-Мілленніюм поглянути на тих п'ять років, що вже за нами, і які зблизили нас до 1988 року, щоб до створеного матеріалу добавити щось в роді хроніки того часу, — «от куду пошла есть», — як почали ми цю підготовку, які цілі поставили і як до Ювілею стали приготовлятися. Тому що, і це зовсім правильно, ініціатива підготовки до Ювілею 1000-ліття вийшла від Українського Католицького Університету в Римі і Українського Богословського Наукового Товариства і згодом почала тая підготовка розвиватися широко на цілому нашему церковному і національному полю, нашу «хроніку» вестимемо радше зі сторони наукових установ, які почали організуватись до Ювілею, а залишимо іншими цілість тієї не малої активності.

Вперше питання підготовки до нашого Мілленніюм з'явилося в січні 1974 року. На нашему церковному і науковому полі почав свою діяльність наш український католицький університет. Це почалось з хвилиною, коли в 1970 роком приступив він до праці у своїм власним приміщенням. Треба було створити програму і план для такої праці в складних і не зовсім нормальних обставинах. Хоч УКУ почав свою діяльність вже від 1964 року при нагадними лекціями, доповідями, конференціями в приміщеннях Студіону біля Риму, з одержанням нового будинку в Римі треба було приступити до систематичної праці з відповідним прицілом. Не було це легко в ситуації нашого розсіяння. На першому місці виступила видавнича діяльність, розпочалися в 1970 році літні курси.

На п'ятому Архиєпископському Синоді в листопаді 1971 року Владики вперше заговорили про Ювілей і про потребу його гідного відзначення. На вісімнадцять точок програми Синоду дванадцята звучала: «1000-річчя хрещення Русі-України»¹. Прото-

---

¹ *Благовісник Верховного Архиєпископа Візантійсько-українського обряду*, Р. VII, кн. 1-4, Кастельғандольфо 1971, ст. 60.

кол того Синоду дуже скupий на зміст і в точці про Ювілей кажеться: « 1000-річчя Хрестення Руси-України. Реферував єп. Кир Іван Прашко: Хоч нас ділить ще 17 років до цієї дати, все таки воно не завчасно починати підготову до ювілею. Треба запланувати наукові студії, щоб вияснити початки християнства в Україні, остаточне прийняття християнства та зв'язані з цим проблеми. Треба плянувати й перевести духовну обнову. Може вдалось би плянувати ці торжества разом з православними. Прикладом можуть послужити нам Поляки, які до свого тисячоріччя приготувалися 20 років. Була коротка дискусія і рішено, щоб єп. Кир Іван Прашко опрацював план святкування 1000-річчя хрещення України »². Більше в протоколі нічого немає. На першому місці поставлено в короткому проекті Кир Івана наукові студії, пов'язані з початками християнства в Україні. У спільному посланню того Синоду про Ювілей не було згадки.

На VI-му Синоді 18-23 листопада 1973 року про Ювілей не було мови. Владики були зайняті, головно, патріаршим устроем нашої Церкви. Принаймні « Благовісник » нічого про те не зачує³.

Думку наших Владик з п'ятого Синоду використав проф. М. Лабунька для того, щоб серед шукання доріг для УКУ і реалізації його наукових плянів поставити йому завдання готовитися до Ювілею. Він зладив своєрідний Меморандум, який назавв « УКУ і українські наукові робітники та дослідники в діаспорі. Проект наукової і видавничої діяльності на базі УКУ ». Цей проект має дату 14 січня 1974 року. Не говорить він про організацію Ювілею, а радше про те, що УКУ може у своїй програмі зробити для змісту і відсвяткування цього Ювілею, а далі і про те, як УКУ міг би зайнятися самою підготовкою Ювілею. Проф. Лабунька писав: « Маючи на увазі повищі приклади (як поляки готовились до свого Ювілею), український науковий світ в діаспорі повинен почати підготовку до Ювілею по тій самій лінії. Відзначення цього Ювілею, що є не лише подія релігійного, а також культурного і державного характеру, повинно стати нагодою до переведення свого рода ценсусу еміграційної науки. Саме УКУ повинен так за своїм характером і цілями, стати центром такої підготовки до Ювілею. На майбутніх 15, а то й 30 роках УКУ міг би гуртувати наукові кадри, які схотіли б своїми причинками відзначити знаменну ювілейну і переломову дату в житті українського народу »⁴.

Проект проф. Лабуньки досить барвистий, має своє гасломотто: « Тисячоліття християнської культури й науки в Україні », розчислений на 25 років його адісанювання (15 перед Ювілем, 10 по Ювілею) і ставить як ціль — лишити по Ювілею пам'ятник для майбутності у формі наукових праць виданих у одній вели-

² Там же, ст. 84-85.

³ « Благовісник », Р. IX, 1973, ст. 52-53.

⁴ Архів УКУ, Ювілей 1000-ліття, т. I, ч. 1 (Далі: Ю1000).

кій серії періодиків, монографій. Все це мало б появитись з рамами УКУ і Його Філій. Науковий засяг тих праць дуже широкий, бо охоплював би такі науки: богословія, філософія, історія, економіка, мовознавство, літературознавство, мистецтво, фізично-математичні науки, природничі науки, технічні науки.

Проф. Лабунська вибрал УКУ для реалізації тієї великанської праці, бо: « Для успішного переведення приготувань відзначення Ювілею потрібний центр. Такий центр може бути тільки в Римі й тут знову виринав роля УКУ. Саме УКУ міг би найкраще цю роль виконати »⁵. Проект, як сам проф. Лабунська каже, вимагав би великої кількості людей. УКУ їх не мав, а Його професори розсипані були по всьому світі. В 1974 році Блаженніший Йосиф мав під своєю рукою в Римі для всіх своїх справ, з канцелярією включно, тільки три особи.

В 1975 році в часі Святого Року Блаженніший Йосиф прийняв титул патріарха києво-галицького і кругом цього розгорнулася гарячкова полеміка, контролерая, боротьба і фермент, які забрали велику кількість часу і енергії. В Римі почали ставити труднощі і перешкоди для скликування чергових Синодів українського єпископату, на яких могла вийти скристалізована програма праць для організації і підготовки Ювілею. На Синодальних нарадах в часі Святого Року в липні 1975 року про Ювілей нема згадки. У нарадах взяло участь дуже мале число Владик присутніх тоді в Римі⁶. Врешті після цього скликування Синодів для Блаженнішого Йосифа стало неможливим. Організована підготовка до Ювілею не починалася, бо українські єпископи, які мали б тією важкою справою загально-церковною і всенаціональною зайнятися, не могли зібратися разом в Римі.

В червні-липні 1978 року відбувся в УКУ дев'ятий літній курс. З нагоди кожного курсу присутні професори відбували враз з Блаженнішим Йосифом конференції-наради, на яких звітували, плянували та дискутували про діяльність і працю курсів та УКУ. Така конференція відбулась 5.7.1978 р. з участю Блаженнішого. Програму нарад реферував о. І. Музичка і вказав між іншими справами на такий факт: УКУ завершує 15-ліття свого існування і діяльності і стоїть на порозі нашого 1000-ліття Хрецення. Треба б враз з УБНТ подумати про підготовку до цього Ювілею. В цім році УКУ почав приготувати видання твору Дж. Річотті « Життя Христа » і хотів би, щоб це видання було початком видань, які остануть пам'яткою для цього Ювілею.

В часі наради продискутовано ряд справ, пов'язаних з курсами і рішено, щоб через тиждень скликати ще одну нараду включно для справи 1000-ліття, бо вона важна, складна і широка.

Нарада професорів УКУ в справі Ювілею відбулася 1.8. і 12.8. 1978 року. Участь у нарадах взяли: о. І. Гриньох, о. І. Хома, о.

⁵ Ю1000 т. I, ч. 1.

⁶ Благовісник, Р. XI, 1975, ст. 82.

І. Музичка, о. І. Дацько, професори — В. Лев, М. Овчаренко, К. Біда, Б. Лончина, М. Антонович і М. Лабунька. Нарада взяла собі за ціль намітити цілий плян святкувань і зладити «рамовий проект» Ювілею. Це було не під силу для малого числа присутніх і, зрештою, не могло це бути іхньою компетенцією. Але в ситуації це вповні було зрозуміле, бо ішлося, щоб почати підготовку до великого діла, хтось повинен був це зрушити з місця і дати якийсь початковий конкретний плян для Владик. Тому найбільшим досягненням того засідання-наради було звернутися до Блаженнішого Патріярха окремим листом і просити його, щоб «якнайскоріше розпочати акцію в цій справі». В листі дальнє писали професори: «З огляду на те, що тільки український Єпископат повинен очолити ювілейні святкування та дати напрямні для переведення в життя відзначення того ювілею, ми звертаємося до Вашого Блаженства з проханням:

1. Склікати в найближчих місяцях до Риму всіх наших Владик для оформлення Єпископського Ювілейного Комітету, в якого склад увійшли б єпископи, священики й миряни;

2. Покликати до життя орган (діловий секретаріят), що зараз розпочав би діяти й керував цілою акцією;

3. Обговорити справу можливості спільної ювілейної акції разом з українцями православними і протестантами.

Конкретний проект відзначення 1000-ліття християнства в Русі-Україні, для одобрення Вашим Блаженством та цілим Єпископатом, буде незадовго виготовлений»⁷.

Овочем засідань професорів УКУ був, отже, цей лист до Патріарха Йосифа і рамовий проект для цілого Ювілею. Проект розіслано для дискусії до 33 професорів УКУ. Проект свою форму і змістом був дуже скромний і радше вичисляв різні ділянки, які треба б створити й урухомити для організації Ювілею: релігійна, видавнича, фінансова, пропагандивна, імпрезова й організаційна. Навіть запропоновано ювілейну емблему і продискутовано довго її форму та напис-гасло. Гаслом релігійної програми мало бути: «Обновити все в Христі».

Про участь української науки й УКУ в ювілейних святкуваннях в проекті нема згадки. Очевидно, ті засідання не мали претенсій, що все те є остаточним пляном; треба було почати. Дуже важним рішенням було спонукати Блаженнішого Йосифа до рішучої дії, незважаючи на заборони, таки скликати єпископів до Риму для оформлення ювілейного комітету і початку спільної праці. Час принаглював.

В тому самому часі в Римі і в Церкві приходять важкі події, що принесли зі собою несподівані зміни в римській Курії. 6.8. того самого 1978 року вмирає папа Павло VI. Його наслідник на Апостольськім Престолі папа Іван-Павло I по одномісячній своїй

⁷ Ю1000, т. I, ч. 4.

службі вмирас 29.9. і папою стає польський кардинал Кароль Войтила — Іван-Павло II. На проосьбу Блаженнішого новий папа без вагань погодився на наради наших Владик в справі Ювілею. Наради відбулися 20-22 листопада 1978 року з єдиною ціллю — почати підготовку до Ювілею, від якого ділить нас ще десять років. В часі нарад вибрано Центральний Комітет для організації Ювілею і його очолив митрополит Вінницький Кир Максим. Комітет приступив зразу до праці і його діяльність матиме свою власну хроніку ⁸.

Папа Іван-Павло II вже в місяці грудні почав писати окреме письмо у зв'язку з Ювілем, щоб таким письмом дати наче вступ до наших приготувань ⁹. Послання з'явилось 19 березня 1979 року зараз по програмовій енцикліці папи « Редемптор Гомініс ».

Не знаємо ще, як ми приготуємося до цього величного і святого нашого Ювілею, як його відсвяткуємо, але останеться це для поколінь, що папі Іванові-Павлові II завдячуємо початок підготовки до цього Міллениуму і це зробив він в окремий спосіб своїм листом і зверненням до цілої Церкви і своїм ширим зацікавленням про наш Ювілей а бажанням, щоб він належно відбувся.

На листа професорів УКУ зі засідання в липні 1978 і іхній «рамовий проект» відгук був малій. На 33 листів висланих до професорів УКУ прийшло дев'ять відповідей з більшими чи меншими увагами до проекту, в тому дві дуже обширні ¹⁰. В нашій пресі і серед громадянства відгук на створення Юцілейного Комітету і на листа папи не був великий чи помітний. Почав діяти Центральний Комітет, якого діловим Секретарем став о. Михайло Гринчишин ЧНІ.

Засідання професорів УКУ літом 1978 року привели до нарад Владик осінню 1978 р., до створення Центрального Комітету для організації Ювілею, але на пункті організації українських наукових сил до віданачення Ювілею, окрім «рамового проекту» і згадки в нім видавничої діяльності та наміченням того, що треба б видати ¹¹, оба засідання нічого не постановили ані не зробили. Все опинилося в руках Центрального Комітету. Впродовж першого півріччя 1979 року Центральний Комітет приготовив свій

⁸ Благовісник, Р. XIII-XV, ст. 21.

⁹ І. Музичка, *Послання Тисячоліття*, «Богословія» X II (1979), ст. 11. Там же і короткий коментар.

¹⁰ Ю1000 т. I, ч. 5-15. Між ними один з Польщі.

¹¹ Ця точка у «рамовім проекті» звучить так: « Видавнича ділянка: релігійно-церковна тематика — мартирологія Української Церкви, а) екуменічне питання серед українців, спільні твори католицьких і православних авторів — повний переклад св. Письма із старослов'янської мови з коментарем, критичне видання старослов'янського тексту, історія української Церкви (індивідуальна або збірна праця) — наукові монографії (періоди чи особи з історії Церкви) — словник УКЦ (чи малий богословський словник); б) українська наука, культура (Тематика: хрещення Руси-України, книжі часів); в) beletrystyka (поезія, повість). Конкурс на твори наукові, beletrystyčni, музичні, мистецькі». Ю1000, т I, ч 3.

перший плян для організації Ювілею і своїм Комунікатом ч. 3 з 5 червня 1979 р. повідомив усі епархіальні Комітети, що у вересні в нагоди 40-річчя архиєрейської хіротонії Блаженнішого Йосифа, 10-річчя посвячення Собору Св. Софії в Римі і 50-річчя нарад українського єпископату в Римі плянується перше повне засідання. В комунікаті ч. 4 з 18 липня 1979 р. вже подана програма тих нарад. Серед 13 точок програми в третьій частині кажеться: « Намічені наукові проекти НТШ, УВАН, Гарварду ». Про УКУ немає ніякої згадки. Значить, в нежичасі на науковім відтинку згадані в Комунікаті наукові інституції контактувалися зі Секретарем чи навпаки, створили свої наукові проекти для відзначення Ювілею. УКУ про них нічого не знав. В тому самому часі Блаженніший патріярх Йосиф заряджував на 18-20 вересня Синодальні Наради, яких першою точкою запропоновано: « Підготовка до тисячоліття Хрестення Руси-України ».

Пляноване засідання Центрального Комітету не відбулося, а на його місце були наради наших Владик в справі організації Ювілею. Питання Ювілею мав реферувати в часі нарад Преосв. Кир Іван Прашко — екзарх Австралії і о. М. Гринчишин — Секретар Центрального Комітету ¹².

Рівночасно з плянами Секретаря Центрального Комітету в липні 1979 р. знову в часі літнього курсу на УКУ відбулося засідання професорів в справі Ювілею. Засідання відбулося в атмосфері деякої поденервованості. Від УКУ вийшли проекти про організацію наукових видань для відзначення Ювілею і у висліді створення Комітету ця справа виникла. На засіданню запропоновано: просити Блаженнішого патріярха Йосифа видати послання до всіх українських наукових установ у вільному світі, щоб вони згуртувались і зорганізували тіло для виготовлення наукового Збірника для вшанування Ювілею і на пам'ятку для поколінь. Також запропоновано почати видавати твори в тій самій цілі, позначуючи це у вступах, як це вже зроблено при кінці 1978 року в перекладі « Життя Христа » — Дж. Річотті ¹³. Була при тому пропозиція, щоб видати критично опрацьовані наші літописи з перекладами на українську мову, хрестоматію української літератури та інші переклади творів княжої доби. Засідання однак настовело на одному пункті — зорганізувати всіх українських науковців й усі українські наукові інституції для видання ювілейного наукового Збірника. На тому ж засіданні вибрали проф. М. Лабуньку на референта-координатора для контакту з усіма установами для організації українських наукових сил ¹⁴.

¹² Благовісник, Р. XIII-XV, ст. 22-24; 31-35.

¹³ У вступнім слові до Читачів Блаженніший Йосиф писав: « Радіємо, що це сталося напередодні святкувань Ювілею Хрестення Руси-України в часі підготовки для згадки події нашого народження в Христі ». В дискусії не придумано іншого способу відмічення видань творів в часі ювілейної підготовки — тільки згадкою про це у вступах.

¹⁴ Див. лист о. І. Музички до проф. Лабуньки: « На засіданні профе-

Заклик до організування українських науковців і установ мало дати окреме послання Блаженнішого Йосифа. Воно з'явилось 1.10. 1979 року аразу по Синодальних нарадах. В ньому Блаженніший писав: « Приготовляючись до нашого Ювілею охрещення, українська наука, її представники, її інституції у вільному світі повинні широко й дбайливо постаратись цю подію також у відповідний спосіб відзначити. Роздумуючи про цю подію, як початок нової доби в нашій історії, в історії нашої культури, повинна українська наука лишити про це відповідний пам'ятник. Таким пам'ятником повинна бути збірка творів з різних галузей нашої культури і науки і таку збірку спільними та зорганізованими силами наші науковці і наукові інститути повинні виготовити під час цих кількох років підготовки, що перед нами.

« Тому закликаю наших науковців, мужів нашого мистецтва, наукові інституції приступити зорганізовано до цього важного історичного діла. Ініціатором цього хай стане наш Український Католицький Університет ім. св. Климентія папи в Римі — спадкоємець Української Богословської Академії у Львові, яка тепер відзначує 50-річчя свого оснування. Хоч поеза межами України це наша наймолодша наукова інституція, але її релігійний і науковий характер дає їй обов'язок це зробити. В якнайскорішому часі, закликаємо, щоб на спільній нараді наших науковців доброї волі створити належний апарат для проведення в ділі цього важкого проекту. Ціль є така велика і важка, що не повинні нас зупинити жодні перешкоди та побоювання. Закликаємо мужів української науки й українські наукові інституції у вільному світі відзначити Ювілей 1000-ліття Хрещення Русі-України збірником наукових праць на вічну вічну згадку і пам'ятку цеї епохальної події! »¹⁵.

Це був початок нової справи в рамках приготувань до Ювілею. Українська наука мала сповнити свою значенну роль в окремий зорганізований спосіб, якого Блаженніший не подає, а лише нашим науковцям свободну руку до організації такого діла. До тієї праці, щоб відняти наші наукові інституції, приступив проф. М. Лабунська відповідно з бажанням професорів УКУ літом 1978 р., починаючи від Північної Америки, де є більше числа тих наукових установ і наших науковців.¹⁶

сорської колегії УКУ минулого літа ми рішили включитись у відповідний спосіб у підготовку до Ювілею Хрещення Русі-України. Властиво, тому два роки тає ж професорська колегія дала поштовх, щоб ця підготовка почалась і це сталося нарадами нашого єпископату в листопаді 1978 року. Тому однак, що тоді вибрали лише Центральний Комітет, який почав свою працю, здебільшого на духовнім відтинку, ми рішили, що треба б таки в часі тієї підготовки приступити до виготовлення збірника наукових творів і тим збірником липшити пам'ятку цього ювілею від українського наукового світу ». Цив. Ю1000, Т. I, ч. 25.

¹⁵ Благовісник, Р. XIII-XV, 1977-79, стор. 85-86.

¹⁶ ... « ми вибрали Вас, щоб в Америці (чи в Канаді) скликати з'їзд представників наших наукових Товариств і науковців і на такому з'їзді дати по-

Лист, яким проф. Лабунька скликав конференцію-нараду українських науковців у Філадельфії на червень 1980 р., звучав: «На нараді викладачів Українського Католицького Університету ім. св. Клиmentа Папи Римського в Римі минулого року виринула думка, щоб з ініціативи УКУ скликати нараду представників українських наукових установ і організацій — наперед у ЗСА й Канаді, а пізніше також у Європі — в справі підготовки українського академічного світу до відповідного вшанування Ювілею 1000-ліття Християнства УкраїниРуси. Складати таку нараду на Північно-американському континенті Ректорат УКУ доручив мені. Нарада ця відбудеться в неділю 15 червня ц.р. у приміщеннях Філії УКУ в Філадельфії... До участі в нарадах запрошені представники УВАН і НТШ — із ЗСА та Канади, Українського Наук. Інституту Гарвард. Університету, Канадського Інституту Українських Студій, Українського Історичного Товариства і УКУ» (господарі цієї зустрічі)¹⁷.

Нарада мала бути першою спробою оформити себе в зарганізоване тіло, яке приступило б до дій. Плян був дуже невиразний з розчлененням, що думки, пропозиції і конкретні пляни вийдуть в часі нарад. В пляні загальними висловами вказане, щоб «порадитись над тим — що і як могли б та повинні б зробити українські наукові установи й організації — враз із своїм членством, щоб цей Ювілей належно вшанувати, напр. тривалим пам'ятковим виданням. Договоритись, щоб певні речі робити спільно. Подумати над тим як притягнути з цієї нагоди до співпраці чужинецьких вчених, що могли б дати свій вартісний вклад, коли б були організовані відповідні наукові конференції, або коли б готувались відповідні видання до друку... Спробувати спільно конкретизувати певні пляни й, якщо це можливо, подумати над певною координацією таких починів у майбутньому»¹⁸.

З цих слів бачиться, що годі було в короткому часі приготувати готовий проект для дискусії і рішень. Це бачиться з самого пляну тієї філадельфійської важкої конференції. В ній були тільки такі точки: (в першій частині тільки з професорами УКУ) — відкриття, інформація про засяг та ціль нарад, пропозиції як укр. акад. світ міг би найкраще вшанувати Ювілей 1000-ліття Християнства

чаток праці над таким збірником-пам'ятником... Тому прохаю:

1. З відповідними однодумцями зробіть солідну нараду, щоб почати організаційну працю для скликання такого з'їзду. Лишастися Вам ініціативу.

2. Ініціатором став УКУ, але цього не потрібно наголошувати, щоб майбутня праця над збірником була дійсно працею колективу наших науковців доброї волі. Наш університет буде видавцем такого збірника і наші професори співробітниками.

3. В запрошеннях прошу не поминути ніякого наукового Товариства, монастирів Чинів чи Й Коледжів, де відбувається якесь наукова падя...

4. Дуже важним було б, щоб до такої спільноти праці приступили наші православні науковці... В науці хіба можемо бути разом... Це був би дуже великий і практичний екуменічний крок». Лист о. І. Музички до проф. Лабуньки 23.10.1979. Ю1000 Т. 1, ч. 25.

¹⁷ Ю1000 Т. 1, ч. 29.

¹⁸ Там же, ч. 29.

України, а особливо як міг би це зробити УКУ. В другій частині (пополудні) нарад з усіма запрошеними: відкриття і з'ясування характеру й цілей зустрічі, виміна думками й плянами, пропозиції що до спільніх плянувань, координації і т.п.¹⁹.

На конференції в більшості були професори УКУ. Кошти конференції покрив Блаженніший Йосиф і Товариство Св. Софія в Амстердамі. Часу на так важну нараду було зовсім мало і в добавку до цього долучено у вечірніх годинах церемонію вручення почесного докторату С. Марії Должицькій ЧСВВ. Конференція складалась непотрібно в двох частин: перша з участю самих професорів УКУ, а друга пополудні з усіх запрощених. Учасники звітували про те, що кожна наукова установа досі зробила в підготовці Ювілею і що плянує зробити. Поставлений був до дискусії першінський плян УКУ видати науковий Збірник: а) кожного року в часі підготовки один том з різними науковими працями, б) або науковий збірник в двох томах — один наших вчених, другий — чужинецьких. В дискусії змагались, чи вибрати тільки книжку добу, чи цілістю історії та культури України. Всі годились, щоб діло вести колегіально, без амбіцій і претенсій. Фінансування забезпечив би Блаженніший.

Але в часі дискусій над тими проектами виникла несподіванка. Проф. О. Пріцаук (Гарвардський Український Інститут) запропонував, щоб зорганізувати міжнародну наукову конференцію в вчених слявістів і експертів європейського Сходу, такій конференції дати міжнародний розголос і вона матиме високий науковий престиж, бо візьмуть в ній участь наукові авторитети. Про наші справи повинен заговорити міжнародний науковий світ і його мова буде авторитетна, головно в спірних чи контролерейних питаннях.

Новий проект з переконливим наслідком приніс зворот в нарадах. Дискутанти виявили зацікавлення і захоплення проектом, головно його міжнародною позицією і впливом. Представник УКУ намагався вдеркати проект і бажання Блаженнішого Патріярха Йосифа і організувати найперше українську наукову конференцію з участю чужинецьких науковців, а остаточно на другому місці думати про міжнародну конференцію. Більшість присутніх були за міжнародною конференцією. Українську конференцію з нагоди Ювілею і український науковий збірник залишено на пізніше в бігу організації міжнародної конференції, або інакше теж: про нього мова зникла.

Пресовий комунікат тієї наради у Філадельфії звучав: «У неділю 15-го червня ц.р. відбулись тут (Філадельфія) наради представників українських наукових установ у справі підготовки до святкування ювілею 1000-ліття хрещення Руси-України. Ці наради були скликані за ініціативою Українського Католицького Університету ім. св. Климента Папи в Римі й відбулись у приміщенні Філії УКУ в Філадельфії. Заступлені на цих нарадах були такі установи: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка в ЗСА

¹⁹ Там же, ч. 30.

(проф. д-р Ярослав Падох – голова й проф. д-р Леонід Рудиницький – науковий експерт) і НТШ у Канаді (проф. д-р Богдан Романенчук – делегат Управи), Українська Вільна Академія Наук у ЗСА (проф. д-р Іван Коропецький – член Управи) і УВАН у Канаді (проф. д-р Ярослав Розумний – член Управи), Український Науковий Інститут Гарвардського Університету (проф. д-р Омелян Пріцак – директор Інституту) і Український Католицький Університет (о. мітрат Іван Музичка – проректор, проф. д-р Марта Богачевська-Хом'як – репрезентант Філії УКУ в Вашингтоні, проф. д-р Теофіль Кіс і проф. д-р Мирослав Лабунська). Нарадами проводив о. проректор І. Музичка. Присутні представники вичислених установ обмінялись інформаціями про те як їхні інституції наміряють вшанувати ювілей 1000-ліття хрещення Русі-України, як також висловили ряд пропозицій що в тій справі повинен зробити український академічний світ. Всі одноząгідно заявились за тим, щоб спільними зусиллями зорганізувати міжнародну наукову конференцію та приготувати збірне видання пам'яткового ювілейного збірника. На цій нараді покликано до життя Координаційний комітет українських академічних установ для справ звязаних з підготовкою вшанування ювілею 1000-ліття хрещення Русі-України. Виконаний Секретаріат цього міжінституційного комітету очолив проф. Мирослав Лабунська »²⁰.

Українські науковці організували міжнародну наукову конференцію для вшанування Ювілею 1000-ліття з невиразною участю української науки і при тому з непевністю, як чужинецькі науковці потрактують важкі питання нашої княжої доби, яку присвоює собі не від сьогодні російська історіографія. Чи українські наукові установи і українські науковці це відчували за собою своїх сил і свого наукового авторитету? Про наші справи повинен говорити міжнародний науковий світ — чужинці — і його мова буде авторитетна?

Щоб рішення філадельфійської конференції були повні, постановлено подібну нараду відбути в Римі з представниками європейських українських установ 20 липня 1980 року.

Присутніми на нарадах в Римі в приміщеннях УКУ були представники: Наукове Товариство ім. Шевченка (проф. д-р Володимир Янів і проф. д-р Петро Зелений), Українське Богословське Наукове Товариство (о. проф. д-р Іван Хома і о. д-р Іван Дацько), Український Вільний Університет (Володимир Янів – Ректор) і о. Іван Музичка від УКУ. Присутнім був також проф. Мирослав Лабунська. Відмовились від участі оо. Василіяни.

Не всі представники європейських інституцій були щасливі з нарад філадельфійської конференції, про які реферував проф. М. Лабунська. Але по дискусіях зроблено таке рішення: « Принимаемо постанови філадельфійської наради. Приступаємо до комітету наукових установ сформованого у Філадельфії. Остається

²⁰ Ю1000 Т. I, ч. 38. В архіві УКУ є теж магнітофонний запис тих нарад.

свобода давати свій особистий вклад в Ювілей і треба конечно створити соборницьку базу участі (коли вже годі екуменічну). Дотеперішні кроки так ступили»²¹.

Остаточна ціль обох нарад і Комітету було організувати міжнародну наукову конференцію з участию українських науковців і праці такої конференції мають стати науковим збірником-пам'ятником Ювілею. Українська участь в цій справі осталась дуже неспрекцизованою. Пресове повідомлення римської наради подавало таке: «Присутні репрезентанти наукових установ і організацій обмінялися інформаціями про те, як іхні установи й організації намірлюють вішанувати Ювілей 1000-ліття. Вони також заслухали інформацію про подібні наради, що відбулися 15-го червня цього року в Філадельфії, ЗСА, в яких взяли участь представники українських академічних установ і організацій Північної Америки... Після живої дискусії, присутні на нарадах представники вирішили підтримати пропозиції, що були винесені на нарадах у Філадельфії, а саме, щоб спільними зусиллями й на соборній базі українських академічних установ та організацій зорганізувати одну репреаентивну міжнародну конференцію та приготувати збірне видання пам'яткового ювілейного збірника. Вони також погодились увійти до Міжнституційного Комітету, що його оформлено на нарадах у Філадельфії»²².

Обі наради наших науковців погодились на те, щоб кожна наша наукова інституція мала свій плян відзначування Ювілею не виключаючи окремих творів як пам'ятників Ювілею від поодиноких установ.

У зв'язку з тією постановою найбільш активності у цім плянуванню виявив Український Науковий Інститут при гарвардському університеті і його директор Омелян Пріцак. Вже в серпні 1980 року він мав свій плян. Наради у Філадельфії не дали конкретних пропозицій для українських науковців, а радше погодилися діяти для спільної цілі (мало сконкретизованої) через координатора (проф. М. Лабунська). Питання самої конференції осталось для дискусії і рішення і ним вlastиво зайнявся сам його внескодавець — проф. О. Пріцак. Він теж зголосив вprost до Секретаря Центрального Комітету свій плян, згідно з яким кожного року, починаючи від 1980/81 аж до 1989/90 відбудуться в Гарварді конференції «присвячені основним проблемам історії християнства в Україні»²³. Важніші статті деяких конференцій будуть видані як збірник. В цій великий програмі включена також і міжнародна конференція з виданням творів. Виглядає також в проекту, що професор Пріцак, не повідомляючи про те створеного Комітету взяв цілість організації і плянування в свої руки, мабуть за благословенням Секретаріату Центрального Комітету. Секретар поро-

²¹ Ю1000 Т. I, ч. 42.

²² Ю1000 Т. I, ч. 43.

²³ Ю1000 Т. I, ч. 45.

зумівався також з проф. В. Янівим в справах наукової конференції. Поодинокі установи щось плянують. Координатор не в силі ситуації опанувати і контролювати. УКУ і Блаженишій Патріарх Йосиф остали без інформацій про хід дій і плянувань.

Виникла однаке проблема фінансування. Наші наукові установи не розпоряжають багатствами. Вже в часі нарад були пропозиції, щоб кожна наукова інституція дала 25% коштів. Не легко це обчислити. Очі всіх були звернені на Блаженишого Йосифа і УКУ. Кординатор попросив суму 80.000 доларів.

13 грудня 1980 в Кембрідж, Мас. (Америка) відбулась «Нарада Комітету Трьох» (О. Пріцак, І. Шевченко і М. Лабунська) в справі організації і підготовки міжнародної наукової конференції. На нараді порушено:

« 1. Тематичний засяг Конференції — у хронологічному порядку: доповіді можуть бути на різні теми, що безпосередньо, чи посередньо зв'язані із процесом християнізації та її наслідками в духово-релігійному, культурному, соціальному й політичному житті Руси-України. Хронологічно засяг Конференції повинен охоплювати час від 9-го по кінець 11-го століття в рамках наступних тематично-хронологічних підрозділів цього періоду:

а) християнізація Руси-України від початків до часів княгині Ольги; б) процес від Ольги до Володимира Великого; в) процес від Володимира до Ярослава Мудрого; г) Русь-Україна безпосередньо після заведення і утривалення християнства — друга половина 11-го сторіччя.

« 2. Учасники — доповідачі Конференції.

Доповідачами повинні бути спеціалісти різних ділянок історичного періоду, що хронологічно визначений під точкою ч. 1.

Міжнародний характер Конференції вимагає, щоб доповідачі були різних і багатьох національностей та з різних країн. Щоб забезпечити високий рівень доповідей, що будуть видрукувані окремим збірником, тільки висококваліфіковані фахівці будуть запрошенні до участі в Конференції. Запрошення будуть на особистій базі (а не в формі загального заклику до вчених, щоб голосились до участі).

Кількість учасників і доповідей: між 15 і 25. Остаточне число залежатиме від фінансових спроможностей.

« 3. Час тривання Конференції і її внутрішня організація.

Мінімальний час тривання Конференції повинен бути 2 дні, а максимальний 5.

Кожного дня повинно бути дві сесії, а в кожній сесії дві доповіді. Час тривання доповідей буде визначений, коли будуть вислані запрошення. Кожна сесія матиме свого предсідника. Остаточної дати не усталено, але не пізніше 1985 р.

« 4. Місце відbutтя Конференції.

Питання це рішено залишити покищо відкритим. Порушено лише в загальному питання, де краще було б відбувати конференцію — в Європі (було згадано такі місця: Оксфордський Універ-

ситет, Лондон, Рим, вілля Гарт у Ляго да Комо), чи ЗСА (УНІГУ – Кембрідж). Багато залежатиме від того звідки буде більшість доповідачів — з Європи, чи Америки, а тим самим від коштів видатків »²⁴.

При кінці 1980 року став, отже, вищирядований перший конкретний план для міжнародної конференції. Однак участь у ній українських наукових установ і українських науковців не поставлена виразно, хоч в листах чи обіжниках вони фігурують, як ті, що таку міжнародну конференцію органіаують. Що всі на те погодились, що вдалось зібрати поважне число наших наукових інститутій, принаймні до початкових спільніх нарад, було це великим осягом, але здається на тому і все скінчилося, бо організація міжнародної конференції таки опиниться в одних руках без будьякої участі в ній українських наукових установ лиш з патронатом Блаженнішого і його фінансовою піддержкою. Хто видаватиме ці наукові збірники, що мають остатись пам'ятником Ювілею? Чи Блаженніший зможе покрити всі кошти видань і конференції? Над цим питаннями застновляються в листах особи, що почали організацію участі українських науковців в Ювілею. Цими питаннями почав журитись також і Кирилос Блаженнішого Патріярха²⁵.

Українське Студентство зорганізоване в своїм Союзі СУСТЕ звернувся до ієрархів обох наших Церков в питанням, як студентам готовитися до Ювілею і від Секретаря Центрального Комітету одержали широку відповідь в вказівками, серед яких замітна одна, щоб зорганізувати світовий конгрес української молоді літом 1987 або 1988 року, який міг би тривати і тиждень. Ця порада-сугestія напрошуvalась би сама, щоб подумати і про окрему наукову імпрезу українських наукових інституцій, хоч би й з участю студентів в ній²⁶. Громадянство, а головно наші миряни не були інформовані про хід всіх тих приготувань, за винятком, у згаданих пресових повідомленнях про дві наради.

Щойно в дніх 14-16 лютого 1982 року в часі IV Конгресу Мирян старанням організаторів Конгресу серед доповідей, які виголошено, була доповідь проф. М. Лабуньки на тему: « Українська наука й ювілей 1000-річчя Хрестення Руси-України »²⁷. Вперше наші миряни і наша спільнота на поселеннях почули докладно про перебіг подій приготування української науки до Ювілею. У своїй доповіді, нав'язуючи до послання Блаженнішого Патріярха Йосифа, проф. Лабунька подав основно історію приготувань українських наукових установ для віданачення Ювілею і при тому вперше представив окрему участь і завдання українських наукових установ в цих приготуваннях. Координатор подав, наче під-

²⁴ Ю1000, Т. I, ч. 49.

²⁵ Ю1000, Т. I, ч. 51-53 і 56. Лист Кирилосу до проф. Лабуньки.

²⁶ СУСТЕ, Інформативний Листок ч. 46, березень 1981, Рим, ст. 1-2.

²⁷ Ю1000, Т. I, ч. 62.

сумок трьох літ праці і про створені проєкти ²⁸. Та замітним для уваги у доповіді координатора було те, що він вперше згадав про Конгрес української науки в нашім роасіянню. Координатор висловлює це радше не як проект, а побажання: « У самий рік Ювілею 1000-річчя, себто 1988 року, було б дуже побажано й корисно відбути Конгрес Української Науки в Розсіянні, власне, з нагоди Ювілею. Цей Конгрес повинен би стати кульмінаційною точкою відмічення і вшанування Ювілею всіма тими українськими вченими й дослідниками — різного стажу й профілів, як і багатьох галузей і дисциплін різних наук — що матимуть таке бажання. Тематика Конгресу таким чином могла б бути якнайбільш різноманітною, бо не йшлося б про дослідження одної історичної події християнізації Русі-України, а про вшанування українськими поодинокими науковцями Ювілею 1000-річчя. Очевидно, що було б дуже корисно, коли б вже тепер дослідники окремих ділянок почали цікавитись вкладом, що його зробили українці в розвиток тої, чи іншої ділянки науки на протязі минулого тисячоліття. Але це не повинно би бути виключно тематикою такого конгресу. Навпаки, цей конгрес повинен би стати якнайбільш повним показником широкого васягу й високого рівня української науки в розсіянні. Це повинен бути свого рода реєстр, або цензус осягів поодиноких учених українців, чи науковців українського роду у діяспорі сучасної генерації, що має особливий привілей, чи щастя бути генерацією Ювілею 1000-річчя християнства в Русі-Україні. Належало б подбати про те, щоб у такому конгресі взяло участь якнайбільше число вчених дослідників — від найстарших до наймолодших, та щоб було заступлене якнайбільше число ділянок і галузей різних дисциплін сучасної науки. Готуючи свої доповіді, а то й більші, солідні опрацювання на найбільш різноманітні теми, українські вчені на еміграції могли б тим самим сповнити декілька завдань, що інакше ледве чи можна б виконати, не маючи такої нагоди й спонуки...»

« Очевидно, що підготовка такого Конгресу вимагає великої організаційної праці й не малих фінансових засобів. Пропонувати якісь конкретні організаційні форми для такого Конгресу було б передчасно. Це може рішити лише певний компетентний в тій справі збір, чи нарада заинтересованих чинників... Тому потрібно, щоб в тій справі зняли своє становище українські установи й організації по можности в якнайскорішому часі. Можливість відbutтя такого Конгресу й його успіх залежатимуть від того, чи буде наладнана співпраця всіх відповідальних чинників, як і вчасна та солідна підготовка » ²⁹.

Навели ми цю довшу цитату цілево. Це був властиво точно первісний проект Блаженнішого Патріярха Йосифа, що його боронив на нараді у Філадельфії представник УКУ і його усунув

²⁸ Там же, ст. 4-8. Матеріали будуть опубліковані друком.

²⁹ Ю1000, Т. I, ч. 62, ст. 8-10.

набік проект міжнародної конференції.

В лютому 1982 року проф. Прицак звертається до Блаженнішого в проханням про фінансову піддержку проектові міжнародної конференції. У своїм листі проф. Прицак говорить про міжнародну конференцію організовану українськими науковими інституціями і каже, що «ми були і є переконані, що спільними зусиллями українські наукові установи й товариства в діаспорі з честю виконають це нелегке завдання. В цьому ми, як і всі інші співучасники підготовки наукового світу — українського й чужинецького, числили й надіялись на щедру фінансову піддержку зі сторони Вашого Блаженства... При цьому хочемо запевнити Ваше Блаженство, що ми вповні піддержуємо заплановану міжнародну конференцію визначних науковців, особливо чужинецьких, присвячену центральним історичним подіям 1000-літнього ювілею навернення на християнську віру вел. кн. Володимира Великого. Потребу такої конференції мотивуємо тим, що: 1) дуже важливим є переконати західних вчених, що історична доба Київської держави — це доба української історії (а в цьому є великі труднощі); 2) увіковічнити ці високоякісні причинки визначних учених спеціалістів чужих і своїх — на майбутнє і тим самим зв'язати іхні імена з ювілем 1000-річчя»³⁰. Про українську конференцію проф. Прицак не каже нічого. Від дати виникнення проекту міжнародної конференції у Філіадельфії в 1980 року до цього листа (лютий 1982!) минуло майже два роки...

Блаженніший Йосиф відповідає проф. Прицакові великудушно: «Хоч у моєму закликові мав я на думці науковий збірник наших науковців в першу чергу, але й ідея міжнародної конференції є також доброя і корисною, бо нею ми включимо в наші святкування і цей науковий пам'ятник також науковців чужинців. Це є теж важне. Бажав би я, щоб така конференція була вислідом організаційної праці всіх наших наукових інституцій, що до спільноговідзначення нашого Ювілею зголосились»³¹. Блаженніший дав тоді на організацію міжнародної конференції 30 тисяч доларів, щоб організатори приступили до діла.

Все таки далі не рішено нічого про організацію конференції українських наукових сил. В листі о. І. Музички до проф. Лабуньки з нагоди пожертви Блаженнішого на міжнародну конференцію тридцять тисяч доларів кажеться: «Новою проблемою буде конгрес української Науки, про що ми разом дискутували тут в Римі в часі Вашого побуту. Треба б, на мою думку, про це теж вже говорити і приготувлятись і, думаю, над тим мусимо всі разом застновитись конкретно... Чи не буде добрим першим кроком при-

³⁰ Ю1000, Т. I, ч. 61. Лист підписаний «За дирекцію УНІГУ» проф. О. Прицаком (Директор) і проф. І. Шевченком (Заступник Директора). Це вже вказувало б, що організацію конференції зайнявся гарвардський український Інститут.

³¹ Ю1000, Т. I, ч. 61.

гадатись нашим православним інституціям, щоб вони не вагались пристати до гурту, а теж і оо. Василіянам? Це поважна трудність проф. В. Яніва, яку треба б усунути, бо може стати перешкодою до організації конгресу української Науки »³².

Треба було з рішучістю приступити до організації конгресу чи конференції української Науки. Щоб остаточно справу поставити на організаційні рейки і вийти з натяків та словних проекцій, Блаженніший, Його Крилос і ректорат УКУ звернулись до проф. В. Янева, ректора УВУ, щоб він взявся організовувати окрему наукову конференцію українських наукових установ з нагоди Ювілею. Проф. Янів не радо годився на пропозицію, знаючи про великі труднощі, на які натрапить. Погодився під умовою, що до цього проекту пристануть всі українські установи, всіх українських віровізанань. Якщо не вдастся до проекту притягнути всіх — він від організації конференції відступить. Він взявся до листування і контактів, щоб таку згоду всіх установ одержати і приступити до організації конференції. На це потрібно йому часу. 1983 рік повинен би стати роком для такого рішення і початком організації і праці української науки на чужині для віданчення і відсвяткування Ювілею нашого відродження в Христі.

о. І. Музичка

ПЕРЕМИСЬКИЙ АРХІВ

Державний Воєводський Архів в Перемишлі в 1979 році видав каталог: «Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Przemyślu. INFORMATOR o zasobie archiwalnym. Przemyśl – 1979, str. 92.

Цей каталог опрацював д-р Здзіслав Конечни при співпраці Августа Фенчака і Марії Осядач. На 80-тій сторінці написано, що 10 206 документів Державного Воєводського Архіву в Перемишлі походять з «Архіву грекокатолицького єпископства в Перемишлі» і вони датовані від 1291-1946 року. По другій світовій війні згаданий Архів приміщене в церкві Сострадання Пресв. Богородиці на Засіянню (Отці Василіянни). Подаємо тут список документів від 1-294.

³² Ю1000, Т. I, ч. 63.

Документи архіву греко-католицького єпископства в Перемишлі,

1. Галицький князь Лев Данилевич, надає Спаському монастиреві в самбірській округі села Страшевичі і Созань. Львів 8.X. 1292 (6800). Пергамен 22,8x21 см.: староруська мова, півустав, оригінал, печатка відрвана. Давня сигнatura AN I.

2. Галицький князь Лев Данилевич надає Самбірському єпископові Іларіонові і для новозбудованого Спаського монастиря над берегом Дністра землю в селі Волковії, заселену 15-ма селянами. Брак місця видання. Правдоподібний рік 1293, то в закінчення будови монастиря. Аднотація А. Петрушевича: «А писець Захарія Віктор (сік) записаний в С(вя)тів Евангеліє ». Пергамен, 7x12,2 см., староруська мова, півустав, брак печатки. Давня сгн. AN III.

3. Галицький князь, Лев Данилевич, надає Перемиському єпископству (Богу і св. Йоану, Перемиської Епіскопії) село Роушевичі (нині Грушевичі). Львів 8.X.1302 (6810). Пергамен, 29,8x16,9 см., староруська мова, півустав, брак печатки. Аднотація А. Петрушевича: « Кажеться бить подлінною ». Давня сгн. AN II.

4. Опольський князь Володислав, надає Константинові церкви Спаські в Перемишлі, св. Ілії в Малковичах разом з церковними землями. Львів 6.XI.1378. Пергамен 38,2x23, 5x4,5 см., латинська мова, княжа печать. Давня сгн. AN IV.

5. Самбірський староста Сташко з Давидова, розмежовув добра Спаського монастиря від дібр Стрілковичі. Погоріче 21.I.1422. Пергамен, 26,3x16,4x2,3 см., староруська мова, брак печатки. Давня сгн. В.2.

6. Руський староста Спитко з Тарнова присуджує Перемиському владиці Ілії у спорі з Янушом Насанієвічем діл Даунієво в селі Корманичі. Перемишль, 13.III.1424. Пергамен 21,7x3,1x4,6 см. Латинська мова, брак печатки, остався пергаменовий пасок. Давня сгн. В.3.

7. Самбірський староста Владек, відмежовув землі для монастиря ордену св. Василія Великого (Смільниця?) і села Тершево від Старого міста (Самбора) 23.VI.1424. Пергамен, 21,9x15,7 см., латинська мова, воскова печатка, децпо відрвана. Давня сгн. V.

8. Польський король Казимир Ягайлочик надає Іванові Бірецькому Перемиське єпископство. Нове місто Корчин, 2.VI.1467. Пергамен, 32x18,5x5 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сгн. N Va.

9. Суддя Яків з Десятин і заступник судді Рафаїл з Порохника транскумують і потверджують документ в 5.III.1476. Перемишль, в которому Маргаретка, аліяс Марина Кундратова, з передмістя города перемиського враз з дітьми Бляжесем і Доротесю записує Іванові, Перемиському владиці і церкві св. Миколая, всі свої добра положені на передмістю Перемишля. Перемишль 14.I.1499. Пергамен, 18,4x23,2x22 см. Латинська мова, печатка покрученна. При документі є віддільний пергаменовий пасок. Давня сгн. BN 4.

10. Белзький воєвода, Самбірський староста Ян Одровонж,

видав вирок в спорі між Перемиським владикою Антонієм і Миколаєм Таляхівським з села Тарановичі за дорогу і границю поміж селами Страшевичі і Новим містом. Ін відлія Тарановіце, 11. V.1510. Пергамен, 21,5x16,4x23 см. Латинська мова, печатка воскова Одровонжа, давня сгн. NV II.

11. Польський король Зигмунт I потверджує документ з 1.X. 1501 ін кастро Санок, в котрому Миколай з Камениць, Сяніцький староста, дав Юрієві і Яцкові Кульчицькому війтівство в селі Смольник. Краків, 4.XII.1510. Пергамен, 51x41,2 см., латинська мова. Коронна мала печатка. Давня сгн. Смольник В 5.

12. Король польський Зигмунт I видав Перемиському старості мандат, щоби враз з чотирьома мужами забезпечив єпископські добра по смерті Перемиського владики. Краків 15.VI.1518. Пергамен 43,5x32,4 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сгн. N VIII.

13. Станіслав де Яксманіце і інші члени земського перемиського суду стверджують, що дідичі Валеви продали Перемиському владиці Йоакимові частину у Валеві. Перемишль 9.V.1525. Пергамен, 32,7x30,4x49 см. Латинська мова. Воскова печатка Станіслава де Яксманіце. Давня сгн. N XI.

14. Микола Дерешняк де Рокітніца суддя і Іван Боровський заступник судді Перемиської землі стверджують, що брати Скорутові продали добра Велюничі перемиському владиці Йоакимові. Перемишль 10.III.1528. Пергамен 34,3x16,8x35 см. Латинська мова. Брак печатки, остались отвори для паска і сліди печатки. Давня сгн. N XIII.

15. Польський король Зигмунт I з причини віку і недуги єпископа Йоакима, вручав Перемиське єпископство грецького обряду світському пресвітерові Олександрові Терлецькому. Вильно 3.XII. 1528. Пергамен, 44,5x39 см. Латинська мова. Брак печатки. Давня сгн. N XII.

16. Суддя Микола Дерешняк де Рокітніца і заступник судді Перемиської землі Андрій Кречовський стверджують, що Петро і Василь Пацлавські, а також Іван Гербурт довершили виміну дібр Заболотя і Луки Чарторий поміж Велюнічами і Посковичами. Перемишль 30.VI.1534. Пергамен, 30,9x23,5x5 см. Латинська мова. Сліди по 2-ох печатках. Давня сгн. N X.

17. Перемиський єпископ Лаврентій (Терлецький) грецького обряду потверджує документ з 16.X.1422 (без місця видання), в якому Ілля, Перемиський єпископ грецького обряду, заявляє, що Окоя продав своє дворище Кондратові на передмістю Волче в Перемишлі. Перемишль, 21.III.1355. Пергамен, 30x22,5x47 см. Руська мова, півустав переходить у скоропис. Брак печатки, остався біло-червоний шнурок. Давня сгн. BN 1.

18. Польський король Зигмунт Август відновив привілей Зигмунта I, виданий 10.III.1535, установлений в II половині серпня 1407 р. в Сандомирі, через Володислава Ягеллу, котрий призначав Перемиському владиці випосаження і привілей. Краків 29.IX.1558.

Пергамен, 65x42 см., латинська мова, відірвана печатка. Давня сгн. XXXII.

19. Польський король Зигмунт Август потверджує документ Льва Данилевича, галицького князя з 8.X.1302 у Львові про добра Грушовичі передані католицькій катедрі в Перемишлі св. Івана Хрестителя. Краків 27.VIII.1549. Пергамен, 60x33,5x88 см. Латинська мова, велика коронна печатка, слабо читна. Давня сгн. XVI.

20. Польський король Зигмунт Август потверджує документ з 21.I.1422 виданий в Погорічі, в якому Сташко з Давидова, самбірський староста, розмежовує добра Спаського монастиря від дібр Стрілковичі для Перемиського владики, еп. Антона Радиловського. Пергамен 57x32x74 см. Краків 27.VIII.1549. Латинська мова, брак печатки, документ знищений. Давня сгн. XIV.

21. Польський король Зигмунт Август відновляє документ Зигмунта I з 10.III.1535, виданий у Вильні і потверджує документ королі Володислава Ягелли з Сандомиру (пост прімам домінікам Ассумпціоніс Маріє В.) з 1407 р., в якому признається Перемиському єпископству добра Валява, Стрілковичі, Тарнава етц. (Пор. документ сгн. 18). Краків 27.VIII.1549. Пергамен, 64,4x51 x94 см., латинська мова, брак печатки. Давня сгн. XV.

22. Польський король Зигмунт Август дає Перемиському владиці Антонові Радиловському на забудування в межах і поза межами дібр церкви св. Івана в Перемишлі. Краків 29.IX.1550. Пергамен, 50x34,2x8,8 см. Латинська мова. Брак печатки. Давня сгн. XVIII в.

23. Польський король Зигмунт Август потверджує документ з 24.V.1546, виданий в Кракові, в якому королева Бона звільняє греко-католицьке духовенство в Самбірському старостві від плат по померлих (мортицініюм). Краків 20.III.1553. Пергамен, 48,5x36x10,9 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сгн. XXI.

24. Польський король Зигмунт Август звільняє Перемиського Владику Антона Радиловського від всіх світських юрисдикцій. Він одиноко має відповідати перед королем. Краків 20.III.1553. Пергамен, 48,5x26x8,5 см. Латинська мова, печатка відірвана. Давня сгн. XIX.

25. Польський король Зигмунт Август потверджує документ з 7.XI.1378, в якому опольський князь Володислав надає Константинові Деяк церкви Спаські в Перемишлі і св. Іллі в Малковичах. Краків 20.III.1553. Пергамен, 59x40x12 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сгн. XX.

26. Польський король Зигмунт Август видає вирок у спорі між Перемиським Владику Антоном Радиловським і римо-католицьким єпископом Яном Дядускім в справі десятини з села Валява «ад катедрам Преміслівнаем Рутенорум, нон Лятінопольонорум». Краків 20.III.1553. Пергамен, 49,5x27,4, латинська мова. Сліди по великій сургучевій печатці. Давня сгн. XVIII.

27. Польський король Зигмунт Август давлює Перемиському владиці Антонові Радиловському будувати domi i varstati в ме-

жах перемиських мурів. Люблін 15.III.1554. Пергамен, 50,5x36,5 x12,5 см. Латинська мова. Велика коронна воскова печатка, документ роздертий. Давня сін. XXIV.

28. Польський король Зигмунт Август потверджує документ Петра Кміти, виданий в Кракові 1553 р., яким звільняється під даних дібр Валеви і Мосцічан від праць при фортифікації в Медиці. Люблін 15.III.1554. Пергамен, 57x29x88 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сін. XXIII.

29. Польський король Зигмунт Август потверджує привілеї королевої Бони для Перемиського владики Антона Радиловського на ліс Дубно і Спаський монастир. Люблін 7.IV.1554. Пергамен, 36,5x25x70 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сін. XXV.

30. Польський король Зигмунт Август потверджує угоду заключену в день св. Севастіяна 1551 р. поміж містом Перемишлем і Перемиським владикою Антонієм Радиловським в справі посідання городів Цвірковського (С. Спас) і Коцарава? на передмістях Перемишля. Люблін 7.IV.1554. Пергамен, 36,4x30,3x78 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сін. XXII.

31. Польський король Зигмунт Август потверджує документ князя Льва Данилевича для Спаського монастиря. Пор. сін. 1. Пйотрків, 18.IV.1555. Пергамен, 37,9x33x8 см, латинська мова, брак печатки. Давня сін. XXVII.

32. Польський король Зигмунт Август видає вирок в спорі про десятину між парохом Яковом де Вишатичі і Перемиським владикою Антоном Радиловським на користь владики. Пйотрків 27.V.1555. Пергамен, 56x14,6 см., латинська мова, брак печатки. Давня сін. XXVI.

33. Польський король Зигмунт Август потверджує передання ґрунтів князя Льва Данилевича, які лежать поміж селами Торчиновичі і Тарановичі поблизу міста Страшевичі, для Перемиського єпископа Абраама. Варшава 29.IX.1556. Пергамен, 45,5x27x9,5 см. Латинська мова, мала коронна печатка. Давня сін. XXIX.

34. Польський король Зигмунт Август дозволяє владиці Антонії Радиловському на вільне рубання дров і випас страшевицької худоби в селах Кремінь, Забільська Воля і Сушиці. Пйотрків, 17.V.1557. Пергамен, 55x35x12,4 см. Латинська мова, велика коронна печатка у фрагментах. Давня сін. XXVIII.

35. Польський король Зигмунт Август потверджує продаж війтівства в Шегині Перемиському владиці Антонові Радиловському через Станислава Конарського. Вільно 8.III.1558. Пергамен, 39x 39,5x8,5 см. Латинська мова, велика діра на зігненню, пасок по печатці. Давня сін. XXXIII.

36. Польський король Зигмунт Август потверджує документ Івана Одровонжа де Справа самбірського воєводи, виданий в Страшевицях в травні 1512 р., в справі розмежування дібр Страшевичі, принадлежних до владики Антона Радиловського, від дібр Кобла, Воля Коблянська. Красностав 14.VII.1558. Пергамен, 45,5 x33,3x7,8 см. Латинська мова. Фрагменти великої коронної печатки. Давня сін. XXXI.

37. Польський король Зигмунт Август потверджує угоду між містом Перемишлем і Перемиським владикою Антоном Радиловським в справі посідання землі на передмістях Перемишля. (Пор. док. сін. 30). Красностав, 14.VII.1558. Пергамен, 45,8x33,3x7,8 см. Латинська мова, фрагмент великої коронної печатки. Давня сін. XXX.

38. Польський король Зигмунт Август потверджує даровиану Перемиському єпископові Антонові Радиловському лук Чарторії положених поміж селами Велюнице і Мальговичі, дарованих Яковом Гербуртом з Фельштина для катедральної церкви в Перемишлі. Краків 17.III.1559. Пергамен, 44,5x28,3x7,4 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сін. XXXIV.

39. Польський король Зигмунт Август потверджує документ з 12.IX.1558, виданий в Перемишлі, в якому перемиський староста Спитек Йордан передає єпископству добра в селі Коросно коло Перемишля. Краків 29.IV.1559. Пергамен, 38,5x29 см. Латинська мова, брак печатки.

40. Польський король Зигмунт Август звільняє город (гордум), званий Михайлівське, що належить до Перемиського владики Антона Радиловського, який положений на передмістю Перемишля, від усяких тягарів. Краків 35.V.1559. Пергамен, 45,4x26x88 см., добре збережений, латинська мова, бракує печатки. Давня сін. XXXV.

41. Польський король Зигмунт Август передає Яковові Каludeцькому село Велюничі по смерті Перемиського владики Йоакима з правом дідичення для його мужеських потомків. Вільно, 10.XI. 1559. Пергамен, 53,3x27,1x91 см. Латинська мова, добре збережений, отвори по печатці. Давня сін. XXXVI.

42. Польський король Зигмунт Август потверджує зрешення прав Якова Каludeцького до дібр Велюничі на користь Перемиського владики Антона Радиловського і його наслідників. Вільно, 5.IV.1560. Пергамен, 37,5x27,3x6,6 см. Латинська мова, добре збережений, мала королівська печатка, пасок по другій печатці. Давня сін. XXXVII.

43. Польський король Зигмунт Август потверджує акт зрешення прав Станіслава Конарського до війтівства в селі Шегині на користь Перемиського владики Антона Радиловського. (Пор. док. сін. 35). Вільно 9.VI.1562. Пергамен, 35x29,5x4,3 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сін. XXXVIII.

44. Польський король Зигмунт Август потверджує продаж в р. 1541 дібр Чарторії зі сторони Васька Паславського в користь Перемиського владики Лаврентія (Лаврентію). Вільно 9.VI.1562. Пергамен, 57x33x16 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сін. XXXIX.

45. Вдова по Петру Кміті, перемиськім старості, Варвара, з Вісніча, краківського воєвідства, потверджує тестамент Петра Кміти, що відноситься до окрайця поля Собінського і будови нової церкви в селі Чорна. Кузымінь 1562. Пергамен, 50x25,9x20 см.

Латинська мова. Місцями полиняний, нечиткий, брак печатки. Давня сгн. Чорна Нр. 4.

46. Польський король Зигмунт Август дас Перемиському власні Антонові Радиловському церковний іммунітет на війтівство в селі Шегині. Пйотрків, 2.III.1563. Пергамен, 42x31,8x84 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сгн. XXXX (sic!).

47. Польський король Зигмунт Август звільняє духовенство грецького обряду від залежності самбірського старости. Варшава 22.IV.1564. Пергамен, 47,3x30x8,4 см. Мала коронна печатка, добре збережена. Латинська мова. Давня сгн. XLI.

48. Польський король Зигмунт Август, мандат до урядників руської землі саноцького дистрикту, щоб своїх підданих принадлежних до гречької релігії не турбували, ані також тимбільше не відтягали їх від богослужень в своїх церквах. Пйотрків, 11.II.1565. Папір біфолюм 32x21 см., латинська мова, королівська печатка витиснена на документі. Давня сгн. XLII.

49. Польський король Зигмунт Август позволяє Перемиському власні Антонові Радиловському на посідання війтівства в селі Шегині до кінця життя. Люблін 9.VIII.1566. Пергамен, 37x29,6x9 см. Латинська мова, пасок до печатки. Давня сгн. XLIII.

50. Польський король Зигмунт Август дас Лукашові Ігнатовичеві попівство в селі Котковичі, аліс Чуків, коло Самбора і прилучує до нього часть поля. Люблін 12.VIII.1569. Пергамен, 33,2x19x65 см. латинська мова, брак печатки. Давня сгн. Чуків 5.

51. Польський король Зигмунт Август дас Перемиському власні Антонові Радиловському і його наслідникам город званий Михайлівське в Перемишлі. Люблін 12.VIII.1569. Пергамен, 45,6x30x7,5 см. Латинська мова, пасок до печатки. Давня сгн. Чуків N 26.

52. Польський король Зигмунт Август потверджує документ виданий 18.III.1567 в Самборі, в якому Ян Стажеховський, самбірський староста, творить (ерегує) попівство в селі Жукотин коло Самбора і дас йому два лани поля. Варшава, 28.II.1570. Пергамен, 57x24x7 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сгн. Жукотин N 26.

53. Польський король Генрик Валєзи потверджує привілей Зигмунта Августа для львів'ян гречького обряду 26.X.1574. Ін кастро Галіч. Папір 4 карти, 20x4x43 см., латинська мова. Давня Давня сгн. XLV. Копія.

54. Львівський староста Микола Гербурт, власник дібр Собень і Ліско стверджує, що пін Андрій з Залужа продав попівство в Залужу враз зі всіма принадлежностями попові Іванові Пачковському з Пачова. Ін Арес Лесценеіс, 20.VI.1575. Пергамен, 32,9x20,6x30, латинська мова, на вігненнях діравий, брак печатки.

55. Польський король Стефан Батори доаволяє Перемиському власні Антонові Радиловському іменувати коадютором Івана Радиловського. Ярослав 3.X.1578. Пергамен, 48x29x9,3 см. Латинська мова, знаки по печатці. Давня сгн. XLVI.

56. Польський король Стефан Батори видає вирок в спорі між радниками і міщанами міста Самбора і Перемиським власни-

кою Антоном Радиловським про місця і церковні domi в тому місті на користь владики. Варшава 17.XII.1579. Пергамен, 63x32,2x7,1 см. Польська і латинська мова, брак печатки. Підпис короля. Давня сгн. XLVII.

57. Польський король Стефан Батори потверджує документ з 2.III.1563 виданий у Пйотркові, в якому Зигмунт Август дав Перемиському владиці Антонові Радиловському церковний іммунитет на добра в Шегині. Варшава 26.II.1581. Пергамен, 47,4x25x5 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сгн. XLVIII.

58. Польський король Стефан Батори іменує Стецька Брилінського на коадютора « Кум спе сукдесюпіс » Перемиського владики Антона Радиловського. Варшава 1.III.1581. Пергамен, 44,5x25,3x8 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сгн. XLIX.

59. Микола Тарло зі Щекотин, перемиський хорунжий стверджує, що продав Стецькові Бачинському попівство в Поляні коло Добромуля. Ліски 21.VI.1582. Пергамен, 36x16x15 см. Поляніяле і протерте письмо, латинська мова, брак печатки. Давня сгн. Поляна к. Добромуля.

60. Король польський Стефан потверджує документ з 2.VII. 1019 (т. є 1511), виданий в Берестю на великому соймі, в якому Зигмунт I польський король, покликуючись на привілеї свого батька Казимира і брата Олександра, звільняє духовенство грецького обряду від світської юрисдикції. Варшава 25.II.1585. Пергамен, 60x45x4,6 см. Руська мова, брак печатки. Давня сгн. LI.

61. Польський король Стефан потверджує для перемиських міщан греко-католицької релігії свободу релігійних практик. « Не маєтрапус ет конзулес цівітатіс преміслензіс Рутенос ін екаерціціо оффіції юкста ритум грекум імпедіянт, некве ад феста лятіно-рум целебранда когант ». Краків 9.V.1585. Папір., латинська мова. Фрагмент королівської печатки на плетенім біло-чорвонім шнурку. Давня сгн. LII.

62. Станіслав Тарнавський з Тарнави і Вільхові, хорунжий саноцької землі, сповіщає, що продав попівство в селі Тарнаві — Яцкові, синові Юрка Радички тарнавського попа, разом зі всіма принадлежностями. Загір'я 18.X.1588. Папір біфоліюм 20,5x32 см. Латинська мова слід сургуча по печатці. Давня сгн. Тарнава №. 21.

63. Станіслав Тарнавський з Тарнави, хорунжий саноцької землі, сповіщає, що продав попівство в селі Тарнаві — Яцкові, синові Юрка Радички, тарнавського попа, за 40 гривень. Кожна гривна начислює по 48 грошей, враз зі всіма принадлежностями. Загір'я, 18.X.1588. Пергамен, 31x35,5x85 см. Польська мова. Місцями діри, брак печатки. Давня сгн. Тарнава №. 22.

64. Станіслав Тарнавський з Тарнави, хорунжий саноцької землі, сповіщає, що продав попівство в селі Вільхова — Григорієві, синові тарнавського попа Юрка Радички, за 30 талярів битих разом з принадлежностями і вільностями. Загір'я 7.I.1590. Пергамен, 34,5x22,3x28 см. Польська мова, стан добрий, брак печатки. Давня сгн. Вільхова к. Тарнавка N 17.

65. Польський король Зигмунт III поручас Михайла Копи-

стинського на Перемиського єпископа. Краків 20.V.1591. Пергамен, 31,4x25,4x8 см. Польська мова, брак печатки. Давня сгн. № 6.

66. Станіслав Тарнавський з Тарнави, хорунжий саноцької землі сповіщає, що продав попівство на галицькому передмістю Павлові, синові попа Максима, за 60 злотих. В Бахові 12.III.1593. Папір біфоліюм, 31x20,5 см., польська мова, печатка витиснена на документі. Давня сгн. Баличі, №. 6.

67. Польський король Зигмунт II дозволяє Олексі, попові Жукотина, на передачу 2 ланів поля для користі своїх синів Ігнатія і Василя. Варшава 9.VI.1593. Пергамен, 43,4x32,7x8 см., польська мова, воскова печатка на шнурку. Давна сгн. Жукотин, №. 26.

68. Станіслав Стадніцький зі Жмигорода, продає попівство в селі Ступосяни попові Олексі і його потомкам. В Ліску, 11.VI. 1599. Пергамен, 36,4x30,5x7,5. Латинська мова, мала коронна печатка, частина ушкоджена, шнурок шовковий, біло-зелений і жовтопомаранчевий.

69. Станіслав Стадніцький зі Жмигорода продає пацлавському попові Косткові і його дияконові Яцкові попівство в Залужу коло Сянока за суму 150 злотих і звільняє їх від всяких тягарів. Лісько 25.VII.1600. Пергамен, 39,5x20x3,5 см. Польська мова, брак печатки. NB. незнаний документ А. Петрушевичеві.

70. Волинський воєвода Олександер Острозький надає попові Леонтеєві церкву у Заліську, ярославський повіт, разом з ґрунтами і десятинами від кметів і загородників. Польська мова. В Ярославськім замку. 4.VIII.1601. Папір біфоліюм, 31x20 см. печатка витиснена на документі в сургучі.

71. Король польський Зигмунт III підтверджує документ, в якому Зигмунт Август звільняє війтівство в Шегині коло Перешиля від усіх тягарів і дає те війтівство церкві св. Івана Хрестителя в Перешилі. Краків 1.III.1603. Пергамен, 35x13x57 см. Латинська мова, мала коронна печатка, фрагмент. Давня сгн. LIII.

72. Польський король Зигмунт III підтверджує документ Зигмунта Августа з 22.II.1605, який дає київським митрополитам і руським єпископам духовні права грекої релігії, отримані від попередників, звільняє їх від світської юрисдикції. Варшава 22. II.1605. Пергамен, 60x49,2x11,8, руська мова, фрагмент малої королівської печатки з воску на рожево-блакитному шнурку. Місцем документ діравий. Давня сгн. XLV.

73. Польський король Зигмунт III задержує попа Гриця і його синів в посаді попівства в селі Суровиці коло Буківська з застереженням, що по їх смерті попівство переходить до диспозиції короля. Краків 26.V.1605. Пергамен, 63,3x21x7,7 см. Латинська мова, сліди по печатці.

74. Папа Павло IV підтверджує Отцям Домініканам польської провінції дані ім привілеї попередниками. Рим 2.I.1606. Пергамен, 49,5x35,2x72, латинська мова, сліди по печатці.

75. Ян Кароль Тарло, дідич на Янівці і Чаплях, підтверджує продаж попівства в Чаплях через свою попередницьку Регіну з р. 1587 і Варвару з Тарлова Сухачевську. Яновець, 22.I.1610. Пер-

гамен, 52x28,7x34 см. Польська мова, вилиніле письмо, бронзовий шнур. Давня сін. Чапле.

76. Коронний Маршалок Микола Вольський продає Теодорові попівство в селі Юречкова коло Устрік Долішніх за суму 150 золотих і потверджує відбір тої суми. В Риботицькому Замку 11.II. 1615. Пергамен, 40,5x28 см. Польська мова, брак печатки.

77. Польський король Зигмунт III потверджує документ з 11.VI.1615 виданий на міському оболоні, що відноситься до компромісу між перемиським єпископом грецького обряду і мешканцями Перемишля в справі оболоня і інших посілостей приналежних до міста. Варшава 6.VI.1616. Пергамен. Складка 8 карт. Польська і латинська мови. Брак печатки. Давня сін. LV.

78. Станіслав Стадніцький ві Жмигороду потверджує, що продав попівство Семенові на Вуйськім. Брак місця (Лісько?). 13.22. 1619.

79. Польський король Зигмунт III потверджує документ з 30.V.1616, в якому Микола Данилевич, самбірський староста, задержує попів при попівстві в селі Плоске коло Старого Самбора. Варшава 22.V.1616. Пергамен, 35,5x22,5x8 см. Польська і латинська мова, брак печатки.

80. Катерина Сенявська, коронна підчашина дас Іванові попівство в селі Добрянське Добра, повіт Ярослав до кінця життя. Бережані 28.VI.1620. Папір біфоліюм, 31,5x21. Польська мова, на згиненнях протертій. Печатка Катерини Сенявської.

81. Микола Бронім Сенявський, граф на Школові і Миши, зберігає попа Стефана на правах і в церкві в селі Добрянське. (Добра, деканат ярославський). Дибків, 1621. Дата місяця і дни видерта. Папір, 31x20 см. польська мова. Місцями затертій. Печатка Сенявського.

82. Польський король Зигмунт III потверджує документ з 12.XII.1621 в Самборі, в якому Микола Данилевич потверджує Прокопа і Івана в уживанні попівства в селі Івоадець в самбірській економії і передає ім поле. Варшава 9.IV.1625. Пергамен, 42x22,7x8 см. Польська і латинська мова, сліди по печатці.

83. Ян Кароль Тарло зі Щеканович, потверджує попові Світловечеві продаж попівства в Гуменець коло Самбора, через свого брата Павла і всі надані ним вільності. На Янівці, 5.XI.1626. Пергамен, 43,5x31,5x70 см. Польська мова, брак печатки.

84. Ян Данилевич, дідич Олеська, воєвода руських земель, відновлює ерекцію церкви в Олеську. Брак місця видання, 8.VIII. 1627. Папір, 5 карт 19,4x30,5 карт, латинська мова, витиснена сінгнетом печатка на папері.

85. Єлизавета Корняткова продає попівство і пів лана поля з луками в Тамаровицях коло Мостицьк поповічеві Федорові і його братові Михайліві. Сосница 22.XI.1628. Пергамен, 32x24 см. На згиненнях протертій. Польська мова, 2 печатки Корняткової.

86. Єпископ перемиський і сяноцький Анастасій Крупецький сповіщає панам, що прості селяни привласнили собі попівство і завідували духовними справами, і були вони вже на синодах ви-

кляті. Рівночасно просить, щоби старалися про звільнення (сублебацію) від тієї клятви. Папір, 32,7x20 см. Польська мова, овальна печатка в сургучі.

87. Польський король Володислав IV поручав Івана Романовича Попеля, по смерті Івана Крупецького, на Перемиського єпископа. Krakів 18.III.1633. Пергамен, 53x23,5, латинська мова, брак печатки. Давня стн. LVII.

88. Польський король Володислав IV дозволяє заложити братство православної релігії при церкві св. Тройці в Перемишлі і дозволяє на свободні служби релігійних практик. Krakів 22.III. 1633. Пергамен, 48,5x85 см. Польська мова, брак печатки. Давня стн. LIX.

89. Польський король Володислав IV здійснює в правах перемиських міщан грецького віровизнання з католиками. Можуть бути вибрані до всіх міських урядів, а також виконувати всяке ремесло. Krakів 22.III.1633. Пергамен, 57,5x28x95 см. Польська мова, велика коронна печатка. Давня стн. LVIII.

90. Станіслав граф на Віснічі Любомирський, воєвода руських земель етц., дає ростоцькому попові Андреєві Улицькому привілеї на попівство на Віснічу, 20.VI.1636. Папір, 32x20 см. Польська мова, печатка витиснена на папері, по берегах ушкоджений.

91. Король польський Володислав IV підтверджує посідання городу через жида Мошка Соломона в Яворові при посіlostях монахинь Чину св. Василія Великого. Варшава, 25.II.1637. Пергамен, 36x16,2x65 см., латинська мова, печатка канцелярії. Давня стн. LX.

92. Солтис Данило Перунський продав лан землі в Голем пірнському пресвітерові Василеві Процевічеві за 220 зол. Перунка 25.VII.1640. Папір біфоліюм, 31x19 см., польська мова, сліди по сургучевих печатках.

93. Перемиський владика Атанасій Крупецький дає відпуст в Поворознику, коло Мушини. Перемишль 26.VI.1642. Пергамен, 40,5x21,5x3,9 см. Руська мова, брак печатки, остався бордовий шнурок. Давня стн. В 7.

94. Польський король Володислав IV підтверджує документ з 25.IX.1642 в Жовкві, в якім воєвода руських земель Яків Собські підтверджує вольності для братства церкви св. Юрія в Яворові. Варшава, 5.V.1645. Пергамен, 46,5x26x8,5 см. Латинська мова і польська, брак печатки.

95. Микола Поповський дає Олексі Стецьковічеві попівство в Глудні, повіт Березів і звільнене його від усіх тягарів і дає право до користування лісами. Бартків 9.VIII.1648. Пергамен, 42,3x24 см. Польська мова, воскова печатка Ваповського на шнурку.

96. Київський митрополит Сильвестр Косів іменує Антона Винницького Перемиським єпископом. Київ 15.VII.1650. Папір, 70x50 см., руська мова, витиснена печатка на папері, на згинах протертій.

97. Польський король Ян Казимир іменує Олександра Винницького (потім названого Антоном Винницьким), ляїка, пере-

миським єпископом грецького обряду. 27.IV.1650. Пергамен, 53x26,5x112 см. Польська мова, велика коронна сургучева печатка. Давніє стн. LXII.

98. Польський король Ян Казимир потверджує привілеї Зигмунта III, які надавали вольності для попівства в Буневі. Варшава 25.II.1652. Пергамен, 29,5x28x57 см. Польська і латинська мова. Велика коронна сургучева печатка в пущці.

99. Ліський парох Адам Суршевич потверджує надання землі через своїх попередників попові Іванові Висліцькому в селі Янківці. Без місця видання, 19.IV.1652. Папір, 28,5x23,3, на зігненнях протертій, письмо полінняле, польська мова, сліди по печатці.

100. Ян Замойський граф, пан Тарновиць і Ярослава, речицький староста і проче, потверджує попові Луці Матвієвичеві презенту на церкву в Висоцьку. Звільнення того попа від всяких тягарів з вийнятком тих, що складаються для Річі Посполитої. А) Замосте 8.VIII.1652. Б) Ляшки, 5.IX.1662. Папір біфоліюм, 21,5x34,5, на зігненнях протертій, польська мова, печатка Замойського більша і менша.

101. Польський король Ян Казимир залишає в праві поповиців в селі Яблінка Дубова в самбірськім старостстві в іхньому уживанню поля. Варшава 17.VI.1654. Папір біфоліюм, 31x21 см., польська мова, коронна малая печатка витиснена на папері.

102. Станіслав Конецьпольський, любачівський каштелян, залишає в праві попа в міховській церкві (Мігова коло Добромуля) в уживанню поля, яке від давна належало до церкви. В Добромильському замку, 28.XI.1654. Папір біфоліюм, 20,4x31,5. Польська мова, слід по печатці.

103. Єлизавета з Потоцьких Синявська, графиня на Шілаві і Миші, польська письменниця коронна етц., надає попам Івацові і Яцкові теплицьку церкву з усіма принадлежностями, які до неї належали. Олешиці, 4.VIII.1655. Папір біфоліюм, 31x19,5 см. Польська мова, печатка Синявської.

104. Олександер граф на Віснічу Любомирський, конюший, коронний етц., на прохання Андрія Улицького, розтоцького пароха, потверджує привілеї на розтоцьке попівство свого батька, з дня 20.VI.1636. Навойова, 10.VI.1656. Папір біфоліюм, 31,4x20,1 см. Польська мова, витиснена в сургучі печатка.

105. Польський король Ян Казимир потверджує документ з 2.VIII.1642 у Варшаві, в якому польський король Володислав IV потверджує надання з 7.XI.1378, через опольського князя Володислава церквам Спаській і Іллі два лани поля. Krakів 17.VIII.1657. Пергамен, 36,5x25,7x30 см. Латинська мова, брак печатки. Давніє стн. LXII.

106. Польський король Ян Казимир потверджує універсалом грекокатолицькому духовенству права забезпечені в гадянському договорі. Варшава 30.III.1659. Папір біфоліюм, 33x22,5. Польська мова, велика коронна печатка, стн. LXII а.

107. Станіслав з Горая Чурило, луцький суfragан, дідич на

Сідлицьках коло Яворова. Рогожно, 25.VIII.1659. Папір біфоліюм 32,2x19,5 см. Печатка — сигнет Чурили, польська мова.

108. Король польський Ян Казимир потверджує документ з 17.XII.1579 у Варшаві, в якому польський король Стефан, на прохання Перемиського владики Антона Радиловського надає перемиським крилошанам два domi положені на передмістю Перемишля на грунтах Михайлівське і Ревуське і звільняє їх від королівського і міського судівництва. Варшава 19.V.1660. Пергамен, 66,5x32x 85 см. Латинська мова. Велика коронна сургучева печатка. Давня сгн. LXIII.

109. Францішек з Великих Кунчиць Mnішок, судецький каштелян, увільняє попа з Волі Цеклинської від усіх повинностей і тягарів, визначає його повинності і надає попівство в тому селі дещо поля. Без місця видання. 12.VII.1660. Папір біфоліюм. 30x 20 см. Польська мова, певиразна печатка, на згинах проріттій.

110. Польський король Ян Казимир надає попівство в селі Дністрик в самбірській економії Онуфрові Тимотеві Хомі. Самбір 20.IX.1660. Пергамен, 29,7x21,5x63 см. Латинська мова. Сліди по печатці.

111. Польський король Ян Казимир надає попівство в Рипянах синам померлого попа Михайла. Самбір 20.IX.1660. Пергамен, 38,9x31x8 см. Польська мова, брак печатки.

112. Єлизавета Віктора з Потока Потоцька, коронна обозна, надає стрибчним братам церкви в Теплицях зі всіма принадлежними до неї пожитками і звільняє їх від усіх повинностей. Дубків, 8.III.1661. Папір біфоліюм, 31x18,5 см. польська мова. Печатка відтиснена сигнетом в сургучі.

113. Православний перемиський і сяніцький єпископ Антін Винницький потверджує братство при церкві Різдва Пресвятої Богородиці на оболоню на передмістю Перемишля. Спаський монастир, (Перемишль), 25.III.1661. Пергамен, 62x29x6,8 см. Руська мова, єпископська овальна печатка в блишанім пуделку на рожевій стрічці.

114. Польський король Ян Казимир потверджує документ Яна Собешина Собеського, яворівського старости, коронного хорунжого, виданий 14.II.1662 в Яворові, який затверджує для церкви св. Юра в Яворові і церковному братству всякі вольності. Львів 23.X.1662. Пергамен, 53,5x27,7x55 см. польська і латинська мова, брак печатки, остались стрічки.

115. Польський король Ян Казимир зберігає поповичів Ілю і Сенька в уживанні попівства в селі Просіки і Нанові коло Коростенка. Львів 23.VII.1663. Папір, 32x25,5 см. Польська мова. Велика коронна печатка. На зігненнях діри.

116. Микола Бронім з Гранова Сенявський, граф на Шклові і Миші, продає поповичам Григорієві і Іванові з Теплиць півланюк поля в Дубровиці віз всіма принадлежностями і ергує церкву в тій місцевості. Биків 23.X.1663. Папір біфоліюм, 31x20 см. Польська мова, воскова печатка.

117. Польський король Ян Казимир надає привілеї Нереми-

ському владиці Антонові Винницькому на Київську митрополію. В обові, під Борисполем 24.XI.1663. Пергамен, 70x37,5x15 см. Польська мова, велика коронна сургучева печатка в пушці. Давня сгн. LXVIII б.

118. Польський король Ян Казимир на прохання Перемиського владики Прокопа Хмілевського, іменує Антона Терлецького коадьютором єпископа. Перемишль 11.III.1664. Обрамування документу Яна Казимира з 4.V.1662 у Варшаві. Папір біфоліюм, 19,8x32 см. латинська мова, городська печатка. Давня сгн. LXIII а.

119. Архієпископ і митрополит Київський і Галицький Антін Винницький, перемиський, самбірський і сяніцький єпископ, дозволяє на заложення братства при церкві Переображення Господнього у Вісні і затверджує його устави. Валіва 14.III.1665. Пергамен, 52,5x37,8x5,6. Руська мова, брак печатки.

120. Вишневецька книжна Гризельда Констанція Корибутова на Замостю, воєводина руських земель, потверджує попові Луці Матвієвичеві в Висоцька коло Ярослава звільнення від усіх тягарів. Замостя 23.XII.1665. Папір біфоліюм 20x31 см. Польська мова, овальна печатка, витиснена на папері.

121. Перемиський єпископ Антін Винницький, по виборі на Київського митрополита, впроваджує на перемиське єпископство Григорія Гошовського. Перемишль 8.IX.1667. Давня сгн. BN 8.

122. Польський король Ян Казимир затверджує давні привілеї польських королів надані руським митрополитам і єпископам греко-католицького обряду, щодо церковної колляції, зрівнання з духовенством латинського обряду і виключення від юрисдикції міських судів. Варшава 29.VIII.1667. Пергамен, 66x37x8 см. Польська мова, мала литовська печатка і мала коронна в пушці. Давня сгн. LXIV.

123. Перемиський і сяніцький єпископ Григорій Гошовський, затверджує церковне братство при церкві у Валіві. Валіва 18.IV.1669. Пергамен, 38,2x26,5x42 см. Мова руська, овальна єпископська воскова печатка в бляшанім пудемку на червоному шнурку.

124. Польський король Михайло потверджує привілеї Яна Казимира дані митрополитові Гаврилові Коленді у Варшаві 29.VIII.1668 щодо іммунітетів і прав уніяцького духовенства і адміністрування безопічними (vacantes) церковними добрами. На короннім соймі в Krakovі 19.X.1669. Пергамен, 66,5x48x12,5 см. Латинська мова, мала коронна литовська печатка в пушці. Давня сгн. LXIV.

125. Польський король Михайло потверджує документ Яна Казимира, виданий 20.VII.1658 у Варшаві, який потверджує документ Володислава IV з 22.III.1633 в Krakovі, що здійснює православних перемиських міщан у правах з католиками. Krakov 20.X.1669. Пергамен, 67x29x9,8 см. Польська і латинська мова, мала коронна печатка в пушці. Давня сгн. LXVII.

126. Польський король Михайло потверджує документ Яна Казимира, виданий 26.VIII.1658 у Варшаві, що потверджує документ Володислава IV з 22.III.1633 в якому доаволяється на за-

ложення братства при церкві св. Тройці в Перемишлі на львівському передмістю. Потверджується посідані ґрунти, дозволяється на свободне виконування релігійних практик, заложення друкарні і школи. Kraków 16.XI.1669. Пергамен, 53,5x26,2x60 см. Польська мова, брак печатки. Давня сгн. LXV.

127. Польський король Михайло напоминає універсалом шляхту перемиської і сяніцької землі, а також самбірської економії, щоб закинули всякі пресії у відношенню до руського духовенства. Варшава 18.IV.1670. Папір біфоліюм, 33,5x20,5, польська мова, мала коронна печатка. Давня сгн. N 40.

128. Польський король Михайло зберігає при Спаському монастирі добра Страшевичі і Бусовиска в поділі столових дібр перемиського єпископства згідно з угодою між Київським митрополитом Антоном Винницьким і Перемиським єпископом Гошовським. Варшава 10.V.1670. Папір біфоліюм, 40,5x26 см. Польська мова, велика коронна печатка витиснена на папері. Давня сгн. N 39.

129. Польський король Михайло потверджує документ з 5.X. 1647 в Перемишлі, в якому посадник міста і радник міста Перемишля увільняють церкву Богородиці на львівськім передмістю від деяких податків і оплат і дозволяють на заложення шпиталя і школи для дітей греко-католицької релігії. Варшава 18.VIII. 1670. Папір, 44x28,8, польська і латинська мова, мала коронна печатка.

130. Польський король Михайло зберігає права попів в уживанні попівства в селі Горушка коло Самбора разом зі всіма привілеями і вольностями. Варшава 16.II.1671. Пергамен, 41x 19x4,5 см. Польська мова, велика коронна печатка, ушкоджений.

131. Польський король Михайло потверджує документ Яна Казимира, виданий в Кракові 17.VIII.1657, в якому потверджує документ опольського князя Володислава з 7.XI.1378, що відноситься до надання Спаській церкві і Іллі два лани поля в Малковичах. Львів 30.X.1671. Пергамен, 38,5x31x6 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сгн. 131.

132. Польський король Михайло зберігає права попів Тимотея і Семена в селі Волчин в самбірській економії в посіданні пів-ланків. Без місця видання, 30.VIII.1672. Папір біфоліюм, 44x29 см. Мова польська, мала коронна печатка.

133. Ян Собеський маршалок і великий коронний гетьман, потверджує попові Михайліві в Тучепах права і надане поле його батькові Янові Константинові через Яна Замойського, самбірського воєводи, а також поручас намісникам, щоб не робили йому жодної кривиди, але боронили його. Ярослав 30.VIII.1674. Папір біфоліюм 30,5x18,5 см. Польська мова, овальна печатка.

134. Микола Єронім з Гранова Сенявський, граф на Школові і Миші, ерегут церкву в Доброполю 1674. Дата і місце видерте. Папір 21x19,6, польська мова, овальна печатка.

135. Станіслав Конецьпольський, коронний обозний, дозволяє православному братству в Ярославі вибудувати церкву і свободно

відбувати релігійні практики, затверджує їм уживання воля і звільнення від усіх тягарів. Броди 8.II.1675. Пергамен, 54x26х8 см. Польська мова, брак печатки.

136. Польський король Ян III звільняє універсалом добра греко-католицьких духовних в перемиській єпархії від жовнірських постій. Ярослав 27.VI.1676. Папір біфоліюм 30,5x11 см. Польська мова, велика коронна печатка. Давня сгн. 42.

137. Польський король Ян III затверджує руським митрополитам і єпископам всі права і привілеї дані королем Яном Казимиром. Krakів 3.III.1676. Пергамен, 69x55x9,5, польська мова, відірвана печатка. Давня сгн. LXIX.

138. Польський король Ян III потверджує документи: короля Михайла з 19.X.1669, Krakів; Яна Казимира з 20.II.1652, Варшава; Володислава IV з 14.III.1635, Варшава, в яких польські королі затверджують, що в архиєпископствах: полоцькім, володимирськім, лінськім, холмськім і смоленськім, всі духовні гідності греко-католицькі духовні (уніяти) повинні зберігати. Krakів, 3.III.1676. Пергамен, 70x32x6 см. Латинська і польська мова. Велика литовська печатка. Давня сгн. LXX.

139. Францішек Кіліян в Тешанова Тешанівський потверджує попові в селі Рудавка права, дані в 1638 р. його батьком на ґрунти, огороди і луки, а також потверджує повинності, які тяжать на попах того села. Рудавка 28.IV.1678. Папір 32,5x20 см. Польська мова, сургучева печатка.

140. Польський король Ян III зберігає права попів в попівськім уживанні в селі Дніstriку Головецькім, коло Самбора і потверджує звільнення їх від усіх тягарів. (Пор. документ сгн. 110). Львів, 9.VI.1678. Пергамен, 40,5x25,5 см. Польська мова, брак печатки.

141. Дмитро Юрій Корибут, краківський воєвода, великий коронний гетьман етц., подав до відома, що король звільнив батька Теодора Османецького, пресвітера преліцького від всіх тягарів на користь війська. Брак дати і місця видання (1678?). Папір біфоліюм, 32x20 см., польська мова, сургучева витиснена печатка.

142. Православний архиєпископ і митрополит київський, галицький і всеї Руси, перемиський єпископ, затверджує братство Благовіщення Пресвятої Богородиці на львівському передмісті в Перемишлі. Спаський монастир, 5.XII.1679. Пергамен, 56x40x7 см. Руська мова, брак печатки.

143. Польська королева Марія Казимира потверджує документ з 8.VIII.1652, виданий в Замостю, в якому Ян Замойський, річинський старosta, потверджує попові Луці Матвієвичеві надання церкви в Висоцько з приналежними до неї користями і звільнене його від усіх тягарів. Висоцько, 20.IX.1678. Папір біфоліюм, 30,5x18,3 см. Польська мова, печатка королевої. Значні ушкодження.

144. Польський король Ян III зберігає попів Івана Андрія і Якова Тимоновичів при попівстві в селі Кобильниця Волоська в любачівському старостві і потверджує їм всякі права та звільнення.

няє їх від оплат і повинностей. Яворів 4.X.1679. Пергамен, 35,5x25 см. Польська мова, брак печатки.

145. Польський король Ян III надає Іванові Винницькому (пізніше Іонентієві) привілеї на Перемиське єпископство греко католицького обряду. Жовква 19.X.1679. Пергамен, 55x27x5,5 см. Польська мова, письмо місцями полініяле, мала коронна печатка. Давня сгн. LXXII.

146. Польський король Ян III дає попові Іванові і його синові попівство в селі Білець в медицькому старостві і звільняє їх від усіх тягарів. Жовква 29.X.1679. Пергамен, 41x22,5x6,7 см. Латинська мова, велика коронна печатка в пушці.

147. Польський король Ян Казимир затверджує Івана Винницького на становище Перемиського єпископа. Жовква 16.XII. 1679. Папір біфоліюм, 32,6x20,8 см. Мова польська, мала коронна печатка, збереглося тільки половина картки.

148. Микола Бронім з Гранова Сенявський, граф на Шклові і Миші, надворний коронний маршалок, продав попові Янкові з Теплиць тверть рілі і луку, які в власністю теплицької церкви зі всіма принадлежностями і звільняє його потомків від всіх повинностей. Сенява 26.III.1680. Папір біфоліюм 30,5x19,5 см. Мова польська, овальна печатка.

149. Пріор монастиря Отців Кармелітів Босих в Перемишлі, за згодою капітули кармелітів, надає Іллі Кумановичеві і його синам попівство в Губичах коло Доброміля і уstanовляє Васильку Гука, швагра Кумановича правним посідачем попівства на випадок, коли б Куманович не мав сина. Перемишль 24.VIII.1680, папір 38x31,3, польська мова, овальна просфорна («оплаткова») печатка.

150. Польський король Ян III віддає в гарізд Мойсеєві Басовичеві церкву св. мученика Юрія на перемиському передмістю разом з городом і рілею до неї принадженою і остерігає, щоби братство церковне не мішалося до церковних доходів. Варшава 31.III. 1681. Пергамен, 38x22x6,3 см. Польська мова, брак печатки.

151. Польський король Ян III потверджує привілеї, надані в Люблині 15.III.1544 Зигмунтом Августом, які дозволяють Перемиському єпископові грецького обряду на будову домів на церковнім ґрунті в межах мурів Перемишля, а також потверджує за Зигмунтом III в 12.III.1601 у Варшаві дарування князя Льва Данилевича манастиреві св. Миколая в селі Башево. Варшава 31. III.1681. Пергамен, 67x40,5x8,5 см. Латинська і польська мова. Мала коронна печатка. Давня сгн LXXIII.

152. Польський король Ян III зберігає право попів в селі Маля Ленна в самбірській економії в посіданню попівства в тому селі. Яворів 11.II.1682. Пергамен, 33,5x20,6, польська мова, сліди по сургучевій печаті, документ знищений мікроорганізмами.

153. Польський король Ян III застерігає, щоби королівська канцелярія не надавала попівства світським особам в королівщинах перемиської землі без посвідчення Перемиського єпископа, що дана особа надається до духовного стану. Яворів 11.IV.1682. Папір біфоліюм, 34,5x22,5 см. Польська мова, велика коронна

печатка витиснена на документі. Давня сгн. LXXIV.

154. Польський король Ян III підтверджує звільнення Якова, пресвітера в Залівській Волі від чиншів, повозів і громадських складок, надані Яном Замойським, сандомирським воєводою і Гризельдою Корибутовою Вишневецькою в Яворові. Яворів 12.VI. 1682. Папір біфоліюм, 31x20 см., польська мова, мала коронна печатка.

155. Олександр з Унехова Устріцький, войський сяніцької землі етц. стверджує, що свящ. Теодосій Чебентівський купив у нього четвертину для журавенського попівства і звільняє його від всіх дівірських і громадських тягарів. Брак місця видання 1682? р. Папір, 34x20 см. Польська мова, печатка в сургучі.

156. Польський король Ян III надає попам Данилові і Леонтові Ласютовичам попівство в Дрогомишлі коло Яворова, звільняє їх від усіх тягарів і поручає адміністраторам любачівського староства віддати забрану частину попівства. Жовква 16.I.1685. Пергамен, 36,5x26,5x4,2. Польська мова, мала коронна сургучева печатка в пушці.

157. Польський король Ян III підтверджує звільнення греко-католицького духовенства від податків і тягарів і застерігає, щоби церковні добра не були віддані в застав за довги, під загрозою іх втрат. Львів 20.I.1687. Пергамен, 55x32,2x3 см. Польська мова, велика коронна печатка. Давня сгн. LXXVI.

158. Станіслав зі Суходолів Суходольський, надає Яковові Каменецькому, синові Люцика, церкву і парафію на Голим (Голе Равське) з правом одідичування і передає йому поле, город, луки і ліс, а також звільняє його від всіх повинностей і видає розписку на відбір грошей за них. Вжичкі, 1.VII.1687. Папір біфоліюм 30,6x19,5 см. Польська мова, фрагмент сургучової печатки.

159. Самуель Іван на Липні Липський, київський столлярник етц., на проосьбу братства церкви в Посаді Новомійській, прилучув церкву св. Юра в селі Городиско до церкви Успення Матері Божої в селі Посада Новомійська. Коморовичі, 26.VIII.1687. Папір біфоліюм, 31,5x14,9 см. Польська мова, фрагмент печатки, документ знищений.

160. Йосиф Кароль Любомирський, коронний конюший, дозволяє греко-католицькому братству в Ярославі ерегувати церкву і звільняє принадлежні до неї ґрунти від усіх тягарів. Люблян 1.XI.1688. Пергамен, 27x30x3 см. Польська мова, брак печатки.

161. Польська королева Марія Казимира, ереぐє церкву в Ярославі і звільняє ґрунт принадлежний до неї від усіх тягарів. Яворів 8.XI.1688. Пергамен, 57x37 см. Польська мова, брак печатки.

162. Адам з Грушеві Сенявський, граф на Шклові і Миші етц., підтверджує попам в Тепливах коло Ярослава надані ім поля по-передниками і надає новий півчвертак поля і рівночасно звільняє їх від усіх повинностей. Диків, 27.XII.1688. Папір біфоліюм, 35,5 x22,7, польська мова, відтиснена печатка Сенявського, документ в долішній частині витертий.

163. Павло Красінський з Красної купуб від поповича Іллі часть попівства в селі Мігова. Мігів, 11.X.1669. Папір біфоліюм, 31,5x19 см. Польська мова, печатка витиснена сигнетом в сургучі, документ на зігнаних видертий.

164. Урсуля з Січина графиня в Красічині, Модриївка підскарбіня, надворна коронна етц., надає попові в Змійовського і його синам у Змійовицьках коло Любачева право варення пива і гонення горілки, а також потверджує їм всякі вольності. Великі Очі, 15.IX.1690. Папір біфоліюм, 35,5x24 см. Польська мова, печатка в сургучі, брак другої половини карти.

165. Польський король Ян III переносить Івана Малаховського, перемиського єпископа до холмської єпархії, а управу Перемиської єпархії залишає Інокентієві Винницькому. Ярослав 22.IX.1691. Папір біфоліюм, 35,5x24 см. Польська мова, велика коронна печатка. Давня етн. LXXVII.

166. Перемиський єпископ Іван Малаховський, греко-католицького обряду, дозволяє парафіянам з передмістя Радимна на заложення братства при церкві Пресвятої Тройці на тому передмістю. Ярослав 7.IV.1692. Папір біфоліюм, 46,5x29,5, мова руська, печатка єпископа відбита на документі.

167. Польський король Ян III потверджує документ Владислава IV, виданий у Львові 27.X.1641, в якому зберігається попа Василя і його синів на попівство в селі Камінка Волоська в річицькому старостві, і звільняє їх від усіх тягарів. В Жовківському замку, 20.XI.1692. Пергамен, 45,5x31x3,5 см. Польська мова, воскова нечитка печатка.

168. Перемиський, сяніцький і самбірський єпископ Інокентій Винницький затверджує братство церкви Пресвятої Тройці в Маковицьках. Перемишль 1.V.1693. Пергамен, 47,4x32,5x3,8 см. руська мова, печатка єпископа на воску в пушці, на сірому шнурку.

169. Перемиський, сяніцький і самбірський єпископ Інокентій Винницький затверджує братство церкви Пресвятої Тройці на Підгороддю в Радимні. Перемишль 2.V.1693. Пергамен, 27,3x29x 4,6 см. Руська мова, брак печатки, червоний шнурок від печатки.

170. Посадник і радники міста Перемишля потверджують ерекцію церкви Пресвятої Богородиці на Фритовському ґрунті на оболоню, наданім попові Теодорові Вишинському в 1640 р. Перемишль 4.XI.1693. Пергамен, 54,4x28x5,6 см. Латинська мова, печатка Ради витиснена у воску в бляшаній пушці на червоному шнурку. Давня етн. В 9.

171. Ян Бонавентура ін Красне Красінський, полоцький воєвода етц., потверджує всякі надання своїх предків для церкви в селі Воля Ляцька. Добромиль 28.XI.1693. Папір біфоліюм 32,5x 20,3 см. Латинська мова, печатка відбита на документі.

172. Михайло Хлопецький, скарбник жидачівської землі, продав попові Петрові Баранецькому частину попівства в селі Викоти коло Самбора за суму 300 зл, потверджує відбір тої суми і звільняє його від усіх тягарів. Викоти 13.VIII.1694. Пергамен, 44,3 x27x4 см. Польська мова, пасок від печатки.

173. Перемиський владика Інокентій Винницький надає братам Стефанові і Іванові Кімаковичам церкву св. Миколая в Нагуєвичах коло Самбора в адміністрацію з правом уживаннях всіх посіlostей з давніх часів до неї принадлежних. Перемишль II.X.1694. Папір біфоліюм, 32x20 см. Польська мова, печатка єпископа витиснена на документі.

174. Польський король Ян III скликує універсалом духовенство і руську шляхту жидачівського повіту до Львова на соймик на день 17 грудня в справі умови про унію і доступу неунітів до всіх урядів і гідностей. Варшава 6.XI.1694. Папір 39,2x31, Велика коронна просфорна печатка, відрівна. Давня стн. 47.

175. Кароль Станіслав Вадзівілл, князь на Олицу етц., перемиський староста, підтверджує надання своїми предками часті ріллі на користь попівства в Трушевичах коло Добромуля і звільння попів від усіх повинностей. Папір біфоліюм 32x19,5 см. Польська мова, княжа печатка витиснена на документі.

176. Перемиський єпископ греко-католицького обряду Юрій Винницький проголошує умовини одержання повного відпусту зв'язаного з ювілейним роком (копія). В Деброві, 12.I.1700. Папір 19x31 см. Руська мова, печатка витиснена на документі.

177. Адам Антін Белжецький, перемиський каштелян поставляє Василя Волковича на половину попівства хотилобського, надає йому половину доходів з нього, а також четвертину Гуковської пущі, здавна приналежної до попівства. В Тишанівському замку 14.IV.1700. Папір 32x20, польська мова, відтиснена печатка на сургучі.

178. Польський король Август II пропонує Гавриїла Винницького на перемиське єпископство по смерті Інокентія Винницького. Варшава 6.V.1700. Папір біфоліюм 36,3x23,8 см. Польська мова, велика коронна печатка.

179. Польський король Август II підтверджує документ Яна III виданий 5.X.1679 в Яворові, який вимірює час панщини і інші повинності селян з села Валява, приналежного до греко-католицького єпископства в Перемишлі. Варшава 16.V.1700. Пергамен, 59,5x34,5x7,5 см. Польська і латинська мови, брак печатки.

180. Король польський Август II повідомляє митрополита Залєвського про номінацію Гавриїла Винницького на Перемиського, самбірського і синіцького єпископа. Варшава, брак дати, 1700, папір біфоліюм 36,5x23,5 см. Латинська мова, овальна коронна печатка. Давня стн. LXXVIII.

181. Антін Бал з Гочви, підтверджує надання попівства в Рокшицях Тимотеєві і увільняє попівство від деяких тягарів, а також надає Тимотеєві і його потомкам поле в Майстериськах. Рокшиці 23.VII.1701. Пергамен, 34x23,5, дві сургучеві печатки.

182. Польський король Август II представляє перемиському єпископові отця Василя Наровського з Тарнави до церкви в селі Лопушниця, в перемиському старостстві. Люблін 3.VII.1703. Пергамен, 55,5x36,5x6 см. Польська мова, брак печатки.

183. Польський король Август II увільняє універсалом добра

перемиського єпископа греко-католицького обряду і попів перемиської єпархії від усіх свідчень на користь військ в перемаршах. В обові під Сандомиром. Папір біфоліюм, 32x20 см. Польська мова, мала коронна печатка.

184. Анна на білому Камені, Вишнівцях, Комарні, Змийгороді етц., маршалка великого князівства литовського, потверджує передміській церкві в Комарні всі давні привілеї і додас нові. В Комарні 28.X.1704. Папір біфоліюм, брак другої карти, 31,8x19,5 см. Польська мова, печатка її витиснена на документі.

185. Станіслав Хомятовський, радомський староста етц. маршалок сконфедерованих військ, забороняє військові брати будьякі оплати і свідчення на добрах Перемиського владики і попів перемиської єпархії. В Кельцах на Генеральнім Колі 12.XII.1704. Папір 31,5x20,5 см. Просфорна печатка, польська мова.

186. Перемиський уніяцький єпископ Юрій Винницький, дозволяє на заложення братства на передмістях Комарна і установлює його права. Без дати і місця видання (1704?). Пергамен, 82x53x7,5 см. Руська мова, на печатці шовковий пасок.

187. Перемиський єпископ Іван Винницький іменує о. Михайла парохом ростоцьким. Спаський монастир 3.X.1705. Папір біфоліюм, 33,6x20 см. Польська мова, воскова печатка в сургучі.

188. Папа Климент XI. Булля. Рим, 6.XI.1707 (неописаний документ).

189. Польський король Станіслав I назначув архиєпископа Потоцького на митрополита Київського, Галицького і всеї Руси по смерті Леона Заленського. Мальборк, 15.VIII.1708. Папір біфоліюм, 33,5x20,5 см. Польська мова, велика коронна печатка. Давня етн. 51.

190. Польський король Август II звільняє духовенство греко-католицького обряду самбірської економії від плати за випас худоби і всяких тягарів. Варшава, 11.III.1709. Папір біфоліюм, 23,3x34,4 см. Польська мова, мала коронна просфорна печатка.

191. Олександр Домінік Гедзінський, львівський чащик, падас церкви в Ростоцьку коло Болехова півтора четверті поля, луки, право вільного млива, варення пива, гонення горілки і звільняє від усіх тягарів. Болехів 6.XII.1710. Папір біфоліюм 31,5x19,8, польська мова, печатка видавця документу.

192. Йосиф з Потока Потоцький, белзький староста етц., дозволяє попові з Товарні, коло Самбора на продаж частини поївства, разом зі всіма правами, Поповичеві Іванові з Міжинця. В Бложенськім Замку 9.II.1711. Папір біфоліюм 32x19 см. Польська мова, печатка в сургучі.

193. Польський королевич Константин зберігає права пресвітера Якова Тарновського і його потомків в посіданні церковних ґрунтів в селі Гребенці і звільняє його від усіх чиншів, громадських і інших оплат і свідчень в натурі. Жовква 29.VI.1712. Папір біфоліюм 31,5x19,8 см. Польська мова, печатка в сургучі.

194. Єлісавета Олена на Вінічу Сенявська, графиня на Тончині, Шклові і Миші, краківська каштелянова, дозволяє мешкан-

цям села Бобрівка збудувати церкву на Качмарському місці, застерігаючи, що той ґрунт не буде власністю церкви і громада буде платити за нього чинш. Папір біфоліюм 32,5x21 см. Польська мова, печатка витиснена на документі.

195. Говасковський, ляшковський адміністратор на наказ краківської кащелянової витичує і дає загороду Яцкові Сичові, підданому а Ляшку. Ляшки 16.V.1717. Пергамен, 28x43,5 см., польська мова, фрагмент сургучової печатки.

196. Польський королевич Константин, дідичний пан Жовкви, зберігає попів у своїх посіlostях і дає їм нові. Олява 30.VIII.1717. Папір 40x20 см., польська мова, королівська печатка в сургучі.

197. Польський королевич Константин просить Львівського єпископа греко-католицького обряду Атанасія Шептицького, щоби дозволив вибудувати церкву на передмістю Куликова, і щоби іменував у ній духовного адміністратора. Жовква, 14.VII.1718. Папір біфоліюм 31x19 см. Польська мова, королівська печатка в сургучі.

198. Станіслав Гетнар, щурівський староста, зберігає права попа Теодора і його сина Івана, духовних парафії в Гаях Вижніх і Гаях Нижніх в уживанні поля і вольностей, призначених для церкви. Свіж 19.VI.1718. Папір біфоліюм, 20x32 см. Польська мова, печатка в сургучі.

199. Людвик Шимон з Дрогоєва Дрогоєвський, заступник столника холмського воєvідства, дає до його смерті пресвітерові Тимотееві Бобровічові в Малковичах дві загороди. Малковичі, 10.VIII.1722. Папір біфоліюм, 31,5x19 см. Польська мова, витиснена на документі печатка.

200. Польський королевич Константин, на просьбу куликівського міщанина Федика Кічали потверджує надання половини поля для нової церкви св. Димитрія на белзькому передмісті. Вроцлав 20.II.1723. Папір біфоліюм, 32x21, польська мова, витиснена печатка на документі.

201. Луцький єпископ Стефан Богуслав з Рупнева Рупневський звільняє новозаложену церкву в Куликові від усіх тягарів, які мають тяжіти на церковному братстві. Торчин 3.IV.1723. Папір біфоліюм, 32x20,5 см., польська мова, печатка єпископа в сургучі.

202. Перемиський єпископ Еронім Устрицький дозволяє громаді в Сиракізях на заложення церковного братства і визначує йому обов'язки. Спаський монастир 2.X.1725. Папір біфоліюм, 32x20,4 см. Польська мова, печатка єпископа витиснена на документі.

203. Михайло Казимир князь Радивил, перемиський староста потверджує документ виданий 16.III.1727 в Перемишлі, в якому Кароль Станіслав Радивил дає церкві в Трушевичах частину рілті і звільняє її від всяких тягарів. В Олеськім замку 22.II.1727. Папір біфоліюм, 35,5x21 см. Польська мова, витиснена печатка на документі.

204. Перемиський єпископ Еронім Устрицький дозволяє на заложення братства Пресвятої Діви Марії в місті Вишня. Пере-

мишль, Спаський монастир, 8.XI.1729. Папір 33,8x20,4 см. Польська мова, печатка просфорна.

205. Польський король Август II дозволяє Климентові на Тичині і Тикеччині, графові Броніцькому на льокату міста Воля в кросненському старостві в руському воєвідстві і уstanовляє його організацію, а також герб. Варшава, 3.III.1731. Папір 52,7x46,5 см. Польська мова, мала коропна печатка, документ на згинах дуже знищений. На середині документу вимальований гриф на блакитному полі.

206. Катерина Неміричова, черніківська хорунжка, надає о. Іванові Копистинському і його наступникам четвертину ріллі ораного поля в селі Горішня Посада, коло Фельштина. Горішня Посада, 30.VIII.1735. Папір біфоліюм, 29,8x20 см. Польська мова, печатка в сургучі.

207. Польський королевич Яків Людвік поручає генеральному комісареві своїх дібр і губернаторові жовківської волости виділити ґрунт для церкви Успення Пресвятої Богородиці в Куликіві. Жовква 30.XII.1735. Папір 19,5x32,5 см. Польська мова, печатка в сургучі.

208. Польський королевич Яків Людвік дає Гаврилові Бережніцькому, коадюторові церкви в Куликіві і його наступникам 2 чверті ораного поля званого Загум'я зі всіма правами, користями і належностями. Жовква 18.VII.1736. Папір біфоліюм, 47x30 см. Польська мова, витиснена печатка на документі.

209. Уршуля Пребендівська, мальборська воєводина, надає поповичеві Антонові і Теодорові в Нагачеві коло Яворова чверть поля і звільнює їх від усіх тягарів, крім поголовного і воєнного податку. Яворів 29.VI.1637. Пергамен, 38x29 см. Польська мова, сургучева печатка.

210. Іван Цішковський дозволяє парохові Константинові Брончевському на уживання ґрунтів в селі Бобровий Ставок і визначує їх граници. Сухорів 26.X.1738. Папір біфоліюм, 31x32 см. Польська мова, печатка в сургучі.

211. Стефан Микулич Радецький дає попівство і Ліщинах Василеві Головінському. Ліщини 22.XII.1740. Папір 32x20,5 см. Польська мова, печатка в сургучі.

212. Юрій Богуслав з Плешова Фредро, бувший львівський каштелян, надає Василеві (прізвисько нечитке) попівство в селі Пацлав з ґрунтами здавна до нього принаджними і звільнює від усіх оплат. Пацлав 17.X.1742. Папір 19,3x32,5 см. Польська мова, просфорна печатка.

213. Тадей Евстахій з Прилуки Грот, ловчий сандомирського воєвідства, потверджує права і привілеї дані церкві в Коневі. Конів 10.XI.1742. Папір біфоліюм, 33x20,5 см. Польська мова, печатка в сургучі.

214. Йосиф на Тучапах Ляць, єпископ-коадьютор київський і чернігівський, канцлер гнезненського митрополита, дає церкві в селі Васильова, белзького повіту дві чвертки поля і звільнює їх від усіх повинностей і тягарів. Лашків 5.VIII.1743. Папір біфо-

ліюм 37x23 см. Польська мова, печатка в сургучі.

215. Папа Венедикт XIV надає відпуст парофіяльній церкві в Ярославі. Рим 20.III.1744. Пергамен, 44x14 см. Латинська мова, брак печатки.

216. Папа Венедикт XIV надає відпуст для церкви св. сван-гелиста Луки Loci Justipik(?) в Перемиській епархії. Рим 26. VIII.1744. Пергамен, 40,5x14,5 см. Латинська мова, брак печатки.

217. Людвік з Урбаниць Урбанський, дідич Лютовиськ і Пашовиць, дає церкві в селі Лютовиськах дві піврольки поля, звільняючи їх від всяких податків, даючи попам право брати данину від підданих села. Лютовиська, 8.X.1745. Папір біфоліюм, 33x20 см. Польська мова, печатка в сургучі.

218. Папа Венедикт XIV надає відпуст церкві Пресвятої Тройці в Нижанковичах. Рим 17.VII.1747. Пергамен, 42x14 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сгн. В 13.

219. Польський король Август III по смерті Юрія Волянського надає війтівство Іванові Волянському і його жінці Олені Зарубянці. Варшава 20.XII.1748. Папір біфоліюм, 54,2x38 см. Польська мова, мала коронна печатка.

220. Польський король Август III підтверджує права і привілеї дані попередниками перемиському єпископству в Перемишлі, греко-католицького обряду. Варшава 30.XII.1748. 54,2x38 см. Польська і латинська мова, мала коронна печатка витиснена на документі. Давня сгн. LXXIX.

221. Папа Венедикт XIV надає повний відпуст костелові жертування Пресвятої Діви Марії в Кульяви, Львівської епархії. Рим 23.VIII.1749. Пергамен, 43x14,5 см. Латинська мова, брак печатки.

222. Венедикт Янковський, священик, декан греко-католицької катедри і Василь Лодинський, священик, на доручення Перемиського владики Онуфрія Шумлянського, видержавлюють подружжю Миколі Терцінському і Магдаліні з Чарнецьких реальності звані Димічівка і Ханасівка при Львівській вул. в Перемишлі. Перемишль, 24.VII.1750. Пергамен, 29,4x45,4 см. Польська мова, брак печатки.

223. Папа Венедикт XIV надає відпуст костелові св. Войтіха в Кросні. Рим, 14.XII.1751. Пергамен, 41,5x14,5 см. Латинська мова, брак печатки.

224. Станіслав Потоцький, воєвода і генерал київської землі етц., розширяючи ерекційний акт церкви в Угринові, дає їй поля, звільняє попів від усіх тягарів, дає право вільного рубання дров в лісах і право гонення горілки. Станиславів, 20.III.1752. Папір біфоліюм, 33,5x21 см. Польська мова, витиснена печатка на документі.

225. Папа Венедикт XIV видає декрет в справі спору між Перемиським єпископом Шумлянським і Чином Отців Василіян за села Страшевиці, Бусовиска і св. Спас. Рим 5.II.1753. Пергаменовий зошит, 15 карток, 19x26,3 см. Латинська мова, брак печатки.

226. Чарториський князь Август Олександер, воєвода і ген-

рал руських і подільських земель, ереґув церкву в селі Мякіш Новий і надає їй дві пустелі, авані Ганосівське і звільняє її від усіх податків, чиншів та інших повинностей. Олешиці, 27.VII. 1753. Папір біфоліюм, 39x24 см. Польська мова, витиснена печатка на документі.

227. Польський король Август III потверджує документ Яна III з 14.II.1682 у Львові, в якому польський король затверджує передання Андрея Ручинського, адміністратора самбірської економії, деяких грунтів в Улючі, пов. Березів Отцям Василіянам. Варшава 2.XII.1753. Пергамен, біфоліюм, 34,5x44,5 см. Польська мова, мала коронна печатка.

228. Папа Венедикт XIV признає відпуст церкві Пресвятої Тройці в Жовкві. Рим, 16.V.1754, Пергамен, 41,7x15,5 см. Латинська мова, брак печатки.

229. Папа Венедикт XIV признає відпуст парафіяльній церкві в Дрогобичі. Рим 13.VII.1754. Пергамен, 42,8x18,5 см. Латинська мова, брак печатки.

230. Польський король Август III дозволяє Адамові Клейнові заложити нову друкарню в Перемиській епархії. Варшава 2.XI. 1754. Пергамен. Папір біфоліюм, 27,9x31,5 см. Латинська мова, брак печатки. Давня сгн. В 10.

231. Угода між Станіславом Понятовським, краківським каштеляном, його жінкою Констанцією і сином Станіславом, перемиським старостою і греко-католицьким єпископом в Перемишлі Онуфрієм Шумлянським в справі села Мостишка. Варшава 15.XI. 1756. Папір 4 картки 24x39 см. Польська мова, печатка єпископа Понятовського і трьох свідків.

232. Польський Король Август III надає холмське єпископство, по смерті Філіціана Пилипа Володковича, Максиміліянові Рило. Варшава 15.XI.1756. Папір біфоліюм, 39x54,5 см. Польська мова, Мала коронна печатка витиснена на папері.

233. Папа Венедикт XIV поручає Перемиському єпископові впровадити Раймунда (називсько нечитке) в обов'язки каноніка. Рим 28.VII.1757. Пергамен, 30x20,5x2,7 см. Латинська мова, брак печатки.

234. Йосиф Лодвя з Поніна Понінський, лознанський воєвода етц., надає церкві в Матійовичах коло Коломиї город, орані грунти і луки, звільняє попів від всіх податків, дає їм право рубання дров у лісах, а також право вільного мелення збіжжя, гонення горілки, сичення меду і варення пива для власної потреби. На Загайпольському замку, 18.III.1758. Папір біфоліюм, 35x20,5 см. Польська мова, печатка в сургучі.

235. Францішек Салезіуш і Анна Потоцькі, ереґують церкву в селі Вулька Змійовська в повіті Любачів, дають їй поля і увільнюють від всіх повинностей, крім того дозволяють парохам на варення пива і гонення горілки тільки для власного ужитку, в назначених термінах. Тартаків, 15.XI.1758. Папір біфоліюм, 33x 21,2 см., польська мова, печатка в сургучі.

236. Папа Климент XIII дас відпуст церкві Богоявлення в

Ярославі. Рим 6.VIII.1760. Пергамен, 42x16,5 см. Латинська мова, брак печатки.

237. Папа Климент XIII дав відпуст парофіяльній церкві Преображення Господнього в Ярославі. Рим 22.XI.1760. Пергамен, 43x16 см. Латинська мова, брак печатки.

238. Войтіх з Грабіони на Чудці і грабянській Бахові, стяжницький староста етц., потверджує давнє надання прав церкві в Бахові і звільняє її попів від всіляких податків, а також назначує інші привілеї. На Бахівському дворі, 16.VI.1761. Папір біфоліюм, 34,5x21,3 см. Польська мова, печатка в сургучі.

239. Андрій Якубінський, генеральний вікарій, повідомляє вірних про смерть єпископа Онуфрія Шумлянського. Валява, 24.IV.1762. Папір біфоліюм, 37,5x22,5. Польська мова, печатка в сургучі.

240. Польський король Август III іменує Перемиським єпископом, по смерті єпископа Онуфрія Шумлянського, Атанасія Шептицького. Варшава 8.V.1762. Папір біфоліюм, 38,5x23,5. Мова польська, велика коронна печатка в сургучі.

241. Лаврентій (Вавжинец) Морський, городельський підчаший етц., надає підміське попівство з прилогами поля і луки церкві в селі Підмостє. Заріче 4.III.1763. Папір біфоліюм, 39x24 см., польська мова, печатка в сургучі.

242. Колядори дають випускження для передриміської церкви. Передриміхи, 16.XII.1763. Папір біфоліюм, 21,9x32,8 см. Польська мова.

243. Папа Климент XIII надає відпуст парофіяльній церкві в Радимні. Рим, 31.VIII.1764. Пергамен, 43x18 см. Латинська мова. Документ надертир в долішній частині.

244. Папа Климент XIII надає відпуст парофіяльній церкві в Рудках. Рим 18.XII.1766. Пергамен, 41,5x18 см. Брак печатки.

245. Чарториський князь Август Олександер, воєвода і генерал руських земель етц., просить греко-католицького єпископа в Перемишлі про згоду на фундацію колегіяти в Перемишлі. Варшава 15.VIII.1766.

246. Папа Климент XIII надає парофіяльній церкві відпуст « Славінгє » (?) Рим 17.II.1767. Пергамен, 43x14 см. Латинська мова, брак печатки.

247. Папа Климент XIII надає відпуст церкві в Ласковицях. Рим, 16.XI.1767. Пергамен, 41,5x13 см., латинська мова, брак печатки.

248. Андрій на Мокроносах Мокроносський, генерал, інспектор коронної кавалерії етц., потверджує для церкви в селі Грушка надання Юрія і Евстахія Потоцьких, описує їх і дає попам нові права і привілеї. Янів, 9.I.1772. Папір 33x19,2 см. Польська мова, печатка в воску.

249. Папа Климент XIV дав відпуст парофіяльному костелові св. Івана Золотоустого в Репліні в холмській єпархії. Рим 8.XI. 1773. Пергамен, 42,5x13,7 см. Латинська мова, брак печатки. Гравня стн. В 12.

250. Йосиф з Бобів Бобовський разом з дружиною Тересою з Урбанських дас церкві в Тісній, повіт Синік, четвертину землі. В Гочві, 26.III.1774. Папір біфоліюм, 34x20,5 см., латинська мова, брак печатки.

251. Папа Климент XIV дас відпуст церкві Переображення Господнього в Ярославі. Рим, 10.V.1774. Пергамен 42x13,5 см. Латинська мова, брак печатки.

252. Папа Пій VI надав відпуст парафіяльній церкві в Ярославі. Рим 22.VIII.1775. Пергамен, 42x14 см. Латинська мова, брак печатки.

253. Дипльом доктора філософії і теології Юліана Спонрінга, священика Чину Отців Василіян. Рим, Колегія Урбанінум де Пропаганда Фіде, 20.XII.1775. Пергамен, 4 картки, оправа карт покрита бордовим матеріалом 18,6x27 см. Латинська мова, перша картка ілюмінована.

254. Лішнянська громада дас церковному братству, священикові і його наслідникам оране поле і луки. В Лішні 5.V.1776. Папір 20x33 см. Польська мова, 14 підписів викрутасами.

255. Павло Дунецький, брат, прійор конвенту Отців Домініканів у Жовкві, дас церкві в Звертові, коло Куликова, ґрунт званий дворищем, і авільняє попів від усяких повинностей. Жовква 23.IV.1777. Папір біфоліюм 38x23,7 см. Польська мова, печатка конвенту витиснена на документі.

256. Папа Пій VI дає відпуст церкві Пресвятої Богородиці в Самборі. Рим 5.III.1778. Пергамен, 41,5x13,5 см. Латинська мова, брак печатки.

257. Папа Пій VI надав відпуст церкві в селі Дорожів. Рим, 5.III.1778. Пергамен, 41,9x13,6 см. Латинська мова, брак печатки, слід сургучі.

258. Цісарева Австрії Марія Тереса дас перемиське, самбірське і сяніцьке єпископство Максиміліянові Рило. Віден, 24.I.1780. Папір 75x53 см., латинська мова, печатка просфорна на документі.

259. Адміністратор Перемиського єпископства Максиміліян Рило іменує Евгенію Комаринську настоятелькою згромадження Сестер Василіянок у Смільнику. Страшевичі 21.XII.1780. Папір біфоліюм, 33,2x24,2 см. Польська мова, витиснена печатка на документі.

260. Ярош Юноша Смогоржевський, Київський, Галицький і цілої Руси архієпископ переносить Максиміліяна Рило, холмського і белзького єпископа на Перемиське єпископство. Радомишль, 1.VII.1784. Папір біфоліюм, 20x47,5 см. Латинська мова, витиснена печатка на першій картці.

261. Папа Пій VI уділяє діспензи на заключення подружжя алімпінові львівської семінарії Данилові Качанівському з Перемиської епархії. Рим 12.XI.1794. Папір 54x31,6 см. Латинська мова, печатка трудно читка. Давня сгн. В 11.

262. Папа Пій VI надав відпуст церкві в селі Свіжова. Рим 12.XI.1794. Пергамон, 41,5x13,6 см. Латинська мова, брак печатки.

263. Диплом доктора теології даний Іванові Лаврівському університетом у Львові. Львів 26.XI.1794. Пергамен, 66,5x46 см. Латинська мова, письмо прикрашене, печатка в червоноім сургучі в металічній пушці перевішений на жовто-чорному шнурку.

264. Дипломи доктора теології даний Іванові Гарасевичові університетом у Львові. Львів 28.X.1805. Пергамен, 69x48x4,5 см. Латинська мова, воскова печатка в металевій пушці.

265. Австрійський цісар Франц I надав Перемиській кафітулі греко-католицького обряду ординацію. Беллюні 20.V.1816. Пергамен, 28x32 см. Латинська мова, брак печатки.

266. Митрополит Михайло Левицький відновлює в членстві і затверджує членів греко-католицької капітули в Перемишлі. Перемишль 12.VI.1817. Пергамен, 68x50x5,5 см. Латинська мова, печатка митрополита.

267. Австрійський цісар Франц I іменує Івана Снігурського перемиським єпископом греко-католицького обряду. Віден 9.IV.1818. Пергамен, 71x49x7,5 см. Латинська мова, печатка цісаря в сургучі в деревляній пушці на чорно-жовтому шнурку.

268. Галицький митрополит, львівський архієпископ, каменецький єпископ Михайло Левицький впроваджує Івана Снігурського на престіл Перемиського єпископа. Перемишль 30.VIII.1818. Папір 63x37x11 см. Латинська мова, сургучева печатка.

269. Реазервація річної пенсії для Йоакима Рарінетті, нотаря апостольської датарії. Рим 20.I.1823. Пергамен, 60,5x47,5x7 см. Латинська мова, олов'яна печатка на жовто-червоному шнурку.

270. Нечиткий документ. 1826. Пергамен, 27x32,5x2,5.

271. Галицький митрополит Михайло Левицький потверджує всі права і привілеї греко-католицької капітули в Перемишлі. Львів, 18.II.1829. Пергамен, 58x38 см. Латинська мова, печатка митрополита.

272. Іван Снігурський, перемиський єпископ греко-католицького обряду, повідомляє вірних і запрошує їх до участі в урочистостях св. Кирила і Методія дня 9 червня в Волі Миговій. Перемишль 20.V.1826. Пергамен, 56,1x48,6 см., руська мова, брак печатки, документ дуже знищений.

273. Папа Григорій XVI дозволяє Зенонові Коротинському перейти з греко-католицького на римокатолицький обряд. Рим 13 травня 1834. Пергамен, 42,5x24,8 см. Папська сургучева печатка в формі серця на другому боці.

274. Іван Лаврівський, архидиякон катедральної церкви в Перемишлі, записує свої добра Мигову Волю, Смільник і Лупків греко-католицькій капітулі в Перемишлі. Перемишль 12.IV.1835. Пергамен, 66x49 см. Руська мова, двосторонній запис, печатка Лаврівського і двох свідків.

275. Австрійський цісар Фердинанд I дає громаді Воля Мигова в повіті Сянік дозвіл на шість ярмарків в році і торг кожного вівторка в тижні. Віден 15.VII.1842. Пергамен, 63,5x45,5x6,5 см. Німецька мова, цісарська велика печатка в дерев'яній пушці.

276. Формула присяги зложена Григорієм Шашкевичем, пре-

позитом греко-католицької катедри в Перемишлі. Без дати видання. Пергамен, 37,5x28,5 см. Латинська мова, олов'яна печатка на білому шнурку.

277. Документ нечиткий. 16.III.1859. Пергамен, 32,5x28,5 см. Латинська мова, брак печатки.

278. Визначення пенсії для урядників римської курії. Рим 21.IX.1860. Пергамен, 64,5x40 см. Латинська мова, олов'яна печатка на червоно-жовтому шнурку.

279. Папа Пій IX дає препозитуру Григорію Шашкевичеві в Перемишлі. Рим 25.IV.1865. Пергамен, 59x37x5,5 см. Латинська мова, олов'яна печатка.

280. Папа Пій IX поручав впровадити Григорія Шашкевича на уряд препозита. Рим 25.IV.1865. Пергамен, 31x19x3,2 см. Латинська мова, олов'яна печатка.

281. Григорій Шашкевич, архипресвітер і інші члени греко-католицької капітули в Перемишлі складають звідомлення з подорожі до гробу св. Миколая в Барі і про посвячення там предметів для катедри в Перемишлі. Перемишль 8.V.1869. Папір 54,5x75 см. Руська мова, три печатки в сургучі.

282. Папа Пій IX надає Антонові Маруському, канонікові колегіяни костела св. Кельсія в Римі, гідність коадьютора Перемиського єпископства. Рим, 15.VI.1872. Пергамен, 80x50x7,3 см. Латинська мова, олов'яна печатка.

283. Папа Пій IX дає Михайліві Осмакові, духовникові Львівської епархії, титул лицаря св. Сильвестра. Рим 26.XI.1872. Пергамен, 41x23 см. Латинська мова, брак печатки.

284. Папа Лев XIII іменує Івана Ступницького, Перемиського єпископа, пралатом папського дому. Рим 23.XII.1879. Пергаменний зошит з 12 карток, 20,6x23,3 см. Латинська мова, тушова печатка, на передостанній сторінці.

285. Папа Лев XIII дає привілеї пралатам і канонікам греко-католицької капітули в Перемишлі. Рим 8.IV.1901. Пергамен, 41,6x27,5 см. Латинська мова, тушова печатка.

286. Диплом доктора прав Йоакима Шаффеля, даний університетом у Львові. Львів 6.VIII.1907. Пергамен, 54x39 см. Латинська мова, витертий в долішній частині.

287. Папа Пій XI надає о. Василеві Пинилу титул пралата Папського дому. Рим 27.III.1923. Пергамен, 42x28 см. Латинська мова, тушова печатка.

288. Фрагмент старонімецького календаря знятий з оправи якоїє книжки. XV ст. (1403?). Пергамен, дві картки.

289. Фрагмент Апостольських діянь, картка з оправи церковної книжки XIV ст. Пергамен, руська мова, 2 фрагменти карт.

290. Фрагмент літургічної книжки XIV ст. Пергамен, 2 картки дуже знищенні. Руська мова.

291. Чотири пергаменові картки з книжки Єфрема Сініна. Початок XIV ст. Пергамен. Увага: Знайдено в греко-католицькій капітулі в Перемишлі в 1907 році і оголошено в Записках Наукового Товариства ім. Шевченка.

292. Поминання єпископа Інокентія Винницького. Перемишль
27.II.1693. Пергамен 32x32, руська мова.

293. Помяник (?) XV ст. Пергамен сувій (ротуллюс), 20x47 см.
Руська мова.

294. Помяник (?) без дати. Пергамен сувій (ротуллюс), 26x14,7
см., руська мова.

* * *

Інвентар подає ще одну позицію: Іван Снігурський 1889; з
увагою: Незінвентаризовано.

ОГЛЯДИ Й ОЦІНКИ (CONSPECTUS ET RECENSIONES)

ANDATE E INSEGNATE – *Commento all'Esortazione Apostolica «CATECHESI TRADENDAE» di Giovanni Paolo II*, Bologna 1980 ст. 830.

Це збірник наукових статтей-коментарів сорок п'ятьох Авторів виготовлений старанням Інституту Місійної Катехези при Урбаніянському університеті в Римі і присвячений папі Іванові Павлові II. Інститут Місійної Катехези при Урбаніянському університеті постав 25 травня 1980 року під впливом Синоду єпископів в 1977 році, якого темою була: « Катехиза в нашому часі з окремим поглядом на катехизу дітей і молоді ». Смерть папи Павла VI не дозволила йому зладити поучення на основі думок і пропозицій Синоду для цілої Церкви — « документ про Христову формaciю через катехиzу » (що зробив той Папа на Синоді 1974 р. своїм апостольським поученням « *Evangelii Nuntiandi* »). Таке поучення для Вселенської Церкви зладив на основі матеріалів папи Павла VI папа Іван Павло II з назвою « *Catechesi Tradendae* », в якім закликав творити Інститути і центри для катехизи (ч. 71). Так постав в Римі згаданий Інститут і ця Збірка — то перша його праця-коментар до папського Поучення як дар в 60-ліття Папи (18.5.1980). Це друга поважна Збірка цього Університету по коментарі до « *Evangelii Nuntiandi* » (див. « Богословія » 44 [1980] 192-201). Проповідь-благовістування в житті Церкви с першої ваги й Інститут сповнив свій важкий обов'язок зараз на початку свого існування, даючи цей коментар.

Збірник-коментар складається з шість частин, подає при кінці текст « Поучення » і має корисний аналітичний покажчик на десять сторінок в двох колонках. В першій частині (7 праць) подана історія як дійшло до написання « *Catechesi Tradendae* ». Друга частина подає в шістьох працях на сто сторінках історію катехизи від апостольських часів до наших днів. Центральна частина є третя і четверта (11+10 праць) — характеристика дійсної церковної катехизи на основі Папського « Поучення ». Це властивий коментар « Поучення » на близько 300 сторінок Збірки. В П'ятій частині (10 праць) масмо образ катехизи і її завдань в сучасності на тлі різних культурних сфер. Шоста частина (5 праць) говорить про працю над благовістуванням у світі та місійну діяльність.

Збірка-коментар є призначений для катехитів і всіх, що катехизою занимаються і в ній працюють, мирян включаючи. (Працю катехитів мирян « Поучення » папи дуже цінить). Авторами праць є особи різних національностей, не є це тільки науковці-

професори, але й експерти в катехиза і місіонарі різних місійних теренів і країв (між Авторами — два кардинали і двох єпископів).

ІІ Ватиканський Собор приніс духа обнови в Церкві і в катехизі. Папа Павло VI почав здійснювати постанови Собору в дусі тієї обнови. Не легкий був це труд, щоб зберегти рівновагу між спадщиною віри, яку Церква має берегти, і способом як цю благовість зрозуміло і переконливо передати сучасній людині. На катехитичному полі Павло VI аладив в 1968 р. «Визнання віри», в якому подав нам синтезу тієї спадщини. (Прогресивні богослови прийняли цей документ з великим розтаруванням...), в 1971 р. появився давно потрібний «Катехитичний Довідник», яким катехиза одержала виразний напрям для свого змісту і дії. В тому ж році відбувся ІІ Катехитичний Міжнародний Конгрес, в 1974 р. Синод єпископів працював над темою про благовістування і виследом праця Синоду було поучення «*Evangelii Nuntiandi*», в 1975 р. і в наступному Синоді в 1977 р. Його темою є катехиза. Під впливом Собору отже, на катехитичному полі постала пожвавлена активність і обнова.

У вступних сімох працях Збірки для ілюстрації того пожвавленого катехитичного руху по Соборі є навіть нарис про катехизу папи Івана Павла I, що був папою тільки місяць. Він, практичний пастир, ще як єпископ дав Церкві багато цінних порад і уваг. Ось кілька порад для катехизи: змисл орієнтації то значить «вміти знайти пропорцію між тим, що говориться, а тим, хто слухає»; вміти сказати тяжкі речі в легкий спосіб, мати ясність вислову — мало ідей, але кольоритних і проникливих — краще мало, а добре, чим багато і пощупано; слова легкі для зрозуміння дитини з образками; вміти розказувати. Має також добру увагу кардинал Лючіяні про належну увагу до вчительсько-пастирської владі в Церкві, щоб вона не стала «Церквою професорів», а була Церковою пастирів.

Як вище було сказано, друга частина Збірки — це коротка історія катехизи західної латинської Церкви, хоч її начала починаються в апостольських часах і на Сході. Тією частиною Збірник стає з коментарем «*Catechesi tradendae*» корисним підручником для катехизи з майже повним поглядом на катехизу. Бодай коротка історія катехизи в східних Церквах була б цей образ доповнила і вказала на те, що катехиза є ділом цілої Церкви від її начал без огляду на обряди чи помісність. Що більше — історія східної катехизи має цікаві питоменності, які багато вчать, хоч її динамічність в історії не була такою як у латинській Церкві.

Нас цікавить однак центральна частина Збірки, а саме — властивий коментар Папського «Поучення». Він поділений на дві частини, йдучи за змістом «Поучення», яке має теж дві виразні частини: автентична катехиза і катехитична дія. Як звичайно буває при редакції більшого Збірника, не легко є вичерпно зробити докладний коментар якогось твору, а радше поодинокі автори зупиняються над важкою його проблематикою в загальних рисах. Ще важчим стає завдання, коли йдеться про Папське «Поучення»,

яке завжди включає доктринальну і практичну сторону поставленого питання, не конечно в якісь системі. Папа Іван Павло II, йдучи за вказівками Отців IV Синоду каже, що вони «часто настоювали» на христоцентризмі в автентичній катехизі (ч. 5). Отці IV Синоду акцентували таїнство Христа як центр цілої історії спасення і завданням Церкви є понести цю спасенну вістку — Христа в світ. Отці Синоду писали: «Центральним ядром благовісті має бути тому Христос, правдивий Бог і правдивий чоловік і Його спасенне діло сповнене у воплощенні, житті смерті і воскресенню». Папа пояснює це слово христоцентризм в катехизі: в катехизі є одна центральна особа — Христос і єдина Його наука — правда (ч. 5-6).

Питання христоцентризму в катехитиці розвиває у Збірнику проф. Т. Федерічі. Це важне питання, головно тому, що у богословії з'явилася нова тенденція до антропоцентризму, з небезпечними вислідами в майбутньому. Проф. Федерічі п'ятає тих, що, «скриваючись за димну ідеологічну заслону, хотіли б «згуманізувати Бога, Бога людей», забуваючи, що Христос вже стався людиною, щоб з нас вчинити дійсних дітей Божих в Дусі, щоб ми через Христа осiąгнули обожествлення (теосіє). Проф. Федерічі пропонує катехизу про Христа, на основі Папського «Поучення», в таких точках: 1. Христос, Отець, Дух (Божка Особа Христа, Таїнство Христа, Христос «Божественний Спаситель», Христос «Божественний Творець», Христос посилає Святого Духа, Христос посилає Апостолів). 2. Христоцентризм катехизи. 3. Церква вірна учениця Вчителя (Церква в повноті, Вчителька Божої Мудrosti, Церква — благовісник, Церква в богослуженню). 4. Висліди творчої дії Христа: обожествлення. На жаль праця проф. Федерічі дуже коротка і схематична і не розвиває в повноті цікаву і глибоку тему, яка є такою близькою для східної богословії і катехизи, хоч недлегко для стосування її в сьогоднішнім світі позитивізму, матеріалізму і технології. Во катехиза має бути глобальною, тобто охоплювати всю дійсність життя і буття Церкви. Про це у цій же частині пише проф. Федерічі в іншій праці «Катехиза — факт глобальний, перманентний». Ця глобальність катехизи, яку находить Федерічі скрізь в Папськім «Поученню», в успішним засобом Церкви в боротьбі з атеїзмом, релігійним індеферентизмом і секуляризмом і все це на базі Евангелії Христа, якого не заступить ніякий інший важкий документ (ч. 50,57).

Ця третя частина ніяк не гомогенічна і можна б її на основі думок проф. Федерічі вважати такою, що хоче вказати на деякі особливі моменти у цій же глобальності як напр. — Святий Дух у катехитичній праці (Хосе Сараїва Мартінс), Елементи сакраментальної катехизи (Ансвар Чупунго), Марійські і місійні аспекти в катехизі (Хуан Ескерда Біфет і Олегоріо Домінгуэз), Катехизм в екуменічній проспективі (Джон Лонг). Помітною працею є короткий артикул Боніфатія Гонінг'a — Ортодоксія і ортопрактика в катехизі, в якій відкидає цю дихотомію, яка виникла в деякій спосіб зі славного розрізнявання «Христа історичного» і «Хри-

ста віри ». Христові слова і Христові вчинки не можна відділити від Його життя, бо вони є висловом Його буття — Воплощеного Слова, про що і говорить « Поучення » під ч. 9. (Папа Іван Павло II не приємно п'яного розрізнення, що Його ввели в богословію деякі модерні богослови). Контрапозицій між практичним життям і традиційною, доктринальною і систематичною катехизою не може бути. Є радше степені початкової катехизи (керигма) для основ віри і згодом дальшого виховання у вірі і дозрівання у вірі через поглиблювання і поступенне пізнавання Христа, щоб стати Його учнем (ч. 19). Очевидно, примат в тому матиме все правовір'я-наука-правда і їхня незмінність для насвітлення *таїнства людини* (слова Папи Івана Павла II в Пуебля, Мексик). Катехиза виховує для християнської дозріlosti, а дозрілий християн, для прикладу, знатиме, що він не може жити самолюбно, чим розв'язуватиме чимало і соціальних проблем свого життя (ортопрактика). В артикулі є виразний натяк на появу т.зв. « богословії освободження », яка саме попала на хибну дорогу тією дихотомією між вірою і практичним життям, а оба чинники мають бути в гармонії і катехиза до цього виховує. « Таким чином ортодоксія і ортопрактика стаються взаємно життєдайними, коли перша уникатиме стерильного інтелектуалізму, а друга порожнього ритуалізму ». Це, коли мова про сакраментальні або літургічне виховання. У « Поученню » Папа це теж прецизує: « Життя тайнствами (Літургію, бідніс і стає дуже скоро порожнім ритуалізмом, якщо не є основане на поважному знанні значення Тайнства. А катехиза стає інтелектуалістичною, якщо не одержує життя у сакраментальній практиці » (Літургії) (ч. 23). Увага ця є важною для скрайних обрядових течій в Східних Церквах, що слушно закидують нам деколи в історії латиняні.

Ще є в цій частині коротка праця Андрея Меркаталя про педагогію катехитичної мови та вірність у катехизі Богові (зустріч з Богом) і людині (виховні цілі — особа), Баттіста Мондін — катехиза і богословія і теж коротка праця до слів Папи Івана Павла II: « Катехиза була завжди священним обов'язком і постійним правом Церкви » (« Поучення » ч. 14) автора Ігнатія Тінг Понг Лі.

Важними для катехита є уваги проф. Мондін'a: розрізнення між богословією і катехизою — обі є науковою про Боже Слово, об'явлені правди, але богослов пізнає і поглиблює їх для себе, катехит вивчає їх, щоб передати другим, що їх не знають; богословія — наука спекулятивна, катехиза — наука педагогічна; але обі науки мають зміряти до пізнавання Христа, щоб стати Його послідовником християнським творчим життям; богословія — є предметом для малого числа спеціалістів, катехиза — є завданням всіх в Церкві (« Поучення » ч. 16). Апостольське поучення не подає сущних різниць між богословією і катехизою. Для обох важним є повнота і вірність у відношенню до вчительської влади Церкви, відкидаючи всякі відхилення від правдивої науки, які приносив час. Богословія і катехиза мають ті самі джерела, якими є передавання, Св. Письмо, Отці Церкви і Вчительська Влада Церкви. Не подає

Мондін Літургії, хоч про неї не мовчить «Поучення». Темою богословії і катехизи є Христос, який є повнотою Об'явлення і не можна Його применшувати чи редукувати тільки до Його людської природи, як це роблять сьогодні і нова богословія і нова катехиза. Для них є слова «Поучення»: «не редукувати Христа тільки до Його людськості, а Його благовість до тільки земського виміру» (ч. 29). Важним чинником життя людини є її культура — рівна в різних народів і різних часах — і вона творить проблеми для богословії і катехизи. Папа Іван Павло II про це відношення богословії до катехизи часто говорить і подає дві норми: 1. передача об'явлених правд має бути така, щоб без зміни правди дотистовувати її до природи (змісту) і завдань кожної культури, звертаючи увагу на філософію і народну мудрість, виключаючи всякий синкретизм чи фальшивий парткуляризм, 2. вишукувати, вибирати і принимати позитивні варгості різних філософій і культур за виміром таких, що не дадуться погодити з християнською вірою (*Sapientia christiana* ч. 68). Ці думки знайдемо і в «Поученню» (ч. 53). Це не легке завдання для катехита, який не може забути, що евангельську благовість не можна відділити від єврейсько-греко-римського культурного середовища, в якому вона історично була проголошена і встановлена в нього та сформульована. А далі — сила Євангелії, що вона перемінює і передоржує, що і в завданням катехизи (ч. 53). Встановлення евангельської благовісті в якесь культурне середовище (славні сьогодні «інкультурація» і «акультурація») її практичними клопотами, напр. в Америці чи й в Європі хочби в акультурації з марксизмом). Не всяка філософія чи культурна струя надається на союзника богословії чи християнської благовісті. Окремо цьому питанню є посвячена п'ята частина коментаря.

Закінчуючи свій артикул проф. Мондін зважує, що богословія і катехиза — то дві сестри, але не близнюки — богословія є старшою сестрою. Богослов поглибив пізнавання правд, катехит це використовує для передачі правд другим. Катехит має з остережністю вивчати і пізнавати богословські школи і течії та напрямки у світлі вчення Вчительської Власті Церкви. При помочі богословії, не турбуючи душ ніякими теоріями без змісту (ч. 61), «Поучення» подає золоту регулу для цього: «Найдорожчий дар, що його Церква може подарувати для сучасного світу — розгубленого і неспокійного — це формувати в ньому забезпечених христин в суттєвих справах і смиренно радісних у їх вірі» (ч. 61).

Четверта частина містить праці про «Чинники катехитичної дії»: катехити, слухачі (катехумени), метода передачі, засоби.

Ціла Церква є катехитом, катехиза — то зусилля цілої Церкви — це в вівія «Поучення» без обмежень (ч. 16,45) — «Церква є великим катехитом і великим слухачем катехизи» (Дін-Дук-Дао). Тому катехит-мирянин з'явився на полю, на якому досі він був тільки слухачем-жнівом, а не робітником. «Поучення» вичисляє катехитів рукоположених, «духовних» — священиків, дияконів (ч. 63) та інших на цім служінню (ч. 64): монахи і мо-

нахині (ч. 65), катехити-мирянині (ч. 66), зокрема жінки. Єзу Ломез-Гай коротко (надто коротко) описує катехита-мирянинів в «Поученню».

Першою школою катехизи є родина тим, що є першою життєвою клітиною спільноти і є «домашньою Церквою» — основа церковного організму, основне місце катехитичної дії. І добрі характеристики є уточнює автор (Гуаман Каріквірі): «Кожна проста родинна чинність — їдження, молитва, праця, розвага, або спочинок, вакації, недільний прохід, сидіння, щоб погрітись біля родинного вогнища... приятелі, чи рідин в гостях, спільнє ходження до церкви — кожний жест щоденних зайняттів — від пестощів до гри-забав, біля столу, лють і прощення, подяки, благословення, і поцілунок на прощання, журби, радощі і спільні планиування, як теж і не до уникнення напруження і конфлікти — все ця драма співжиття може послужити, щоб уложилися життєві і екзистенційальні знаки і передвісники катехитичного діалогу батьків з дітьми» (ст. 419-420). Іншими словами — життя родини як щоденна практична катехиза. Очевидно, має в ньому бути і слово, тобто наука, практика євангельських слів, зустріч з Христом, участь у св. Таїнах, життям у літургічнім році. Всім цим катехиза в цій «Домашній Церкві» вводить і приготовляє членів родини, зокрема дітей, у інші вищі форми катехизи, чим ця перша катехиза є неавторитетною у вихованні для віри. Батьки мають бути свідомі цього завдання, бо й навіть, коли іхні діти вступають на інше вище поле катехизи в Церкві, батьки доглядають посіяні там зерно. В катехитичній дії батьків вони потребують допомоги (ч. 68).

Катехиза є для всіх, катехизування потребують усі від малої дитини до старця, що й каже «Поучення» (ч. 5), потверджує історія, вимагає життя. Цій справі присвячені дві праці (Сільвіо Ріва), зокрема, коли мова про катехизу для старших (Павло Мілян). Важкою увагою остав все, що тає катехиза має відповісти актуальним вимогам. На окрему увагу заслуговує думка Міляна, що хід душ через катехизу до віри «має йти з ритмом Літургії» (ст. 454), якої центром є Пасха, а змістом літургічний рік. Шкода, що цій темі автор не посвятив окремої праці, а у поданій обмежився тільки до не цілих двох сторінок.

Не стала залишена у Збірнику і практична справа, постійно дискутована між катехитами і педагогами про «виучування на пам'ять» формул з катехизму. Питання методології, тому може бути все дискутоване. В минулому виучування на пам'ять було єдиною методою, тому були катехизми у формі питань і відповідей. Число питань росло і зросло до біля 800! До недавна ще катехизм не міг бути без питань і відповідей, а спроби будувати їх інакше (Піхлер) були твердо відкинуті. Щойно 1955 рік приносить катехизм без питань і відповідей, (хоч мав їх ще 248), але у формі лекцій, розповіді, які кінчилися питаннями і відповідями — це відомий німецький катехизм. (В нас за методою Піхлера виготовив катехизм, що його уложив о. С. Сапрун у Львові в 1933 р. і польська

влада не радо Його апробувала по довгім перегляді). Питання « на пам'ять » в катехизі, отже, не просте і не легке. На Синоді (якого овочем є « Поучення і наш Збірник – Коментар») Отці Синоду не були за меморизацією! Принаймні не в такій формі як було в минулому. Ніхто меморизації не вимагав. Отці Синоду вимагають виучування на пам'ять тільки деяких форм взятих зі св. Письма, Літургії, доктринальних формуляцій і звичайних молитов. « Поучення » у ч. 55 схоплює думки Синоду і радше ставить розв'язку у рівновазі яку треба створити в наших часах між писаним і запам'ятуваним, чим покладається на світську педагогіку під впливом думок американських і канадських єпископів які писали: « Модерна катехитична обнова вимагає ясного і повного представлення амісту віри для дітей (6-12 років); солідне представлення, висловлене в ясних і близьких дітям словах. Це улегшувє схоплення пам'ятю, що є важливим чинником виховання, що в свою чергу, коли добре включений в програму, дає дитині відчуття повності опанування, розположує її бути учасником спільноти старших, беручи участь в молитвах в родині, в парохії... » (ст. 475). « Поучення » вимагає, отже, виучування на пам'ять деяких Христових слів, важніших цитат з Біблії, десять Заповідей, формули визнання віри, тексти Літургії, основних молитов і ключевих формулок науки віри. « Основною річчю є, щоб вивчені на пам'ять тексти були рівночасно внутрішньо схоплені, помалу зрозумілі у їхній глибині, щоб стати джерелом християнського життя — особистого і суспільного » (ч. 55).

До християнської формациї в катехизі і до зустрічі з Христом веде також т.зв. народна побожність (на що звернув був увагу Павло VI в *Evangeli punitandi*, коли взята в її автентичності і динамізмі (артикул Маріо Пучінеллі).

Частину четверту закінчує дві праці про т.зв. « медія » — засоби суспільної комунікації (Перо Геро) і місійний аспект катехизи в дієцезальній пасторальній праці (Агостіно Бонівенто).

П'ята частина в окремий спосіб в десятках артикулах розвиває порушене вже питання акультурації і інкультурації в « Поученню » (ч. 53). В який спосіб Христос і Його благовістъ стрічають різні культури і народи? В Європі в історії наступив розрив між Євангелією і культурою і гіркі овочі цього ми споживаємо. Не добро приносить відділення Євангелії від культури, культура ж біdnie, коли відірвати її від Євангелії. Диялогом між Євангелією і культурою займався II Ватиканський Собор (*Gaudium et spes,Lumen gentium*). Культура має бути місцем зустрічі Бога з людиною, а *Lumen gentium* каже: « Між Церквою і культурою відновлюється в той спосіб спілкування, яке збагачувє і Церкву і різні культури ». « Поучення » йде за тим Leitmotiv (Єп. Сімон Люрдусані). Як це практично виглядає в різних народів і на різних континентах, подають інші праці — кардинала Зунграна — Досвід місійної катехизи сьогодні, а далі також рефлексії про катехизу в Індіях, в середовищі буддійському, музулманському, в Океанії, в латинській Америці, в Північній Америці, в Європі і в Східній

Европі (Проф. Франческо Скода).

Ця остання звертає на себе увагу: « Вплив довкілля на катехизу в країнах Європейського Сходу ». Тема складна і широка на коротке опрацювання, хоч би й тим, що різниці між щодинокими народами і країнами є велики. Ідеєю про країни комуністичні сьогодні, тобто ССР і салютні країни. В тих країнах релігійна свобода є обмежена, так само і права Церкви і родин у відношенню до релігійного виховання, в школах, натомість, я прогромах поставлене атеїстичне виховання. Філософію й ідеологію, які увійшли в основу соціально-політичного світогляду і практичного життя в діялектичний матеріалізм, для якого релігія є тільки явищем і то явищем негативним, шкідливим. Школа є відділена від Церкви, навчання і релігійне виховання в школах не існує, виховання відбувається в науковому матеріалізмі і все це є знаком і гарантіє... релігійної свободи. Дозволена, а навіть обов'язує атеїстична пропаганда, заборонена релігійна « пропаганда ». Церква і вірні мають вдоволитися тільки культом. Вся дозволена активність Церкви є контролювана державою. Так є головно в ССР, в менше категоричній формі в сателітних країнах. Тільки в Польщі і Югославії катехиза охоплює майже всю католицьку молодь. В Мадярщині для прикладу, тільки 6.8% дітей у віці 7-12 років могли в 1974/75 роках брати участь в катехитичних лекціях.

Держава має єдино монополь на виховання і то в дусі науково-атеїстичному. Це має бути поступ. Всі релігії є сурово критиковані і осуджені на базі трьох пересудів: релігія — то витвір людської фантазії і забобонності; наука є ворогом релігії; релігія є перешкодою для створення справедливої і свободної від визиску спільноти. Релігія в таких державах є в небезпеці і серед важких перешкод для розвитку, катехиза відбувається серед неможливостей, без засобів, без прав до життя, як каже « Поучення »: « давати, уможливлювати чи одержувати катехитичне навчання стається злочином, гідним карі ».

Проф. Скода на питання як здійснювати релігійне навчання в комуністичних країнах подав способи накреслені хорватським єпископом Франческом, даючи відповіді, що треба мати на увазі, коли пояснююмо правди віри: а) підкреслювати раціональність, розумовість акту віри, б) свободність акту віри, в) присутність в людині морального природного закону, г) присутність Бога в світі і в людині, і) важливість практичного християнства і свідчення віри, д) віра людини і любов до людини, с) не протиставитись чолово марксизму, але доказувати в науці і в житті вищість релігії.

Артикул проф. Скоди є занадто короткий і не вичерпує змісту поставленої теми і тільки яскраво показує на великі труднощі і шкоду для катехизи, для Церкви і релігії в комуністичному амбієнті. Професор Скода закінчує: « католики комуністичних держав, що живуть в умовах описаних обставин, потребують великої відваги, а деколи й героїзму — справжнього і властивого, щоб визнавати свою віру і поширяти благовіссть. Вони творять

важну частину Вселенської Церкви (Терпляча Церква) і мають право на арозуміння, матеріальну і духовну поміч усіх вірних» (ст. 674).

Закінчується Збірник-Коментар шостою частиною п'ятьма працями про діяльність Конгрегації для Поширення Віри в катехи-тичному апостоляті. «Поучення» вгадує про це і Папа висловлює своє вдоволення і признання великий місійній праці на полі катехизи: «Катехити на місійних теренах є тими, що заслуговують в спосіб цілковито окремий на титул катехитів» (ч. 66).

Як додаток до Збірника при кінці долучений текст «Поучення» в італійській мові з корисними аналітичними покажчиками. Збірник-Коментар є знаменитою лектурою для катехитів, священиків і Сестер-монахинь, що працюють на полі катехизи.

о. І. Музичка

MONUMENTA UCRAINAЕ HISTORICA, Editiones Universitatis Catholicae Ucrainorum S. Clementis Papaе, Collegit Metropolita Andreas Šeptyckyj, Vol. I-XI, Romae 1964-1974; Vol. XIII, XIV, Collegit, Dr. Alexander Baran, R. 1973-1977. Видання Українського Католицького Університету ім Св. Климента Папи, Зібрав Митрополит Андрей Шептицький, Том I (1075-1623), Рим 1964, XXIV+350 стор.; Т. II (1624-1648), Р. 1965, XIX+358 стор.; Т. III (1650-1670), Р. 1966, XVI+399 стор.; Т. IV (1671-1701), Р. 1967, XIX+380 стор.; Т. V (1702-1728), Р. 1968, XX+434 стор.; Т. VI (1729-1773), Р. 1968, XV+389 стор.; Т. VII (1774-1807), Р. 1969, XVI+387 стор.; Т. VIII (1808-1839), (Р.) *Supplementum*: I, *Monumenta Graeca* (1085-1610); II, *Monumenta Latina et Italica* (1626-1805), Р. 1970, XV+284 стор.; Т. IX-X (1075-1632), *Supplementum*, Р. 1971, XVII+942 стор.; Т. XI (1633-1659), *Supplementum*, Р. 1974; XXIII+647+(1) стор.; Т. XIII: *Канонічні процеси Укр. Катол. Церкви на Закарпатті від 1771 до 1853 р.*, Зібрав о. д-р Олександр Баран, Р. 1973, XII+(2)+281 стор.; Т. XIV: *Нитання Українського Патріярхату в XIX столітті*. Зібрав о. д-р Олександр Баран. Р. 1977, XIII+143 стор.

Велике арозуміння мав для історії української Церкви й українського народу Митр. Андрей Шептицький. Добачуючи недоліки в дослідах над історією нашої Церкви в «Історії України-Руси» Мих. Грушевського і в працях інших істориків, рішив він відбрати документи в римських архівах. Саму працю переписування матеріалів у римських архівах поручив митрополит о. Кирилові Королевському, який склав 15 томів машинопису переписаних ним матеріалів у двох копіях, з яких одна була передана

для зберігання в основанім цим митрополитом Українськім Національнім музею у Львові.

Друга копія матеріалів залишалася в руках о. Королевського в Римі. Деяло з цих матеріалів вилоагичали деколи від о. Королевського українські докторанти і від них деякі матеріали попали в руки о. Атанасія Великого, ЧСВВ, який був ваступником ректора Колегії св. Йосафата в Римі. О. Великий пропонував о. Королевському видавати разом з ним зібрані документи, але Королевський не згодився, тому, що вважав митр. Шептицького власником матеріалів. Перед своєю смертю передав о. Королевський всі 15 томів у депозит Орієнタルному Інститутові в Римі, звідки одержав іх після свого повернення із заслання й прибууття до Риму Його Блаженство Йосиф Сліпий. Він рішив друкувати всі зібрані митр. Шептицьким томи, коли ствердив, що тільки деякі документи з цієї збірки, які попали в руки о. Великого, були надруковані ним у I-ім томі «*Documenta Pontificum Romanorum Ucrainae illustrantia* (1075-1700)», що з'явився в Римі в 1953 р., як II Серія III ої Секції «ЗАПИСОК ЧСВВ». Його Блаженство звернув увагу на помилки в надрукованій о. Великим тексті буллі папи Урбана VIII з 8 лютого 1641 р., якою цей папа подарував церкву св. Сергія і Вакха руській нації (Відповідь рецензентові, БОГОСЛОВІЯ, Рим 1971, т. XXXV, стор. 249-252 і фотокопія буллі після стор. 144). Проте Блаженніший Йосиф уважав зданим передруковувати ті матеріали, які були правильно напечатані в інших виданнях Серії II-ої, Секції III-ої «ЗАПИСОК ЧСВВ», як: *Litterae Nuntiorum Apostolicorum Historiam Ucrainae illustrantes*, vol. I-X, 1959-1965; *Epistolae Metropolitarum et Episcoporum*, vol. I: *Epistolae Iosephi Velamin Retskyj*, 1613-1637, collegent Th. T. Halusçynskyj et A.G. Welykyj, R. 1956; vol. II, *Epistolae R. Korsak, A. Sielava et G. Kolenda* (1637-1674) Coll. A. Welykyj; R. 1956; *Acta S. Congregationis de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bjelarusjae spectantia*, coll. A.G. Welykyj, vol. I (1622-1667), R. 1953; *Litterae S. Congregationis de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielorussjae spectantes*, coll. A.G. Welykyj, vol. I (1622-1670), R. 1954; *Congregationes Particulares Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, coll. A.G. Welykyj, vol. I (1622-1728), F. 1956; *Supplicationes Ecclesiae Unitae in terris Ucrainae et Bielarusjae*, coll. A. G. Welykyj, vol. I (1600-1699), R. 1960.

В I-ім томі Блаженніший Йосиф подав лише бібліографічні відсилачі до листів: папи Григорія VII з 17 квітня 1075 та папи Олександра IV з 13 лютого 1257 р. до галицького короля Данила, а текст іх напечатав у IX-X томі. У зв'язку з напечатаним о. Великим листом папи Григорія IX до руського короля автор цих рядків вияснив уже раніше, що цим «руським королем» був великий київський князь Володимир IV Рюрикович (1223-1234), та «руським королем», до якого писав папа Інокентій IV у 1246 р. був великий київський князь Михайло Всеволодович, що доказав раніше Степан Томашівський (*Naši korolí*, Бюлетень Наук. Т-ва ім. Шевченка в Торонто, ч. 1/4), грудень 1953, Матеріали IV-ої

Наук. Конференції НТШ, стор. 63-64 і по-англійськи: Kings of Kiev and Galicia, THE SLAVONIS & EAST EUROPEAN REVIEW, London, June 1955, vol. XXXIII, No. 81, стор. 347-49), а відтак у статті «*Унія з Римом і коронація Данила*» (Збірник матеріалів V-ої Наук. Конференції НТШ в Торонті, ч. 1(5), грудень 1954, стор. 136-37) такий коментар до листа папи Олександра IV до Данила: Папському легатові Опізонові не вдалося ворганизувати на Заході хрестоносного походу проти татарів і він лише папською короною передав Данилові папське благословення для його боротьби з невірними. Мовчазність у грамотах Інокентія IV про корону насуває здогад, що папа, який прийняв руських єпископів під свій покров, міг сумніватися, чи Данило, коронований на початку свого князювання своїм єпископом, схоче прийняти римську корону, що було б до певної міри запереченням первісної, також християнської коронації «короля Руси». За оповіданням Галицько-Волинського Літопису — помогли Опізонові в коронуванні Данила мазовецькі князі Болеслав і Земовит, які обіцяли Данилові свою поміч у війні проти татарів. Допоміг також Данилові литовський князь Мендовг.

Коли ж при іхній помочі впорався Данило в наступних роках в віроломними болохівськими князями на східнім пограниччі своєї держави та іхнім протектором татарським баскаком Куремсою, любуський римо-католицький єпископ подбав у папи Олександра IV про юрисдикцію над римо-католиками в галицькій державі, в якій хотів ширити свій обряд. Цьому Данило протиставився і на зажалення любуського єпископа Олександер IV витихав нашому королеві, що він не виконав того, чого від нього сподівався Рим; при цім трохи папа церковними карами й хрестоносним походом католиків проти нього. Папа поручив еломунецькому і братиславському єпископам та чеському францисканинові Вартоломеєві зорганізувати хрестоносний похід проти Данила, проти якого підняв також хрестоносців. Отже, розрив поміж Данилом та Римом став у наслідок претенсій римо-католицьких єпископів до поширення іхньої юрисдикції в галицько-волинській державі.

Блаженніший Йосиф не обмежився лише матеріалами з римських архівів, але також перепечатав документи з давніших рідкісних тепер книг, які ілюструють невагодини вірних з львівським православним єпископом Гедеоном Балабаном та дошкулювання поляків львівським православним міщенам. Не всі ці матеріали використав М. Грушевський в «Історії України-Русі». Ось у львівськім гродськім уряді, що містився в нижчім замку, протестували 5 квітня 1595 р. князі Адам Вишневецький і Кирило Ружинський іменем своїм і своїх товаришів-послів київського князівства та волинського й брацлавського воєводств, заявляючи, що вони є під зверхністю київського, галицького й усієї Руси митрополита Михайла (Рагози); вони жалілися на кривди вковні львівським руським міщенам грецької віри, парохіянам церкви Успення Пресвятої Богородиці, спричинені поляками, підчиненими папі, львів-

ськими громадянами, як світськими міськими радними так і духовними, які робили насильні замахи на церкви, священиків і всі святощі нашої віри. Польські радні велили священикам і церковним парохіянам приходити до ратуші, зобов'язуючи їх до світського послуху й мордували міщан жорстокою в'язницею. Примушували священиків приносити кожному радному («райцеві») якісь видумані ними коляди до їхніх хат. Забороняли священикам у священичих убраних іти через ринок з св. Тайнами до своїх хворих східного обряду а запаленими свічками. Забороняли веати з процесією через ригок померлих за обичаєм грецької релігії. Забороняли ити святочній процесії з хрестами з міської церкви на передмістя. Відмовляли всяких полекш дітям нашої братської грецької школи, а особливо забороняли ити в суботу перед квітною неділею через ринок з квітками й співати «Осанна Господеві у вишніх». Наших шкільних дітей, убогих сіромах по вулицях поляки били й волікли де своєї школи, де знову їх били, саджали до в'язниці й знущались над ними. Викидали з своїх хат убогих наших жебраків. Ніччю закрадалися поляки на будову нової церкви, чинили там бессоромні нікчемності не лише на самій площі праці, але й плюгавили самі вінтарі й ушкоджували мулярське знаряддя. Забороняли визволяти ремісникам їхніх руських челядників. Змушували своїх руських слуг ходити до костела, а коли хто з них слуг ходив до своєї церкви, того тортурували і м'ясо до уст насильно впихали. А коли кого з наших заманули до своєї віри, а він хотів опісля повернутися до своєї, того мучили світською в'язницею і знущаннями. Примушували святкувати свята за їхнім новим календарем; волікли господарів і службу а хат до роботи, саджали до найогиднішої в'язниці й накладали різні карі. На проповідальницях у костелах і в магістратських урядах на ратуші називали нас поганами й ганьбили наші церковні святощі. Забороняли давонити в нашій церкві за нашим церковним порядком у велигодні дні в четвер, п'ятницю і в суботу за їхнім новим календарем, поки вони не починали давонити, й брутално грозили в нашій церкві своїми урядовими слугами. Міські радні «райці» разом з монахами-домініканами з костела Божого Тіла, віддаленого від нашої міської церкви трьома вулицями, видумали собі декрет від дев'яťох років, мов би то якісь наші старші міщани, яких імен не подано, мали поволити під вкладом 30 гривень на той декрет, щоб у нашій церкві священик не давонив кожного їхнього свята і кожної неділі аж після їхньої проповіді. Ці монахи мали стільки давонів, скільки було в нашій церкві, ще й два органи та ними і співом не перешкоджали проповідям у церкві, отже, так як домінікані не вожали русинам, так і русини хотіли уживати разом своїх вольностей. За духовні вольності «райці» і домінікані посадили міщан — парохіян церкви Успення Пресв. Богородиці і членів церковного братства до міської в'язниці й наложили на них 30 гривень карі, незважаючи ні на унію, ні на апеляцію до короля, ні на упіmnення коронного гетьмана, ні на письмо а упіmnенням київського воєводи князя Константина Острозького, ані також на

угоду львівського арцибіскупа Йоана Димитрія Соліковського. Ця угода про згадані наші церковні вольності була постановлена з обох сторін досить достаточно, з усіма панами сенаторами на варшавськім соймі, щоб поки дійде до згоди римського папи з вселенським константинопольським патріярхом, дати вічний мир всім церквам і людям нашої грецької релігії і не турбувати їх ні в чим ніколи.

Незважаючи на такі дошкулювання з боку поляків, був спропоновані львівськими міщанами, членами Ставропігійського братства, та львівським єпископом Гедеоном Балабаном, який — як обіцював міщанам у своєму листі з 25 березня 1588 р. — мав розсудити київський воєвода і маршалок волинської землі князь Константин Острозький. Мав Балабан також клопіт з деякими галицькими міщанами ѹ тому повідомив у 1591 р. галицького бурмистра і райців про сваволю таких галицьких міщан: Стецька Бересича, Карпа крамаря, Влахового зятя Грицька крамаря і Стецька крамаря, які заложили нову секту, не хотіли слухати своїх пастирів і викидали ікони з церкви, за що владика кинув на них клятву. Але вони не зважали на єпископську клятву, і тому він звернувся до світського уряду, щоби той покарав їх, щоби не сталося чого злого з їхньої сваволі поміж посполитими людьми. Бо ось Мишко Горбачевич безправно орав, сіяв і косив церковні сіно-жаті Петрового монастиря й інші, які косила на церковнім ґрунті коло Петра лази й не хотіли платити за стародавнім звичаєм за ці лази. Але в день св. Юрія за старим календарем в 1591 р. як лілія галицькі міщани перед бурмистром і радними в галицькім ратуші, що львівський владика Гедеон Балабан велів ім вигнати з церкви Христового Різдва місцевого пароха Симеона, як бретика, та його помічників, а саме Степана Бересича, Івашка зятя Влахова, Карла Гордоступовича та Степана і Грицька крамарів за те, що вони не святили паски й не хотіли тримати образа з тілесним представлення Бога Отця. З цих двох причин отець владика велів їх не пускати до церкви, ні з ними їсти ні пити, та мати їх за погордженіх бретиків. Сам єпископ приїхав, посвятив знов сам церкву і цей образ велів поставити вище понад іншими та в проповіді назвав згаданих бретиками. Галицькі міщани на жадання священика Симеона і його прихильників вказували, що цю справу подадуть під розгляд духовного суду грецької церкви на найближчім берестейськім синоді. Викляти Балабаном галицькі міщани, а саме Стець Бересич, Карпо Гордоступович і Стецько крамар протестували проти львівського єпископа в галицькім ґродськім уряді 7 червня 1594 р., що він примушував їх до бретичної віри, а саме вірити в образ невідомого божества Бога Отця, який отець Михаїл, митрополит київський, галицький і всієї Русії, в часі свого побуту в Рогатині в присутності львівського владики велів Симеонові, парохові церкви Різдва нашого Господа Ісуса Христа, і ім міщанам під клятвою винести з церкви, а на його місце поставити образ воплощення Божого Сина. Коли ж отець Симеон цей образ зняв і вони його винесли, владика Гедеон прокляв священика Симеона

і їх, посвятив знову сам церкву та, поставивши цей образ у церкві, підписав так: « Ветхий деньми ». В цій справі жалілися вони на синоді й вони готові довести свою невинність перед усіма правовірними священиками і правдивими християнами нашої святої грецької віри в кожнім суді. Цей образ вище всіх образів у церкві Христового Різдва бачили цього дня обачний возьний Прокіп, генерал з Болшівця, і шляхотний Севастіян Торський.

В цих актах нема, як закінчився спір Балабана з галицькими міщанами за образ, але львівський єпископ подбав уже незадовго про королівський універсал 5 квітня 1595 р. адресований до митрополита, владик, архимандритів і протопопів, крилошан і всього духовенства грецького закону та всіх чільних громадян у Короні і Великім Литовськім Князівстві, що за дозволом львівського, галицького й камінецького єпископа Гедеона Балабана і всіх крилосів цих єпископств прийняв він Івана Балабана за коадютора-помічника й наступника на львівсько-галицько-кам'янецькім єпископстві. Король наказував, щоб усі признавали Івана Балабана за власного правдивого коадютора, помічника і наступника на згаданім єпископстві й виявляли йому послух. За польським « Географічним словником Польського Королівства й інших слав'янських країн » пише Михайло Влох у нарисі « Унів і унівська архимандрія » (Винники, Звенигород, Унів та довкільні села, Чікаго 1970, стор. 494), що в 1597 р. вайняв єпископ Гедеон Балабан насильно унівський « монастир і віддав його під управління свого сюжка Йони, для якого пізніше вистарався привілей на унівську архимандрію. Але монахи прогнали Йону з Уніва в 1599 р. і обрали своїм опікуном шляхтича Юрія Уляницького. Однаке той по-розумівся з Йоною, продав йому монастир, а Йона половив монахів і порозсилав їх невідомо куди ». М. Влох мав у своїх руках мій нарис « Львівське, Галицьке й Камінець-Подільське Православне (в 1539-1700 рр.) та й Унівське (в 1700-1808 рр.) єпископство у Львові » (Передрук з ЛОГОСУ, Йорктон, Саск., Канада, 1960), в якім (стор. 6) зазначено, що чернече ім'я унівського архимандрита було « Ісає », а не « Йона ». Михайло Грушевський (*Історія України-Русі*, т. VI, Львів-Київ 1907, стор. 587) подає, що лише члени Ставропигійського братства не хотіли більше мати єпископа з роду Балабанів. Він не звернув уваги на протест намісника львівського єпископства Григорія Негребецького, воскресенського священика Андрія Літинського і п'ятницького Івана Печеля, пресвитерів і крилошан цього єпископства в своїм, усього духовенства і громадян цього єпископства проти унівського архимандрита Ісаї Балабана, який насильно дістався до свято-юрської катедри, велів обухом розбити і повирикати скоблі до перших і других церковних дверей, що потвердили покликані згаданими крилошанами 13 лютого 1607 р. коронний генерал возьний Ян Дворський та шляхотні Блажей Комновський і Григор Городницький. Цей протест внесли згадані крилошани до актів львівського нижчого замку 17/27 березня 1607 р. Але Ісаї Балабан, покликуючись на вище наведену королівську грамоту з 5 квітня 1595 р., виказував у галицькім грод-

ськім уряді 11/21 квітня 1607 р. свої права до наступства у львівськім єпископстві. Оба останні документи в перепечатані з «*Дополнений к историческим памятникам России*» (Supplementum ad Historicae Russiae Monumenta) А. ТУРГЕНЕВА (Петроград 1848).

Більшість документів у І-ім томі висвітлюють півстоліття історії нашої Церкви перед берестейською унією та чвертьстоліття релігійних забурень після неї. ІІ-ий том містить матеріали до об'єднання поміж з'єдиненими та нез'єдиненими, про мовчазне ставлення римської курії до проблеми утворення київського патріархату, хоч ця курія вживала руських місіонарів для приєднання сербського пічанського патріархату. ІІІ-ий том містить матеріали про переслідування з'єдинених москалями в часі наїзду останніх на землі річнопсолитої в 1654-1667 рр., скарги холмського з'єдиненого єпископа Якова Суші на римо-католицьке духовенство, що старалося загарбати церкви з'єдинених під свою юрисдикцію та спроби цього єпископа через Павла Тетерю склонити гетьмана Івана Виговського до з'єдинення. Єпископ Суша написав також у 1662 р. меморіял у справі канонізації архієпископа Йосафата Кунцевича і в слід за ним післали спільне прохання всі наші владики, священики й чільні світські з'єдинені.

ІV-ий том містить матеріали до часів з'єдинених митрополитів: Гаврила Коленди, Кипріяна Жоховського і Льва Слюбича Заленського, до участі з'єдинених владик у приєднанні перемиського, львівського і луцького нез'єдинених єпископів. У цім часі виринули спори з'єдинених владик з василіянським архимандритом, тому що ради посад вступали до василіянських монастирів поляки, які намагалися златинізувати наш обряд. У V-ім томі в 1671-72 рр. в матеріали про екскумунацію володимирського і берестейського єпископа Венедикта Вячеслава Глинського та пинського й турівського Михайла Маркіяна Білозора митрополитом Гаврилом Колендою, іх відклики разом з холмським єпископом Сушею до папи та суд трибуналу нунціатури, який виправдав єпископів. Відтак ці єпископи протестували проти визначення митрополичим коадьютором Кипріяна Жоховського 1 липня 1674 р. Скарга Якова Суші про гноблення латинським клиром з'єдинених на Холмщині в 1679 р. За каталогом з 1701 р. приступили тоді до з'єдинення 1206 священиків з парохіями та 133 парохіальні церкви не обсаджені парохами у львівській дієцезії. Відносно парохії Воробіївка (стор. 311) заживе в вияснення «Вербівчик», бо оба ці села з такими назвами існували в Зборівщині до наших днів. У додатку подані матеріали про церкви грецького обряду в Хорватії і Угорщині в 1651-1693 рр.

В V-ім томі є документи про оснування духовної семінарії Театинів у Львові для навчання з'єдинених руських і вірменських священиків, про подорож царя Петра I по Білорусі й Україні, вбивство москалями полоцьких Василіян та про приєднання до з'єдинення унівецького й почайського монастирів. Матеріали до замостейського собору в 1720 р. Петиція єп. Юрія Винницького про переслідування клиру в його єпархії латинським духовенством,

про десятини, про позміну обряду, про вивінування семінарії, проти полагоджування мішаних вінчань латинським духовенством, про зруйнування церкви в Тиличі, загарбання там церковних фондов до костела, хоч там було численне руське населення і для забезпечення його при вірі й обряді дідів треба було поставити церкву, та в справі мукачівської єпархії, якою адміністрував іменованій князем Ракочієм о. Петроній Камінський, який хотів заміритися з мармароським православним єпископом під умовою приступлення останнього до з'єднання. Конгрегація Пропаганди Віри звернулася в 1708 р. до гнезненського арцибіскупа Станіслава Шембека, щоби він заопікувався з'єднанням клиром, переслідуванням різними польськими панами.

Краківський біскуп Казимир Лубенський обіцяв 26 серпня 1711 р. Конгрегації Пропаганди Віри дати дерево на будову греко-католицької церкви в Тиличі, але кошти будови мали покрити самі вірні. Почаївський монастир приступив до з'єднання в 1712 р. і львівський єпископ Варлаам Шептицький взяв його під свою опіку 13 червня ц.р. Папа Климент XI писав 3 грудня 1712 до короля Августа II, щоб він не дозвустив до луцької катедри Кирила Шумлянського. 4 січня 1713 одержав папський нунцій у Варшаві вістку про смерть луцького єпископа Діонисія Жабокрицького на васланні в Московщині. Поміж митрополитом Юрієм Винницьким та львівським єпископом Варлаамом Шептицьким був спір за галицьку катедру, який був вирішений у Римі аж після смерті Винницького (у вересні 1713 р.). З доручення львівського єпископа Атанасія Шептицького провірив бувший вікарій мукачівської єпархії, Ліщицький архимандрит Полікарп Филипович друковані Ставропигійським Братством літургічні книги і в рік після цього закінчився спір поміж цим єпископом та братством 9 жовтня 1728 р.

В VI-ім томі починаються матеріали, в яких відкидаються деякі рішення замостейського собору коадьютором митрополії, а відтак митрополитом Атанасієм Шептицьким. Холмський біскуп Ян Фелікс Шанявський звернувся до Конгрегації Пропаганди Віри за дозволом переходу молодця Михайла Винницького до латинського обряду. В документах виринає постать Петра Косса, «москаля з України», аллюнка урбанивської колегії Пропаганди Віри в 1728-31 рр., з редакційним поясненням, що він походив з так званої «московської України» за р. Дніпром; точіше він походив з підлеглої безпосередньо московським царям Слобідської України, де були також московські оселі, як от Нижня Богданівка в Старобільщині, яка з своїм парохом єромонахом Потанієм Смеляновом приступила в 1918 р. до з'єднання (Диакон Василій, ЧСВ: Леонід Федоров, Научні і Літературні Публікації «Студіон» Студитських Монастирів ч. III-V, Рим 1966, стор. 363-381). В листопаді 1731 прибув цей Косс до Львова, де жалілися йому члени Ставропигійського Братства на місцевого єпископа-митрополита Атанасія Шептицького, який привів братство до руїни усуванням з церков книг, друкованих братством. Братчики згодилися на пропозицію Косса, щоби префект львівської місії Театинів і

ректор папської семінарії для вірмен і русинів Йосиф Марія Реда-нашій в апробатою апостольського нунція склав комісію для проп-вірки братських видань; у цій комісії працював також Косс, про-що він звітував 1 жовтня 1732 кардиналові Вінкентієві Петрі, префектові Конгрегації Пропаганди Віри. В театинській семіна-рії у Львові пробув Косс до жовтня 1734 р. Й повернувся до Риму, звідки був висланий з якоюсь місією до Семигороду і Молдавії; з молдавських Ясів він прибув до Кам'янця на Поділлі в 1736 р. та в 1743 р. вступив він до василіянського монастиря Св. Трійці у Вильні.

З інших актів слід згадати інвентар архіву церкви св. Сергія і Вакха в Римі, зладжений 2 травня 1735 о. Ігнатієм Кульчин-ським, звіт о. Гераклія Лисянського з 26 квітня 1740 про візита-цію полоцького архієпископства, зокрема його лист з 17 травня 1740 про вбивство нез'єдиненими біхівського декана о. Еміліана Климонтовича 27 квітня, листи різних осіб про пожежу львівської семінарії, звіт о. Кесарія Стебновського про стан з'єдиненої ру-ської церкви і про способи приєднання нез'єдинених з 1740 р., про дорогобузьку архімандрію, митр. А. Шептицького про потребу одного прото-архімандрита для роззвісного василіянського Чину, звіт о. Лисянського про приєднання нез'єдинених 14 полочан і 3-х москалів з 1 жовтня 1743, звіт театинця Ероніма Моруса про стан театинської місії в Польщі і Україні та львівської папської семінарії для русинів і вірмен з 8 вересня 1745, зажалення клиру львівської, галицької і камінецької єпархій на упривілейоване становище Василіян за Атанасія Шептицького і двох його поперед-ників до папи Венедикта XIV в 17 січня 1747, спір поміж василі-янськимprotoархімандритом Іпатієм Білинським та львівським єпископом Львом Шептицьким за мілецьку архімандрію в 1749-64 рр., звіт митр. Флоріана Гребницького про стан київської митро-полії з 10 лютого 1752, про поширювання з'єдинення в Борисів-щині в 1753 р., визначення свидницького єпископа Василя Бори-скевича для з'єдинених волохів у Хорватії в 1759 р., меморіял митр. Фелікіяна Володковича, з'єдинених владик, архімандритів і ігуменів до папи Климента XIII з Володимира, 15 грудня 1762, в обороні своєї віри супроти нападів на з'єдинених москалів і поль-ських римо-католицьких ксьондзів, звідомлення про пересліду-вання з'єдинених москалями в 1773 р.; серед 40 запротореними до бердичівської в'язниці парохами (стор. 361-62) уважаю за по-милку в іх списку «п. Ородовський»; має бути згідно з текстом на стор. 350: Ободівський.

VII-ий том містить матеріали до переслідування з'єдиненої Церкви москалями в часі розборів Польщі на Україні і Білорусі. Про ці переслідування подав звіт у 1800 р. представник апостоль-ської столиці при російськім царі від 11 лютого 1797 до травня 1799 р. Лаврентій Літта папі Пієві VII. Генеральний прокуратор Василіян Йордан Міцкевич подав меморіял 21 жовтня 1801, про стан руської католицької церкви в Австрії (З єпископства: львів-ське, перемиське і холмське), Росії і Прусії; він видвигнув до-

магания, щоби митр. Теодосій Ростоцький міг повернутися до Вильна або Радомишля, щоб епископи: володимирський Симеон Млоцький, пинський Йоахим Горбацький і остроозький Стефан Левинський могли повернутися до своїх епархій та були підпорядковані свому митрополитові, а не римо-католицькому могилівському арцибіскупові Стан. Сестрженцевичеві, були повернені з'єдиненим забрані ім монастири, щоби з'єдинені священики, Василіяни й віркі були під своїм митрополитом. Але рекурс митр. Ростоцького після смерті Катерини II і Павла I був відкинений Олександром I. Залишалася надія оснувати митрополію в межах Австрії і в цій справі вислано прохання до цісаря Франца II. В пруській займанщині супрасльський ігумен о. Теодосій Вислоцький, ЧСВВ, став епископом; до супрасльського ігumenства належали, крім супрасльського, монастири у Варшаві, Дорогичині і Куничах (чи Кузині?). Після смерті Вислоцького супрасльським ігуменом став Мелетій Оссуховський, але адміністратором єпископства був назначений жонатий священик Міхнякевич, а відтак у 1803-5 рр. став єпископом семятицький парох Николай Духновський.

Цар Олександр I затвердив 13/25 листопада 1801 ординацію для духовного й церковного уряду римо-католицької релігії. Протоархимандрит Атанасій Фальковський, як представник апостольської столиці при царськім дворі, подав 18 грудня 1801 меморіал у справі зорганізування руських Василіян у Росії. Генеральний прокуратор ЧСВВ Йордан Міцкевич плянував оконо 1802 р. створення галицької митрополії із заслуженим для з'єдинення холмським єпископом Порфирієм Важинським на чолі, якому були б підпорядковані також єпископства: мукачівське на Закарпатті, крижевицьке в Хорватії і фогаравське в Семигороді. Проспект руської з'єдиненої єпархії в Київщині, на Поділлі, Волині, в Холмщиною правобіч Буга і Полісся подав адміністратор митрополіальної архиєпархії луцький єпископ Стефан Левинський; з кількох 5000 парохій на цій території залишилося залишити 180 з монастирями в Почаєві, Мільчі, Овручі, Жидичині, Володимири, Тригорах, Загорові, Дорогобужі, Дермані і Верхові; 18 мужеських монастирів і 3 жіночі монастири були по завданні своїх церков, а 10 монастирів забрав уряд для православних. У 1803 р. суfragаном руської з'єдиненої митрополії в Росії став Адріян Бутримович, ЧСВВ. Декретом Олександра I в 18/30 липня 1803 р. була утворена семінарія при виленськім університеті для римо-католицьких молодців з могилівської, виленської, мінської, жмудської, луцької і кам'янецької єпархій та для греко-католиків з полоцької, берестейської і луцької єпархій. 24 серпня 1803 поручив папа Пій VII полоцькому архиєпископові Гераклісі Лісовському повернути до своєї єпархії. Присутній в Петрограді митр. Ростоцький вислав до Риму свої рації проти оснування галицької митрополії, обстоюючи неподільність руської з'єдиненої митрополії. Крім Лісовського в Полоцьку виконували свої обов'язки єпископи: Йосафат Булгак у Бересті і Стефан Левинський у Луцьку. На вістку про смерть митр. Ростоцького в Петрограді (1805) цісар Франц II

погодився на створення галицької митрополії, але в цім часі були опорожнені єпископства в Холмі (Важинський помер у 1804) і у Львові (Ніколай Скородинський помер у 1805 р.). Залишився лише перемиський єпископ Антін Ангелович, який став галицьким митрополитом у 1808 р. За проспектом Йордана Міцкевича з 1805 р. — полоцька єпархія з Вітебськом, Мстиславом, Оршою і Могилевом мала приблизно 1000 з'єдинених парохій, володимирська з Берестям — також 1000, луцька й остроацька — більше 1000, львівська з Вильном, Новгородком, Минськом, Галичем, Кам'янцем і Поділлям — приблизно 6000, перемиська з Сяноком і Самборем — 2000, холмська і белзька — 700 та пинська і турівська — більш як 200. Мабуть Олександр I під впливом вісток про утворення окремої галицької митрополії погодився на Лісовського як митрополита з'єдиненої руської церкви (24 липня 1806). Ціарський декрет з 11 вересня 1806 р. про перетворення львівської дієцезії на галицьку митрополичу та іменування перемиського єпископа Антона Ангеловича митрополитом оповістила галицьку губернія 17 жовтня 1806. Надзвичайний папський посол до царського двора Тома Ареццо подав у 1807 р. звіт про стан з'єдиненої Церкви в Росії. Луцький єпископ Стефан Левинський писав 3 червня 1807 до Йордана Міцкевича, що митр. Лісовський назначив своїм суперантом Григорія Кохановича, а православний синод виришив згідно з царською волею, що комісія зложена з цивільного комісаря та православного і з'єдиненого єпископів мала б перевести провірку волі населення в колишніх з'єдинених парохіях з передженням, що руський з'єдинений народ залишиться без публичних церков; в Божій Службі слід було з'єдиненим священикам вгадувати вперше царя і його родину, а опісля папу, архієпископа, єпископа і т.д. 27 липня/7 серпня 1807 видав Олександр I наказ, що василіянський Чин обов'язаний вчити в школах молодь. Закінчують дискусійні матеріали римських кардиналів у зв'язку із звітом єп. Левинського в 1807 р.

VIII-ий том починається міркуваннями кардинала Лаврентія Літти з приводу меморіалу Йордана Міцкевича про стан руської з'єдиненої Церкви на основі листів луцького єпископа Стефана Левинського з 1806-7 рр.; Левинський помер саме в 1809 р. і його наступником у Луцьку став коадютор митрополита Григорій Коханович, який управляв луцькою єпархією і як митрополит у 1810-14 рр. Після матеріалів щодо номінації Михайла Левицького перемиським єпископом слідують акти, які виявляють пониження з'єдинених у російській займанщині, а саме: прохання до папи Пія VII кам'янецького крилошанина й могилівського та ямпільського декана Юрія Савицького з Черновець, 10 липня 1814, лист графині Ржевської до нунція Антонія Гаврила Северові у Відні з 29 вересня 1814 про переслідування з'єдинених у Росії та про можливість деяких територіальних уступок Австрії на користь Росії. Папі Пієві VII жалівся також холмський єпископ Фердинанд Ціхановський 20 жовтня 1814 на люблинського біскупа Адальберта Скаршевського, який 30 травня 1815 виправдовувався, вказуючи

глумливо на переслідування з'єднених у Росії. В холмській єпархії були тоді 394 священики, 366 церков і 260.000 вірних. Начальний крилошанин львівської капітули Михайло Гарасевич жалівся також папі на перетягування латинським клиром греко-католиків, що повторив і номінат на галицьку митрополію Михайло Левицький (1815-17 рр.), але Конгрегація Пропаганди Віри апробувала тую зміну обряду.

Після Григорія Кохановича став митрополитом з'єднених у 1818-38 рр. Йосафат Булгак. З прилученням білостоцької округи до Росії прусський король номінував єпископом ігумена супрасльського монастиря Лева Яворовського і суfragаном берестейського єпископства з титулом володимирського єпископа; другим суfragаном цього єпископства назначив Геракліт Лісовський брацлавського ігумена Адріана Головню з титулом оршанського єпископа і з осідком у Вільні. Після смерті Лісовського став полоцьким єпископом Іван Красовський. На луцького єпископа висвятив митрополит Булгак Якова Мартусевича (1814-1826). 30 серпня 1818 висвятив митр. Левицький Івана Снігурського на перемиського єпископа. Після смерті холмського єпископа Фердинанда Ціхановського (7 квітня 1828) був іменований адміністратором єпархії, що повинна була залишитися під юрисдикцією галицької митрополії, Філіп Фелікіян Шумборський, який склав свою заяву католицького «Вірую» в церковно-слов'янській мові 16 травня 1830 на руки біскупів-суfragанів: люблинського Маврикія Матея Вояковського і підляського Франца Ігнатія Левінського та незважаючи на меморіал митр. Левицького з 15 вересня 1829, до папського нунція у Відні, щоби холмська єпархія залишилася в складі галицької митрополії, Рим відокремив Холмщину від галицької митрополії, забираючи її під свою безпосередню юрисдикцію. Звіт про стан своєї дієцезії подав Шумборський 14 вересня 1836.

В додатку грецьких пам'яток передрукований лист київського митрополита Іvana II до антипапи Клемента III з приблизно 1085 р. з грецького видання Софокля К. Ойкономоса (Атени 1868), лист царгородського патріярха Еремії з червня 1588 до львівського, кам'янецького і галицького клиру й радників проти єпископа Гедеона Балабана з приводу загарбання ним жидичинського монастиря, передрукований з *Monumenta confraternitatis Stauropigianae Leopolensis* В. Мільковича (Львів 1895), листи олександрійського патріярха Мелетія Пігаса до православних у Польщі і «Малій Росії» з 1592-97 рр., передруковані з E. DE HURMUZAKI: *Documente Primitore la istoria Romanilor*, t. XIII, ч. I, Букарешт 1909, та лист олександрійського патріярха Кирила Лукариса з 1610 р. до Ісаї Балабана проти львівського єпископа Евстахія Тисаровського, який спершу приступив до з'єднення з католицькою Церквою. З латинських документів: лист папи Урбана VIII з 22 серпня 1626, недрукований А. Великим у «Документах римських папів, що висвітлюють історію України», до польських біскупів з упіmnенням, щоб вони захищали руських католиків, які терплять дошкулювання з боку жорстоких польських панів. Митр. Атанасій Шеп-

тицький позволив 2 жовтня 1731 Темарницькому перейти з грецького на латинський обряд. Прокуратор театинської місії в Римі Кесар Реданащі позволив 18 січня 1732 Василеві Жураковському перейти з руського на латинський обряд. Хоч папський нунцій у Польщі Каміль Мерліно Павлючкі згадував про те, що митр. Шептицький перешкоджував кам'янецькому біскупові Станіславові Йосифові Гозюшові намовляти русинів до переходу на латинський обряд, проте цей митрополит сам позволив Станіславові Коаловському 17 липня 1732 перейти на латинський обряд. Меморіал папи Пія VII цареві Олександрові I в 1805 р. в справі призnanня прав католицькій Церкві грецького й латинського обрядів завершує цей том.

Коментар до листа папи Олександра IV до короля Данила подано при обговорюванні І-го тому. Лист Ісидора, Кардинала Митрополита Київського, Галицького і «всех Росії» (в наголовку, в тексті «всех Руси») до холмського старости в обороні священника Вавили з церкви св. Спаса в Столпі. Київський митрополит Іпатій Потій знайшов у 1605 р. в кревській церкві стару книгу про восьмий флорентійський собор з листом київського митрополита Мисайлова Петруцького та визначних руських вельмож до папи Сикста IV з 1476 р. друкований А.С. Петрушевичем у «Літературній Сборнику Галицко-русскої Матиці» (Львів 1869) та в «Архіві Юго-Западної Росії», ч. I, т. VIII; латинський текст цього листа віднайдено в римськім архіві. Цей лист вписав митр. Потій до книг виленського міського уряду 15 червня 1605. Наступні акти висвітлюють заходи римо-католицьких достойників приєднати до католицтва руських православних вельмож, серед них у першу чергу князя Константина-Василя Острозького, спротив православних прийняти новий григоріанський календар, піддержані листом царгородського патріярха проти цього календаря, приєднання до римо-католицької віри князя Константина молодшого (Василевича) Острозького, іменування царгородським патріярхом Еремією II Михайла Рагоу київським митрополитом у 1589 р., статті-умови руських владик про з'єднання з католицькою церквою в 1595 р., акти берестейського з'єднання в 1596 р. Деякі з цих актів надруковані о. Атанасієм Великим у «Документах римських папів», як от лист Клиmenta VIII до Жигмонта III з 7 лютого 1596, але з іншим розділом речень: Великий (I, стор. 245, ч. 135) зробив відступ реченням: *Ut autem quae Romae acta sunt якщо продовжує після слів: firmius coalescat, ob eam causam...,* тоді, коли слова: *Ob eam causam scribimus* в *Monumenta Historica Ucrainae* (МУН) (IX-X, стор. 198, ч. 130) починають новий відступ. В ДРП «Документи Римських папів» *spirituali*, МУН – *spirituali*.

Лист Клиmenta VIII до Жигмонта III з 16 вересня 1602 про поворот із закордонних студій синів князя Януша Острозького Олександра і Константина (МУН – IX-X, стор. 249-250, ч. 177) надрукував о. Великий (ДРП, I, стор. 301, ч. 189) з датою 26 вересня, хоч на листі є дата 16 вересня. Очевидно, папа вживав нового стилю й тому заживо о. Великий уважав цю дату за старости-

леву й перевів її на новостилеву. Листи Климента VIII до краківського каштеляна кн. Януша Острозького і литовського канцлера кн. Льва Сапіги з 5 квітня 1603 надруковані в МУН (IX-X, стор. 257-59, чч. 183-84) з виправленою пунктуацією, з правильним розділом слів і поправкою слів. У Великого (ДРП, I, стор. 302-3, чч. 190-91): *praeſefet... caritate...*; в МУН (стор. 258): *raeſeſeſte... charitate.* До надрукованого Великим (ДРП, I, стор. 307-8, ч. 196) листа Климента VIII з 20 березня 1604 до львівського арцибіскупа Яна Замойського крім справленої пунктуації є подані такі поправки: *teſt. - refer. audeant tandem - audeant illi tandem...* (МУН, IX-X, стор. 272-3, ч. 204). До надрукованого Великим (ДРП, I, стор. 308-9, ч. 197) листа Климента VIII до Жигмонта III з 31 березня 1604, крім справлення пунктуації є такі словні поправки: *a nobis coram voluntatis - a nobis, eorum voluntates... Inpraesentia - In praesentia... cooptari. Id - cooptari: id... tolleretur, - tolletur,... saecolaribus - secularibus ...expectandum - expetendum, supergaſcaneum - supergaſcum... sunt sunt - sint (МУН, IX-X, стор. 274, ч. 206).* Лист Клиmenta VIII до кн. Константина-Василя Острозького з 3 квітня 1604 (ДРП, I, стор. 309-310, ч. 198) крім пунктуаційних і словних поправок: *Nos in primis - nos in primis... mentis et cogitationis - mentes et cogitationes... move - movet... в передрукований в Тургенєва «*Supplementum ad Hist. Russiae Mon.*».* стор. 155-56, ч. 64 польський переклад. В листі Клиmenta VIII до вармійського біскупа і коронного віцеканцлера Петра Тіліцького (ДРП, I, стор. 310-11, ч. 200) справлена пунктуація (ІПУ, IX-X, стор. 277-78, ч. 209). В листі Клиmenta VIII до кам'янецького каштеляна Якова Претфіча з 3 квітня 1604 в ДРП, I, стор. 311, ч. 201: *nulla te deterri* спровалено на (n) *ulla te deterri.* (МУН, IX-X, стор. 278, ч. 210). До тексту листа Клиmenta VIII до луцького біскупа Мартина Шишковського з 23 жовтня 1604 (ДРП, I, стор. 312-13, ч. 203): *Atque angusto tibi cum videaris includi in...* є спровалення таке: *Atqui angusto cum tibi videaris... i nomi (МУН, IX-X, стор. 286, ч. 221)* і спровалені. В тексті листа Клиmenta до Константина-Василя Острозького з 15 січня 1605 (ДРП, I, стор. 313-14, ч. 204): *et tu si rem, - et tu rem... spectat - spectet... non diffidis. Principis... - non diffidis, principis... voluntatem, retinere, - voluntatem retine... promote, ut et Tuae - proue ut te tuae nobilitatis (МУН, IX-X, стор. 287-88, ч. 223).* В листі Клиmenta VIII до Януша Острозького (ДРП, I, стор. 315, ч. 205): *quaes diu rem... спровалено на: duo rem (МУН, IX-X, стор. 289, ч. 224).*

В листі Клиmenta VIII до кам'янецького кашеляна Якова Претфіча з 15 січня 1605 (ДРП, I, стор. 315-16, ч. 206) лише незначні поправки в комах (МУН, IX-X, стор. 289, ч. 225). В листах папи Павла V до митр. Іпатія Потія і Льва Сапіги (ДРП, I, стор. 319-320, чч. 207-8 і ІПУ, IX-X, стор. 291-93, чч. 228-29) з 10 грудня 1605 лише незначні писарські відхилення у вживанні великих букв і пунктуації. В листі Павла V до Сапіги з 9 червня 1606 (ДРП, I, стор. 321, ч. 209): *benedicimus - impertimus (!) (МУН, IX-X, стор. 293, ч. 230).* В листі Павла V до Юрія Вишневецького з 6 лі-

стопада 1607 (ДРП, I, стор. 321-23, ч. 210): coepimus – caepimus... poenipotentiam vocaret, – paenipotentiam vocaret; reipsa – reipsa, ... cogitas, – cogites... eundem – eandem... divus – dives... Pater familias, – pater familias, (MUH, IX-X, стор. 294-96, ч. 232). В листі Павла V до Жигмонта III з 6 січня 1608 (ДРП, I, стор. 323, ч. 211): pericitate – pericitatae... foelicem, – felicem (MUH, IX-X, стор. 296, ч. 233).

В листах Павла V до коронного канцлера, спершу перемиського, а відтак куявського біскупа Матея Построконського і до митр. Потія з 6 січня 1608 (ДРП, I, стор. 324-25, чч. 212-13) є лише незначні різниці в розділових знаках (MUH, IX-X, стор. 297-99, чч. 234-35). Лист Павла V до Льва Сапіги подав Великий (ДРП, I, стор. 336, ч. 230) за копією. А лише рік 1609 без дати дня і місяця, в «МУН» (IX-X, стор. 329, ч. 270) є подана за копією В дата 12 вересня 1609. В листі Павла V до Жигмонта III з 27 серпня 1611 є лише незначні різниці в розділових знаках (ДРП, I, стор. 340-41, ч. 235 – ІПУ, IX-X, стор. 330-31, ч. 272). В листах цього папи до Жигмонта III, митр. Потія і Януша Острозького з 7 січня 1612 є лише незначні різниці в писанні деяких слів і в розділових знаках (ДРП, I, стор. 345-47, чч. 242-44 – MUH, IX-X, стор. 334-36, чч. 274-76).

25 червня 1622 сповіщав митрополит Йосиф Рутський папу Григорія XV про схоплення й замучення нез'єдиненими шаргородського католицького протопопа (IX-X, стор. 348-350, ч. 286). В листі Урбана VIII до Жигмонта III з 10 лютого 1624 (ДРП, I, стор. 447-48, ч. 377): impertimur – impartimur. (MUH, IX-X, стор. 377-79, ч. 308). Така сама різниця є в листі папи до перемиського біскупа Яна Венжика (ДРП, I, стор. 450, ч. 380 – ІПУ, IX-X, стор. 380, ч. 310). Є такі рівниці: Arces – Artes... mereant – mereantur... exhortamur – exhortamus та в розділових знаках (MUH, IX-X, стор. 381-82, ч. 312) в листі папи до Юрія Збаразького (ДРП, I, стор. 453-54, ч. 384) та в розділових знаках. В листі папи до Христофора Збаразького (ДРП, I, стор. 454, ч. 385): serio – sero... Exiuste – Exege... (MUH, IX-X, стор. 382-83, ч. 313) та інші розділові знаки. Слідують листи митр. Рутського про Йосафата Кунцевича (стор. 383-84, 386-96, 408, чч. 314, 317, 320). В листі Урбана VIII до метоненського єпископа Юрія Тишкевича з 24 липня 1627 (ДРП, I, стор. 466-67, ч. 400): obsederi intelligemus. – obsideri intelligimus; impelletur, – impellatur, Pontificis – pontificias... felicissime perveniens, – foelicissime pervenies... etiam probabis; – etiam fratribus probabis... impertimur – impartimur. (MUH, IX-X, стор. 620, ч. 511).

Булля папи Урбана VIII про коадюторію київської митрополії з 9 березня 1631 (ДРП, I, стор. 478-81, ч. 410):

praesertim vero Metropolitanarum – praesertim metropolitanarum; illarumque occurrente – illarum; Alichen, Acliensi... Alician, et Kiovien. – Acliensi et Kiovensi; vel officii pontificalis, Ita - officii praesidentialis, ita; Iosepho Archiepiscopo cedente – Archiepisco piaedicto cedente; inceperis – inceperis exercere; in Archiepiscoporum, et pastorem – in in archiepiscopum praeficimus et pastorem; regenem – regimen; Impo-

sitium igitur tibi – Impositum (B: Impositumque) tibi; Quocirca Ven. Capitulo dictae Ecclesiae Kiovien., Clero – Quocirca venerabilibus fratribus nostris universis suffraganeis, et dilectis filiis, capitulo dictae ecclesiae Kioviensis, clero; ita ut tu in eis devotionis filios, et ispinte – ita quod tu in eos devotionis filios, et ipsi in te... fidelitatem solitam, et consueta servitia – fidelitatem solitam et consuetam, servitia... eius celsitudinis fultus – eius Celestudinis fultus... etsi – etiam si... in viam provisionis – in vim provisionis... ac generalibus concilii – generalis concilii,... de specialis dono – de specialibus dono... fe.re. – felicis recordationis (MUH, IX-X, стор. 805-8, ч. 685). Лист Урбана VIII до виленського біскупа Авраама Войни з 29 квітня 1632 (ДРП, I, стор. 485-86, ч. 415); quinimo – quinimo... pietatis – pietati... (MUH, IX-X, стор. 874-75, ч. 751). Лист Урбана VIII до гнезненського примаса Яна Венжика з 31 липня 1632 (ДРП, I, стор. 486-87, ч. 416): praelii – proelii... B. – beato Petro... (MUH, IX-X, стор. 899-900, ч. 769). Лист папи до цього ж арцибіскупа з 21 грудня 1632 (ДРП, I, стор. 487, ч. 417): Nos incitat – nos invitet... utilitatem intelligimus. – Ruthenorum res, – utilitatem, intelligimus Ruthenorum res, suscipes, erga – suscipes, quod regem qui illata catholicis damna sua esse semper existimavit, erga... та різниці в роздільних знаках (MUH, IX-X, стор. 911-12, ч. 781). Том кінчиться інструкцією нунцієві Візантії з 24 грудня 1632 зі статтями еретиків і нез'единених (стор. 917-9, ч. 788).

XI-ий том містить листування митрополитів Йосифа Велямина Рутського, Рафаїла Корсака, Антонія Селяви і Гаврила Коленди та холмських єпископів: Методія Терлецького і Якова Суші з римськими достойниками. Листи папи Урбана VIII з 1 січня 1633 до короля Володислава IV, його брата кардинала Яна Альберта, Nos neque diligentiam – nos neque studium neque diligentiam митр. Рутського, трьом польським вельможам різняться в текстах «ДРП» (I, стор. 488-492, чч. 419, 420, 421 і 424) та «MUH» (XI, стор. 1-5, чч. 1-2, 4 і 6) кінцевим словом: impertimur – impartimur. В текстах листа Урбана VIII до арцибіскупа Венжика з 29 січня 1633 крім цієї різниці ще є доповнення слова: careant, (ДРП, I, стор. 493-94, ч. 426) careant, regemque... (MUH, XI, стор. 6, ч. 7). В листі Урбана VIII до Володислава IV з 15 вересня 1635 (ДРП, I, стор. 500, ч. 434): pontificatus – pontificiam... praescriuae – praescripue (MUH, XI, стор. 157, ч. 127).

В листі Урбана VIII до Володислава IV з 17 липня 1638 (ДРП, I, стор. 512, ч. 450): Quemadmodum – Quamobrem... ruddundet, impertimur – impartimur. (MUH, XI, стор. 244, ч. 210).

В листі Урбана VIII до Анни Острозької з 8 червня 1639 (ДРП, I, стор. 514-5, ч. 453): dictionem – dictionem... ut iisdem – ut in iisdem... impertimur. – impartimur (MUH, XI, стор. 266, ч. 238). До тексту листа Урбана VIII до королеви Ренати Кекілії (ДРП, I, стор. 516, ч. 455): honorificum... corum – honorificum meritorum suorum... intelliget – intelligat... Romam – (MUH, XI, стор. 270, ч. 243).

Roma... Josaphato... ac sacras Aras sedulo... ut ea nobis suggerat consilia, quae Ecclesiae opportuna sint et iucunda...

В тексті листів Урбана VIII з 3 листопада 1643 до руських католицьких єпархів лише різниці в роздільних знаках (ДРП, I, стор. 523-24, ч. 460 – ППУ, XI, стор. 343-44, ч. 323), до Володислава IV крім різниці в роздільних знаках ще й (ДРП, I, стор. 524-24, ч. 461): *consuetam* – *consuetum...* *cedet*; – *cadet*. *caelestium* – *coelestium...* (МУН, XI, стор. 345, ч. 324) до канцлера Юрія Оссолінського (ДРП, I, стор. 525, ч. 462): *caelestirum* – *coelestium...* (МУН, XI, стор. 345-46, ч. 325), до гнезненського арцибіскупа Матея Лубенського (ДРП, I, стор. 526, ч. 463): *quam efficacitate* – *quam efficiatatem* *efficacitate* (МУН, XI, стор. 346, ч. 326), до перемиського біскупа Олександра Тржебінського (ДРП, I, стор. 526-27, ч. 464): (МУН, *quaesivit*, *quam* – *quaestendas*, *nihil tibi optabilius contingere*, *quam...* *lucri facere* – *lucrifacere*. *solis* – *soles...* *faveat conatibus* – *daveat religiosis conatibus...* (МУН, XI, стор. 347, ч. 327), до руського воєводи Якова Собеського (ДРП, I, стор. 527, ч. 465): *Caeleste* – *Coeleste...* *animarum* – *animorum...* (МУН, XI, стор. 347-48, ч. 328), до краківського біскупа Петра Гембіцького (ДРП, I, стор. 528, ч. 466): *sollicitudinem* – *sollicitudines...* (МУН, XI, стор. 348, ч. 329), до коронного маршала Луки Опалінського (ДРП, I, стор. 529-530, ч. 469): *ubicumque* – *ubicunque...* *ceterosque* – *caeterosque...* *Quaecumque* – *Quaescumque* (МУН, XI, стор. 350, ч. 332), до київського воєводи Івана Ходкевича (ДРП, I, стор. 532, ч. 473): *reliquorum in amplio isto Regno Unitatem* – *reliquorum unitatem...* (МУН, XI, стор. 353, ч. 336), до Миколая Остророга (ДРП, I, стор. 533, ч. 474): *egregium hic specimen dedisti*, – *egregium sui specimen adhuc praebevit...* (МУН, XI, стор. 353-4, ч. 337), до Яна Замойського (ДРП, I, стор. 533, ч. 475): *Caelestis* – *coelestis...* *quotiescumque* – *quotiescunque...* *Id eximia*, – *Id ad eximia...* (МУН, XI, стор. 354, ч. 338), до князя Корецького (ДРП, I, стор. 534, ч. 476): *uniti praeificantur*, – *uniti praeferantur...* *caelo*, – *Coelo...* *ogemus*, – *orantes...* (МУН, XI, стор. 355, ч. 339), до вітебського підкоморія Фридриха Сапіги (ДРП, I, стор. 534-35, ч. 477): *exitum labores pro eius* – *exitum pro eius...* пропущено в «ППУ» (XI, стор. 355, ч. 340); до берестейського воєводи Теофіла Трианни (ДРП, I, стор. 535, ч. 478): *veritatis* – *veritas...* *caelestibus* – *coelestibus...* (МУН, XI, стор. 356, ч. 341), до Михайла Ктрибута (ДРП, I, стор. 536-37, ч. 481): *ubi spectari* – *ubi dives expectari...* (МУН, XI, стор. 357-58, ч. 344), та до магістрів краківської академії (ДРП, I, стор. 537, ч. 482): *cimulari* – *cimulari...* *quaecumque* – *quaescumque...* (МУН, XI, стор. 358, ч. 345). В 1647 р. жалівся холмський єпископ Методій Терлецький на польських біскупів, які забороняли своїм вірним посылати дітей до основаної ним і одобrenoї папською столицею школи та називали з'єдинених владик «не правдивими єпископами».

В «Джерелах до історії України-Русі» (т. XVI, Львів 1919) оповістив Степан Томашівський з ватиканських архівів листи лапіських нунціїв до історії України в 1648-1657 рр. Деякі з них були надруковані лише в уривках. Саме в цім томі «Історичних па-

м'ятою України» є надруковані в цілості звідомлення нунціїв з Польщі з 19 серпня 1651, а 26 серпня 1651, з 5 серпня 1655 та з 19 листопада 1657 р.

В тексті листа папи Інокентія Х до Яна Казимира з 15 жовтня 1649 (ДРП, I, стор. 543-44, ч. 484): Cum Nos – Cumque nos... пітигум – пітигеріс... (МУН, XI, стор. 464- 65, ч. 474). В листі папи Олександра VII до нунція Відоно у Варшаві з 13 липня 1658 (ДРП, I, стор. 566, ч. 515): interminatos, – intermittas... (МУН, XI, стор. 503, ч. 527). В листі Олександра VII до архієпископа Коленди з 17.VIII.1658 (ДРП, I, стор. 567-79, ч. 516): volenter – volentes... decurrentum – decurrentarum.. s. ecclesias – certas ecclesias... maiorі – maiore... praestentium – praesentium... efficere et singulis – efficere poterunt pariter concedimus et indulgemus. Insuper omnibus et singulis... reservatibus – reservatis... Ecclesiae – ecclesiastico... debere, non obstantibus – debere. Non obstantibus... singulis etc. derogamus – singulis, etiamsi de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica et individua, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio seu quaevis alia expressio habenda aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, illorum tenores praesentibus pro sufficienter expressis ac formam in eis traditam pro servata habentes, hac vice specialiter nominatim et expresse ad effectum praesentium derogamus,... (МУН, XI, стор. 509-511, ч. 532). В листі Олександра VII до королеви Людвики Марії з 10 вересня 1658 (ДРП, I, стор. 569, ч. 517): Poloniae publico bono – Poloniae bono... (МУН, XI, стор. 520, ч. 536). В листі цього ж папи до польських арцибіскупів і біскupів з 10 вересня 1658 (ДРП, I, стор. 570-71, ч. 518): ad personas хасрас – sacras vestras... istuc – istic... iustitiae corona – corona iustitiae. (МУН, XI, стор. 521-22, ч. 537). В листі папи до польських сенаторів з цією ж датою (ДРП, I, стор. 571-72, ч. 519): animarum et – animarum suarum et... dissimulare – dissimulare... tumentum – monumentum... cogitantium – cogitationum... (МУН, XI, стор. 522-23, ч. 538). В листі папи до Яна Казимира з 10 вересня 1658 (ДРП, I, стор. 572-73, ч. 520): etiam hortari – etiam vehenenter hortari... in tanta gravi – in tanta ac tam gravi... Ecclesiarum cathedralium – ecclesiarum etiam cathedralium... (МУН, XI, стор. 523-24, ч. 539).

XII-им томом закінчується друкування зібраних Митрополитом Андреєм та друкованих Блаженнішим Йосифом з ватиканських архівів і рідкісних видань документів до історії України, що в машинописних збірках становили 15 томів. Ці матеріали виказують, що не слід було спішитися ініціаторам нью-йоркського Наукового Т-ва ім. Шевченка з перекладом «Історії України-Русі» Михайла Грушевського на англійську мову, лише треба було її спершу доповнити поміненими покійним істориком матеріалами, нововиданими джерелами та історичними працями, чого хотів взятися автор цих рядків.

Блаженніший патріярх Йосиф рішив продовжувати видавання *Monumenta Ucrainae Historica* збірками інших дослідників історії України і вже появився XIII-ий том МУН, що містить зіbrane o. д-ром

Олександром Бараном матеріяли до канонічних процесів української католицької Церкви на Закарпатті в 1771-1853 рр. Саме цей XII-ий том охоплює матеріяли з 1743-1771 рр. з інформаціями про традиції поселення русинів на Закарпатті. XIV-й том містить теж документи про питання українського патріархату в XIX столітті.

Микола Андрусяк

УКРАЇНСЬКЕ БОГОСЛОВСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО (THEOLOGICA SOCIETAS SCIENTIFICA UCRAINORUM)

24 грудня 1982 р. помер в Римі о. д-р Атанасій Григорій Великий protoархимандрит ЧСВВ, що від 1960-1964 року був Головою Українського Богословського Наукового Товариства. Він народився в Туринці біля Жовкви (Західна Україна) 5.11.1918 р. До Чину вступив 31.8.1933 р., а іерейські свячення прийняв у Римі в храмі Жировицької Богоматері з рук архипастыря скитальців архиєпископа Івана Бучка 8.12.1946 р.

Свої студії розпочав в Галичині, а в роки війни вчився в Празі в Українському Вільному Університеті і в 1943 р. захистив докторську працю «Ігумен Данило Паломник та його твор». Потім студіював у Вюрцбурзі (Німетчина), а після війни у Римі в Папському Григоріанському Університеті, завершуючи студії в 1948 р. докторатом з богословії. Титул його докторської праці був: «Die Lehre der Väter des dritten Jahrhunderts von der Gottesliebe und Gottesfurcht». В 1949 р. здобув ліценціят від Східних Наук в Папському Інституті Східних Студій.

Від 1948-1960 р. був віцеректором Укр. Колегії св. Йосафата, а від 1960-1963 р. її про-ректором. Від 1948-1976 працював в Укр. Відділі Ватиканського Радіо і був його керівником (1954-1963). Очолював комісію для перекладу Св. Письма на українську мову (1957-1960) та як вгадано вище був головою УБНТ.

В 1960 р. став секретарем Підготівної, а в 1962 р. — Соборової Комісії для Східних Церков. Як Protoархимандрит Василіянського Чину (1963-1976) брав участь в II Ватиканському Соборі та перевів в Чині т.зв. Надзвичайну Ген. Капітулу (1969). Був консультатором Конгрегації для Східних Церков (від 1965), Василіянського Чину (1976-1981), Комісії Латинського (1964-1972) та Східного Церковного Права (1965-1980). як теж дійсним членом НТШ. В 1949 р. відновив видавання «Записок ЧСВВ» і видав 55 томів документів та ряд наукових і популярних праць.

Як голова Українського Богословського Наукового Товариства 25 березня 1963 так писав до Блаженнішого Йосифа після його освобождення з советської каторги і приїзду до Риму:

Рим, дня 25.3.1963

Високопреосвященніший Владико,

Серед листів, що напливають та напливатимуть до рук Вашого Високопреосвященства з усюди, з виявами радости, побажань та заяв, думасмо, що поставлений у нашому листі надрук та символ

збудять далекі та милі спомини на часи та праці, що окрім лежали на серцю Вашому Високопреосвященству: Богословське Наукове Товариство, дитина української Галицької церковної провінції, діло рук Вашого Високопреосвященства та плід глибокої богословської думки.

Довгі повоєнні роки це діло ждало Вашого Високопреосвященства й не було нікого, щоб відважився станути в сліди останнього його Голови на рідних землях. Тільки по заціленні найбільш пекучих потреб душпастирських української еміграційної Церкви, величчям нашої Єпархії в 1959 р. скромними силами та засобами була піднята думка відновлення Товариства «як спадкоємця ідей і традицій та продовжувача богословської наукової праці, що їх плекало і вдійснювало Богословське Наукове Товариство у Львові». Усе це в перспективі Вселенського Собору. В часі Світового Евхаристійного Конгресу в Мюнхені в 1960 році воно змогло оформитись по вимогам еміграційних обставин та виступити перед український загал з першими конференціями на питомі собі теми. Несприятливі обставини розсіяння-діаспори товаришили та товаришать постанню і дії Товариства. Треба передовсім часу, щоб потреба плекання української богословської думки вийшли в свідомість та плянування нашого духовенства та знайшли своє належне місце в його праці, розтерзаній на тисячні біжучі потреби та розкинений на віддалі тисячів кілометрів. Зайніціюване Єпархією, треба щоб широкі круги духовенства його якслід освідомили та засвоїли, а його праця щоб стала виявом не одиниць але загалу, відповідно до замислів та плянувань чи колись у Львові, чи тут на чужині. Це ті початкові труднощі, що товаришують щоденно Товариству.

Високопреосвященніший Владико! Поворот Вашої Високодостойної Особи між нас дав нам оправдану надію, що актуалізація питомої праці Товариства піде замітно вперед, під високим духовним патронатом Вашого Високопреосвященства, за вмілими вказівками та заохоченою, що її дають нам усім своїм життєвим прикладом та пастирським словом Ваше Високопреосвященство. Поворот Вашого Високопреосвященства, нашого першого і найбільшого богослова нашої Церкви і нашого покоління, буде для всіх нас закликом стати з більшим заваяттям та жертвенністю до розвивання богословської думки в нашій Церкві, окрім в ці часи Вселенського Собору та його завдань, як по Соборі в їх практичних вдійсненнях.

Високопреосвященніший Владико, звольте прийняти від нас цей скромний дар з нашої доброї волі та широї постанови, що його кладемо у Ваших стіл у ці перші дні римського побуту, а проосьбою розпоряджатись нами та нашими замірами відповідно до великих задумів Вашого Високопреосвященства, знаючи що тільки так можемо звеселити Ваше Архипастырське серце. Будемо старатися всіми силами, щоб посіянє Вашим Високопреосвященством колись у Львові зерно зійшло буйним жнивом тут та стало насінням і скарбницею для поновлення насіву ниви нашої Церкви на Рідних землях.

Складаючи Вашому Високопреосвященству наші найщиріші синівські побажання та заяву нашої повної співпраці, просимо в імені цілого Товариства архієрейського благословення.

Цілуючи святительську Десницю, з щирою синівською шаною позістаемо,

широ відані в Христі Господі

о. д-р А.Г. Великий, ЧСВВ, Голова

Десять днів опісля, тобто 4 квітня 1963 р. Блаженніший Йосиф відповів на письмо такими словами:

Слава Ісусу Христу!

Ватикан, дня 4 квітня 1963 р.

**ДО СВІТЛОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОГО
БОГОСЛОВСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА**

Світла Радо,

відтворення УБНТ в Римі є для мене великим откровенням і незвичайно милою несподіванкою. Я зокрема тішуся, що Ви покликали його до життя і відновили діяльність за кордоном, та дуже второписно примінили його Статут до нових умовин.

Я думаю, що Ваша гадка видати як дальший том праць УБНТ про Митрополита Андрея Шептицького була незвичайно щасливою й актуальною. Чи не взяли би Ви під увагу також і видання всіх творів Покійного. Я би радо причинився до їх появи. Знаю дуже добре і до мене навіть звертався покійний архимандрит Климентій Шептицький і отець пралат Ковалський, щоби взятыся за це діло. Однаке Покійний, як звичайно в своїх справах дуже щадний казав, що то буде багато коштувати і на тім скінчилось, бо прийшла друга світова війна. Видання творів було би дуже помічне при процесі його beatificaciї.

Якщо би вдалося купити дім для Філії Богословської Академії, то УБНТ могло би також найти там своє приміщення.

Прохаю прийняти щиру подяку за привіт, запевнення молитов о дальшу Вашу світлу творчу діяльність і Архієрейське Благословення.

† Йосиф, Митрополит

Того ж самого дня (4.4.1963) Блаженніший Йосиф в листі до державного секретаря кард. Амлето Чіконьяні писав в справі о. Великого, що став спочатком березня 1963protoархимандритом ЧСВВ і водночас Отцем Собору та й згідно з правильником, повинен був би залишити уряд секретаря Соборової Комісії для Східних Церков. Блаженніший Йосиф прохав кард. Чіконьяні, щоб

о. Великий залишився далі секретарем згаданої Комісії. Вже 9 квітня 1963 р. кард. Чіконьяні повідомив Блаженнішого Йосифа, що він зреферував папі Іванові ХХІІ письмо з 4 квітня і Папа погодився, щоб о. Великий остався секретарем Соборової Комісії.

В червні 1963 р. Блаженніший Йосиф запрошує о. Великого стати професором історії Церкви в Українському Католицькому Університеті. 10 липня 1963 р. о. Великий дав на це таку відповідь:

Рим, 10 липня 1963

Високопреосвященіший Владико

Листом з 24 червня Ваше Високопреосвященство повідомили мене про намір іменувати мене надзвичайним професором УКУ в Римі, вимагаючи рівночасно відповідної науково-педагогічної документації та заподання викладів на рік 1963/64.

Вже на першу усну вістку про цей намір, я висказав деякі свої сумніви в розмові з дня 4 липня, які тичилися однак загального пляну. Одержаніши вищезгаданого листа, мене обхопили ще більші сумніви особистого характеру, що до моєї придатності до тієї почесної але й відповідальної праці під сучасну пору. Продумавши над справою кілька днів, та обчисливши всі мої особисті можливості, я прийшов до висновку, що за сучасних моїх зобов'язань невідкладного характеру зглядом третіх, згадана номінація була б для мене тільки даровою почестю, під яку я не міг би підкласти відповідної праці, головно в перші часи існування Університету, що вимагатиме посиленої праці для створення відповідного наукового престіжу та закріплення його існування. Я ніколи не відмовлявся від праці, але відмовлятимуся завсіди від почестей та титулів, головно коли вони мною ніяк не заслужені. А про це фактично зараз йдеться. Заслужитись працею за сучасних обставин я ніяк не зможу, принайменше до закінчення Вселенського Собору. Рівно ж брак науково-педагогічної практики був би для мене ще новим несцівмірним до сил і часу переваженням.

З огляду на ці рації я прошу Ваше Високопреосвященство диспензувати мене тимчасом від того непосильного тягару, в надії що згодом мої обставини покращають і мотиму дати свій вклад для цього діла.

В сподіванні що ці часи для мене скоро завітають та що й мотиму ще в міжчасі поповнити мою наукову біографію, цілую святительську Десницю і прошу архієрейського Благословення.

Вашого Високопреосвященства,
широ відданий в Господі слуга

о. А.Г. Великий, ЧСВВ

ВСЯЧИНА — ХРОНІКА (VARIA — CHRONICA)

Ватиканський Архів. 28 січня закінчилися різні імпрези для відзначення сторіччя від дня відкриття Таємного Ватиканського Архіву. Ці відзначення почалися ще 18 жовтня 1980 р. і закінчилися саме тепер в 1982 р. Сто літ відкритого Архіву для дослідників і науковців, чим «дав велике служіння для Вселенської Церкви і для цілого світу», як писав з тієї нагоди Папа. «Архів є важливий, — продовжував Папа, — як інструмент і джерело правдіння, права, історії — іншими словами — пізнання людства і культури».

Ювілей відзначено артикулами в «Оссерваторе Романо», окремими публікаціями, виставкою, конференціями та ватиканськими поштовими значками.

В Архіві працювали відомі науковці як кард. Гергенретер, Ерле, Меркаті і Тіссеран. Відомими своєю експертізою були монс. Меркаті, Джусті, Гуді, проф. Баттеллі — директор і викладач Школи Палеографії.

На закінчення цього ювілею папа Іван Павло II в листі до кард. А. Саморе — бібліотекаря і архіваря Римської Церкви — писав: «Я від серця бажаю, щоб Таємний Ватиканський Архів, у вірності до своєї славної традиції, продовжав бути світлим свідченням і автентичним знаком любові до правди, що в тим самим любов'ю до людини і любов'ю до Бога; нехай він буде зразком і спонукою для всіх інших церковних Архівів, які мають за завдання берегти і дбати про науку документарних джерел життя місцевих Церков в їхніх найрізноманітніших проявах життя».

Ватиканський Архів має площа 4.500 м² під Cortile della Pigna і простором 32.000 м з металевими полицями довжиною 5 кілометрів.

400-річчя місійної праці о. Матея Річчі в Китаю. Отець Річчі народився 6 жовтня 1552 р. в Мачераті, в серпні 1582 р. причалив до берегів Китаю і почав місійну працю. Він підготовив і ввів в життя нову методу апостолування, примінюючи їх до місцевих адвічаїв. Особливу увагу звернув на навертання китайської провідної верстви і виховання китайського духовенства. Імператор вважав його як визначного гостя і дозволив йому в 1601 р. відкрити церкву в столиці. Отець Річчі вивчив класичну китайську мову, літературу, писав праці наукового, релігійного і морального характеру, які читало багато китайців. Помер 11 травня 1610 р. в Пекіні. З тої нагоди імператор офіційно визнав християнську релі-

тю. На жаль, даліше успішне апостолування спинив спір про «китайські обряди». Щойно Папа Іван Павло II 27 лютого 1982 року сказав до Отців Єзуїтів: «З численних місіонарів езуїтів, бажаю назвати одного, тому що пам'ять про нього сьогодні особливо актуальна, отця Матея Річчі, відзначуючи 400-річчя його приїду до Китаю». Ця незвичайна постать місіонара і вченого, з бігом часу росла й осягнула сьогодні велику актуальність. Отець Річчі, йдучи проти струй і випереджуючи століття на пастирському шляху Церкви, старався передати благовіст в китайській культурі. Він потрапив віддати вповні і вірно Євангеліє термінами і поняттями китайської культури, що була дуже відмінна від європейської. Отець Річчі позбався своєї європейської ідентичності, щоб стати китайцем з китайцями. Сьогодні ми бачимо всю орігінальність і модерність спроби й інтуїції о. Річчі, що роблять його автентичним пionером «культурного посередництва» наших днів.

Двісті п'ятдесятліття Патріярха Йосифа. На день уродин Блаженнішого Патріярха Йосифа Сліпого 17 лютого 1982 року, коли Українська Католицька Церква, а з нею і увесь український народ відзначали 90-тиліття життя свого найбільшого Сина нашого часу, з'їхалося до Риму понад 500 прочан, що разом із членами української колонії в Римі склали поклін своєму «Батькові і Главі».

Напередодні ювілею в день уродин відбулися мирянські з'їди та ряд церковних відправ. В сам день ювілею відправлено в Соборі Святої Софії Архібрейську Літургію, до якої стали одинадцять українських Владик на чолі з ювілятом Блаженнішим Патріярхом, десять митратів та понад тридцять священиків. З Владик були присутні: митрополит Канади і Філадельфії Кир Максим Германюк і Кир Степан Сулик, Архієпископ-Коадьютор Кир Мироslav Любачівський, єпископи Кир Ніль Саварин, Кир Ізidor Борецький, Кир Іван Прашко, Кир Платон Корниляк, Кир Василь Лостен, Кир Єронім Химій, Кир Мирослав Марусин і Кир Іоакім Лотоцький. Співслужили також Протоархимандрит Отців Василіян Ізидор Патрило та настоятелі Отців Студитів і Отців Салезіян.

В Літургії взяли участь Еміненція Кардинал Владислав Рубін, префект Східної Конгрегації, як делегат Папи та монсеньори Бруні і Ріцці з тієї ж Конгрегації, великий прихильник українців, французький, архієпископ Жан Рюпп, монс. Мілан Сімчіч із Конгрегації клиру та інші. Собор Святої Софії був вщерть виповнений богомольцями, які співали всенародним співом цю торжественну літургію під орудою Архимандрита Івана Музички. Серед вірних було багато молоді, в тому учні великої і малої семінарії в Римі.

Після Святої Євангелії Кардинал-Префект Рубін прочитав від Святішого Отця лист-побажання для достойного Ювілята українською мовою. В листі Папа підкреслив, що це є ювілей цілого українського народу і Вселенської Церкви, та що в ці дні зверта-

ється до Іх Блаженства віруюча Україна з найкращими побажаннями. До папських побажань кард. Рубін додав і свої особисті.

Блаженніший Патріярх відповів короткою мовою, дякуючи Папі Іванові Павлові за його прихильність, вгадав покійних Папів, зокрема великого Божого угодника Івана ХХІІІ, завдяки якому наш Блаженніший опинився на волі. Нагадав Патріярх і страшний шлях цілого народу та свій особистий, підкреслюючи постійний Божий палець, що провадив його і нас через страждання до кращого життя в майбутньому. Закликав усіх витримати у вірі та у змаганнях за права нашої Церкви.

Після Літургії Патріярх прийняв в приміщеннях Українського Католицького Університету співслужачих Владик і гостей перекускою. Так само господарі цієї обителі гостили й усіх прочан, що довго не хотіли розходитися. Окремі чужі і наші представники підоходили до Блаженнішого з побажаннями.

Наступного дня 18 лютого влаштовано святочний обід-гостину в «Домус Маріє», де перебувала також більшість присутніх прочан. Понад сподівання прибуло багато учасників, так що в останній хвилині треба було збільшити кількість місць; гості одночасно були у двох суміжних залах. Блаженнішого Патріярха, Владик та почесних гостей впровадив почет лицарів Колюмба. Господарем гостини був проф. Леонид Рудницький з Філадельфії. З чужинецьких церковних достойників були ті самі репрезентанти Східної Конгрегації, що і попереднього дня в церкві.

Після обіду відбулася коротка мистецька частина, у якій виступали солістка Одарка Мазурик з Парижу та дівочий хор «Діброва» з Мюнхену під диригентурою Марії Гарабач.

З промовами виступали: від єпископату і духовенства Кир Іаидор Борецький, від мирян новообраний голова Українського Патріярхального Світого Об'єднання проф. Богдан Лончина та екзекутивний директор міжнародного об'єднання «Церква в потребі» о. Ван Стратен. Останній заявив, що Українська Католицька Церква на чолі з її Ісповідником віри заслуговує на те, щоб її Патріярхат був визнаним. Він також проголосив, що його організація на 1982-ий рік призначила для потреб Української Церкви у світі один міліон доларів.

Від українського наукового світу промовляв ректор Українського Вільного Університету проф. Володимир Янів, а від політичних центрів голова ЗЧ ОУН Ярослав Стецько, від Політичної Ради ОУН з мгр Іван Чорній та від Українського Демократичного Руху ред. Михайло Добрянський. Коротке слово від СКВУ та Координатора Осередку Українських Центральних Громадських Установ в Європі сказав Степан Мудрик. Гостмайстер оголосив прибл. сто установ і товариств, від яких наспілі привітання.

Блаженніший Патріярх у короткому слові подякував усім за вияв такої любові і прихильності, закликав до однодушності і жертвенної праці для своєї Церкви і народу. Основним документом цілого святкування буде «Послання Блаженнішого Патріярха Йосифа в 90-ліття свого життя», яке вже частково було опуб-

ліковане в пресі. В ньому викладена програма Патріярха і нашої Церкви на майбутнє десятиліття. Особливо з великим зваженням звертається Патріярх до своїх вірних в Україні. Ось одна з цитат із цього глибоко змістового послання: «*Душевно терпимо ми разом з вами, бо не даю нам знати, коли скінчиться те врем'я люті. Але ми віримо, що лютому времені прийде кінець. Наша віра в Христа і Його перемогу не дозволяє ні нам, ні вам сумніватись в цьому!*

Ювілейна гостина кінчилася у великому піднесенні усіх присутніх під співі «моноголіства» та «Молитви за Патріярха», яка вже тепер стала вселодною молитвою усіх українців-католиків не лише на поселеннях, але її знають уже і на українських землях. Приємно було зустрінути на ювілею священиків і вірних із Східноєвропейських країн. Зокрема зворушливо прозвучав письмовий привіт із Сибіру від наших братів і духовних дітей Патріархата-Ювілята, що його прочитано в час цієї ювілейної гостини.

Ще й наступні дні окремі делегації від установ, епархій та парафій були прийняті на авдієнції Патріярхом. Ювілейними днями в Римі щойно розпочалося відзначення 90-тиліття Патріарха Йосифа. Воно буде продовжуватися на місцях в багатьох наших громадах, щоб закінчитися в осені.

Марія і екуменізм. Старанням богословського факультету «Маріянум» в Римі вийшла збірка богословських праць про Богоматір «*Maria nella comunità ecumenica*». Авторами праць є католики, протестанти, православні, англікані і жиди.

Польський вчений членом Папської Академії Наук. Папа номінував членом Папської Академії Наук польського вченого математика професора Карла Борсуга. Він був директором Математичного Інституту при варшавському університеті і свою наукову працю почав в 1936 р.

Папа і студії про рака. В Римі в лютому відбувся міжнародний Конгрес-курс про радіодіагностику і лікування рака. Конгрес зорганізував університет *Sacro Cuore* — відділ медицини і хірургії. Учасників прийняв Папа на окремій авдієнції і говорив про хворих на цю грізну недугу наших часів, «яка дальше ще остается таємницею, якщо говорити про її походження і лікування», — казав Папа. «Знаєте добре, — продовжував Папа, — що дуже легко наступає в хворого психічне заломання, зокрема у зв'язку з неспівінством перспектив і боязні, які тая недуга родить. Лікування коштовне і часто ушкоджує організм, ізоляція і дискримінація зі сторони здорових, болісний неспокій про те, як вийти з того лиха — творить серед фізичних терпінь причину того, що недуга стається одною зі страшних форм терпіння». Папа упомінав вчених, щоб удержували і творили вузли людської солідарності з хворими, а не зв'язок цілковито тільки професійний, бо хвора людина не є тільки клінічний *casus*, але є хворою людиною. Медицина є місією, а не ремеслом-званим.

Постійний дияконат в Італії. В березні в Римі відбулися наради Комісії для справ духовенства при єпископській Італійській Конференції в справі постійного дияконату. В Італії впроваджено постійний дияконат тому десять літ і в цю пору в 40 італійських дієцезіях працює 173 дияконів, а в 53 інших дієцезіях готується до дияконату 399 кандидатів. В 1980 році в катол. Церкві було в цілому світі 7654 диякони, а в 1970 році було їх 309.

Конгрес університетської співпраці. В квітні вібувся XIV міжнародний Конгрес зорганізований Інститутом Університетської Співпраці на тему: « якість студій — якість життя ». Організатори зробили анкету на університетах 36 країв з 30.000 осіб про зміст, значення і вартість високих студій. В Конгресі взяло участь понад 5.000 осіб.

Конгрес « Тересіанум ». В квітні старанням богословського факультету « Тересіанум » в Римі відбувся міжнародний Конгрес з нагоди чотирисота літ від смерти св. Тереси з Авіля.

Студії апокрифів. Літеранський університет в Римі зорганізував в травні з'їзд науковців-спеціалістів християнської старини. Це з чергі одинадцятій того рода з'їзд, в яких беруть участь вчені папських університетів і державних. Цьогорічний з'їзд присвячений студіям апокрифів.

Літургічний Конгрес. В травні відбувся в Римі Міжнародний Літургічний Конгрес зорганізований Папським Літургічним Інститутом. Конгрес відбувся в Урбаніянськім університеті і в св. Анзельма. Темою Конгресу: Символи св. Тайни Хрещення.

Екуменічний діялог. В Мюнхені почались при кінці червня наради мішаної богословської комісії для католицького-православного діялогу. Праці будуть тривати цілий тиждень на тему: « Таїнство Церкви і Евхаристії в світлі Таїнства Пресвятої Тройці ». Матеріал і директивний план для нарад зладжено тому рік і він має такі розділи: Евхаристія і Господня Пасха (Церква і Евхаристія); Евхаристія і Пресвята Тройця; Помісна Церква і Вселенська Церква.

Помер визначний літургіст о. Буніві. В римській клініці « Пія XI » помер 3.7. архієпископ Ганібалль Буніні апостольський професор в Ірані і відомий в латинській Церкві літургіст. Народився в 1912 році, вступив до Згромадження Місіонарів, душпастирював на різних передмістях Риму. Занимався видавничою працею свого Згромадження на полю місійнім і літургічним, публікуючи багато своїх праць в журналах і енциклопедіях. В 1960 році став секретарем Підготовчої Комісії II Ватиканського Собору — Літургічної Комісії, а в 1967 році секретарем Виконної Ради Конституції про Літургію. В 1969 році папа Павло VI іменував його секретарем Конгрегації Культу, а в 1972 році став архієпископом. В

1976 році став апост. пронунцієм Ірану до кінця свого життя. Був контроверсійною особою, зокрема для «традиціоналістів» на II Ватиканському Соборі на літургічному полю. Йому приписували у великий мірі літургічні реформи Собору, які не найшли прихильності в консервативних кругах латинської Церкви. Коли був професором Літургіки на Урбаніанськім університеті в Римі, деякі з наших українських студентів писали з ним свої дисертації.

Чин Єзуїтів. Від 23.2. до 3.3.1982 в Римі відбулись наради Чину Єзуїтів, в яких взяли участь головний заряд і курія Єзуїтів в Римі і настоятелі всіх провінцій і віцепровінцій Чину з 112 країн цілого світу, представників 26.000 членів Єзуїтського Чину. Відомі кризи в Чині по II Ватиканському Соборі, які сколихнули Чином і його строгою військовою дисципліною св. Іgnatія. Ціллю З'їзду було роздумати над вимогами, які раніше поставив до Чину папа Іван Павло II зокрема про послух і про післанництво Чину та його апостолят, які теж вповні залежать від бажання Папи. Чином, внаслідок недуги Генерала Чину о. Педро Аруппе, кермус делегат Папи о. Павло Деець (факт, що викликав в Чині контроверсію).

Папа звернувся до зібраних окремою програмовою промовою, вказуючи на окремого духа св. Іgnatія, яким має жити Чин, на основні проблеми єзуїтської ідентичності і церковної дії Чину: *sentire cum Ecclesia*, апостолят, якість монашого життя єзуїта, формування і важне питання — що Церква очікує від Єзуїтів.

В минулому Чин Єзуїтів, говорив Паша, перейнятий був обновою християнського життя, бо тільки дія Божих людей могла мати освітню силу. Вислідом того були славні духовні вирави св. Іgnatія. Далі Чин дбайливо пильнував у своїй праці про ширення правдивої католицької науки, виховання молоді і про досконалу педагогічну систему (*Ratio studiorum*). Не минув Чин і студій на полі науково-літургічним, дбав про формацію духовенства, богословію і місійного духа.

Все це в дусі постанов II Ватиканського Собору з усіма різними формами традиційного апостоляту має далі свою вартість. Дбати треба про екуменізм, поглиблювати зв'язки з релігіями нехристиянськими, звернути увагу на феномен атеїзму. Великим завданням в гоношенні благовісті, проповідь про справедливість, а над усе сьогодні треба подбати про довгу і солідну формацію майбутніх апостолів Чину — мужів з глибокою злукою з Богом, глибокою стійкістю в науці.

Далі Папа звернув увагу присутніх представників Чину на іхній окремий зв'язок з Папою. Прикметою єзуїта є його зв'язок любові і служби Римському Папі і це висловлене в його обітах: «Для більшої набожності до послуху супроти Апостольського Престолу і більшого заперечення наших воль і найпевнішого проводу Святого Духа, ми в загальному ствердили конечність, щоб кожний з нас і кожний хто в дальшому буде робити цю торжественную заяву, щоб понад союз трьох обітів був ще зв'язаний окремим

обітом. Його силою все те, що належить до поступу душ і до поширення віри і до будьякого краю скотять нас післати, ми негайно беа будьякого викручування чи оправдання будемо зобов'язані виконати, оскільки це залежатиме від нас ». (Таким обітом теж зобов'язують себе і наши ОО. Василіяни по своїй реформі 1882 року. Реформу провели ОО. Єзуїти).

Чин працює тепер наполегливо, щоб станути на міцні рейки свого життя, духовости і праці в оновленій по Соборі Церкві.

Конгрес про Святого Духа. В Римі відбувся від 22 до 26 березня у Ватикані богословський Конгрес про богословію Святого Духа у зв'язку із 16-тим сторіччям від Царгородського Собору (381 р.) і 1550-річчя від Ефеського Собору (431 р.). Участь взяло біля 400 вчених богословів цілого світа — католицьких і некатолицьких — Сходу і Заходу.

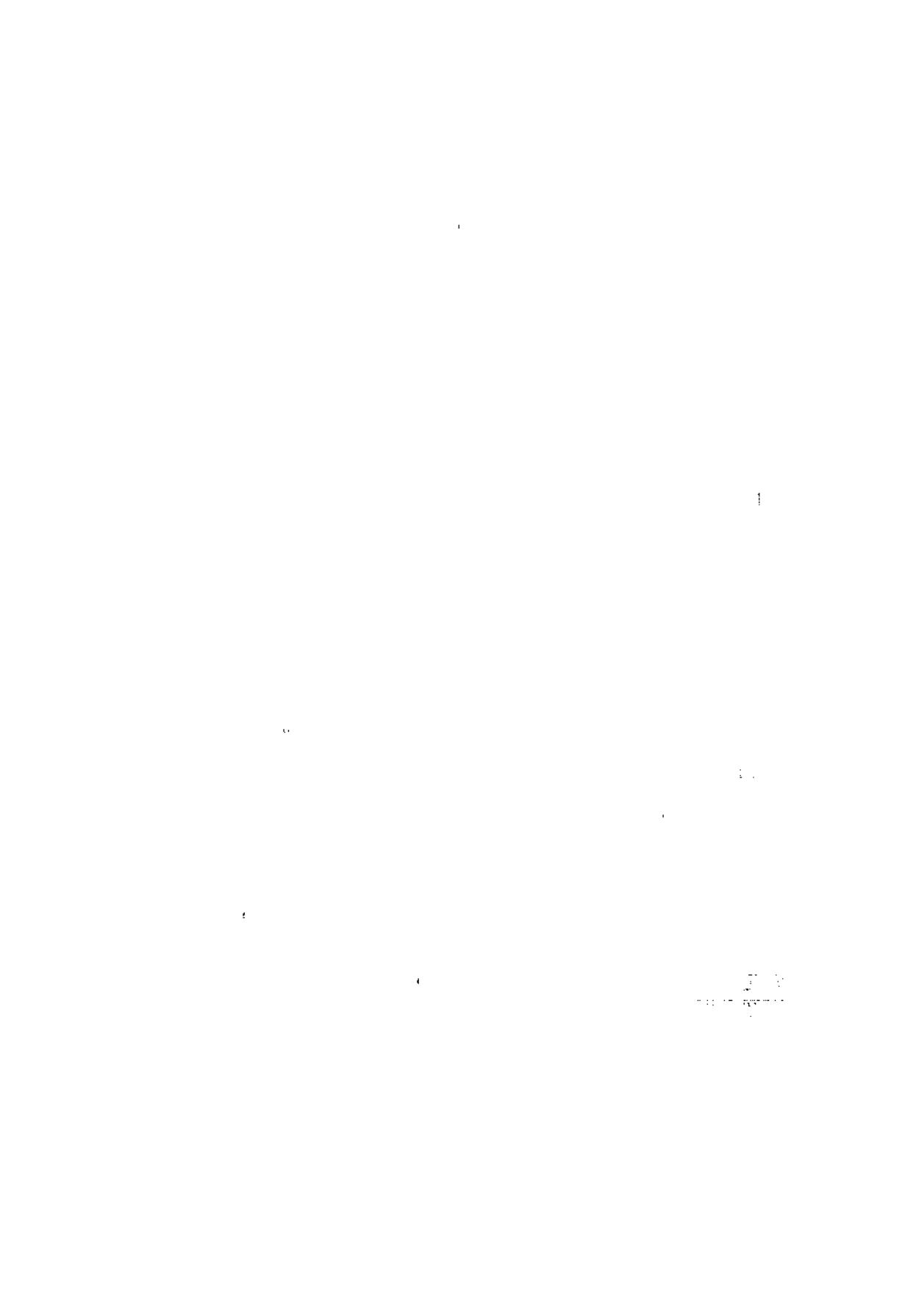
На Соборі в Царгороді в 381 р. осуджено тих, « що перечили божество Святого Духа і доповнено Символ Віри Нікейського Собору. В дополненні Символі кажеться: « Віrimo в Святого Духа, що в Господем і подателем життя, що походить від Отця, а Отцем і Сином в почитуваний і прославлюваний і говорив через пророків ». Так постало визнання віри в Триєдиного Бога, яке остается незмінне, незважаючи потім на латинську вставку « і від Сина » (Filioque).

Конгрес був скликаний на бажання Папи Івана Павла II й організацією Конгресу залінняся католицькі університету Риму.

Напрям для праць Конгресу подав сам Папа словами, « що віруюча людина не є обмежена тим, що вірить, бо віра, навпаки, поширює горизонти думки — мислі ». Так, я це кажу з переконанням, — говорив Папа, — поважна і належна богословська праця є більш чим конечною для Церкви і для всіх вірних проти пересадників і поверхових вульгаризацій без потрібних основ. Вдійсноті віра не має чого лякатися праці богословського ума, в навпаки, щоб він був ведений і піддержуваний духом віри, без якої є неможлива ніяка богословія гідна цього імені ».

Програма цього важного Конгресу: перший день 22.3. присвячений Пневматології Костянтинопольського Собору I, другий день: Традиція про Святого Духа в Східній і Західній Церквах; третій день: біблійний аспект пневматології; четвертий день: Святий Дух в богословській рефлексії і в досвіді Церкви сьогодні. Заключення: Святий Дух — принцип єдності Церкви і — Святий Дух і обнова світу.

Замітним висновком Конгресу проти опіній деяких сучасних богословів було ствердження, що Отці Костянтинопольського Собору висловили правду віри про Божество Святого Духа не як вислід їхнього геленістичного мислення, іхні дефініції правд віри то не продукт геленізації віри, але іхні формуляції є висловом біблійних слів об'явлення, головно в Новому Завіті. В іхніх думках маємо те саме Слово, що Його об'явив Бог і лишив Його в Церкві в історії для життя душ.

Зміст (Index)

1. Думки-рефлексії на 90-ліття - Редакція	3-35
<i>o. д-р Іван Хома, О. Джованні Джеконкі Апостольський Візитатор України</i>	<i>Sac. dr. Iohannes Choma, Iohannes Genocchi - Visitator Apostolicus Ucrainae</i>
<i>Михайло Демкович-Добрянський, Потоцький і Бобжинський – ціарські намісники Галичини 1903-1913</i>	<i>Michael Demkowycz-Dobrianskyj, Potocki et Bobrzynski – vice-gerentes imperatoris in Galizia 1903-1913.</i>
	36-97 98-162
 2. Вибрані питання (Analecta)	
<i>Українські наукові інституції в підготовці до Ювілею 1000-ліття (о. Іван Музичка). Перемиський архів</i>	<i>163-207</i>
 3. Огляди й оцінки (Conspectus et recensiones)	
<i>Andate et Insegnate - Commento all'Esortazione Apostolica Catechesi Tradendae di Giovanni Paolo II (о. І. Музичка). Monumenta Ucrainae Historica, vol. I - XI (Микола Андрусяк).</i>	<i>208-234</i>
<i>Українське Богословське Наукове Товариство (Theologica Societas Scientifica Ucrainorum)</i>	<i>235-238</i>
 4. Всиччина - Хроніка (Varia-chronica)	
	239-245

Cum approbatione ecclesiastica

Редакцію веде о.д-р Іван Хома — Redactionis curam gerens
Dr. Joannes Choma

«BOHOSLOVIA»

Via Boccea, 478 - 00166 Roma (Italia)

